

159396

T.C

GAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ARKEOLOJİ ANABİLİM DALI

DOĞU ANADOLU BÖLGESİ
GEÇ KALKOLİTİK ÇAĞ SERAMİĞİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

HAZIRLAYAN

Hamza EKMEN

TEZ DANIŞMANI

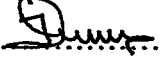
Yrd. Doç. Dr. S. Yücel ŞENYURT

ANKARA-2005

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü'ne

Hamza EKMEN'e ait **Doğu Anadolu Bölgesi Geç Kalkolitik Çağ Seramiği** adlı çalışma, jürimiz tarafından Arkeoloji Anabilim Dalında YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

(İmza)

Başkan... Prof. Dr. İlhami DURMUŞ.....

Akademik Unvanı, Adı Soyadı

(İmza)

Üye... Yrd. Doç. Dr. S. Yücel ŞENYURT.....

Akademik Unvanı, Adı Soyadı (Danışman)

(İmza)

Üye... Yrd. Doç. Dr. Muhammet GÖRÜR.....

Akademik Unvanı, Adı Soyadı

ÖNSÖZ

Doğu Anadolu Bölgesi Geç Kalkolitik Çağ Seramiği adlı bu çalışmada, Doğu Anadolu Bölgesi'nde bu güne değin yapılmış olan bilimsel çalışmalarda düzenli stratigrafi veren merkezlerde ele geçen ve Geç Kalkolitik Çağ'a tarihlenen seramiğin üretim teknikleri, genel ve lokal özellikleri ile çevre kültürlerle olan ilişkileri hakkında bilgi vermeye çalışılmıştır.

Bu araştırma sırasında değerli bilgileri ve maddi-manevi yardımları ile beni yönlendiren sayın hocam Yrd. Doç Dr. S. Yücel Şenyurt'a teşekkürü borç bilirim.

Ayrıca bu çalışma süresince bana her konuda yardımcı olan Gazi Üniversitesi Arkeolojik Çevre Değerleri Araştırma Merkezi'ndeki değerli arkadaşlarıma teşekkür ederim.

Doğu Anadolu Bölgesi'nde bu güne değin yapılmış sınırlı sayıda bilimsel kazılarda ele geçen Geç Kalkolitik Çağ Seramiği'nin tanıtıldığı bu çalışmanın konu ile ilgili bir boşluğu dolduracağını umuyorum.

Hamza Ekmen
Ankara 2005

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	I
İÇİNDEKİLER	II-III
HARİTALAR LEVHALAR VE ŞEKİLLER LİSTESİ	IV-VII
GİRİŞ	1-2
1. GENEL HATLARIYLA DOĞU ANADOLU BÖLGESİ'NİN TARİHİ VE COĞRAFİ KONUMU	3-8
1.1. Coğrafi Konum	
1.1.1. Fiziki Coğrafya	3-5
1.1.2. İklim ve Bitki Örtüsü	5-6
1.1.3. Beşeri Ortam ve Bağlantı Güzergahları	7-8
1.2. Tarihsel Çerçeve	9-18
1.2.1. Kalkolitik Çağ' dan Geç Demir Çağ'ı Sonuna Kadar Doğu Anadolu Bölgesi Tarihsel Çerçevesi	9-14
1.2.2. Geç Kalkolitik Çağ'da Doğu Anadolu Bölgesi ve Çevre Kültürlerle İlişkisi	14-18
2. DOĞU ANADOLU BÖLGESİ GEÇ KALKOLİTİK ÇAĞ MERKEZLERİ	19-48
2.1. Erzurum Bölgesi	19-26
2.1.1. Karaz	19-21
2.1.2. Pulur	21-22
2.1.3. Güzelova	23-24
2.1.4. Sos	25-26

2.2. Elazığ (Keban) Bölgesi	27-41
2.2.1. Tepecik	27-29
2.2.2. Korucutepe	30-32
2.2.3. Norşuntepe	33-35
2.2.4. Tülintepe	36-39
2.2.5. Pulur (Sakyol)	40-41
2.3 Malatya (Karakaya) Bölgesi	42-48
2.31. Arslantepe	42-45
2.32. Değirmentepe	46-49
3. DOĞU ANADOLU BÖLGESİ GEÇ KALKOLİTİK ÇAĞ SERAMİĞİ'NİN MALZEME VE TEKNİK ÖZELLİKLERİ	50-74
3.1. Hamur Özellikleri	50-55
3.2. Kap Formları	55-74
SONUÇ	75-78
KATALOG İLE İLGİLİ KISALTMALAR CETVELİ	79
SERAMİK KATALOGU	80-125
KAYNAKLAR	126-134
HARİTALAR	
ŞEKİLLER	
LEVHALAR	
ÖZET/ SUMMARY	

HARİTALAR LİSTESİ

Harita 1:Doğu Anadolu Bölgesi ve Çevresi

Harita 2:Doğu Anadolu Bölgesi Geç Kalkolitik Çağ Merkezleri

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1: Çanaklar 1 ve 2 no'lu tipleri

Şekil 2: Çanaklar 3-6 no'lu tipleri

Şekil 3: Çanaklar 7 ve 8 no'lu tipleri

Şekil 4: Çanaklar 9 no'lu tip

Şekil 5: Çanaklar 10 no'lu tip

Şekil 6: Kaseler 1 ve 2 no'lu tipleri

Şekil 7: Kaseler 3 ve 4 no'lu tipleri

Şekil 8: Kaseler 5-8 no'lu tipleri

Şekil 9: Çömlekler 1-4 no'lu tipleri

Şekil 10: Çömlekler 5-7 no'lu tipleri

Şekil 11: Çömlekler 8-10 no'lu tipleri

Şekil 12: Küpler 1-3 no'lu tipleri

Şekil 13: Küpler 4 ve 5 no'lu tipleri

Şekil 14: Şişeler 1-2 no'lu tipleri

Şekil 15: Minyatür Kaplar 1-5 no'lu tipleri

LEVHALAR LİSTESİ

- Levha 1: Karaz Höyüğü Geç Kalkolitik Çağ Seramik Örnekleri
Levha 2: Karaz Höyüğü Geç Kalkolitik Çağ Seramik Örnekleri
Levha 3: Karaz Höyüğü Geç Kalkolitik Çağ Seramik Örnekleri
Levha 4: Pulur Höyüğü Geç Kalkolitik Çağ Seramik Örnekleri
Levha 5: Pulur Höyüğü Geç Kalkolitik Çağ Seramik Örnekleri
Levha 6: Pulur Höyüğü Geç Kalkolitik Çağ Seramik Örnekleri
Levha 7: Pulur Höyüğü Geç Kalkolitik Çağ Seramik Örnekleri
Levha 8: Güzelova Höyüğü Geç Kalkolitik Çağ Seramik Örnekleri
Levha 9: Güzelova Höyüğü Geç Kalkolitik Çağ Seramik Örnekleri
Levha 10: Güzelova Höyüğü Geç Kalkolitik Çağ Seramik Örnekleri
Levha 11: Güzelova Höyüğü Geç Kalkolitik Çağ Seramik Örnekleri
Levha 12: Güzelova Höyüğü Geç Kalkolitik Çağ Seramik Örnekleri
Levha 13: Güzelova Höyüğü Geç Kalkolitik Çağ Seramik Örnekleri
Levha 14: Güzelova Höyüğü Geç Kalkolitik Çağ Seramik Örnekleri
Levha 15: Güzelova Höyüğü Geç Kalkolitik Çağ Seramik Örnekleri
Levha 16: Sos Höyüğü Geç Kalkolitik Çağ Seramik Örnekleri
Levha 17: Tepecik Höyüğü Geç Kalkolitik Çağ Seramik Örnekleri
Levha 18: Tepecik Höyüğü Geç Kalkolitik Çağ Seramik Örnekleri
Levha 19: Tepecik Höyüğü Geç Kalkolitik Çağ Seramik Örnekleri
Levha 20: Tepecik Höyüğü Geç Kalkolitik Çağ Seramik Örnekleri
Levha 21: Tepecik Höyüğü Geç Kalkolitik Çağ Seramik Örnekleri
Levha 22: Tepecik Höyüğü Geç Kalkolitik Çağ Seramik Örnekleri
Levha 23: Tepecik Höyüğü Geç Kalkolitik Çağ Seramik Örnekleri
Levha 24: Tepecik Höyüğü Geç Kalkolitik Çağ Seramik Örnekleri
Levha 25: Tepecik Höyüğü Geç Kalkolitik Çağ Seramik Örnekleri
Levha 26: Tepecik Höyüğü Geç Kalkolitik Çağ Seramik Örnekleri
Levha 27: Tepecik Höyüğü Geç Kalkolitik Çağ Seramik Örnekleri
Levha 28: Tepecik Höyüğü Geç Kalkolitik Çağ Seramik Örnekleri
Levha 29: Tepecik Höyüğü Geç Kalkolitik Çağ Seramik Örnekleri
Levha 30: Tepecik Höyüğü Geç Kalkolitik Çağ Seramik Örnekleri

- Levha 31: Tepecik Höyüğü Geç Kalkolitik Çağ Seramik Örnekleri
 Levha 32: Tepecik Höyüğü Geç Kalkolitik Çağ Seramik Örnekleri
 Levha 33: Tepecik Höyüğü Geç Kalkolitik Çağ Seramik Örnekleri
 Levha 34: Korucutepe Höyüğü Geç Kalkolitik Çağ Seramik Örnekleri
 Levha 35: Korucutepe Höyüğü Geç Kalkolitik Çağ Seramik Örnekleri
 Levha 36: Korucutepe Höyüğü Geç Kalkolitik Çağ Seramik Örnekleri
 Levha 37: Korucutepe Höyüğü Geç Kalkolitik Çağ Seramik Örnekleri
 Levha 38: Korucutepe Höyüğü Geç Kalkolitik Çağ Seramik Örnekleri
 Levha 39: Norşuntepe Höyüğü Geç Kalkolitik Çağ Seramik Örnekleri
 Levha 40: Norşuntepe Höyüğü Geç Kalkolitik Çağ Seramik Örnekleri
 Levha 41: Norşuntepe Höyüğü Geç Kalkolitik Çağ Seramik Örnekleri
 Levha 42: Norşuntepe Höyüğü Geç Kalkolitik Çağ Seramik Örnekleri
 Levha 43: Norşuntepe Höyüğü Geç Kalkolitik Çağ Seramik Örnekleri
 Levha 44: Norşuntepe Höyüğü Geç Kalkolitik Çağ Seramik Örnekleri
 Levha 45: Norşuntepe Höyüğü Geç Kalkolitik Çağ Seramik Örnekleri
 Levha 46: Norşuntepe Höyüğü Geç Kalkolitik Çağ Seramik Örnekleri
 Levha 47: Norşuntepe Höyüğü Geç Kalkolitik Çağ Seramik Örnekleri
 Levha 48: Norşuntepe Höyüğü Geç Kalkolitik Çağ Seramik Örnekleri
 Levha 49: Norşuntepe Höyüğü Geç Kalkolitik Çağ Seramik Örnekleri
 Levha 50: Norşuntepe Höyüğü Geç Kalkolitik Çağ Seramik Örnekleri
 Levha 51: Norşuntepe Höyüğü Geç Kalkolitik Çağ Seramik Örnekleri
 Levha 52: Norşuntepe Höyüğü Geç Kalkolitik Çağ Seramik Örnekleri
 Levha 53: Norşuntepe Höyüğü Geç Kalkolitik Çağ Seramik Örnekleri
 Levha 54: Norşuntepe Höyüğü Geç Kalkolitik Çağ Seramik Örnekleri
 Levha 55: Tülintepe Höyüğü Geç Kalkolitik Çağ Seramik Örnekleri
 Levha 56: Pulur (Sakyol) Höyüğü Geç Kalkolitik Çağ Seramik Örnekleri
 Levha 57: Pulur (Sakyol) Höyüğü Geç Kalkolitik Çağ Seramik Örnekleri
 Levha 58: Pulur (Sakyol) Höyüğü Geç Kalkolitik Çağ Seramik Örnekleri
 Levha 59: Arslantepe Höyüğü Geç Kalkolitik Çağ Seramik Örnekleri
 Levha 60: Arslantepe Höyüğü Geç Kalkolitik Çağ Seramik Örnekleri
 Levha 61: Arslantepe Höyüğü Geç Kalkolitik Çağ Seramik Örnekleri
 Levha 62: Arslantepe Höyüğü Geç Kalkolitik Çağ Seramik Örnekleri

Levha 63: Arslantepe Höyüğü Geç Kalkolitik Çağ Seramik Örnekleri

Levha 64: Arslantepe Höyüğü Geç Kalkolitik Çağ Seramik Örnekleri

Levha 65: Arslantepe Höyüğü Geç Kalkolitik Çağ Seramik Örnekleri

Levha 66: Arslantepe Höyüğü Geç Kalkolitik Çağ Seramik Örnekleri

Levha 67: Arslantepe Höyüğü Geç Kalkolitik Çağ Seramik Örnekleri

Levha 68: Arslantepe Höyüğü Geç Kalkolitik Çağ Seramik Örnekleri

Levha 69: Arslantepe Höyüğü Geç Kalkolitik Çağ Seramik Örnekleri

Levha 70: Arslantepe Höyüğü Geç Kalkolitik Çağ Seramik Örnekleri

Levha 71: Arslantepe Höyüğü Geç Kalkolitik Çağ Seramik Örnekleri

Levha 72: Arslantepe Höyüğü Geç Kalkolitik Çağ Seramik Örnekleri

Levha 73: Değirmentepe Höyüğü Geç Kalkolitik Çağ Seramik Örnekleri

Levha 74: Değirmentepe Höyüğü Geç Kalkolitik Çağ Seramik Örnekleri

GİRİŞ

“Doğu Anadolu Bölgesi Geç Kalkolitik Çağ Seramiği” konulu bu çalışmanın kapsamını, Doğu Anadolu Bölgesi’nde bu güne değin yapılmış arkeolojik kazılarda, düzenli stratigrafi veren merkezlerde ele geçirilmiş ve Geç Kalkolitik Çağ’a tarihlendirilmiş seramik buluntuları oluşturmaktadır.

Doğu Anadolu Bölgesi, Geç Kalkolitik Seramiğinin teknik özellikleri, karakteristik kap tiplerini ve bu tiplerin bu güne değin yapılmış olan çalışmalardan elde edilen seramik hamurlarının tiplerle olan ilişkisini, yayılım alanı, sınırları ve ayırmış olduğumuz alt bölgelere göre özelliklerini saptamak ve konu hakkında bilgi sağlamak ise araştırmamızın amacını oluşturmaktadır. Ayrıca bu çalışmada Doğu Anadolu Bölgesinin alt bölgeleri arasındaki benzerlikler veya farklılıklar da ortaya konulmaya çalışılmış olup, sınırlı da olsa ilişkili oldukları kültür coğrafyalarına da değinilmiştir.

Çalışmamızın birinci bölümünde Doğu Anadolu Bölgesi’nin coğrafi konumu hakkında genel bir değerlendirme yapılmıştır. Bu bölüm içerisinde genel hatları ile Doğu Anadolu Bölgesi’nin Kalkolitik Çağ’dan Geç Demir Çağı sonrasına kadar tarihsel çerçevesi hakkında bilgi verilmiştir. Birinci bölümün sonunda çalışmamızın konusunu oluşturan Geç Kalkolitik Çağ’da Doğu Anadolu Bölgesi ve çevre kültürlerle ilişkisi üzerinde durulmuştur.

Batıdan doğuya doğru yükselen Anadolu’nun son noktasında yer alan ve adeta bir kale görünümünü andıran Doğu Anadolu Bölgesi kendi içerisinde coğrafi ve iklim özellikleri açısından alt bölgelere ayrılabilir. Bu çalışmanın ikinci bölümünde değerlendirmeye alınan merkezler kendi içerisinde coğrafi, iklimsel ve kültürel açıdan ilişkili ve etkileşim içerisinde olduğu diğer bölgeler ve kazı merkezleri dikkate alınarak alt bölgelere ayrılmıştır.

Erzurum Bölgesi olarak adlandırılan ve Doğu Anadolu'nun kuzeyini oluşturan bu bölgenin adeta coğrafi uzantısı durumunda olduğu Kafkaslarla ve bu bölgedeki merkezlerle oldukça yakın benzerlikler içerisinde olduğu görülmüştür. Erzurum ili sınırları içinde yer alan Sos Höyük'te son yıllarda yapılan kazılarda yukarı Fırat Havzası ile Transkafkasya bölgeleri arasındaki ilişkilere ışık tutacak Doğu Anadolu kültürleri hakkında birçok yeni veri elde edilmiştir.

Kuzeyin dağlık coğrafyasına oranla geniş ovalara sahip Doğu Anadolu'nun güneyi ise kendi içerisinde Elazığ Bölgesi ve Malatya Bölgesi olarak alt bölgelere ayrılmıştır. Özellikle Elazığ ve Malatya Bölgesi içerisinde değerlendirilen merkezlerin Geç Kalkolitik Çağ'da da sonraki sonra ki dönemlerde olduğu gibi baskın bir şekilde Kuzey Mezopotamya kültürünün etkisinde olduğu anlaşılmaktadır. Malatya Ovası'nda yer alan Arslantepe'de görülen gelişmeler ve seramik benzerlikleri bu durumu en iyi şekilde yansıtır.

Çalışmamızın asıl kısmını oluşturan "Geç Kalkolitik Çağ Doğu Anadolu Bölgesi Seramiği" üçüncü bölümde detaylı bir şekilde incelenmiştir. Bu bölümde ele alınan merkezlere ait yayınlanmış makaleler veya monografilerden elde edilen verilerden yola çıkılarak hamur özellikleri ve kap formları tanıtılmıştır.

Sonuç bölümünde çalışmanın tamamından elde edilen verilerden hareketle, Doğu Anadolu Bölgesi'nin Geç Kalkolitik Çağ Seramiği ve çevre kültürlerle ilişkisi hakkında ulaşılan yargılara değinilmiştir.

Çalışmanın sonunda yer alan levhalarda her merkeze ait seramikler bir arada verilmiştir. Bu merkezlere ait seramiklerin hamur ve tip özellikleri ile alındığı yayın ise katalog kısmında belirtilmiştir.

Doğu Anadolu Geç Kalkolitik Çağ Seramiği'nin incelendiği bu çalışma ile açıklanmaya çalışılan kap tipleri ve hamur grupları Doğu Anadolu protohistoryasına yönelik bundan sonraki çalışmalar için referans oluşturacaktır.

1. GENEL HATLARIYLA DOĞU ANADOLU BÖLGESİNİN TARİHİ VE COĞRAFİ KONUMU

1.1. COĞRAFİ KONUM

1.1.1. Fiziki Coğrafya

Doğu Anadolu Bölgesi, sıra dağların birbirine çok fazla yaklaşmış sıklığı aynı zamanda doğuya doğru gidildikçe yükseltilerin arttığı, engebeli coğrafyadır.¹ Doğu Anadolu bölgesinin bu karakteri diğer bölgelerden ayrılmasındaki en belirgin özelliğidir. Alp oluşum sistemine bağlı Doğu Anadolu Bölgesinin engebeli, yüksek ve sıkışık sıra dağları² bölgeye doğal bir kale görünümünü vermiştir.³

Doğu Anadolu'yu, derin tektonik vadilerle bölünmüş, yüksek dağ sıralarının meydana getirdiği çarpıcı zıtlıklara sahip topraklar karakterize eder. Bölgenin topografyası, deprem, volkanlar ve nehirlerle ilgili süreçlerin birleşimiyle şekillenmiş son derece karmaşık bir yapı sergilemektedir.⁴

Doğusunda İran platolarının, batısında İç Anadolu platolarının geniş çöküntü alanlarının çevrelediği bölgenin güneyinde Toroslar, kuzeyinde ise Kuzeydoğu Anadolu dağ silsileleri yer alır. Doğu Anadolu'yu kuzeyde Karadeniz'den ayıran Doğu Karadeniz Dağları, Gürcistan içlerine doğru yükselerek devam eder. Güneyde ise Mezopotamya ile Doğu Anadolu arasında dik bir duvar gibi yükselen Güneydoğu Toroslar, güneydoğuda Zağros Dağları ile birleşerek Basra Körfezi'ne kadar uzanır. Bu iki dağ silsilesi arasında da daha küçük sıradağlar, volkanik dağlar, geniş dağ

¹ Sevin 2003: 16.

² Tarkan 1974: 8.

³ Uçankuş 2000: 503.

⁴ Sagona ve Sagona 2004: 3.

düzlükleri, yüksek yaylalar ve küçük çöküntü ovaları yer alır. Bu küçük sıradağların en önemlisi batıda Munzur Dağları'ndan başlayarak doğuda Mercan ve Palandöken'e doğru devam eden Karasu-Aras sıradağlarıdır (bkz. Harita 1).

Bu sıradağların doğu ucunda Doğu Anadolu'nun en büyük engebese olan Büyük Ağrı Dağı ile Küçük Ağrı Dağı yükselir. Bu sıradağların hemen güneyinde Bingöl Sıradağlarıyla başlayan ve doğuya doğru Nemrut, Süphan, Tendürek ve Aladağ gibi volkanik dağlar ile Büyük ve Küçük Ağrı Dağlarına değin uzanan çok geniş bir volkanik arazi yer alır.⁵ Bu sıradağlar arasında ise genellikle kuzey-doğu, güney-batı yönünde uzanan depresyon alanları bulunur.⁶ Karasu-Aras Sıradağlarının güneyinde Muş, Van, Özalp, Saray, Gürpınar, Yüksekova; kuzeyde ise Erzincan, Tercan, Erzurum, Hasankale, Iğdır ve Aras Vadisi ovaları uzanır. Ovalar küçük olmasına karşın, Doğu Anadolu Bölgesi'nde yetiştirilen tarım ürünleri için çok büyük bir önem taşır.⁷

Bölgedeki büyük ve önemli akarsuların⁸ hemen hepsi ya güney, ya da güneydoğu yönlerine doğru akmaktadır. 1515 km. uzunluğu ile Kafkasya'nın en büyük ırmağı olan Kura, Avrasya'nın en büyük kapalı havzası olan Hazar Denizi'ne dökülmektedir.

Aras, Erzurum'un doğusunda yer alan Avnik Kalesi'nin güneyinde 2600 m. yüksekliğindeki dağların eteklerinden çıkan kaynak sularının birleşmesinden oluşmaktadır. Güneydoğu yönüne doğru akan ve Nahçıvan

⁵ Belli-Konyar 2003: 1.

⁶ Tarkan 1974: 10.

⁷ Belli ve Konyar 2003: 1

⁸ Uçankuş (2000, 504): Bu ırmakların yüzyıllar boyunca Doğu Anadolu'nun verimli topraklarını, ham maddelerini Mezopotamya'ya taşımış ve oraları hem toprak hem de su yönünden besleyerek, büyük kentlerin, devletlerin ve uygarlıkların oluşmasında önemli rol oynadığını belirtmektedir.

topraklarına giren Aras Irmağı'nın arazide açmış olduğu geniş vadi bir dil biçimini andırdığından "Dil Ovası" olarak tanımlanmaktadır.

Güney yönüne doğru akan Fırat Irmağı'nın ana kollarını oluşturan Murat ve Karasu, Doğu Anadolu'daki yüksek dağların eteklerinden çıkan birçok kaynak suyunun birleşmesinden meydana gelmektedir. Fırat gibi Basra Körfezi'ne dökülen Dicle Irmağı'nın kollarını oluşturan Bitlis ve Botan çayları ile Küçük Zap Irmağı da, Van Bölgesi'ndeki yüksek dağların eteklerinden çıkan kaynak sularının birleşmesinden meydana gelmektedir. Sodali olan ve tarımda kullanılmayan Van ve Erçek göllerinin dışında, bölgedeki tüm göllerin suları tatlıdır. Çok sayıdaki tatlı su gölünün en büyüğü, Çıldır Gölü'dür.⁹

1.1.2. İklimi ve Bitki Örtüsü

Doğu Anadolu Bölgesinin iklim karakteri "Karasal İklim"dir. Bu iklim karakteri doğuya doğru ilerledikçe ve bölgenin yakınındaki denizlerin ılımanlaştırıcı etkisinden uzaklaştıkça etkisini daha da artırır. Bölgede kış mevsiminin çok uzun ve şiddetli, yaz mevsiminin ise oldukça sıcak ve kısa sürmesi nedeniyle yıllık sıcaklık farkları 25 dereceden fazladır.¹⁰ Buna karşılık depresyon alanlarında şiddetli karasal karakter, yerini daha ılık bir iklime bırakır. Buralarda kış daha kısa ve soğuk geçer; yaz ise uzun ve sıcaktır. Bu alanlarda mikroklima iklim özellikleri kendini gösterir.¹¹

Karasal iklimin egemen olduğu Doğu Anadolu Bölgesi'nde yaz mevsimi ova ve vadilerde çok daha sıcak geçmesine karşın, yüksek yaylalarda daha

⁹ Belli-Konyar 2003: 1-2.

¹⁰ Erzen 1992: 4.

¹¹ Tarkan 1974: 12.

serindir. Bölgede yaz mevsimi kurak geçer, yağışlar ilkbaharda daha fazladır.¹²

Doğu Anadolu bölgesinin tabii bitki örtüsü iklimi ile bağlantılı olarak step (bozkır) sahalarından oluşmaktadır¹³. Günümüzde Doğu Anadolu topraklarının % 6'sını ormanlık alanlar oluşturuyorsa da, Eski-çağ'da bu oranın % 28'den fazla olduğu anlaşılmaktadır. Çivi yazılı Asur kaynaklarının yanı sıra, Ortaçağ ve Osmanlı İmparatorluğu arşiv kaynaklarından da orman alanlarının, Sarıkamış Bölgesi, Doğu Karadeniz sıradağları, Göle, Bingöl dağları, Munzur, Ağrı Dağı çevresi, Aladağ, Tendürek, Nemrut, Güneydoğu Toroslari olduğu, bunun yanı sıra çay, dere ve ırmak vadilerinin orman alanları ile kaplı olduğu anlaşılmaktadır.¹⁴ Orman tahribatından sonra, bugün bölgenin geneli step görünüşü almıştır.¹⁵ Neolitik ve onu takip eden Eski Tunç çağında orman ağaçlarının ölçsüz olarak yapılar da kullanıldığını, kazılarda bulunan yarı yanmış meşe, ardıç ve çam tomrukları açıkça göstermektedir. Bu yüzden tabiatın telafi edemediği, yağışları az bölgeler Orta Anadolu'dan Urmiye Gölüne kadar ağaçsız çıplak bölge haline gelmiştir.¹⁶

Bölgedeki depresyonlarda ise step sahalarından çok daha farklı bir manzarayla karşılaşılır. Buralarda sık ve uzun boylu, her zaman yeşilliğini koruyan bir örtü yer alır.¹⁷ Bu sahalar, yaylacılık ve yayla otlatmacılığı için son derece elverişlidir.¹⁸

¹² Belli-Konyar: 2.

¹³ Sözer 1970: 32.

¹⁴ Belli-Konyar 2003: 2.

¹⁵ Tarkan 1974: 14.

¹⁶ M.Ö. VII. Asırda Hakkari-Van bölgesine yapılan Asur istilalarına ait çivi yazılı kaynaklarda, sazlık kadar sık ormanların kestirildiğinden bahsedilmektedir. M.Ö. V. Yüzyılın sonlarında bölgeden geçen Ksenofon ise Muş, Bitlis civarının hakiki ormanlarla kaplı olduğunu bildirmektedir. Orta Çağ'da Ağrı bölgesini tasvir eden Arap coğrafyacıları bölgenin gür ormanlarından bahsetmektedir. (Koşay 1974, 40.-Erzen 1992, 5,6)

¹⁷ Sözer 1970: 32.

¹⁸ Özfırat 2001: 15.

1.1.3. Beşeri Ortam ve Bağlantı Güzergahları

Aşırı yükseltisi, engebeli arazisi ve çetin iklim şartları Doğu Anadolu Bölgesini yaşanması zor bir coğrafya haline getirmiştir¹⁹. Bölgede nüfusun coğrafi dağılışı, tabii çevre şartlarına bağlı kalarak yer yer büyük değişiklikler gösterir. Depresyonlar, genellikle kalabalık sahaları temsil ederken buna karşılık yüksek plato düzlükleri ve dağlık alanlar daha seyrek nüfusludur.²⁰

Doğu Anadolu bölgesinde ekonomik faaliyetler tarıma ve hayvancılığa dayalıdır. Bölgenin ortalama yükseltisinin 2000 metre civarında olduğu göz önüne alınırsa, tarımın bölge nüfusuna sağladığı imkânların ne derece az olduğu görülür Hayvancılık ise son derece ilkel koşullar altında yapılır.²¹ Fakat bölgenin Kars-Erzurum bölümünde hayvancılık, tarımdan daha ön plandadır. Mera ve çayırılık alanlarının ekime elverişli arazinin en az dört katı oluşu nüfusu hayvancılığa zorlamaktadır. Zengin su kaynakları ile otlak ve uzun boylu çayırların bulunduğu dağ düzlükleri, mayıs ayında karların kalkmasıyla birlikte yemyeşil bir bitki örtüsüyle kaplanır ve hayvan otlatma ilk kar düşünceye değin devam eder.²²

Bölge de ekonomik faaliyetlerin bir bölümü de kom ve mezra gibi periyodik daha küçük yerleşme sahalarında gerçekleştirilir.²³

Uzun kış şartları, engebeli araziler ve diğer doğal olumsuzluklar bölgede ulaşımı güçleştiren faktörler olmuşlardır. Ancak bütün bu olumsuzluklara rağmen bölgenin ulaşım güzergahını sarp ve geçit

¹⁹ Erzen 1992: 5.

²⁰ Sözer 1970: 32.

²¹ Tarkan 1974: 16.

²² Belli-Konyar 2003: 3.

²³ Sözer 1970: 34.

vermeyen  r r in  e er e rem ſ r²⁴ Bölgede doğu-batı yönünde uzanan yollar aynı zamanda bölgenin tarıma elverişli depresyonlarını birbirine bağlamaktadır.

Sıradağların doğu-batı doğrultusunda bir duvar gibi uzanması nedeniyle kuzeyde Karadeniz'e, güneyde de Mezopotamya'ya açılan yollar fazla gelişmemiştir. Güneyde Mezopotamya'ya açılan yollar, ancak kuzeyden güneye doğru ırmakların Güneydoğu Toroslar'da açmış olduğu vadiler boyunca yapılabilmektedir. Bunlardan batıda olanı Bitlis Çayı Vadisi, doğuda olanı da Küçük Zap Irmağı Vadisi'dir. Doğu Anadolu'dan kuzeyde Karadeniz'e ulaşmak için giden yol, Doğu Karadeniz Dağları'ndaki geçitleri aşmak zorundadır. Hindistan-Afganistan-Kuzeybatı İran içlerinden gelen ve Anadolu'da Doğubayazıt-Erzurum-Bayburt-Gümüşhane ve Zigana Geçidi'ni (2010 m.) aşan yol, en büyük liman kenti Trabzon'a ulaşmaktadır.²⁵

Doğu - batı doğrultusunda gelişen iki tarihi yoldan ilki Kafkasya ve Kuzeybatı İran içlerinden gelerek, Sarıkamış-Horasan-Hasankale-Erzurum-Erzincan-Sivas üzerinden Orta Anadolu içlerine açılmaktadır. Öteki yol ise Kuzeybatı İran içlerinden gelir ve Erciş-Ahlat-Muş-Bingöl-Elazığ-Malatya üzerinden Orta Anadolu ve Kuzey Suriye'ye açılmaktadır.²⁶

²⁴ Altı ay karlarla kaplı olan Munzur dağları (3449 m.), doğu ve batıya doğru alçalarak devam ederken kuzeydeki Erzincan bölgesine yalnızca Munzur çayı vadisinden; daha alçak olan Güneydoğu Torosları (2010 m.) ise doğu ve batıya doğru yükselirken bölgeden güneye, Kuzey Mezopotamya'ya iki yerde geçit verirler: Lice-Genç ve Ergani-Maden geçitleri. Doğu yöndeki ulaşımın Bingöl dağları üzerinden sağlanmaktadır. Kuzeyden, doğudan ve güneyden bölgeye ulaşan bu yolların kavşak noktasını Elazığ oluşturur. Bölgeyi batıya Orta Anadolu'ya bağlayan yol ise, Elazığ'dan güneybatı yönde ilerleyip Fırat'ı İzoli yakınlarında aşarak Malatya'ya ulaşır. Ayrıca Elazığ'dan hareketle Anadolu'nun kuzeyine doğru Keban ve Arapkir üzerinden bir yol ile bağlantı sağlandığı bilinmektedir. (Köroğlu 1996, 2)

²⁵ Belli-Konyar 2003: 3, 4.

²⁶ Belli-Konyar 2003: 3, 4.

1.2. TARİHSEL ÇERÇEVE

1.2.1. Kalkolitik Çağ'dan Demir Çağı Sonuna Kadar Doğu Anadolu Bölgesi'nin Tarihsel Çerçevesi

İnsanoğlunun uygarlığa geçiş dönemi olarak kabul edilen Neolitik Çağ'da, tarım yapılmaya, hayvan evcilleştirilmeye ve hayvandan yararlanılmaya başlanmıştır. Bu dönemde konut yapmayı öğrenen insanlar bu suretle ilk köy topluluklarını oluşturmuşlardır. Yine bu çağ insanı “seramiği” kullanmaya başlamıştır.²⁷

W. G. Childe tarafından insanlık tarihinde “Neolitik Devrim” olarak yorumlanan ve sosyo-ekonomik ve kültürel açıdan “üretime dayalı” yaşam biçimine geçilen²⁸ bu dönem, çanak çömleksiz (M.Ö. 10 bin ile 7 bin) ve çanak çömlekli (M.Ö. 7 bin ile 5 bin 500) Neolitik olmak üzere ikiye ayrılır.

Orta, Güney ve Güney-doğu Anadolu'da oldukça parlak kültürlerle temsil olan Neolitik döneme ait bilgilerimiz Doğu Anadolu bölgesinde yapılan çalışmaların azlığı nedeniyle yok denecek kadar azdır. Keban Barajı'nın yapımı nedeniyle Elazığ ve yakın çevresinde yürütülen kazıların sonuçları da bu döneme ilişkin beklenen sonuçları vermemiştir. Kuzey-doğu Anadolu bölgesi ile ilgili ilk araştırmalar ve buradaki kültürler hakkında ilk bilgileri İ. Kılıç Kökten'in çalışmalarından elde etmekteyiz. Bununla birlikte sözü edilen bölgede iskana dair ilk belgeler, H. Zübeyr Koşay ve ekibinin yaptığı çalışmalardan elde edilmektedir.²⁹ Daha sonraları ise A. Sagona ve S. Güneri'nin çalışmaları Neolitik sonrası bölge kültürleri hakkında önemli bilgiler sağlamıştır.

²⁷ Ceylan 2001: 30.

²⁸ Uçankuş 2000: 256.

²⁹ Sagona ve Sagona 2004: 2.

Kentleşme sürecine giren toplumların yeni geliştirdikleri ekonomik düzenin gereği “ekonomik çıkar bölgesi oluşturmak” dünya tarihinde ilk kez Kalkolitik Çağ’da gerçekleşir.

Neolitik Çağ’da oluşmaya başlayan birlikte yaşam zamanla basit köy toplumlarına dönüşür. Anadolu’da Neolitik’ten Kalkolitik Çağ’a geçişte kültürel bir kesintiden söz etmek oldukça zordur. Aksine gelişim ve süreklilik söz konusudur. Her iki dönem arasında teknik gelenekler açısından bir devamlılık vardır.³⁰ Neolitik Çağ’ın bitimiyle başlayan Kalkolitik Çağ’da kentler ve en sonunda devletleşme oluşumu gerçekleşmeye başlamıştır. Anadolu’da bir çok merkezde temsil olunan Kalkolitik Çağ kültürü, güneyde Irak, Suriye, doğuda İran’da bir çok merkezde de görülmektedir. Kuzeyde ise Kafkasya’da bugünkü Gürcistan, Ermenistan içlerine kadar yayılır.³¹ “İlk, orta ve geç (son) Kalkolitik Çağ olmak üzere üç aşamaya ayrılan Kalkolitik Çağ Mezopotamya kronolojisinde, Halaf, Ubeyt ve Uruk dönemleri olarak da bilinmektedir.”³²

Kalkolitik Çağ başlarında tüm Anadolu’da iklimin giderek normale dönmeye başlaması ve bunun sonucunda beliren, günümüzdekine benzer coğrafi koşullar nüfusun artışına neden olmuş, üretim miktarı ve çeşitliliği de bu doğrultuda artış göstermiştir. Önceleri tarım ve hayvancılıkla sınırlı olan üretim çabaları artık hemen her alanda üretime doğru bir gelişim çizgisi izlemeye başlamıştır. Bu yeni dönemde önceki çağların tarım, dokumacılık,

³⁰ Her iki dönem arasında teknik gelişmeler açısından bir devamlılık görülür. Neolitik dönemde başlayan bakır teknolojisinin gelişimi gitgide daha da artmıştır. Buna karşılık bu yeni evrenin en belirgin iki özelliği taş aletlerin giderek azalması ve madencilik gelişimi olarak karşımıza çıkar. Bakırdan sonra bakır ve arsenik alaşımından yapılan alet ve süs eşyaları Kalkolitik çağın ilerleyen safhalarında ortaya konmuş yenilikler arasındadır. Bu nedenle Kalkolitik çağa “İleri üretici toplumlar dönemi” ya da “Gelişkin köy dönemi” gibi adlar verilmesi daha uygundur. (Sevin 2003, 75) Birbirinin devamı niteliğinde olan bu iki dönem birlikte düşünüldüğünde Doğu Anadolu bölgesinde bu güne değin Kalkolitik döneme ait verilere rastlanırken Neolitik Döneme ait verilerin yok denecek kadar az olması oldukça düşündürücüdür.

³¹ Özdoğan 2002: 112.

³² Özdoğan 2002: 112.; Çalışma konumuzu oluşturan Son (Geç) Kalkolitik Çağ daha detaylı olarak alt bölümde incelenecektir.

çömlekçilik vb. buluşlarına, daha etkili silahların, daha ince süs eşyalarının yapılmasını olanaklı kılan "tunç" yani bakır-arsenik ya da bakır-kalay alaşımı eklenmiştir. Bu nedenlerden dolayı kabaca M.Ö. 3200-2000 arasına tarihlenen bu yeni dönem Erken Tunç Çağı olarak adlandırılır.³³ Bu Dönem kendi içerisinde Erken Tunç I (M.Ö. 3200-2700), Erken Tunç II (M.Ö 2700-2400), Erken Tunç III (M.Ö 2400-2000) olmak üzere üç evreye ayrılır.³⁴

Erken Tunç Çağı'nda Doğu Anadolu, Anadolu'nun diğer bölgelerinden hemen hemen tümüyle farklı bir gelişim çizgisi izlemiştir. Bu geniş bölgenin büyük bir bölümü hakkında fazla bir bilgi yoksa da, özellikle Keban ve Karakaya baraj alanlarında yapılan çalışmalar sonucunda bölgenin M.Ö. 4. bin yılın son yüzyılları içinde hâlâ Kuzey Suriye ve Mezopotamya'nın etkisi altında olduğu anlaşılmaktadır.³⁵

Erken Tunç I döneminin sonlarına doğru Doğu Anadolu'da geleneksel kültür hızla değişmeye başlamıştır.³⁶ Erken Transkafkasya Kültürü olarak adlandırılan bu yeni kültürün yayılımı büyük ölçüde çanak çömlek benzerlikleri sayesinde izlenebilmektedir.³⁷ Bölgenin ulaşımına çok zor olanak tanıyan doğal yapısına karşın ortak özellikleriyle dikkati çeken bu kültüre "Kura-Aras", "Erken Transkafkasya" (Etr), "Khirbet Kerak", "Karaz" ve "Doğu Anadolu Erken Tunç Çağı" gibi değişik adlar verilmiştir.³⁸

Erken Tunç Çağı'nın sonlarına doğru Doğu Anadolu'da Norşuntepe, Tepecik, Korucutepe ve Arslantepe gibi büyük merkezlerin yanı sıra tüm Doğu Anadolu'da irili ufaklı pek çok yeni yerleşme ortaya çıkmıştır.³⁹ Anadolu'nun öteki bölgelerindeki gibi Doğu Anadolu'da da metropol

³³ Sevin 2003: 100.

³⁴ Sevin 2003: 100.

³⁵ Arsebük 1979: 81.

³⁶ Sevin 2000: 106.

³⁷ Sevin 2000: 111.

³⁸ Erzen 1992: 16.

³⁹ Sevin 2000: 119.

denilebilecek merkezler bu dönemde ortaya çıkmaktadır. Mezopotamya ile artan ilişkiler sonucunda madencilik tekniklerinin çok geliştiği; altın, gümüş, bakır, tunç, elektron ve hatta demirin ustalıkla işlendiği bu dönemde madenciliğin gelişmesi uzmanlık gerektiren yeni meslek gruplarının belirmesine, buna bağlı olarak işbölümüne dayanan kent yaşamının başlamasına yol açmıştır. Nüfus, artmış; yerleşimlerin sayısı, kimi yörelerde hemen hemen günümüz köylerinin sayısı ile eşitlenebilecek düzeye yükselmiştir.⁴⁰ Bu yerleşme birimlerinin pek çoğunda, surlar inşa edilmeye başlamıştır. Toplumun daha iyi örgütlenebildiği bu çağda güçlü bir yönetici sınıfı oluşmuş; Anadolu çatışma halindeki pek çok beylik arasında paylaşılmıştır. Giderek gelişen bu beylik düzeninin zorunlu bir sonucu olarak küçük tarımsal yerleşmelerin çoğu, ekonomik bağımsızlıklarını kasaba-kent merkezlerine bırakmak zorunda kalmışlardır. Köyler bu büyük merkezlerin etrafında toplanmış ve köyden kente göç hareketleri başlamıştır. Anadolu bu dönemle birlikte esaslı bir devletleşme süreci içine girmiştir.⁴¹

Anadolu'da M.Ö. 2000 yıllarının başlarında Orta Tunç Çağı'na girilir. Bu dönemin en önemli özelliği giderek artan siyasi ve toplumsal örgütlenmelerin yanı sıra Mezopotamya ile başlayan çok sıkı ve örgütlü ticaret ilişkisi ve bunun sonucunda da Anadolu'ya yazının girişi.⁴² Anadolu'nun yazı ile tanıştığı bu dönemde Doğu Anadolu bölgesinde bugüne değin yapılmış çalışmalarda herhangi bir yazılı vesika ile karşılaşılmamıştır. M.Ö. II. binden itibaren, Doğu Anadolu Bölgesi ile Kuzey-batı İran ve Transkafkasya'daki merkezlerde, eski canlı kültüre göre bir durgunluk döneminin yaşandığı görülmektedir. Bahsi geçen bu bölgelerde yapılan bilimsel kazılarda M.Ö. II. bin de yaşanan şiddetli kuraklık neticesinde insanların hayvanları ile birlikte suyu ve otu bol olan yüksek dağlık bölgelere çekildiği görülmektedir.⁴³

⁴⁰ Erzen 1992: 19.

⁴¹ Sevin 2000: 120.

⁴² Uçankuş 2002: 278.

⁴³ Erzen 1992: 20.

Erken Demir Çağının başlangıcından IX. yüzyılın başlarına kadar olan sürede Doğu Anadolu bölgesinde “Hint-Avrupai olamayan” kavimlerin gelişi ile yaşanan hareketliliklere şahit olunur. Geç Tunç Çağı’nda Hititlerin tarih sahnesinden çekilmesi ile birlikte bölgenin en güçlü devleti haline gelen Asur Krallığı, Doğu Anadolu bölgesinde yaşanan bu gelişmeleri yakından takip etmiştir. Asur’un bölgeye olan ilgisinin temel nedeni büyük ölçüde bölgenin doğal zenginlikleri ve maden yataklarının mevcudiyeti olmalıdır. Bu durum Asur krallığını M.Ö. 13. yüzyılın başlarında harekete geçirmiş ve Uruatri ülkesine ve bu ülkedeki halklar üzerine askeri seferler düzenlenmiştir.⁴⁴ Asur’un kuzeyde yaşanan bu gelişmelere güneydeki problemleri ile uğraştığı süre içerisinde uzak kalması sonucunda bölgedeki beylikler siyasi birliklerini kurmaya başlamışlardır.

Asur Krallığı IX. yüzyıldan itibaren sürekli mücadele halinde beyliklerin Urartu siyasi birliği altında örgütlenmesine engel olamamıştır.

Anadolu’ya Kimmer ve İskit akınlarının başladığı M.Ö.VII. yüzyıl başlarında eski gücünü yitiren Asur Devleti gittikçe büyüyen Med tehlikesiyle karşı karşıya kalır. Med-İskit-Babil ittifakı karşısında tutunamayan Asur İmparatorluğu M.Ö. 610 yılında bu güçler tarafından tarih sahnesinden silinir.⁴⁵

Asur’un yıkılmasından sonra siyasi güçlerini artıran Medler, İskit kavimlerinin Urartu bölgesine yönelmesine ve ağır darbeler almasına ve M.Ö. VI. Yüzyılın başlarında Urartu krallığının yıkılmasına sebep olmuştur.

MÖ VI. Yüzyılın ikinci yarısında Med hanedanlığı Perslerin isyan etmesiyle Pers hanedanlığına dönüşmüş ve Perslerin Lidyalıları yenmesinden sonra Anadolu Pers egemenliğine girmiştir. Anadolu’yu

⁴⁴ Çilingiroğlu 1997: 16.

⁴⁵ Durmuş 1993: 65, 66.

satraplıklara ayırarak yöneten Persler, Doğu Anadolu Satraplığı için Paktyike-Armenia ismini kullanmışlardır.⁴⁶

Perslerin Anadolu hakimiyeti Büyük İskender'in (MÖ 330) Anadolu'ya girmesiyle başlayan yeni dönemle son bulmuştur.⁴⁷

1.2.2. Geç Kalkolitik Çağ'da Doğu Anadolu Bölgesi ve Çevre Kültürlerle İlişkisi

Neolitik Çağ'ın çiftçiliğe dayalı besin üretimi yerleşik köy yaşantısı bir çok yerde bu özelliklerini koruyarak uzun bir süre devam eder. Ancak Neolitik Çağın getirdiği dinamizm zamanla ortadan kalkarak zengin kültürler basit köy topluluklarına dönüşür. Buna karşılık coğrafi özellikleri nedeniyle bazı bölgelerde köy yaşantısı yeni bir dönüşüm geçirerek daha sonra görülecek kent-devlet-imparatorluk ekonomik sisteminin çekirdeğini oluşturur. Bu nedenle Kalkolitik çağ, bölgelere göre çok farklı sosyo-ekonomik düzeyi yansıtan kültürler mozaikini içerir. Temelleri kalkolitik çağda atılan bu yeni olgunun etkileri, günümüze kadar süregeldiği için Kalkolitik çağı genel olarak tanımladığımızda kültürel mozaik diğer öğelerinden çok kentleşmeye doğru giden süreç ön plana çıkar. Bu nedenle dönem tarımcı köylerin kentleşme süreci olarak adlandırılır.⁴⁸

M.Ö. 5. bin yılda, Ubeyt kültürünün erken dönemlerinden itibaren Doğu Anadolu Bölgesi, Fırat ve Dicle nehirleri tarafından sulanan ve Basra Körfezi'nden Toros Dağları'na kadar uzanan bölgeler arasında oluşmuş ilişkiler ağının bir parçası haline gelmiştir.⁴⁹

⁴⁶ Lloyd 1989: 121.

⁴⁷ Yıldırım 1996: 122.

⁴⁸ Özdoğan 2002: 110.

⁴⁹ Frangipane 2003: 12.

Güneye ait Ubeyt kökenli yapısal düzen, 4. bin yıl boyunca Doğu Anadolu'da gerçekleşecek geniş ölçülü değişikliklerin de temellerini oluşturur. Bu dönemden itibaren Dicle ve Fırat nehirlerinin etkileşim alanındaki, Doğu Anadolu'yu da kapsayan bütün bölgeler ortak bir tarihi paylaşmışlardır.

Mezopotamya toplum yapısında 4. bin yıl başlarında hem kuzeyde hem de güneyde oluşmaya başlayan, geniş ölçülü değişiklikler, arkeolojik veriler ışığı altında, özellikle işgücü organizasyonunda kendini belli eder. Elde biçimlendirilen boyalı, yapımı zahmet gerektiren kap kaçak üretimi ortadan kalkar. Bunların yerini kaba ve bezemesiz, yavaş dönen çömlekçi çarkında seri olarak üretilen çanak çömlek çeşitleri, özellikle kâseler alır.⁵⁰

Bu dönemde gruplar kendilerini etnik ve kültürel kimliklerinden daha çok onları temsil etmeye başlayan politik ya da dinsel-politik kurumlar ile özdeşleştirmeye başlar. Toplu bir halde seri olarak üretilen mallar işgücü organizasyonunda ve üretim ilişkilerinde gerçekleşen çok yönlü değişimlerin göstergesidir. Çok miktarlarda kâse üretimi, büyük bir olasılıkla tarımsal ve hayvansal üretimdeki egemenlik sonucu oluşan ekonomik eşitsizliği yansıtır. Özellikle besin dağıtımında kullanılan kâselere olan talep üretimi etkileyerek, zanaatkarların organizasyonunda dönüşümlere yol açmıştır. Değirmentepe ve Arslantepe'de bulunan damga mühürler, mühür baskı kaplar ve bahsi geçen diğer veriler, Geç Kalkolitik Çağ' da bölgedeki yerleşmelerin küçük çaplı ticaret merkezleri haline geldiğini ve bu dönemde bölgede gelişmiş bir toplumsal yaşamın olduğunu ortaya koymaktadır.⁵¹

Çanak çömlek üretiminin seri halde yapılıyor olması, kalitedeki düşüklüğün yanı sıra kurutma ve fırınlama gibi üretimin bazı aşamalarının ortaklaşa yürütülmesi anlamına geliyordu. Bu yüzden bazı çömlekçi ustaları kendi yaptıkları

⁵⁰ Roaf 1996: 65.; Frangipane 2003: 12.

⁵¹ Yıldırım 1996: 25.

kap kacakları diğerlerininkinden ayırt edebilmek amacıyla bunların alt yüzlerine kendi işaretlerini atıyordu.⁵²

Fırat Vadisi'nin Türkiye sınırları içerisinde kalan bölümlerinde gerçekleştirilen yüzey araştırmaları Geç Kalkolitik Çağ'da bu bölgede çok sık bir yerleşim olgusunun varlığını kanıtlamıştır.⁵³ Fakat bu yerleşmelerden hiç birinin "kent" tanımlamasına uyacak niteliğe ulaşmış olduğu görülmemektedir. Malatya ve Elazığ illerini kapsayan, Torosların kuzeyinde kalan yörelerde yerleşim sıklığı verimli Altınova ile Malatya çevresinde yoğunlaşırken, güneyde Adıyaman, Urfa ve Gaziantep illerinde yerleşim yoğunluğu kendisini Fırat Nehri boyunca belli eder. Kalkolitik Çağ'da tüm Anadolu'da homojen bir kültürden söz etmek oldukça zordur⁵⁴. Birbirine yakın iki yerleşim arasında bile önemli farklılıklar görülebilir.

Elazığ bölgesinde bugüne kadar yapılmış olan çalışmalarda farklı büyüklüklerde bir çok yerleşim yeri tespit edilmiştir, hemen hemen birbirlerine yakın büyüklükteki Tepecik, Korucutepe gibi yerler arasından Norşuntepe kapladığı alan açısından önemli bir yer tutar. Norşuntepe'de açığa çıkartılan mimari kalıntılar, çeşitli nesneler ve gelişmiş metal işlemeciliğine dayalı el sanatlarının göstergesi buluntular buradaki zengin köy yaşantısını en iyi şekilde yansıtır.⁵⁵ Fakat yerleşmenin yapısında, yörede önemli bir merkezi konumda olduğunu gösterecek kanıtlar bulunmamaktadır. Arslantepe'de ise besin dağıtmak amacıyla üretildikleri şüphe götürmeyen yüzlerce sayıdaki kâse, bu seri üretimin merkezi bir gücün kontrolü altında yapıldığını kanıtlayan kil mühürler ve bütün bunlara ek olarak sütunlar ve duvar süslemeleriyle öne çıkan konutlar, platform üzerine oturtulmuş büyük bir tapınak, burada, özellikle ideolojik ve dinsel açıdan varlığını kabul ettirmiş merkezi bir ekonomik gücün göstergesidir.

⁵² Frangipane 2003: 14.

⁵³ Yakar 1985: 269.

⁵⁴ Yıldırım 1996: 25.

⁵⁵ Yakar 1985: 269, 270.

Arkeolojik verilerden anlaşıldığı üzere, sonradan gelen Uruk etkileri, Doğu Anadolu Bölgesi'nin güney kısımlarında, kuzeye göre daha yoğundur ve daha sonraları bu bölgede gerçekleşecek gelişmelere çeşitli şekillerde yön vermiştir.⁵⁶ "Göz idolları" olarak isimlendirilen heykelcikler (idoller) ve buna benzer Uruk kültürüne ait özgün yeni nesneler yalnızca kuzeydeki yerleşmelerde görülmektedir. Geç Uruk döneminde oluşan bu yeni kültürel sentezin, Toros Dağları'nın oluşturduğu doğal engelleri aşmasının oldukça güç olmasına rağmen en kuzeyde kalan bölgelerde bile bir takım etkilerinin olduğu güçlü bir şekilde hissedilir. Malatya Ovası'na kurulmuş bir erken merkezi kent devleti olan Arslantepe'de görülen büyük çaplı gelişmeler bu durumu en iyi⁵⁷ şekilde yansıtır. 4. bin yılın ortalarına tarihlenen büyük bir Kalkolitik Çağ (VII. tabaka) tapınak yapısı burada (Arslantepe'de), üretilen malları toplama ve dağıtım yeteneğine sahip merkezi bir kurumun doğuşunu yansıtır. Arslantepe'de bunun yanı sıra VIA tabakasına ait içinde, bir araya getirilerek mimari bir bütünlük içerisinde konuşlandırılmış, birbirlerinden farklı işlevlere ve mimari özelliklere sahip, yapıların bulunduğu büyük bir kamusal alan gelişmiştir. Bu yapılarda ayrıca yönetsel etkinliklerin gerçekleştirildiği, besin dağıtımının yapıldığı ya da depolama amaçlı olduğu düşünülen alanlar bulunmaktadır. Bu tür bir yapı birimi şu ana kadar tüm Yakındoğu'da bilinen tek kamu "Sarayı"dır.

Erzurum ili sınırları içinde yer alan Sos Höyük'te son yıllarda yapılan kazılarda yukarı Fırat Havzası ile Transkafkasya bölgeleri arasındaki ilişkilere ışık tutacak Doğu Anadolu kültürleri hakkında birçok yeni veri elde edilmiştir.⁵⁸ Kırmızı üzerine siyah boyalı, çömlekler, Yukarı Fırat Havzası'nın kuzey bölgelerini bu çömlek türünün hiç görülmediği Torosların güneyinde kalan bölgelerinden ayırmaya olanak sağlayan en önemli veridir.⁵⁹ Tepecik'de açığa çıkartılan bir Geç Dönem Uruk yapısının yerleşmedeki diğer yapılardan ayrı bir yerde bulunması burasının küçük bir dış karakol olduğunu düşündürmektedir. Bu durum Tepecik'in,

⁵⁶ Frangipane 2003: 17.

⁵⁷ Frangipane 2003: 23.

⁵⁸ Sagona 2000:329.

⁵⁹ Frangipane 2003: 25.

Kuzey Toros bölgesine özgü "Geç Uruk Kültür" unsurları içeren farklı bir yerleşme olduğunu göstermektedir. Arslantepe bu bölge içerisinde, daha baskın olan merkezi bir rol üstlenerek küçük kolonileri etkilemiştir. Doğu Anadolu toplumunun içinde bulunduğu farklı koşullar ve geleneklerin, burada kendine özgü bir değişim sürecinin gelişmesine yol açtığını düşünülmektedir. Toplum yapısı daha az katmanlardan oluşuyordu. Verimli ovalar daha küçüktü. Nüfus yapısı, Anadolu ve Kafkas kültürü etkisi altındaki göçebe-yarı göçebe, yerleşik çiftçiler gibi farklı gruplar tarafından temsil edilmekteydi. Bütün bu etmenler, denetimi elinde bulunduracak yönetsel bir gücün gelişimini cesaretlendirirken, kentleşmeye doğru bir eğilimi engellemiştir. Arslantepe'de gözlemlenen gelişkin madencilik ve maden işlemeciliği teknolojisinin gösterdiği gibi burası zamanla Mezopotamya bölgesinin Doğu Anadolu ve Transkafkasya ile olan ticari ilişkilerinde köprü görevi üstlenen bir merkez haline gelmiştir⁶⁰. Yalnızca Anadolu'nun ve İran'ın dağlık alanlarında sınırlı sayıda bulunan maden kaynakları ve buna bağlı olarak gelişen ticaret ilişkileri tarihte ilk defa bu dönemde gerçek bir ekonomik ve toplumsal önem kazanmaktadır.

Sonuç olarak, 3. bin yılın başlarında tüm Doğu Anadolu Bölgesi, köy kültürlerinin ve önceki toplumsal ve ekonomik yapıyı oluşturan, merkezi yapının üstünde oturduğu, belki de uyumdan yoksun, farklı etnik ve kültürel toplulukların aralarındaki ilişkiler dinamiğinin yeniden doğuşlarına tanık olur.⁶¹

⁶⁰ Frangipane 2003: 26.

⁶¹ Frangipane 2003: 28.

2. DOĞU ANADOLU BÖLGESİ GEÇ KALKOLİTİK ÇAĞ MERKEZLERİ

2.1. ERZURUM BÖLGESİ

2.1.1. KARAZ

Yeri:

Erzurum il merkezinin yaklaşık 16 km batı-kuzeybatısında, Ilıca İlçesi'nin 5 km. kuzeyindeki Karaz adlı köyün altında bulunmaktadır.⁶²

Konumu ve Çevresel Özellikleri:

16 m. yüksekliğinde yaklaşık 200 m çapında orta boyutlu bir höyük olan Karaz Höyüğü ismini aynı adlı köyden almaktadır. Günümüzde köyün evleri tarafından tamamen çevrelenmiştir.⁶³ Höyüğün güney tarafı Karasu Çayı'nın suladığı ovaya dönüktür. Çevresi hem ekin hem de otlak açısından zengin topraklarla kaplıdır. Höyük, üstündeki modern köy tarafından taş ve kerpiç toprağı çekmek amacıyla büyük ölçüde tahrip edilmiştir. Bu açıdan bazı bilim adamları üst tabakalarda sağlıklı bir sonuç alınamayacağını ileri sürmektedir. Höyüğün güney kesiminde olasılıkla geç dönem kalıntılarının oluşturduğu bir ikinci yassı tepe yer almaktadır.⁶⁴

Araştırma ve Kazı Tarihçesi:

1942 ve 1944 yıllarında, H.Z. Koşay ve K. Turfan yönetiminde, Türk Tarih Kurumu adına kazılmıştır. Kazı, tepenin üstünde bir dizi basamaklı açma, terasta ise iki açma ile gerçekleştirilmiştir. Basamaklı B yarmasında su çıkıncaya kadar derine inilmişse de, ana toprağı ulaşılammıştır.⁶⁵ Erzurum

⁶² Koşay-Turfan 1959: 349.

⁶³ Koşay-Turfan 1959: 349, har.2.

⁶⁴ Koşay-Turfan 1959: 357, 358.

⁶⁵ Koşay-Turfan 1959: 358.

Ovası'nın, zaman içinde, Karasu'nun getirdiği alüvyonla dolduğu anlaşılmaktadır.

Stratigrafi:

Karaz Höyük kazısının stratigrafisi çok net değildir. Verilen bilgilerden, üstteki 1.5 m kalınlığındaki Bizans Dönemi tabakasının altında E.T.Ç. tabakasının geldiği anlaşılmaktadır. Kazı başkanları, B1 açmasında, E.T.Ç. tabakasının altındaki 11. kademede, 2.5 m kalınlıktaki sarı renkli steril bir toprak katmanının, E.T.Ç. ile Kalkolitik Çağ'ı ayırdığını iddia etmektedir. Açma kesit çizimlerinde, bu sarı toprağın, açmanın tümünü kapsamadığı görülmektedir. 14. kademede, yaklaşık 9-10 m derinde, yangın geçirmiş bir tabakanın varlığına işaret edilmektedir.⁶⁶

Mimari:

İçinde hiçbir şey bulunmayan ve dışarıdan buraya getirilerek serildiği söylenen kalın sarı renkli toprağın altında olduğu kabul edilen Geç Kalkolitik Çağ tabakalarında, mimari kalıntılardan bahsedilmemekle birlikte, kesit çizimlerinde kerpiç duvar kalıntıları izlenmektedir.⁶⁷

Çanak Çömlek Özellikleri:

Hafirleri tarafından, Geç Kalkolitik Çağ olarak kabul edilen katlarda, geniş şerit kabartmalı veya oluklu düz kırmızı/siyah yüzey renkli çanak çömleklerin, 12-15. kademeler arasında görüldüğü bildirilmektedir.⁶⁸

Yorum ve Tarihleme:

Karaz'ın stratigrafisi daha önce de belirtildiği gibi problemlidir. Birçok bilim adamı, tepenin alt tabakalarını, ETÇ I dönemine tarihleme eğilimindedir.

⁶⁶ Koşay-Turfan 1959: 358.

⁶⁷ Koşay-Turfan 1959:358, plan 3

⁶⁸ Koşay-Turfan 1959: 358, 359.

Elazığ yöresinde, Geç Kalkolitik Çağ içinde, “Karaz malı” olarak adlandırılan malların tabakalı olarak ortaya çıkışı, Doğu Anadolu Bölgesi’nde, bu tip çanak çömleklerin, MÖ 4. bin yılın sonundan itibaren başladığını ispatlamıştır. MÖ 4. bin ile MÖ 3. bin yıl “Karaz malı” çanak çömlekleri ayırt etmek şu an için mümkün değildir.

2.1.2. PULUR

Yeri:

Erzurum il merkezinin kuş uçuşu 15 km güneybatısında, Ilıca Bucağı'nın güneydoğusunda, aynı adlı köyün içindedir. Ilıca'dan köye şose yolla kolaylıkla ulaşılabilir. ⁶⁹

Konumu ve Çevresel Özellikleri:

Erzurum Ovası'nda yer alan bu yerleşme yeri, Pulur Çayı'nın kıyısındadır. Çakıl ve kum birikintisinden oluşan doğal bir yükselti üzerinde, yaklaşık 17 m yüksekliğinde olan orta boy bir tepedir. Üzerinde kurulu bulunan modern köy tarafından, çeşitli nedenlerle yer yer tahrip edilmiştir. Yakın çevresi verimli topraklarla çevrilidir. ⁷⁰

Araştırma ve Kazı Tarihçesi:

1960 yılında Erzurum Atatürk Üniversitesi adına, H.Z. Koşay ve H. Vary başkanlığında kazılmıştır. Kazı, höyüğün batı eteğinde, tepe kısmında ve doğu eteğinde olmak üzere üç yerde gerçekleşmiştir. Kazı çalışmaları ana toprağa inilene kadar devam ettirilmiştir ⁷¹.

⁶⁹ Koşay-Vary 1964: 5.

⁷⁰ Koşay-Vary 1964: 5, 6.

⁷¹ Koşay-Vary 1964: 5.

Stratigrafi:

Pulur'da, alttan itibaren, Geç Kalkolitik Çağ sonu, ETÇ, Bizans, Selçuklu Dönemi ve günümüzde yerleşildiği, höyükleşmenin de hala devam ettiği ileri sürülebilir. Tepenin üstündeki açmada, Bizans Dönemi tabakasının altında 6 m kalınlığında bir dolgu toprağına, bunun altında da 2-3 m kalınlığında taş kümelerine rastlanması, höyüğün belki bir dönem tümölüs olarak da kullanıldığını düşündürmektedir.⁷²

Mimari:

Olasılıkla IV. yapı katıyla beraber Geç Kalkolitik Çağ'a girildiği yorumlanırsa ve daha alttaki tabakaların ancak dar, derin sondajda çıktığı düşünölürse, mimari bir kalıntının yakalanamayışı doğaldır. IV. yapı katında ancak bir ocak ile bir kerpiç duvar bulunmuştur. Hafirler, mimari bulgu olmadığı için, IV. yapı katının altında kaç yapı katı olduğunu söyleyememektedir.⁷³

Çanak Çömlek Özellikleri:

III. yapı katından sonra, az sayıda kabartma ve oluklu bezemeli Karaz türü çanak çömlek parçaları ile birlikte, Geoytepe, Alacahöyük, Büyük Güllücek'in Geç Kalkolitik Çağ tabakalarında bulunan çanak çömlek parçalarına benzeyen, el yapımı, tek renkli çanak çömlek parçalarının bol miktarda bulunduğu izlenmektedir.⁷⁴ Kazı başkanları, Pulur Höyüğü ile ilgili yayınlarında, özellikle Karaz türü çanak çömlekleri ayrıntılarıyla vermişler, buna karşılık diğer mallardan pek söz etmemişlerdir.

⁷² Koşay-Vary 1964: 12-15.

⁷³ Koşay-Vary 1964: 14.

⁷⁴ Koşay-Vary 1964: 15.

Yorum ve Tarihleme:

Koşay ve Vary, Pulur'un tümünü, 1960'lı yıllardaki bilgilere göre Kalkolitik Çağ olarak algılamakta ve Karaz çanak çömlek ağırlıklı bu kültürün başlangıcını MÖ 2.600'lere koymaktadırlar. Buna karşılık hazırladıkları tabloda, Pulur'un Erken Kalkolitik Çağ bulgularını MÖ 3.800'lere kadar indirdikleri izlenir⁷⁵. Kısaca Pulur'da Kalkolitik Çağ'ın var olup olmadığı belirsizdir. Belki IV. tabaka bu çağa aittir. Yalnızca bu açıdan bile yeniden kazılması gereken yerlerden biri olduğu söylenebilir.

2.1.3. GÜZELOVA

Yeri:

Erzurum il merkezinin 15 km kuzey-kuzeydoğusunda, Dumlu'nun güneyinde, Dumlu'ya bağlı Güzelova Köyü'nün (Tufanç/Tufanlı) olduğu yerdedir.⁷⁶

Konumu ve Çevresel Özellikleri:

Fırat Nehri'nin kollarından biri olan Karasu, höyüğün güneyinden geçmektedir. Erzurum Ovası'nın sulak ve verimli bir kısmında yer alan höyüğün yüksekliğinin ova seviyesinden 12.5 m olduğu bildirilmektedir. Höyüğün alt katlarının günümüz ova seviyesinden daha aşağıda olduğu, 20 m derine kadar kazıldığı halde ana toprağa ulaşamamasından anlaşılmaktadır. Aynı adlı köyün ortasındaki höyüğün özellikle doğu eteği büyük tahribat görmüştür. Bu köye ait yapıların temelleri ve çöp çukurları tahribatı artıran diğer etkenler arasındadır.⁷⁷

⁷⁵ Koşay-Vary 1964: 53.

⁷⁶ Koşay-Vary 1967: 5.

⁷⁷ Koşay-Vary 1967: 6.

Araştırma ve Kazı Tarihçesi:

Güzelova'da kazılar 1961 yılında H. Zübeyr Koşay tarafından gerçekleştirilmiştir.⁷⁸

Stratigrafi:

Höyük üzerinde geç dönem sikkesi (Rus), bir adet bronz Bizans sikkesi ve Ermeni kilisesi olduğu düşünülen yapının temellerine rastlanılmıştır. Höyük daha çok Geç Kalkolitik Döneme ait buluntular vermektedir.⁷⁹

Çanak Çömlek Özellikleri:

Karaz seramiği, oldukça özenli yapısıyla Güzelova'da en güzel örnekleriyle temsil olur. Özellikle Geç Kalkolitik dönemde kabartma çizgi süslü özel teknikte yapılmış seramik grubu olarak dikkat çekerler. Seramiklerin tamamı el yapımı olup, siyah ve kırmızı renktedirler⁸⁰. Küpler (Pithoslar), küpçükler, güveçler, çanaklar, kapaklar ve altlıklar en yoğun kap tipleridir.

Yorum ve Tarihleme:

Güzelova'da M.Ö. III. Bin yıl'da özellikle Kalkolitik dönemin tek renkli, "monochrom" elle yapılmış, özel çanak-çömlek buluntularının yanında taş ve kemik kültürü de hakimdir. Taş aletlerin çoğu obsidyenden yapılmıştır. Metal alet kullanımı ise oldukça azdır. Buradan madenin henüz tam anlamıyla işletilemediği ve taş alet yapımının yaygın olduğu anlaşılmaktadır. Çanak-çömlek buluntularının ise özellikle "Geç Kalkolitik" dönemde karakterize hale geldiği anlaşılmaktadır.⁸¹

⁷⁸ Koşay-Vary 1967: 5.

⁷⁹ Uçar 2001: 60.

⁸⁰ Uçar 2001: 60.

⁸¹ Koşay-Vary 1967: 7.

2.1.4. SOS

Yeri:

Erzurum il merkezinin 24 km kuzeydoğusunda, Pasinler İlçesi'nin 13 km batısındadır. İlçeyi kente bağlayan ana yolun hemen kuzeyinde (500 m) Sos Köyü'nün olduğu yerdedir. Bu asfalt yoldan köye stabilize bir yolla çok kolay ulaşılmaktadır. Köyün yeni adı Yiğittaşı'dır.⁸²

Konumu ve Çevresel Özellikleri:

Höyük, günümüz Yiğittaşı (Sosköy) Köyü'nün altında, Aras Nehri'nin suladığı Pasinler Ovası'nda bulunmaktadır. Bu nehrin kollarından biri olan Çökender adlı dere höyüğün hemen kuzeyinden geçmektedir.⁸³ Yerleşmenin merkezindeki oval biçimli höyük yaklaşık 1.2 hektar büyüklüğündedir. Çevresindeki terasları ile birlikte 150 x 270 m boyutlarına ulaşmaktadır. Altındaki doğal yükselti ile beraber ova tabanından yaklaşık 20 m yüksekliktedir. Yerleşimin kesin büyüklüğünün ancak sondajlarla saptanabileceğine dikkat çekilmektedir. Merkez tepenin kuzey kesimi dışındaki çevresi köy evleri ile kaplıdır. Kuzey kesimindeki yamacın, yumuşak bir eğimle dereye kadar ulaşmasına karşıt diğer yamaçları toprak çekilmesi ve erozyonla tahrip olmuştur.

Araştırma ve Kazı Tarihçesi:

Sos Höyük ilk kez, H. Z. Koşay'ın Erzurum'da ki yüzey araştırmaları sırasında tespit edilmiş, 1987 yılında A. S. Güneri tarafından tek mevsim yapılan kazı çalışmaları⁸⁴, 1994 yılından itibaren A. Sagona başkanlığında

⁸² Sagona vd. 1995: 196.

⁸³ Sagona vd. 1995: şek.3.

⁸⁴ Güneri 2002: 5.

başlatılan kazılar⁸⁵ da Doğu Anadolu ve çevre kültürleri açısından oldukça önemli veriler elde edilmiştir.

Stratigrafi:

Sos Höyük'te yapılan kazılarda en üst tabakalarda Orta Çağ ve Helenistik Dönem tabakaları açığa çıkarılmış⁸⁶, bu tabakaların devamında sırasıyla Demir Çağı, Tunç Çağları ve Geç Kalkolitik Tabakaları açığa çıkarılmıştır.⁸⁷

Çanak Çömlek Özellikleri:

Sagona tarafından Sos Höyük'te Geç Kalkolitik tabakalarında ele geçirilen bu döneme ait seramikler genel olarak üç ana mal grubuna ayrılmıştır ve bu gruplar birbirleri ile ilişkili oldukları belirtilmektedir. Bu dönem seramikleri Proto-Kura-Aras seramiği şeklinde isimlendirilmektedir.⁸⁸ Bu dönem seramikleri Trans-kafkasya seramikleri grubu içerisinde değerlendirilmektedir. Yoğun perdahlı ve astarlı olmaları ortak özellikleridir.⁸⁹

Yorum ve Tarihleme:

Sos 5a tabakasında ele geçen ve Geç Kalkolitik döneme tarihlenen seramikler Kura-Aras (Erken Transkafkas) geleneğini yansıtmaktadır.

⁸⁵ Sagona vd. 1995: 193.

⁸⁶ Sagona vd. 1996: 193.

⁸⁷ Sagona vd. 2000: 59-68.

⁸⁸ Sagona vd. 2000: 62.

⁸⁹ Sagona vd. 2000: 62.

2.2. ELAZIĞ (KEBAN) BÖLGESİ

2.1.1. TEPECİK

Yeri:

Elazığ il merkezinin yaklaşık 31 km doğusunda, günümüzde Keban Barajı göl suları altında kalmış olan Altınova'da, aynı adlı köyün hemen yanında, güneybatısındadır.⁹⁰

Konumu ve Çevresel Özellikleri:

Altınova'nın kuzeydoğu kısmında yer alan Tepecik 16-17 m yüksekliğinde 200 m çapında düz tepeli teraslı, geniş dipli, orta boy bir höyüktür. Altınova'yı sulayan Heringet Çayı'nın eski menderesinin höyüğün yakınından geçtiği tahmin edilmektedir. Güneydoğusundaki su kaynağı burayı iskan edenlerin su ihtiyacını karşılamıştır.⁹¹

Araştırma ve Kazı Tarihçesi:

1967 yılında R. Whallon ve S. Kantman başkanlığında küçük bir ekip tarafından saptanan ve oldukça sistemli bir yüzey toplaması geçiren höyük, özellikle her döneme ait bulgularının var oluşu nedeni ile kazı yeri olarak seçilmiştir.⁹² 1968-74 yılları arasında İstanbul Üniversitesi öğretim üyelerinden U. Esin'in yönetiminde, baraj göl suyu gelene kadar, 7 mevsim kazılmıştır.

Stratigrafi:

Kazılar sonucunda, Son Neolitik Çağ'dan Ortaçağ'a kadar, hemen hemen kesintisiz yerleşildiği anlaşılmıştır. Son zamanlarda mezarlık alanı

⁹⁰ Esin 1970: 147.

⁹¹ Esin 1970: 147.

⁹² Dinçol ve Kantman 1968: 345.

olarak da kullanılmıştır. Tepenin üstünden 22.55 m derinde ana toprağa ulaşılmıştır. İlk yerleşmelerin, Altınova'daki bir Pleistosen Dönem Gölü'nün kıyısında kurulduğu yorumlanmaktadır. Yine kazılar Tepecik'te, kısmen birbiri üstüne oturmuş, farklı çekirdeklere sahip, değişik dönem höyüklerinin var olduğunu göstermiştir. Kalkolitik Çağ tabakalarına, merkez höyükte, ancak 8 O ve 15 K açmalarındaki iki derin sondajda inilebilmiştir. Geç Kalkolitik ve İlk Tunç Çağı geçisi ise höyüğün güneybatısındaki alanda saptanmıştır⁹³

Mimari:

Höyüğün batı terasındaki açma grubu, Kalkolitik çağı aydınlatabilecek bilgiler sunmuştur. Batıda, höyük konisi dışındaki açmalarda, 3. tabakada, Doğu Anadolu ile Mezopotamya arasındaki ilişkileri ortaya koyabilecek çok önemli bir kompleks ortaya çıkartılmıştır.⁹⁴

Çanak Çömlek Özellikleri:

Tepecik'te, Son Neolitik Çağ'da ortaya çıkan koyu yüzlü açkılı mal ile basit kaba mala, mika astarlı mal da eklenmiştir. Çok az sayıda da olsa Halaf ve Ubeyt tipinde boya bezekli ve bezeksiz örnekler de bulunmaktadır. Geç Kalkolitik Çağ'da Koyu yüzlü açkılı mal ile mika astarlı mal, Karaz adı verilen mal türüne, basit kaba mal ise saman yüzlü mala dönüşmüştür.⁹⁵ Saman yüzlü mal örneklerinin bazılarında, morumsu kırmızı çizgi süsler görülmektedir. Höyük konisinin batı düzlüğündeki yayvan yükseltide, ortaya çıkarılan mimaride Mezopotamya Uruk Kültürü mal örneklerinin bulunuşu, Orta Anadolu Kalkolitik Çağ buluntularının ortaya çıkışı ve Karaz malının bu mallarla hem zamanlı olduğunun anlaşılması açısından önemlidir. Bunlar içinde Uruk tipi açık renkli mal, saklı astar bezemeli çömlekler, devrik ağızlı

⁹³ Esin 1972: 147.

⁹⁴ Esin 1976: 108.

⁹⁵ Esin 1984: 75.

kaseler, kırmızı-gri renk astarlı mal gibi tipik Uruk çanak çömlekleri görülmektedir.⁹⁶

Yorum ve tarihleme:

Tepecik Höyüğü'nün Kalkolitik Çağ tabakalarının başlangıcı MÖ 5. bin yılın ikinci yarısına, bitimi ise MÖ 3. bin yılın sonuna tarihlenmektedir. Uruk Dönemi yerleşmesinden alınan bir 14C örneği 3.570 ± 90 tarihini vermiştir. Höyükte, Doğu Anadolu kronolojik silsilesinin tüm dönemlerinin temsil edilişi, özellikle tatlı su kaynaklarının, her dönemde burada yaşayanların su ihtiyacını karşılayacak kadar kuvvetli olmasına bağlanabilir. Ticaret ve kervan yollarının üzerinde oluşu da bu yaklaşımı desteklemektedir. Batı terasındaki Uruk Dönemi kompleksinin, olasılıkla büyük bir avlu çevresinde yer alan yapılardan ibaret olduğu ve belgelenemese de, bir çevre duvarının bu kompleksi çevrelediği, anıtsal kapı yapısının varlığından anlaşılabilmektedir.⁹⁷

⁹⁶ Esin 1982: 88-89.

⁹⁷ Esin 1982: 91-93.

2.2.2. KORUCUTEPE

Yeri:

Elazığ'ın 30 km kadar doğusunda, eski Elazığ-Bingöl yolu üzerinde, Aşağı İçme Köyü yakınında yer alan Korucutepe, Keban Baraj Gölü suları altında kalmadan önce Altınova höyüklerinin en büyüklerinden biriydi.⁹⁸

Konumu ve Çevresel Özellikleri:

Altınova'nın güneydoğu bölümünde kalan Korucutepe, höyükten toprak alınması sonucu kısmen tahrip edilmiştir. Tahribat nedeniyle oluşan kesitlerde Kalkolitik, İlk Tunç Çağı, Hellenistik ve Roma Dönemi malzemesi, mimari öğeleriyle birlikte saptanmıştır.⁹⁹ Höyük, 190 m çapında ve 16 m yüksekliğindedir.

Araştırma ve Kazı Tarihçesi:

Korucutepe, C. Burney'in Doğu Anadolu yüzey araştırmaları sırasında saptanmış ve araştırılmış bir höyüktür. Keban Baraj Gölü altında kalacak yerleşmeleri kurtarma projesi kapsamında, R. Whallon ve S. Kantman tarafından ziyaret edilerek malzeme toplaması yapılmış, 1968-70 yılları arasında ise M.N. van Loon, H.G. Güterbock başkanlığında Chicago Üniversitesi Yakınoğu Arkeolojisi Enstitüsü, California Üniversitesi ile Amsterdam Üniversitesi'nden (Hollanda) karma bir ekip tarafından kazılmıştır.¹⁰⁰ 1973-75 yılları arasında, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Hititoloji Kürsüsü'nden H. Ertem başkanlığında, Hitit tabakalarını araştırma amacıyla kazı çalışmaları yürütülmüştür.¹⁰¹

⁹⁸ Ertem 1988: 1.

⁹⁹ van Loon 1971: 47.

¹⁰⁰ van Loon 1971: 47.

¹⁰¹ Ertem 1979: 33.

Stratigrafi:

Erken Kalkolitik'ten Selçuklular dönemine kadar kesintisiz 12 evre saptanmıştır. Altan başlayarak: A evresi: Erken Kalkolitik B evresi: Geç Kalkolitik C evresi: İlk Tunç Çağı I-IIA D evresi: İlk Tunç Çağı II B E evresi: İlk Tunç Çağı III A F evresi: İlk Tunç Çağı III B G evresi: Orta Tunç Çağı I H evresi: Orta Tunç Çağı II I evresi : Geç Tunç Çağı I J evresi: Geç Tunç Çağı II K evresi: Erken Demir Çağı L evresi: Orta Çağlar.¹⁰² Höyük tepesinden 20 m. altta ana toprağa varılmıştır.

Mimari:

Korucutepe Geç Kalkolitik yerleşmesinde (XXX-XXXI), höyüğün kuzeybatı eteklerinde iki odalı yanmış bir ev ortaya çıkarılmıştır. Büyük oda 3 x 6 m boyutlarındadır; dar bir kapısı ve yuvarlak, merkezi bir ocağı vardır. Hemen yanındaki 2 x 1.5 m boyutlarındaki odada da sıvalı bir ocak yer alır. XXX-XXXVI. katların 1.5 m kalınlığındaki dolguları içinde de yapı kalıntıları ele geçmiş, bunlardan iki odalı, kerpiç duvarlı bir yapının içinde ve dışında tabanları çakıl taşları ve çanak çömlek parçalarıyla döşeli ocaklar ortaya çıkarılmıştır. XXXIV-XXXV. katların gri renkli kerpiçten yapılmış sıvalı duvarlı yapılarında çok sayıda kırık halde ele geçen çanak çömleklerle birlikte pişmemiş kilden kap altlıkları ve biri taş dizisiyle çevrili iki ocak bulunmuştur. XXXVI. katta ele geçen duvar kalıntıları belli bir plan göstermemektedir.¹⁰³

Çanak Çömlek Özellikleri:

Geç Kalkolitik çanak çömleğinin ana mal gruplarından olan krem ile devetüyü arasında değişen astarlı saman yüzlü ve saman katkılı mallar, tüm mal grubunun %30'unu oluşturur. Biçimlerde dışa açılan boyunlu çömlekler, kısa düz boyunlular ile dışa dönük, boncuk ya da içe devrik ağızlı kaseler en sık görülenlerdir. Özellikle bardak türü dik profilli kaplar da yaygın olarak

¹⁰² van Loon 1978: 6-tablo 1.

¹⁰³ van Loon 1978: 7-10; van Loon-Güterbock 1972: 79.

görülür. İkinci grup, yoğun saman, bazen iri taşcık katkılı, astarsız mal grubudur; genellikle büyük kaplarda görülür. Boyalılar sayıca azdır, bezeme geometrik motiflerden oluşur. Çok seyrek olmakla birlikte kazı ve baskı bezekli mallara da rastlanır.¹⁰⁴

Yorum ve Tarihleme:

Çanak çömlek karşılaştırmaları sonucu, Korucutepe Kalkolitik yerleşmesinin benzerleri Altınova ile yakın çevresinde Tepecik, Tülintepe, Habusu Körtepe, Çayboyu ve Kurupınar'dır. Görelî tarihlemeye göre MÖ 3.500 ile 3.000 yılları arasına konan Korucutepe Geç Kalkolitik kültürü, 14C örnekleriyle MÖ 3.420±40, MÖ 3.380±40, MÖ 3.195±75'e tarihlenmektedir.¹⁰⁵

¹⁰⁴ Brandt 1978: 58-59.; van Loon-Güterbock 1972: 79.

¹⁰⁵ Brandt 1978: 57, 59-60.; van Loon 1978: 8-tablo 2.

2.2.3. NORŞUNTEPE

Yeri:

Elazığ il merkezinin 26 km güneydoğusunda, Alişam (Harmanpınarı), Yukarı Ağınsı (Elmapınar) ve Aşağı Ağınsı (Kavakaltı) Köyü'nün oluşturduğu üçgenin içinde, Alişam Köyü'nün 3 km güneyindedir.¹⁰⁶ 1975 yılında Keban Barajı'nın bitirilip su tutulmaya başlanması ile höyük, baraj gölü içinde bir ada şeklinde kalıp, yavaş yavaş erimektedir.

Konumu ve Çevresel Özellikleri:

Altınova'nın oldukça büyük höyüklerinden biri olan Norşuntepe, yaklaşık olarak 35 m yüksekliğinde, 150 x 130 m ölçülerinde konik biçimli bir tepeydi. Yerleşme yerinin yamaçlarla birlikte, 500 x 300 m çapına ulaştığı ölçülmüştür. Höyüğün yer aldığı Altınova, Heringet Çayı'nın birleştiği Karasu Nehri ile sulanan, Mastar ve Bingöl Dağı ile çevrelenmiş çok verimli küçük bir ovadır.¹⁰⁷ Günümüzde bu ovanın da büyük kısmı su altındadır.

Araştırma ve Kazı Tarihçesi:

Ovanın hemen hemen her yerinden rahatlıkla görülebilen höyük, Altınova'da araştırma yapan K. Kökten gibi birçok araştırmacının ilgisini çekmişti. 1967 yılında R. Whallon Jr. ile S. Kantman'ın başkanlığında gerçekleştirilen Keban Barajı Su Birikim Alanı Yüzey Araştırması'nda höyüğün önemi bir kez daha gündeme getirilmişti. Höyük, yakınında bir pınarın olduğu ve küçük boyutlu yerleşmelerin bağlı bulunduğu bir merkez olarak tanıtılmıştır.¹⁰⁸ 1968 yılından, su altında kaldığı 1974 yılına kadar Alman Arkeoloji Enstitüsü adına H. Hauptmann yönetiminde kazılmıştır.

¹⁰⁶ Hauptmann 1970: 103.

¹⁰⁷ Hauptmann 1970: 103-104.

¹⁰⁸ Whallon-Kantman 1970: 2.

Stratigrafi:

Norşuntepe'de akropol, güney teras, batı yamaç ve güney teras dışı alanlar olmak üzere dört ayrı alanda sürdürülen kazı çalışmaları sonucunda, Orta Kalkolitik Çağ'dan Orta Demir Çağı'na kadar sürekli bir yerleşimin varlığı saptanmıştır. Kalkolitik Çağ tabakaları höyüğün ancak batı terasında, kısıtlı bir alanda gün ışığına çıkarılmıştır. Orta Kalkolitik Çağ tabakalarına ancak 14 m kalınlığındaki kültür tabakasının altında, 3 x 3 m'lik bir alanda, ova taban suyunun hemen üstünde ulaşılmıştır. Bu alandaki XL-XXXI tabakaları hafiri tarafından Kalkolitik Çağ'a tarihlenmiştir. İçlerinde XL-XXXVII. tabakalar, Orta Kalkolitik Çağ'a, XXXVI-XXX. tabakalar ise Geç Kalkolitik Çağ'a konmaktadır. Keban Projesi Çalışmaları adlı yayınlarda yer alan, Norşuntepe'nin 1971-74 yılı kazıları ile ilgili makalelerde, Geç Kalkolitik Çağ'a tarihlenen tabakalar Batı Yamacı Açmaları, 1-10 tabakaları adı altında sunulmaktadır.¹⁰⁹

Mimari:

Geç Kalkolitik Çağ'a tarihlenen Norşuntepe'nin 10. tabakası oldukça düzgün plan vermektedir.¹¹⁰ Büyük bir avlunun etrafında yer alan üç odalı bir yapı ile hemen yanında sokak görevi görebilecek ince uzun bir mekan, doğusunda işlik olabilecek küçük odalar ile ayrı ayrı yapılmış bir köy mimarisi ile karşılaşmıştır. Tüm duvarlar kerpiçtendir. Dam örgüsünün düz dam tipinde olduğu zannedilmektedir. Bazı mekanların beyaz boyalı sıvalı duvarlarında, kırmızı ve siyah boya izleri görülmektedir.¹¹¹

Çanak Çömlek Özellikleri:

Geç Kalkolitik Çağ'a ait alt tabakalarda çanak çömlekler arasında çok az farklılıklar bulunmaktadır. Açık kızıl kahverengi veya kahverengi saman katkılı mal, hakim mal grubudur. Huni biçimli derin kaseler yoğundur. Üstteki tabakalarda (7. tabaka) bol saman katkılı hamurlu, fırça izli mal ile boyalı

¹⁰⁹ Hauptmann 1974: 72-77.

¹¹⁰ Hauptmann 1982: 29.

¹¹¹ Hauptmann 1982: 29-30.

maldan parçalar ele geçmiştir. Hamur renkleri daha açık renklidir. Kafesli üçgen frizleri, kum saati motifleri boyalı mallarda en çok tercih edilen süsleme biçimidir. Kabartmalı kaplar da mevcuttur. Amik F ile çağdaş olduğu kabul edilmektedir. Tell el Şeyh, Tabara Akrad VII, Tepe Gavra XI-IX tabakalarında benzerleri mevcuttur. En üst tabakalarda (1-5. tabakalar) gene fırça izli mal (Coba), ince hamurlu mal, yeşilimsi devetüyü ve madensi boz renkli maldan, mor ve kırmızı boyalı mallardan çanak çömlek parçaları elde edilmiştir.¹¹² Korucutepe B ile Amuk Ovası F evresinin sonuna, Son Uruk Dönemi'ne konmaktadır.

Yorum ve Tarihleme:

Son Neolitik Çağ'dan itibaren yerleşime açılan Elazığ Altınova'nın kültür silsilesinin özellikle Geç Kalkolitik Çağ'ı Norşuntepe kazıları ile ortaya çıkmıştır. Taş temelsiz, dikdörtgen biçimli, kerpiç duvarlı, olasılıkla düz damlı yapıların küçük sokak ve avlularla bölünerek karmaşık bir planda yerleşmeyi oluşturduğu izlenmektedir. Elde edilen bulgular, çok zengin olmayan, buna karşılık kalabalık nüfuslu basit tarımcı toplulukların yaşadığını işaret etmektedir.¹¹³ Açılan alanın çok küçük oluşu nedeniyle, toplumda başkanlık sisteminin var olup olmadığı anlaşılamamıştır; savunma yapıları veya sur duvarının varlığı da saptanamamıştır. Topluluklar arasında, bu dönemde, savaşların var olmadığına yönelik bir yorum yapılabilir.

Çanak çömlek benzerliklerinden, yörenin bu çağda Mezopotamya'dan etkilendiği ya da Mezopotamya yerleşmeleri ile ticari ilişkilerin var olduğu sonucu çıkarılabilir. Altınova'da Norşuntepe gibi büyük höyüklerin yeterli bilgiler alınamadan Keban Barajı'nın suları altında kalışı Doğu Anadolu Arkeolojisi için büyük kayıptır.

¹¹² Hauptmann 1982: 30.

¹¹³ Arsebük 1986: 67-68.

2.2.4. TÜLİNTEPE

Yeri:

Keban Baraj Gölü suları altından kalmadan önce, Elazığ İli'nin yaklaşık 21 km doğusunda, eski Elazığ-Bingöl demir ve karayollarının arasında ve hemen kenarında yer almaktaydı.¹¹⁴

Konumu ve Çevresel Özellikleri:

Tülintepe, Altınova'da Keban Baraj Gölü suları altında kalmış olan beş büyük höyükten biridir. Elazığ-Bingöl demir ve karayollarının su altında kalacak olması nedeniyle, güzergahının değiştirilmesi gerektiğinde, yeni döşenecek demiryolunun ovoidan yükseltilmesi için, tren hattının hemen yakınında yer alan Tülintepe'nin toprağı kullanılmış, bu nedenle höyüğün üst katları buldozerlerle kaldırılarak, tahrip edilmiştir. Böylelikle üst tabakaları tamamen ortadan kaldırılan höyük 200 x 250 m'ye ulaşan boyutları ile ve tahrip olmadan önceki 16.60 m'lik yüksekliğiyle büyükçe bir höyüktür. Höyük toprağının yüzeyden 5/6 m derinde, kısmen su altında devam ettiği, jeofizik araştırmalarıyla saptanmıştır.¹¹⁵

Araştırma ve Kazı Tarihçesi:

Tülintepe'nin de yer aldığı Altınova/Uluova araştırma tarihçesi, Kılıç Kökten'in Türk Tarih Kurumu adına Doğu Anadolu'da yürüttüğü 1945 yılı araştırmaları ile başlamıştır; P. Meriggi yayınında, Tülintepe'den, adıyla söz eder; Doğu Anadolu yüzey araştırmaları yapan C. Burney ise, höyük üstünden toplanan çanak çömleklerin yayını yapar. 1966 yılında, Keban Barajı su birikim alanı içinde kalacak eski eserleri, anıtları, yerleşmeleri saptamak ve kurtarmak amacıyla, Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Tarihi Anıtların Restorasyonu ve Korunması Bölüm Başkanlığı'nca; 1967 yılında ise

¹¹⁴ Esin ve Arsebük 1974: 137.

¹¹⁵ Esin ve Arsebük 1974: 137-139.

İ.Ü. Prehistorya Kürsüsü ile Michigan Üniversitesi Antropoloji Müzesi'nin ortaklığında gerçekleştirilen yüzey araştırmalarının ardından, Tülintepe'de 1971'de başlayan kazılar, İ.Ü. Prehistorya Kürsüsü'nden U. Esin ile G. Arsebük başkanlığındaki Tepecik kazı ekibi tarafından, 1974 yılı sonuna kadar sürdürülmüştür.¹¹⁶

Stratigrafi:

Höyüğün geç dönem tabakalarının tümüyle ortadan kalkmasına neden olan tahribattan kurtulabilen buluntular ve yapılan yüzey araştırmaları, Tülintepe'deki en geç yerleşmenin Osmanlı Dönemi'nde olduğunu göstermiştir. Bunu yeniden eskiye, MS 1. bin, MÖ 1. bin, Geç Tunç Çağı, Orta Tunç Çağı, Erken Tunç Çağı ve Kalkolitik Çağ yerleşmeleri izler. Höyükte, mimari kalıntılara rastlanan en geç dönem Erken Tunç Çağı'dır. Geç Kalkolitik ise, höyük güneyinde açılan sınırlı bir alanda saptanmıştır; geniş olarak kazılan Erken Kalkolitik yerleşme ile arasında, birkaç tabakalık bir boşluk mevcuttur.¹¹⁷ Kazı çalışmaları, Erken Kalkolitik tabakaların altında başlayan taban suyu içinde çalışmak mümkün olmadığı için, ana toprağa varılamadan durdurulmuştur.¹¹⁸

Mimari:

Tülintepe Erken Kalkolitik yerleşmesi, yapı birimlerinde ve evrelerde izlenen farklılıklara karşılık, tek bir kültür birimine ait, homojen yapıda bir yerleşmedir. Erken Kalkolitik'in üst evre yerleşmesi, höyüğün batı yamacını çeviren ve güneye hendek şeklinde uzanan bir çukurla kesilmektedir. İçinde bulunan çanak çömlek özelliklerine göre Ubeyt Çukuru ya da Ubeyt Dolgusu olarak adlandırılmıştır; kül, kil, bitkisel katkılı toprak ve milden oluşan ince damarlı bir dolgudur.¹¹⁹

¹¹⁶ Özbaşaran 1992: 1, 53.

¹¹⁷ Esin ve Arsebük 1974: 138

¹¹⁸ Esin-Arsebük 1974: 138.; Esin-Arsebük 1982: 120.

¹¹⁹ Esin 1976: 122-126, 129-132.; Esin 1979: 116-117.; Esin-Arsebük 1982: 123-124.

Tülintepe höyüğünün ova düzleminde traşlanması nedeniyle Geç Kalkolitik ile Erken Kalkolitik arasındaki ilişki sağlıklı şekilde kurulamamıştır. Höyüğün ortasında, kazılan alanların ise en güneyinde kalan bölgede, üstten inen bir Erken Tunç Çağı kuyusuyla tahrip olmuş olan Tülintepe Geç Kalkolitik yerleşme mimarisi, iki mekanla temsil edilmektedir. 0.20/0.35 m genişlikte kerpiç duvarlı, dörtgen planlı yapılardan birinin içinde buluntulara göre maden fırını olduğu saptanan kerpiç duvarlı, 1.5 m çapında, yuvarlak planlı bir fırın yapısı bulunmaktadır. Üç duvarı bulunabilmiş diğer mekan ile birlikte her ikisi de boyut ve buluntularıyla birer iş mekanı görünümündedir.¹²⁰

Çanak Çömlek Özellikleri:

Ubeyt Çukuru/Dolgusu içinde çukura bu adı veren açık renk zemin üzerine koyu renk mat boya bezekli Ubeyt çanak çömleği bulunmuştur. Erken Kalkolitik dönem çanak çömleği ise genellikle koyu yüzlü açkılı ve kırmızı hamurlu, koyu renk astarlı, açkılı ve bol mika katkılıdır. Halaf malları ile birlikte ele geçen grup koyu yüzlü açkılılardır.¹²¹

Geç Kalkolitik'in belirgin çanak çömlek gruplarını Amik F türü saman katkılı ve saman yüzlüler oluşturur. Bazı kase örneklerinde ağız kenarının içinde koyu kırmızımsı kahverengi şerit boyalı, ya da dış yüzünde boya şeritleriyle yapılmış eşkenar dörtgen bezekler yer alır. Kimi küp ve boyunlu çömleklerde ise mat kahverengi boyalı şeridin üzerine sokma-nokta bezekler yapılmıştır. Mezopotamya'nın Uruk devri kırmızı astarlı mallarının benzeri, konik gövdeli küçük çömlek ünik bir parçadır.¹²²

Yorum ve Tarihleme:

Tülintepe'de kazılardan anlaşıldığı kadarıyla ilk kez Halaf kültür döneminde yerleşilmiştir. Ancak bu tabakaların (varlığı bilinmekle birlikte) ova düzleminin altında, yer suyu içinde kalmış olması Halaf yerleşmesinin

¹²⁰ Esin-Arsebük 1974: 142.

¹²¹ Esin-Arsebük 1974: 141.; Esin 1976:124, 131-132.

¹²² Esin 1976: 120.; Esin-Arsebük 1982: 122.

kazılmasına olanak vermemiştir. Derinlik sondajlarındaki çanak çömleklerle temsil edilen Halaf kültür dönemi sonrasında Tülintepe'de yerleşim, Halaf-Ubeyt Geçiş Evresi olarak adlandırılan dönemde sürmektedir. Her iki kültürün öğelerinin birlikte görüldüğü, çeşitli öğelerin ve etkilerin yerleşmedeki yaşam biçimine yansıdığı bu süreç sonrasında burada Ubeyt, Ubeyt sonrası (Geç Kalkolitik) ve Erken Tunç Çağı'nda yerleşildiği bilinmektedir. Ancak höyüğün ova düzleminde traşlanması, bu dönem kalıntılarının tahrip olmasına ve yeterince aydınlanamamasına neden olmuştur. Tülintepe Kalkolitik yerleşmelerinin tarihlendirilmesi için çeşitli analizler yapılmış, bunlardan düzeltilmiş 14C ölçümleri, Tülintepe'nin Amuk C ya da Halaf kültürüyle çağdaş tabakalarının MÖ 6. binin ikinci yarısından önceye; Amuk D çağdaşı olan tabakasının MÖ 6. bin yılın ikinci yarısına; Amuk E çağdaşı tabakalarının MÖ 5. binyıla; Amuk F ile çağdaş Geç Kalkolitik tabakalarının ise MÖ 4. bin yıla tarihlendiği sonuçlarını vermiştir. 14C tarihlerinden bazıları şöyledir: MÖ 4.214±147, MÖ 3.780±186, MÖ 3.414±184.¹²³

¹²³ Esin 1981: 162.; Esin-Arsebük 1982: 121.

2.2.5 PULUR (SAKYOL)

Yeri:

Höyük Murat Nehri ile Fırat Nehrinin birleştiği noktaya 4-5 km. uzaklıkta olup, Elazığ'a 20 km uzaklıkta, Çemişkezek'e ise 20 km. uzaklıkta yer almaktadır.¹²⁴

Konumu ve Çevresel Özellikleri:

Höyük Sakyol Köyünün hemen yakınında kuzeydoğusunda olup, Sakyol adını da bu köyden almıştır. Pulur (Sakyol) Höyüğü 50 m. uzunluğunda 75 m. genişliğinde ve 20 m. yüksekliğindedir.¹²⁵

Araştırma ve Kazı Tarihçesi:

Höyük 1968-1971 yılları arasında Hamit Zübeyr Koşay tarafından Keban Projesi Kurtarma Kazıları kapsamında kazılmıştır.¹²⁶

Stratigrafi:

Höyükte Geç Kalkolitik Çağ'dan Geç Tunç Çağına kadar tabaklanmanın olduğu saptanmış olup, erken dönem katlarının sonraki tabakalar tarafından oldukça tahrip edildiği görülmüştür.¹²⁷

Çanak Çömlek Özellikleri:

Höyükte tespit edilen XII. ve XIII. tabakalarda Güzelova Son Kalkolitik Çağ'ı seramiğine oldukça benzeyen siyah perdahlı üstü nokta ve çizi bezekli pişmiş toprak kaplar ve seramik parçaları ele geçmiştir.¹²⁸

¹²⁴ Koşay 1976: XII.

¹²⁵ Koşay 1976: XII.

¹²⁶ Koşay 1976: XII.

¹²⁷ Koşay 1976: XII, 1, 8.

¹²⁸ Koşay 1976: 29-32.

Yorum ve Tarihleme:

Kazılar süresince Pulur (Sakyol)'da XIII mimari kat ortaya çıkarılmış ve bu katların Geç Kalkolitik Çağ'dan Geç Tunç Çağı'na kadar olan dönemlere ait olduğu tespit edilmiştir. Özellikle en erken tabakalar olan XII. ve XIII. tabakalar Geç Kalkolitik Çağ'a tarihlenmiş olup Güzelova ile yakın benzerlikler göstermektedir.¹²⁹

¹²⁹ Koşay 1976: 35-37.

2.3. MALATYA (KARAKAYA) BÖLGESİ

2.3.1. ARSLANTEPE

Yeri:

Arslantepe höyüğü Malatya Ovası'nda, Malatya İl merkezinin kuzeydoğusunda, Ordüzü Mevkii'ndedir.¹³⁰

Konumu ve Çevresel Özellikleri:

Arslantepe höyüğü, Malatya Ovası'nın tarıma elverişli, sulak ve verimli arazisi içinde kurulmuştur. İtalyan yerbilimci araştırmacılar tarafından bölgede yapılan çalışmalar, çevrede çok sayıda kaynak olduğunu, Fırat'ın kollarının getirdiği sulardan da yararlanılabildiğini, buna karşılık yerleşmenin su baskınlarından etkilenmeyen bir bölgede yer aldığını ortaya koymuştur.¹³¹

Araştırma ve Kazı Tarihçesi:

Arslantepe'de ilk araştırmalar 1932 yılında L. Delaporte tarafından Geç Hitit kalıntılarını ortaya çıkartmak amacıyla başlamış ve 1939'a kadar sürmüştür. Bunu 1947-48 yıllarında C. Schaeffer'ın höyüğün tabakalanmasını anlamak amacıyla yaptığı sondaj çalışmaları izlemiştir. Schaeffer höyükteki çalışmalarını bıraktıktan sonra, 1961'de Pavia Üniversitesi'nden hititolog P. Meriggi, arkeolog S. Puglisi ile birlikte çalışmalara başlamış, ancak buluntuların beklenen yoğunlukta epigrafi malzemenin içermemesi nedeniyle 1963 yılında kazı yönetimini S.M. Puglisi devralmıştır. Puglisi'den sonra Roma "La Sapienza" Üniversitesi'nden A. Palmieri başkanlığında yürütülen kazılar, halen M. Frangipane başkanlığında kesintisiz olarak sürdürülmektedir.¹³²

¹³⁰ Palmieri 1989: 419.

¹³¹ Frangipane 1994: 31.

¹³² Frangipane 1994: 32-34.

Stratigrafi:

Arslantepe höyüğünün üstünde, İslam, Bizans ve Roma Dönemi kalıntılarına rastlanmıştır. 1932'den bu yana höyüğün kuzeydoğu, güneybatı yamacı ve batı kesiminde olmak üzere üç farklı alanda sürdürülen kazı çalışmaları sonucunda, şu tabakalanma saptanmıştır: Geç Hitit (MÖ 1.200-900) Hitit İmparatorluk (MÖ 1.600-1.200) OTÇ (Arslantepe V A) ETÇ III A-C (Arslantepe VI D1-3) ETÇ II (Arslantepe VI C) ETÇ IB (Arslantepe VI B1 ve B2) ETÇ IA / Yerel Geç Uruk (Arslantepe VI A) Geç Kalkolitik / Yerel (Arslantepe VII) Geç Ubeyt / Geçiş (Arslantepe VIII). Arslantepe VI A Yerel Son Uruk yerleşmesi, Arslantepe hafirlerince geleneksel terminolojinin ETÇ I A bölümlenmesi içinde kabul edildiğinden, bu yayında yalnızca Arslantepe VIII ve VII ele alınmıştır.

Mimari:

Höyüğün batı kesiminde, Yerel Geç Kalkolitik Arslantepe VIII dönemi tabakalarının altında ortaya çıkarılan Arslantepe VIII, gayet iyi korunagelmış yapılarıyla, höyüğün en eski dönem kalıntılarını oluşturmaktadır. Arslantepe VII: Arslantepe VII Yerel Geç Kalkolitik yerleşmesi höyük alanının yaklaşık tümünü kaplamaktadır. Höyüğün batı kesiminde aynı döneme tarihlenen büyük, anıtsal görünümlü kerpiç yapılar ise farklı bir toplumsal sınıfın varlığına işaret etmektedir. Daha doğuda yer alan, 7 m'den uzun, dikdörtgen planlı bir başka mekan ise, içinde depolama kapları, çömlekler ve ezgi taşları gibi buluntularla birlikte, olasılıkla depolama işlevi gören bir yapıdır. İçinde topuz başı, "kulübe sembolleri" ve "göz idolleri"nin kil benzerleri gibi özgün buluntularla ortaya çıkarılan diğer bir mekanın ise özel bir işleve sahip olduğu düşünülmektedir. Yapılar dışında ortaya çıkarılan açık bir avlunun tabanı çanak çömlek parçalarıyla döşelidir, üstü ince bir çamur sıvayla kaplıdır.¹³³

¹³³ Frangipane 1992: 181-183.; Frangipane 1994: 38-40.

Çanak Çömlek Özellikleri:

Höyüğün ortasında açılan ve "Schaeffer Sondajı" olarak bilinen derinlik sondajında 10-12 m derinlikte boyalı Ubeyt çanak çömleği ele geçmiştir. Höyüğün batı kesiminde açılan (D5) ve konut yapıları ortaya çıkarılan VIII yerleşmesinin yapılarından birinde ise dar boyunlu, küresel gövdeli şişeler ele geçmiş; bunların, mekanın işlevine bağlı olarak ekmek yapımında kullanılmış olabileceği düşünülmüştür. Bir başka grup, balık kılçığı, çapraz tarama ya da şevronlardan oluşan kazıma bezekleriyle, küçük kaba çömlek ve derin çanaklar grubudur. Hamurlar genelde küçük taşcık ve saman katkılıdır, gövdelerin dış yüzleri tarazlıdır. Hafif omurgalı gri açkılı kaplar ve saman katkılı devetüyü renkli, kırmızı çapraz boya bezekliler, sayıca çok fazla olmamakla birlikte diğer grupları oluşturur.¹³⁴

Arslantepe VII Geç Kalkolitik çanak çömlekçiliğinde seri üretim önemli bir yer tutar. Yavaş dönen çarkta biçimlendirilmiş, özensiz yapım, çeşitli boyda çok sayıdaki kase, dışa doğru açılan ağızlı kaplar, Arslantepe VII'nin tipik mallarıdır. Belli bir toplumsal gereksinim nedeniyle yapıldığı düşünülen bu kapların üzerinde görülen çeşitli damgalar farklı zanaatçıların varlığına işaret etmektedir. Çoğunluğu saman yüzlü mallar oluşturmakla birlikte, kırmızı çizgi ve nokta bezemeli boyalı çanak çömleklere de rastlanmaktadır. Açık ya da kırmızı renkli astarlı ve açkılı, boyunlu, silindir boyunlu çömlekler, omurgalı bardakların yanısıra çoğunluk seri üretim kaselerindedir. İp izli ve tarazlı kaba yapım kaseler oldukça yoğundur. Bu kaplar Arslantepe VI A'nın Son Uruk etkili ilk şehirleşme dönemine geçişini hazırlayan yerel Geç Kalkolitik gelişiminin (VII) son evresine konmaktadır.¹³⁵

¹³⁴ Frangipane 1994: 217.

¹³⁵ Frangipane 1991: 213; Frangipane 1992: 181, 183; Frangipane 1994: 39; Palmieri 1984: 97.

Yorum ve Tarihleme:

Arslantepe'nin en eski yerleşmesi olan Arslantepe VIII, Ubeyt Dönemi'nin sonuna, 14C tarihleriyle 5. binin sonuna (MÖ 4.300-4.000) tarihlenmektedir.¹³⁶ Arslantepe VII ise düzeltilmiş 6 adet 14C örneğiyle MÖ 3.700-3.500'lere konan Geç Kalkolitik Çağ tabakasıdır. Mezopotamya kronolojisinde eski Uruk evresine denk gelen bu yerleşme, Arslantepe'de Yerel Geç Kalkolitik olarak adlandırılmaktadır. Amuk F evresi, Keban bölgesindeki Norşuntepe ve Tepecik ile birlikte düşünülebilecek bu dönemde¹³⁷ Arslantepe, hammadde kaynaklarını ve üretim araçlarını henüz merkezileştirememiş olmakla birlikte, çevrede gerek siyasi, gerekse ekonomik açıdan etkili olabilecek kapasiteye sahip bir merkez konumundadır.¹³⁸

¹³⁶ Frangipane 1997: 213.

¹³⁷ Palmieri 1984: 97.

¹³⁸ Frangipane 1994: 41.

2.3.2 DEĞİRMEN TEPE

Yeri:

Malatya il merkezinin yaklaşık 24 km kuzeydoğusunda, Battalgazi (Eski Malatya) İlçesi'nin kuzeydoğusunda, İmamlı Köyü ile Adagören Köyü'nü birleştiren stabilize yolun hemen kuzey yanındaydı. Fırat Nehri üzerinde kurulan Karakaya Baraj Gölü suları altında kalarak günümüzde tamamen yok olmuştur.¹³⁹

Konumu ve Çevresel Özellikleri:

Fırat Nehri kıyısında (günümüzde, nehirden yaklaşık 40 m uzakta) yer alan höyüğün ilk yerleşmesi, nehrin kenarındaki doğal konglomeratik bir yükselti üzerinde konuşlanmıştır. Bu yükseltinin ilk yerleşme sırasında hemen nehir kenarında olduğu ve burada yerleşenlerin su ihtiyaçlarını Fırat'tan karşıladıkları sanılmaktadır. Höyük, su altında kalmadan önce, Fırat Nehri kıyısı düzleminden 12 m, güneyindeki yol seviyesinden 4.5 m yüksekliğinde, kuzey-güney yönünde 125 m, doğu-batı yönünde 200 m uzunluğunda, üstten bakıldığında kabaca "8" biçimli orta boyutlu bir tepeydi. Kuzey kesimi dik bir yamaçla Fırat Nehri yanındaki tarlalarda son bulmaktaydı. Güneyi ise hafif bir eğimle yola kadar devam etmekteydi. Kazı yapılmadan önce ekip biçme dışında höyükte insan elinden çıkma bir tahribatın olmadığı, buna karşılık Fırat Nehri'nin zaman zaman taşması sonucunda höyüğün gerçek boyutlarını yitirdiği anlaşılmaktadır. Höyük, Fırat kenarındaki verimli tarlalar ile kaplı dar bir kıyı ovasında yer almaktaydı.¹⁴⁰

Araştırma ve Kazı Tarihçesi:

İlk defa Aşağı Fırat Havzası Yüzey Araştırması'nda 1977 yılında saptanmış, 1978 -1986 yılları arasında, Karakaya Barajı'nın suları altında

¹³⁹ Esin vd. 1987: 77, 78.

¹⁴⁰ Esin vd. 1987: 78.

kalana dek, İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Prehistorya Anabilim Dalı üyelerinden oluşan bir ekip tarafından U. Esin başkanlığında kazılmıştır.

Stratigrafi:

8 mevsim süren bilimsel kazılar sonucunda tepede Kalkolitik Çağ'dan Orta Çağ'a kadar yerleşimlerin (Ortaçağ-Son Roma Dönemi, Demir Çağı, Orta ve Geç Tunç Çağ (tabakasız), Erken Tunç Çağı, Kalkolitik Çağ, ana toprak) olduğu ortaya çıkmıştır.¹⁴¹

Mimari:

Değirmentepe'nin genel tabakalanma içinde 6-11. tabakaları kapsayan Kalkolitik Çağ'a ait düzenli bir plan veren taş temelsiz kerpiç mimari ile karşılaşmıştır. İçlerinde 7. tabaka, buradaki yerleşmelerinin niteliğini saptamak açısından en iyi bilgileri sağlayan tabakadır. Bu tabakada görülen mimari, çeşitli boyutlarda çok odalı yapı birimlerinin, belirgin ve önceden düşünülmüş bir planda birbirine bitişik dizilmesiyle oluşturulmuş bir plandadır. Hemen hemen her yapı birimi, ortada dörtgen biçimli büyük mekan ile çoğunlukla iki tarafında, bazen üç tarafındaki yan kanatlarda yer alan küçük mekanlardan oluşmaktadır. Yapıları planlayanlar mümkün olduğu kadar mekanların simetrik bir şekilde oturtulmasına dikkat etmişlerdir.

Çanak Çömlek Özellikleri:

Höyüğün Kalkolitik Çağ tabakalarında Ubeyt Dönemi'ne tarihlenen yeşilimsi bej, grimsi pembe renklerde ince hamurlu, çok azı ince kırmızı astarlı, çoğunlukla hamur renginde yüzeyli maldan parçalar bulunmuştur. Bu mal grubunun büyük çoğunluğu, ilk defa Sakçagözü Coba Höyük'te bulunduğu için Coba adıyla tanınan ve dipten gövdenin ortasına kadar düzensiz bir şekilde çizilen kaselerden oluşmaktadır. Bu kaplar, üstündeki çiziklerin çakmaktaşıdan yapıldığı kanısıyla çakmaktaşı izli veya çakmaktaşı

¹⁴¹ Esin vd. 1987: 79.

kazıntılı kaplar ya da süpürge izli kaplar olarak da isimlendirilmektedir. Açık renkli hamurlu malların içinde açık renk zemin üzerine morumsu siyah, kırmızı ve kahverengi boya ile şematize yaprak, dal örgü motifi ve geometrik motiflerle süslenmiş Ubeyt tipi boyalı kaplar da toplanmıştır. Ayrıca kaba mutfak kapları ele geçmiştir. Bu kapların hamurlarında yoğun saman ve taşcık katkı görülmektedir. Yüzey renkleri ise siyah ve kahverengi tonlardadır. Mutfak malının elde yapılmasına karşın, açık renk hamurlu kapların bir kısmının ağır dönen çarkta çekildiği gözlenmiştir.

Yorum ve Tarihleme:

Değirmentepe'deki kurtarma kazıları, Karakaya Baraj Gölü'nün oluşması ile bazı sorunları açığa çıkaramadan son bulmuştur. Açılan alanın kuzey kısmı, üstteki Demir Çağ tabakası tarafından büyük ölçüde tahrip edilmiştir.¹⁴² Bu açıdan köyün kuzeye devamının ne şekilde sonlanacağı anlaşılamamıştır. Tüm bulgular, burada oturanların yoğun ticaret yaptıklarını göstermektedir. Kent uygarlığının öncüsü, küçük de olsa önemli bir ticaret yerleşmesi ile karşılaşmıştır. Özellikle mühür ve mühür baskıları, güneyde Umman Körfezi'nden doğuda İran, batıda Suriye, kuzeyde Anadolu içlerine kadar çok geniş bir alana yayılmış olan Ubeyt Kültürünün önemli öğelerinden birini teşkil etmektedir. Olasılıkla Fırat üzerinden gerçekleşen ahşap ve bakır ticaretini kontrol için, hemen Fırat kıyısında, çakıl karışımı doğal çimento tepe üzerinde yerleşen bu topluluğun belki birkaç kez Fırat taşkınlarından etkilendiği, 7. tabaka köyünü bozan sel kalıntılarından anlaşılmaktadır. Bu tabakaya ait kalıntılar selden sonra kısmen temel olarak kullanılmış, kısmen de duvarlar tamir edilerek köy yeniden kullanıma açılmıştır. Bu 6 tabakanın da alttaki tabakaya benzeyen bir planda olduğu anlaşılmıştır. Değirmentepe'nin Kalkolitik Çağ buluntuları, arkeometrik araştırmalarla da incelenmiştir. Çanak çömlek, kil, cüraf ve toprak analizleri yapılmıştır. 14 C dışındaki tarihleme yöntemleri içinde yer alan "Thermoluminesans" yöntemi

¹⁴² Esin 1987: 98.

ile 7. tabakaya ait fırının tabanından alınan bir örnek, MÖ 4.492 tarihini vermiştir.¹⁴³

Değirmentepe’de açığa çıkarılan Geç Kalkolitik yapı katları ve bu tabakalara ait buluntular, Değirmentepe’nin bir yandan Doğu Anadolu’nun Karaz kültürü çerçevesinde olduğunu gösterirken, diğer taraftan da Güney Doğu Anadolu- Mezopotamya ve Kuzey Suriye ile olan kültür ilişkilerinin özellikle Kalkolitik devirde bu etkileşimin daha fazla olduğuna işaret etmektedir.¹⁴⁴

¹⁴³ Esin 1986:148.

¹⁴⁴ Esin 1987: 101.

3. DOĞU ANADOLU BÖLGESİ GEÇ KALKOLİTİK ÇAĞ SERAMİĞİNİN MALZEME VE TEKNİK ÖZELLİKLERİ

3.1. Hamur Özellikleri

Bu bölümde incelemeye alınan merkezlerde ele geçen Geç Kalkolitik Çağ kaplarının hamur özellikleri tanıtılmaya çalışılmıştır. İncelenen merkezlere ait yayınlarda kapların hamur özellikleri hakkında oldukça sınırlı bilgiler verilmiştir. Özellikle Doğu Anadolu'nun kuzeyi ile ilgili çalışmaların az sayıda olması¹⁴⁵ bölgenin tamamını içeren karakteristik hamur gruplarının oluşturulmasını oldukça zorlaştırmaktadır. Malatya ve Elazığ bölgesinde Keban ve Karakaya barajları yapımı nedeniyle yoğunlaşan arkeolojik yüzey araştırmaları ve arkeolojik kazılar araştırmalar sayesinde,¹⁴⁶ Doğu Anadolu'nun Kalkolitik ve sonraki dönemlerine ışık tutabilecek oldukça önemli veriler elde edilmiş¹⁴⁷ ve Altınova ve Malatya Ovalarının Kalkolitik dönemden itibaren Mezopotamya kültürü ile ilişki halinde olduğu ortaya konulmuştur.¹⁴⁸ Yine bu bölgedeki çalışmalar sayesinde Doğu Anadolu Bölgesi Geç Kalkolitik Çağ seramik özellikleri hakkında önemli bilgiler de elde edilmiştir.

Eldeki verilerden yola çıkarak Doğu Anadolu Bölgesi'nin tamamı için Geç Kalkolitik Dönem Seramiğinin karakteristik hamur tiplerini saptamak oldukça zordur.¹⁴⁹ Doğu Anadolu Bölgesinde bu güne değin yapılmış olan çalışmalarda Doğu Anadolu Bölgesi Geç Kalkolitik seramiğini karakterize eden ve Amuk F¹⁵⁰ evresi ile Geç Uruk mallarına benzeyen "Kaba Basit, Saman Yüzlü, Saklı astarlı, Uruk tipi açık renkli, Kırmızı astarlı Uruk tipi, Gri

¹⁴⁵ Yakar 1985: 267, 268.

¹⁴⁶ Yakar 1985: 267.

¹⁴⁷ Çilingiroğlu 2001: 371; Esin 1979b: 65-66.

¹⁴⁸ Burney 1958: 159; Esin 1979b: 68.

¹⁴⁹ Bu bölümde bölgede yoğun çalışmalarda bulunan U. Esin'in sınıflandırmış olduğu hamur grupları üzerinden değerlendirme yapılmıştır (Esin 1982). Bölge ile ilgili 1980'li yıllarda çalışmalar yapan J. Yakar'da U. Esin ayırmış olduğu hamur gruplarını Doğu Anadolu Bölgesi'nin Geç Kalkolitik için kullanmıştır (Yakar 1985).

¹⁵⁰ Braidwood ve Braidwood 1960: 513-516.

astarlı Uruk tipi ve Karaz tipi mallar olmak üzere toplam yedi ana mal grubu belirlenmiştir.

a. Kaba Basit Seramikler:

Hamurları genellikle ince kum katkılıdır. Bu hamur grubu İngilizce literatürde *Plain Simple Ware* olarak bilinmektedir. kaba hamur grubuna ait seramikler astarsız fakat perdahlanmıştır. Yüzey renkleri krem, sarımsı bej veya açık pembe tonlarındadır.¹⁵¹

b. Saman Yüzlü Basit Seramikler:

Bu gruba ait ince hamurlu olan kapların çark yapımı olduğu, iri ve kaba hamurlu olanların ise el yapımı olduğu anlaşılmaktadır.¹⁵² Saman yüzlü basit seramiklerin yüzeyleri sarımsı, kırmızımsı veya pembemsi bej renklidir¹⁵³ ve el yapımı olan kapların yüzeyleri yalın bırakılmıştır. Hamurları genellikle saman katkılı olup bu tip bitkisel katkılar kap pişirildikten sonra kabın yüzeyinde iz bırakmaktadır.¹⁵⁴ Bu hamur grubu İngilizce literatürde *Chaff Faced Simple Ware* olarak bilinmektedir.

Özellikler Uruk IV dönemi yerleşmelerinde yaygın olarak görülen devrik ağızlı çanaklar (beveled-rim bowls) bu hamur grubu içerisine değerlendirilmektedir.¹⁵⁵ Bu kaplar genellikle toprağın içine kazılmış kalıplarda üretilmektedir¹⁵⁶, bu kapların iç taraflarında genellikle çömlekçinin kabı şekillendirmesi sırasında meydana gelen parmak izleri bulunmaktadır.¹⁵⁷

¹⁵¹ Yakar 1985: 271.

¹⁵² Esin 1982: 88.

¹⁵³ Esin 1982: 88.

¹⁵⁴ Yakar 1985: 271, 272.

¹⁵⁵ Braidwood ve Braidwood 1960: 234.

¹⁵⁶ Yakar 1985: 271.

¹⁵⁷ Roaf 1996: 65.

Bu hamur grubunu oluşturan seramiklerin benzerlerine Arslantepe'nin 6a tabakasında¹⁵⁸ (**Levha 61, 62**), Tepecik'in 3. tabakasında (**Levha 18: 2, 3**) yoğun olarak rastlanmaktadır.

c. Saklı Astarlı Seramikler:

Bu hamur grubuna ait kaplar genellikle çarkta şekillendirilmişlerdir.¹⁵⁹ Kum, kireç ve az miktarda bitkisel katkı hamurları genellikle açık renklidir. Bu hamur grubuna ait kapların -ki genellikle çömleklerin yüzeyine uygulanmaktadır- yüzeylerindeki astar, ince şeritler halinde sonradan silinmek suretiyle kap yüzeyi bezenmiştir.¹⁶⁰ Bu hamur grubu İngilizce literatürde *Reserved Slip Ware* olarak bilinmektedir.

Sadece Geç Kalkolitik döneme özgü olmayan saklı astar uygulaması özellikle Erken Tunç I Döneminde de yaygın olarak kap yüzeylerinde uygulanmaktadır.¹⁶¹

Bu hamur grubuna ait seramiklerin benzer örnekleri Tepecik yerleşmesinin Geç Kalkolitik tabakalarında (**Levha 24**) ve Arslantepe'nin 6a tabakasında (**Levha 68**) ortaya çıkarılmıştır.

d. Uruk Tipi Açık Renkli Seramikler:

Bu hamur grubuna ait kaplar tamamen çark yapımıdır.¹⁶² Bu hamur grubu İngilizce literatürde *Uruk –Type Light Coloured Wares* olarak bilinmektedir.

¹⁵⁸ Frangipane 2000: 444.

¹⁵⁹ Esin 1982: 88.

¹⁶⁰ Yakar 1985: 272.; Esin 1982: 88.

¹⁶¹ Hauptmann 1982: 24.

¹⁶² Esin 1982: 88.

Bu hamur grubu kendi içerisinde 1. Büyük oranda kum ve az miktarda organik katkı sarımsı bej hamurlu olanlar, 2. İnce mineral ve kum katkıları gri hamurlular 3. Genellikle fazla miktarda ince organik katkı pembe hamurlu olanlar olmak üzere üç alt gruba ayrılabilir. ¹⁶³

Bu hamur grubunu oluşturan kapların genel karakteristiği oldukça ince astarlı veya kendinden astarlı olmalarıdır. ¹⁶⁴ Genellikle dışa açık geniş ağızlı, dar kısa boyunlu, şişkin karınlı, basık gövdeli ve genellikle asma kulplu çömlekler (**Şekil 10: Çm6**) ile dar boyunlu, geniş gövdeli akıtacaklı (emzikli) çömlekler bu hamur grubu içerisinde değerlendirilmektedir.

Bu hamur grubunun benzer örnekleri Tepecik (**Levha 23: 1, 2; 32: 1, 2**) yerleşmesinin Geç Kalkolitik tarihli tabakalarında görülmektedir.

e. Kırmızı Astarlı Uruk Tipi Seramikler:

Bu hamur grubuna ait kapların tamamı çark yapımıdır ve hamur genelde açık pembe renklidir. Açık kapların dış yüzeyinde bulunan kalın kırmızı astar düzensiz perdahlı ve parlaktır. ¹⁶⁵ Genellikle meyvelik tarzı ayaklı kaideli çanaklar (**Şekil 4: Çn9, Çn10**) bu hamur grubu içerisinde değerlendirilmektedir. ¹⁶⁶ Bu hamur grubu İngilizce literatürde *Red Slipped Uruk Type Ware* olarak bilinmektedir.

Bu hamur grubunun benzer örnekleri Korucutepe (**Levha 34: 10**), Arslantepe (**Levha 63: 1, 2**) ve Tepecik (**Levha 18: 4**) yerleşmelerinin Geç Kalkolitik tabakalarında görülmektedir.

¹⁶³ Yakar 1985: 272.

¹⁶⁴ Frangipane 2000: 444.

¹⁶⁵ Yakar 1985: 272.

¹⁶⁶ Esin 1982: 88.

f. Gri Astarlı Uruk Tipi Seramikler:

Bu grubu oluşturan kapların büyük bir kısmı çark yapımıdır ancak az bir kısmı da el yapımı kaplardan oluşmaktadır.¹⁶⁷ Çark yapımı olanların bej ya da pembe hamurlu oldukları görülmektedir. Astarları koyu gri tonlarında olup, zayıf perdahlıdır.¹⁶⁸ Bu grubu oluşturan kapların yüzeyindeki perdah kabın yüzeyini kayganlaştırmıştır¹⁶⁹ ve bu nedenle kap yüzeyinde ki çark izleri kaybolmuştur.¹⁷⁰ Bu hamur grubu İngilizce literatürde *Grey Slipped Uruk Type Ware* olarak da bilinmektedir.

g. Karaz Tipi Seramikler:

Bu grubu oluşturan kapların tamamına yakını el yapımıdır. Hamurlarında saman katkının azalması ve kumun çoğalması bu grubu oluşturan kapların hamurlarında görülen en önemli özelliktir.¹⁷¹ Karaz tipi seramiklerine Malatya, Elazığ, Erzurum bölgesinde ki merkezlerde yapılan kazılarda Geç Kalkolitik ve ETÇ tabakalarında rastlanmıştır.¹⁷² Karaz türü çanak çömleğin en önemli özelliklerinden birisi yüzeylerinin astarlanmış ve çok iyi perdahlanmış olmasıdır.¹⁷³

Karaz tipi seramiklerin ilk örneklerine Filistin'de Khirbet Kerak yerleşiminde rastlanmıştır ve bu tip seramik için Kihirbet Kerak ismi kullanılmıştır. Fakat daha sonraki yıllarda Doğu Anadolu Bölgesinde yapılan kazılarda Kihirbet Kerak tipi seramiklerin benzerleri Erzurum'da Karaz yerleşiminde bulunmuştur. Doğu Anadolu Bölgesi'nde Keban ve Elazığ Bölgesi'nde yapılan kazılarda da bu tipteki seramiklere rastlanılmıştır. Doğu Anadolu örneklerinin Kihirbet Kerak seramiğinin öncüleri olduğunun düşünülmesi nedeniyle arkeoloji literatüründe bu seramikler için Karaz adı da

¹⁶⁷ Esin 1982: 89.

¹⁶⁸ Esin 1982: 89.

¹⁶⁹ Yakar 1985: 272.

¹⁷⁰ Esin 1982: 89.

¹⁷¹ Esin 1982: 87.

¹⁷² Arsebük 1979: 83.

¹⁷³ Arsebük 1979: 85.

kullanılmaktadır.¹⁷⁴ Karaz Malı, çömlek, çanak ve kase tiplerinde sevilerek kullanılmıştır (Levha: 1, 2, 15, 56).¹⁷⁵

3.2. Kap Formları

Bu çalışmada incelemeye alınan Doğu Anadolu Bölgesi Geç Kalkolitik Çağ Seramiğinin çok fazla çeşitli olmadığı ancak, ayırmış olduğumuz kültür coğrafyalarında birbirinden oldukça farklı tipler görülebildiği gibi, aynı kültür coğrafyası içerisindeki merkezlerde ele geçmiş kap formlarının ise birbirleri ile yakın benzerlikler içerisinde olduğu rahatlıkla gözlemlenebilmektedir. Bu nedenle her merkeze ait bu dönem seramikleri kendi içerisinde aynı levhada verilmiştir.

Ancak konunun daha iyi anlaşılabilmesi ve yukarıda değinilen farklılıklar ile benzerliklerin daha kolaylıkla görülebilmesi için incelemeye alınan merkezlerdeki seramikler bütün olarak değerlendirilmiş ve kaplar tipleştirilmiştir. Yoğun olarak görülen her bir kap formuna birer tip numarası verilmiş ve bu form şematize edilerek şekiller listesine eklenmiştir.

Bu bölümde yapılan incelemede kap formları öncelikle temel fonksiyonları göz önünde bulundurularak, “Açık Kaplar” ve “Kapalı Kaplar” olmak üzere iki ana gruba ayrılmıştır. Daha sonra Açık Kaplar kendi içerisinde “Çanaklar (Çn.)”, ve Kaseler (Ks.) olmak üzere parantez içerisinde gösterildiği gibi kodlanarak üç gruba ayrılmıştır. Kapalı Kaplar ise, Çömlekler (Çm.), Küpler (Kp.) Şişeler (Şş.) ve Minyatür Kaplar (Mk.) olmak üzere yine parantez içerisinde belirtildiği gibi kodlanarak dört ana formlara ayrılmıştır.

Yukarıda belirtilen kap formları bazı yayınlarda farklı isimlerde verilebilmektedir. Bu türde oluşabilecek karışıklığın önlenmesi ve kap

¹⁷⁴ Uçar 2001: 5.; Arsebük 1979: 82.

¹⁷⁵ Arsebük 1979: 85.; Esin 1982: 87.

tiplerinin daha belirginleştirilmesi için bu çalışmada A. Tuba Ökse tarafından hazırlanan *Önasya Arkeolojisi Seramik Terimleri* adlı eserdeki kriterlere uygun olarak kap formları isimlendirilmiştir.

3.2.1. Açık Kaplar

Ağız çapı, gövde genişliğinden daha fazla olan, geniş ağızlı yayvan kap formları genel olarak açık kaplar olarak değerlendirmeye alınmıştır¹⁷⁶. Değerlendirmeye alınan merkezler içerisinde oldukça az sayıda olan tabaklar, çanaklar ile birlikte değerlendirilmiş ve çanaklar sığ çanaklar-derin çanaklar olmak üzere kendi içerisinde iki alt gruba ayrılmıştır. Bu farklı durum tiplerin tanımında belirtilmiştir. Yukarıda da değinildiği gibi bu grup içerisine “Çanaklar (Çn.)”, ve “Kaseler (Ks.)” dahil edilmiştir.

3.2.1.1. Çanaklar

Genel olarak derinliği az, yayvan gövdeli ve ağız çapı kap yüksekliğinin dört katına eşit yada daha fazla olan kap formları sığ çanaklar olarak, ağız çapı, kap yüksekliğinin iki katından fazla olan, açık ağızlı¹⁷⁷, yayvan veya yarı küresel gövdeli kap formları bu gruba dahil edilmiştir.

Çn1. Basit ağız kenarlı, yayvan gövdeli ve genellikle düz dipli bu tipteki sığ çanaklar (**Şekil 1: Çn1**); Doğu Anadolu Bölgesi'nde: Tepecik (**Levha 21: 1**), ve Arslantepe (**Levha 59: 4, 5**) yerleşmelerinde rastlanmaktadır. Oldukça basit formlu ve hemen hemen her dönemde görülebilen, ancak ait oldukları tabakalara veya hamur, yüzey vs. özelliklerine göre tarihlendirilebilen olan bu tip için yayılımından söz etmek oldukça zordur.

¹⁷⁶ Ökse 1993: 48.

¹⁷⁷ Ökse 1993: 49.

Çn2. Ağız kenarından dip kısmına kadar az bir kavisle inen gövdeye sahip derin çanaklar (**Şekil 1: Çn2a-Çn2g**), Doğu Anadolu Bölgesi'nde: Tepecik, Norşuntepe, Tülintepe yerleşimlerinde bu tipteki çanaklara rastlanır.

Çn2 tipine ait çanaklar, ağız kenarlarında görülen çeşitlikten dolayı Çn2a, Çn2b, Çn2c, Çn2d, Çn2e, Çn2f, Çn2g, olmak üzere yedi alt gruba ayrılmıştır.

Çn2a. Basit yuvarlatılmış ağız kenarlıdır (**Şekil 1: Çn2a**). Norşuntepe (**Levha 39: 3**), Tepecik (**Levha 20: 5**), Korucutepe (**Levha 34: 2-4**), Pulur-Sakyol (**Levha 56: 2**), Değirmentepe (**Levha 74: 2**) ve Sos (**Levha 16: 7**)'de bu tipin örnekleri görülmektedir.

Çn2b. Basit ağız kenarı kütleştirilmiştir (**Şekil 1: Çn2b**). Pulur-Sakyol (**Levha 57: 2**), Norşuntepe (**Levha 39: 5**)'de bu tipin örnekleri görülmektedir.

Çn2c. Basit ağız kenarı içe kesilmiştir (**Şekil 1: Çn2c**). Tepecik (**Levha 20: 3**), Norşuntepe (**Levha 40: 2**)'de bu tipin örnekleri görülmektedir.

Çn2d. İçe kesik ağız kenarı, içte hafifçe kalınlaştırılmıştır (**Şekil 1: Çn2d**). Tepecik (**Levha 20: 4, 6**), Norşuntepe (**Levha 39: 6; 40: 5**), Tülintepe (**Levha 55: 3**), Değirmentepe (**Levha 74: 4**)'de bu tipin örnekleri görülmektedir.

Çn2e. İçe kesik ağız kenarı, içte hafifçe kalınlaştırılmış, dışa hafifçe çekilmiştir (**Şekil 1: Çn2e**). Norşuntepe (**Levha 40: 4**), Tepecik (**Levha 20: 1**)'de bu tipin örnekleri görülmektedir.

Çn2f. İçe kesik ağız kenarı, içte hafifçe kalınlaştırılmış, dışa hafifçe çekilmiş ve boyunludur (**Şekil 1: Çn2f**). Norşuntepe (**Levha 40: 1**), Tülintepe (**Levha 55: 1**)'de bu tipin örnekleri görülmektedir.

Çn2g. Yuvarlatılmış basit ağız kenarı dışa kalınlaştırılmış, dudak altı tek sıra yivlidir (**Şekil 1: Çn2g**). Norşuntepe (**Levha 39: 4**)’de bu tipin örnekleri görülmektedir.

Çn3. Yarı küresel gövdeli, içe ve dışa kalınlaştırılmış ağız kenarlı, hafif içe kapalı çanaklar (**Şekil 2: Çn3**), Doğu Anadolu Bölgesi’nde: Norşuntepe (**Levha 42: 1**), Arslantepe (**Levha 59: 2**) yerleşimlerinde, bu tipteki çanakların en karakteristik olanları görülmektedir.

Çn4. Kısa boyunlu, keskin omuz profilli, yayvan gövdeli ve nispeten sığ çanaklar, Arslantepe yerleşimlerinde, bu tipteki çanakların en karakteristik olanları görülmektedir.

Çn4 tipine ait çanaklar, ağız kenarlarında görülen çeşitlikten dolayı Çn4a ve Çn4b olmak üzere iki alt gruba ayrılmıştır.

Çn4a. Dışa çekik ağız kenarlı kısa boynu iki sıra oluklu keskin omuz ve yayvan gövdelidir (**Şekil 2: Çn4a**). Arslantepe (**Levha 59: 6**) bu tipin örneği görülmektedir.

Çn4b. Dışa kalınlaştırılmış ağız kenarlı kısa boyunlu, keskin omuzlu ve yayvan gövdelidir (**Şekil 2: Çn4b**). Arslantepe (**Levha 59: 1**) bu tipin örneği görülmektedir.

Çn5. İçe kapalı, omuzlu ve yayvan gövdeli derin çanaklardır (**Şekil 2: Çn5a-Çn5c**). Tepecik, Korucutepe, Norşuntepe ve Arslantepe yerleşimlerinde bu tipteki çanakların benzerlerine rastlanmaktadır.

Çn5 tipine ait çanaklar, ağız kenarlarında görülen çeşitlikten dolayı Çn5a, Çn5b ve Çn5c olmak üzere üç alt gruba ayrılmıştır.

Çn5a. Ağız kenarı içe çekik, omuzlu, yayvan gövdelidir (**Şekil 2: Çn5a**). Tepecik (**Levha 19: 3**), Arslantepe (**Levha 59: 3**) yerleşimlerinde bu tipteki çanakların benzerlerine rastlanmaktadır.

Çn5b. İçe kalınlaştırılmış ağız kenarı yuvarlatılmış ve yayvan gövdelidir (**Şekil 2: Çn5b**). Tepecik (**Levha 19: 2**), Norşuntepe (**Levha 42: 2**) yerleşimlerinde bu tipteki çanakların benzerlerine rastlanmaktadır.

Çn5c. İçe çekik ağız kenarı dışa kalınlaştırılmış, dudak altı tek sıra oluklu, yayvan gövdelidir (**Şekil 2: Çn5c**). Bu tipin benzerlerine Korucutepe (**Levha 34: 1**)'de rastlanmaktadır.

Çn6. Dik boyunlu, keskin karınlı omurgalı çanaklardır. Güzelova, Pulur-Sakyol yerleşimlerinde bu tipteki çanaklara rastlanmaktadır.

Çn6 tipine ait çanaklar, ağız kenarlarında görülen çeşitlikten dolayı Çn6a ve Çn6b olmak üzere iki alt gruba ayrılmıştır.

Çn6a. Basit ağız kenarlı, dik boyunlu, keskin karınlı, omurgalıdır (**Şekil 2: Çn6a**). Benzerlerine Pulur-Sakyol (**Levha 56: 4, 5, 7; 57: 1**) Höyüğünde rastlanmaktadır.

Çn6b. Ağız kenarı hafifçe dışa kalınlaştırılmış, dik boyunlu, keskin karınlı, omurgalıdır (**Şekil 2: Çn6b**). Benzerlerine Güzelova (**Levha 12: 24, 25**), Pulur-Sakyol (**Levha 56: 6; 57: 3**) yerleşmelerinde rastlanmaktadır.

Çn7. Yuvarlak gövdeli ve genellikle yuvarlak dipli derin çanaklardır (**Şekil 3: Çn7**). Bu tipteki çanakların benzerlerine Arslantepe (**Levha 60: 1-3**)'de yoğun olarak rastlanmaktadır.

Çn8. Yayvan gövdeli, geniş ağızlı, genellikle düz dipli derin çanaklardır (**Şekil 3: Çn8a-Çn8f**). Bazı yayınlarda bu formlar için kase terimi kullanılmaktadır. Bu tipteki çanakların benzerlerine Tepecik, Norşuntepe ve Arslantepe'de rastlanmaktadır. Bu çalışmada daha önce belirtildiği gibi herhangi bir karışıklık olmaması için A. Tuba Ökse tarafından hazırlanan *Önasya Arkeolojisi Seramik Terimleri* adlı eserdeki kriterlere uygun olarak bu forma çanak denmiştir.

Bu tipe ait çanaklar, ağız kenarlarında görülen çeşitlikten dolayı Çn8a, Çn8b, Çn8c, Çn8d, Çn8e, Çn8f olmak üzere altı alt gruba ayrılmıştır.

Çn8a. Basit yuvarlak ağız kenarlı, geniş ağızlı, yayvan gövdeli, düz diplidir (**Şekil 3: Çn8a**). Benzerlerine Arslantepe (**Levha 61: 2, 3**) yerleşiminde rastlanmaktadır.

Çn8b. Basit ağız kenarı düzleştirilmiş ve kütleştirilmiş, geniş ağızlı, yayvan gövdeli ve düz diplidir (**Şekil 3: Çn8b**). Benzerlerine Arslantepe (**Levha 62: 3**) yerleşiminde rastlanmaktadır.

Çn8c. Sivriltilmiş ağız kenarlı, geniş ağızlı, yayvan gövdeli ve düz diplidir (**Şekil 3: Çn8c**). Benzerlerine Norşuntepe (**Levha 43: 1-3**) yerleşiminde rastlanmaktadır.

Çn8d. İçe kesilmiş ağız kenarlı, geniş ağızlı, yayvan gövdeli ve düz diplidir (**Şekil 3: Çn8d**). Benzerlerine Arslantepe (**Levha 61: 5, 6**) yerleşiminde rastlanmaktadır.

Çn8e. Dışa kalınlaştırılmış ağız kenarı kütleştirilmiş, geniş ağızlı, yayvan gövdeli ve düz diplidir (**Şekil 3: Çn8e**). Benzerlerine Tepecik (**Levha 18: 3; 21: 2, 3**), Arslantepe (**Levha 61: 4; 62: 2**) yerleşimlerinde rastlanmaktadır.

Çn8f. Dışa kalınlaştırılmış kütleştirilmiş ağız kenarı dışa yatırılmış, geniş ağızlı, yayvan gövdeli ve düz diplidir (**Şekil 3: Çn8f**). Benzerlerine Tepecik (**Levha 18: 2**), Norşuntepe (**Levha 43: 4**), Arslantepe (**Levha 61: 1**) yerleşimlerinde rastlanmaktadır.

Çn9. Yayvan gövdeli, kısa kaideli çanaklardır (**Şekil 4: Çn9a-Çn9c**). Bu tipteki çanakların benzerlerine Korucutepe ve Norşuntepe'de rastlanmaktadır.

Bu tipe ait çanaklar, ağız kenarlarında görülen çeşitlikten dolayı Çn9a, Çn9b, Çn9c, olmak üzere üç alt gruba ayrılmıştır.

Çn9a. Basit yuvarlatılmış ağız kenarlı, geniş ağızlı, kısa kaideli çanaklardır (**Şekil 4: Çn9a**). Bu tipteki çanaklarının benzerlerine Korucutepe (**Levha 34: 10**)’de rastlanmıştır.

Çn9b. Basit ağız kenarı düzleştirilmiş, geniş ağızlı, kısa kaideli çanaklardır (**Şekil 4: Çn9b**). Bu tipteki çanaklarının benzerlerine Norşuntepe (**Levha 46: 1**)’de rastlanmıştır.

Çn9c. Basit ağız kenarı sivriltilmiş, geniş ağızlı, kısa kaideli çanaklardır (**Şekil 4: Çn9b**). Bu tipteki çanaklarının benzerlerine Norşuntepe (**Levha 46: 2**)’de rastlanmıştır.

Çn10. Yayvan gövdeli, geniş ağızlı, uzun kaideli çanaklardır (**Şekil 5: Çn10a, Çn10b**). Bu tipteki çanakların benzerlerine Tepecik ve Arslantepe’de rastlanmaktadır.

Bu tipe ait çanaklar, ağız kenarlarında görülen çeşitlikten dolayı Çn10a ve Çn10b, olmak üzere iki alt gruba ayrılmıştır.

Çn10a. Basit yuvarlatılmış ağız kenarlı, geniş ağızlı, yayvan gövdeli, uzun kaideli çanaklardır (**Şekil 5: Çn10a**). Bu tipteki çanakların benzerlerine Tepecik (**Levha 18: 4**) ve Arslantepe (**Levha 63: 2**) yerleşimlerinde rastlanmaktadır.

Çn10b. Basit yuvarlatılmış ağız kenarı hafifçe dışa yatırılmış, geniş ağızlı, yayvan gövdeli, uzun kaideli çanaklardır (**Şekil 5: Çn10b**). Bu tipteki çanakların benzerlerine Arslantepe (**Levha 63: 1**) yerleşiminde rastlanmaktadır.

3.2.1.2. Kaseler

Genel olarak ağız çapları, kabın yüksekliğinin iki katından daha az olan yayvan, küresel veya dik gövdeli kap formları için bu isim kullanılmıştır¹⁷⁸.

Ks1. Yarı küresel gövdeli, yuvarlak dipli kaselerdir (**Şekil 6: Ks1a-Ks1c**). Bu tipteki Keselerin benzerlerine Tepecik Pulur-Sakyol ve Norşuntepe’de rastlanmaktadır.

Bu tipe ait çanaklar, ağız kenarlarında görülen çeşitlikten dolayı Ks1a, Ks1b, Ks1c, olmak üzere üç alt gruba ayrılmıştır.

Ks1a. Basit yuvarlatılmış ağız kenarlı, yarı küresel gövdeli ve yuvarlak diplidir (**Şekil 6: Ks1a**). Bu tipteki kaselerin benzerlerine Tepecik (**Levha 17: 3; 19: 4**) ve Norşuntepe (**Levha 41: 3; 42: 3**) yerleşimlerinde rastlanmaktadır.

Ks1b. Basit sivriltilmiş ağız kenarlı, yarı küresel gövdeli ve yuvarlak diplidir (**Şekil 6: Ks1b**). Bu tip kaselerin benzerlerine Norşuntepe (**Levha 41: 1, 2**) yerleşiminde rastlanmaktadır.

Ks1c. Basit ağız kenarı dışa kalınlaştırılmış ve yuvarlatılmış, yarı küresel gövdeli ve yuvarlak diplidir (**Şekil 6: Ks1c**). Bu tipteki kaselerin benzerlerine Norşuntepe (**Levha 41: 4**), Pulur-Sakyol (**Levha 57: 7**)’da rastlanmaktadır.

Ks2. Dışa açık, geniş ağızlı, “çan” gövdeli kaselerdir (**Şekil 6: Ks2a-Ks2c**). Bu tipteki kaselerin benzerlerine Tepecik, Korucutepe ve Tülintepe’de rastlanmaktadır.

¹⁷⁸ Ökse 1993: 49.

Ks2 tipine ait çanaklar, ağız kenarlarında görülen çeşitlikten dolayı Ks2a, Ks2b, Ks2c, olmak üzere üç alt gruba ayrılmıştır.

Ks2a. Basit yuvarlatılmış, geniş ağızlı, çan gövdeli kaselerdir (**Şekil 6: Ks2a**). Benzerlerine Tülintepe (**Levha 55: 4**) ve Korucutepe (**Levha 35: 4**) yerleşiminde rastlanmaktadır.

Ks2b. Ağız kenarı dışa kalınlaştırılmış, geniş ağızlı, çan gövdeli kaselerdir (**Şekil 6: Ks2b**). Bu tipteki kaselerin benzerlerine Tepecik (**Levha 17: 4**), yerleşmesinde rastlanmaktadır.

Ks2c. Dışa çekik, içe eğimli ağız kenarlı, çan gövdeli kaselerdir (**Şekil 6: Ks2c**). Bu tipteki kaselerin benzerlerine Korucutepe (**Levha 35: 6**) yerleşiminde rastlanmaktadır.

Ks3. Geniş ağızlı, dik boyunlu, keskin karınlı ve genellikle dar düz dipli kaselerdir (**Şekil 7: Ks3a, Ks3b**). Bu tipteki kaselerin benzerlerine Sos, Norşuntepe, Pulur-Sakyol ve Değirmentepe'de rastlanmaktadır.

Ks3 tipine ait kaseler, ağız kenarlarında görülen çeşitlikten dolayı Ks3a ve Ks3b olmak üzere iki alt gruba ayrılmıştır.

Ks3a. Basit yuvarlatılmış ve hafifçe sivriltilmiş ağız kenarlı, dik boyunlu, keskin karınlı kaselerdir (**Şekil 7: Ks3a**). Bu tipteki kaselerin benzerlerine Sos (**Levha 16: 6**), Güzelova (**Levha 15: 61**) ve Norşuntepe (**Levha 44: 1, 3**) yerleşimlerinde rastlanmaktadır.

Ks3b. Basit ağız kenarı dışa çekilmiş, dik boyunlu, keskin karınlı kaselerdir (**Şekil 7: Ks3b**). Bu tipteki kaselerin benzerlerine Norşuntepe (**Levha 44: 2; 45: 2, 4**), Pulur-Sakyol (**Levha 56: 3, 8**) ve Değirmentepe (**Levha 74: 3**) yerleşimlerinde rastlanmaktadır.

Ks4. Geniş ağızlı, dışa yatık gövdeli, keskin karınlı ve genellikle dar düz dipli kaselerdir (**Şekil 7: Ks4a-Ks4c**). Bu tipteki kaselerin benzerlerine Korucutepe, Norşuntepe, Pulur-Sakyol ve Değirmentepe' de rastlanmaktadır.

Ks3 tipine ait kaseler, ağız kenarlarında görülen çeşitlikten dolayı Ks4a, Ks4b ve Ks4c olmak üzere üç alt gruba ayrılmıştır.

Ks4a. Basit ağız kenarlı, geniş ağızlı, dışa yatık gövdeli, keskin karınlı ve düz dipli kaselerdir (**Şekil 7: Ks4a**). Bu tipteki kaselerin benzerlerine Korucutepe (**Levha 34: 5**) yerleşiminde rastlanmaktadır.

Ks4b. Basit ağız kenarı dışa çekilmiş, dışa yatık gövdeli, dar düz diplidirler (**Şekil 7: Ks4b**). Bu formdaki kaselerin benzerlerine Norşuntepe (**Levha 45: 1**), Pulur-Sakyol (**Levha 57: 2**) ve Değirmentepe (**Levha 73: 2**) yerleşimlerinde rastlanmaktadır.

Ks4c. Dışa kalınlaştırılmış ve yuvarlatılmış ağız kenarlı, dışa yatık gövdeli, dar düz diplidirler (**Şekil 7: Ks4c**). Bu tipin benzerlerine Değirmentepe (**Levha 73: 3**) yerleşiminde rastlanmaktadır.

Ks5. Basık gövdeli, şişkin karınlı, içe kapalı ve genellikle dar düz dipli kaselerdir (**Şekil 8: Ks5a-Ks5e**). Bu tipteki kaselerin benzerlerine Norşuntepe ve Pulur-Sakyol yerleşmelerinde rastlanmaktadır.

Ks5 tipine ait kaseler, ağız kenarlarında görülen çeşitlikten dolayı Ks5a, Ks5b, Ks5c, Ks5d ve Ks5e olmak üzere beş alt gruba ayrılmıştır.

Ks5a. Basit yuvarlak ağız kenarlı, içe kapalı, şişkin karınlı kaselerdir (**Şekil 8: Ks5a**). Benzerlerine Norşuntepe (**Levha 46: 5; Levha 47: 4**)'de rastlanmaktadır.

Ks5b. Basit ağız kenarı dışa kalınlaştırılmış, içe kapalı, şişkin karınlı kaselerdir (**Şekil 8: Ks5b**). Benzerlerine Pulur-Sakyol (**Levha 57: 6**) yerleşmesinde rastlanmaktadır.

Ks5c. Ağız kenarı dışa çekilmiş, dışa açık ağızlı, içe kapalı gövdeli, şişkin karınlı kaselerdir (**Şekil 8: Ks5c**). Benzerlerine Norşuntepe (**Levha 46: 3; Levha 47: 5**) yerleşiminde rastlanmaktadır.

Ks5d. Dışa çekik ağız kenarı içe eğik, dışa açık ağızlı, içe kapalı gövdeli, şişkin karınlı kaselerdir (**Şekil 8: Ks5d**). Benzerlerine Norşuntepe (**Levha 46: 8**) yerleşiminde rastlanmaktadır.

Ks5e. Basit ağız kenarı sivriltilmiş, içe kapalı, şişkin karınlı kaselerdir (**Şekil 8: Ks5e**). Benzerlerine Norşuntepe (**Levha 47: 6**) yerleşiminde rastlanmaktadır.

Ks6. Dışa açık ağızlı, içe yatık boyunlu, keskin omuzlu içe kapalı ve genellikle dar düz dipli kaselerdir (**Şekil 8: Ks6a, Ks6b**). Bu tipteki kaselerin benzerlerine Güzelova, Tepecik, Korucutepe ve Pulur-Sakyol yerleşmelerinde rastlanmaktadır.

Ks6 tipine ait kaseler, ağız kenarlarında görülen çeşitlikten dolayı Ks6a ve Ks6b olmak üzere iki alt gruba ayrılmıştır.

Ks6a. Basit ağız kenarı yuvarlatılmış, dışa açık ağızlı, içe yatık boyunlu, keskin omuzlu içe kapalı ve genellikle dar düz dipli kaselerdir (**Şekil 8: Ks6a**). Bu tipin benzerlerine Güzelova (**Levha 12: 22; 15: 9, 29, 32**) ve Pulur-Sakyol (**Levha 57: 4, 5**) yerleşmelerinde rastlanmaktadır.

Ks6b. Dışa çekik ağız kenarı içe eğimli, dışa açık ağızlı, içe yatık boyunlu, keskin omuzlu içe kapalı ve genellikle dar düz dipli kaselerdir (**Şekil 8: Ks6b**). Bu tipin benzerlerine Tepecik (**Levha 18: 1**) ve Korucutepe (**Levha 34: 7**) yerleşimlerinde rastlanmaktadır.

Ks7. Geniş ağızlı, dışa yatık boyunlu, keskin omuzlu, “S” profilili kaselerdir (**Şekil 8: Ks7a, Ks7b**). Bu tipteki kaselerin benzerlerine Güzelova ve Norşuntepe yerleşmelerinde rastlanmaktadır.

Ks7 tipine ait kaseler, ağız kenarlarında görülen çeşitlikten dolayı Ks7a ve Ks7b olmak üzere iki alt gruba ayrılmıştır.

Ks7a. Basit düzleştirilmiş ağız kenarlı, dışa yatık boyunlu, keskin omuzlu, “S” profilli kaselerdir (**Şekil 8: Ks7a**). Bu tipteki kaselerin benzerlerine Güzelova (**Levha 12: 1-5, 7-10**) ve Norşuntepe (**Levha 47: 2**) yerleşmelerinde rastlanmaktadır.

Ks7b. Basit sivriltilmiş ağız kenarlı, dışa yatık boyunlu, keskin omuzlu, “S” profilli kaselerdir (**Şekil 8: Ks7b**). Bu tipteki kaselerin benzerlerine Norşuntepe (**Levha 47: 1, 3; 53: 2**) yerleşmelerinde rastlanmaktadır.

3.2.2. Kapalı Kaplar

Genel olarak dipten ağız kenarına doğru daralan, ağız çapı gövde çapının ve yüksekliğinin yarısından fazla olmayan kap formları için kapalı kap adı kullanılmaktadır¹⁷⁹. Bu çalışmada, Çömlekler (Çm.), Küpler (Kp.) Şişeler (Şş.) ve Minyatür Kaplar (Mk.) bu gruba dahil edilmiştir.

3.2.2.1. Çömlekler

Gövde yükseklikleri ve gövde genişlikleri birbirine yaklaşık olarak eşit, ağız çapları gövde çapının yarısına yakın, boyunlu ya da boyunsuz olan kap formları için arkeoloji literatüründe genel olarak bu çömlek adı kullanılmaktadır¹⁸⁰.

Çm1. Açık ağızlı, kısa dar boyunlu, oval gövdeli düz dipli çömleklerdir (**Şekil 9: Çm1a-Çm1c**). Bu tipteki çömleklerin benzerlerine Tepecik yerleşmesinde rastlanmaktadır.

¹⁷⁹ Ökse 1993: 55.

¹⁸⁰ Ökse 1993: 55.

Çm1 tipine ait çömlekler, ağız kenarlarında görülen çeşitlikten dolayı Çm1a, Çm1b ve Çm1c olmak üzere üç alt gruba ayrılmıştır.

Çm1a. Basit yuvarlatılmış ağız kenarlı, geniş ağızlı, kısa dar boyunlu, oval gövdeli düz dipli çömleklerdir (**Şekil 9: Çm1a**). Bu tipteki çömleklerin benzerlerine Tepecik (**Levha 24: 2**) yerleşmesinde rastlanmaktadır.

Çm1b. Basit ağız kenarı dışta hafifçe kalınlaştırılmış, geniş ağızlı, kısa dar boyunlu, oval gövdeli düz dipli çömleklerdir (**Şekil 9: Çm1b**). Bu tipteki çömleklerin benzerlerine Tepecik (**Levha 23: 3**) yerleşmesinde rastlanmaktadır.

Çm1c. Ağız kenarı dışta üçgen şekilde kalınlaştırılmış, geniş ağızlı, kısa dar boyunlu, oval gövdeli düz dipli çömleklerdir (**Şekil 9: Çm1c**). Bu tipteki çömleklerin benzerlerine Tepecik (**Levha 24: 1**) yerleşmesinde rastlanmaktadır.

Çm2. Ağız kenarı dışta kalınlaştırılmış, dik kısa boyunlu, basık gövdeli, geniş karınlı, dar dipli çömleklerdir (**Şekil 9: Çm2**). Bu tipteki çömleklerin benzerlerine Arslantepe (**Levha 68: 1, 2; 67: 2**) yerleşiminde rastlanmaktadır.

Çm3. Ağız kenarı dışta kalınlaştırılmış, dışa yatık dar boyunlu, oval gövdeli, düz dipli çömleklerdir (**Şekil 9: Çm3**). Bu formun benzer örnekleri Tepecik (**Levha 31: 1**) yerleşiminde

Çm4. Basit yuvarlatılmış ağız kenarlı, dar kısa boyunlu, oval gövdeli çömleklerdir (**Şekil 9: Çm4**). Bu tipteki çömleklerin benzerlerine Tepecik (**Levha 27: 1; 28: 1, 2; 31: 2**) yerleşmesinde rastlanmaktadır.

Çm5. Ağız kenarı dışta üçgen biçiminde kalınlaştırılmış, dik uzun boyunlu, keskin omuzlu, omuzdan dibe doğru daralan gövdeli, dar düz dipli

çömleklerdir (**Şekil 10: Çm5**). Bu tipteki çömleklerin benzerlerine Pulur-Sakyol (**Levha 58: 2**) yerleşmesinde rastlanmaktadır.

Çm6. Dışa açık geniş ağızlı, dar kısa boyunlu, şişkin karınlı, basık gövdeli ve genellikle asma kulplu çömleklerdir (**Şekil 10: Çm6**). Bu tipteki çömleklerin benzerlerine Tepecik yerleşmesinde rastlanmaktadır.

Bu tipe ait çömlekler, ağız kenarlarında görülen çeşitlikten dolayı Çm6a ve Çm6b olmak üzere iki alt gruba ayrılmıştır.

Çm6a. Basit yuvarlatılmış ağız kenarlı, dar kısa boyunlu, geniş ağızlı, şişkin karınlı, basık gövdeli ve genellikle asma kulplu çömleklerdir (**Şekil 10: Çm6a**). Bu tipteki çömleklerin benzerlerine Tepecik (**Levha 22: 2, 3; 32: 1**) yerleşmesinde rastlanmaktadır.

Çm6b. Basit ağız kenarı dışta kalınlaştırılmış, dar kısa boyunlu, şişkin karınlı, basık gövdeli ve genellikle asma kulplu çömleklerdir (**Şekil 10: Çm6**). Bu tipteki çömleklerin benzerlerine Tepecik (**Levha 32: 2**) yerleşmesinde rastlanmaktadır.

Çm7. Dışa yatık (devrik) geniş ağızlı, dar kısa boyunlu, geniş karınlı, küresel gövdeli çömleklerdir (**Şekil 10: Çm7**). Bu tipteki çömleklerin benzerlerine Tepecik, Norşuntepe ve Arslantepe yerleşimlerinde rastlanmaktadır.

Bu tipe ait çömlekler, ağız kenarlarında görülen çeşitlikten dolayı Çm7a, Çm7b, Çm7c ve Çm7d olmak üzere dört alt gruba ayrılmıştır.

Çm7a. Basit yuvarlatılmış ağız kenarlı, dışa yatık (devrik) geniş ağızlı, dar kısa boyunlu, geniş karınlı, küresel gövdeli çömleklerdir (**Şekil 10: Çm7a**). Benzerlerine Tepecik (**Levha 26: 3**), Norşuntepe (**Levha 48: 4, 5; 52: 1, 2**) ve Arslantepe (**Levha 66: 1, 2, 4, 5**)'de rastlanmaktadır.

Çm7b. Basit sivriltilmiş ağız kenarlı, dışa yatık (devrik) geniş ağızlı, dar kısa boyunlu, geniş karınlı, küresel gövdeli çömleklerdir (**Şekil 10:**

Çm7b). Bu tipin benzerlerine Tepecik (**Levha 26: 1**), Norşuntepe (**Levha 48: 1, 2, 3**) ve Arslantepe (**Levha 66: 3**) yerleşimlerinde rastlanmaktadır.

Çm7c. Basit yuvarlatılmış ağız kenarı altı iki sıra sıg yivli, dışa yatık (devrik) geniş ağızlı, dar kısa boyunlu, geniş karınlı, küresel gövdeli çömleklerdir (**Şekil 10: Çm7c**). Bu tipin benzer örneğine Tepecik (**Levha 26: 5**) yerleşmesinde rastlanmaktadır.

Çm7d. Dışa yatık (devrik) geniş ağızlı, dar kısa boyunlu, geniş karınlı, küresel gövdeli, omuz üzeri emzik akıtacaklı çömleklerdir (**Şekil 10: Çm7d**). Bu tipte akıtacaklı çömleklerin örnekleri Tepecik (**Levha 26: 4**) ve Norşuntepe (**Levha 49: 2; 51: 3**) yerleşmelerinde görülmektedir.

Çm8. Basit ağız kenarlı, dışa yatık geniş ağızlı, kısa dar boyunlu, oval gövdeli, düz dipli çömleklerdir (**Şekil 11: Çm8**). Bu tipteki çömleklerin benzerlerine Korucutepe (**Levha 35: 5**) yerleşmesinde rastlanmaktadır.

Çm9. Geniş ağızlı, boyunsuz oval gövdeli yuvarlak dipli çömleklerdir (**Şekil 11: Çm9**). Bu tipteki çömleklerin benzerlerine Tepecik, Korucutepe ve Pulur-Sakyol yerleşmelerinde rastlanmaktadır.

Çm9 tipine ait çömlekler, ağız kenarlarında görülen çeşitlikten dolayı Çm9a ve Çm9b olmak üzere iki alt gruba ayrılmıştır.

Çm9a. Basit ağız kenarı yuvarlatılmış, boyunsuz oval gövdeli yuvarlak dipli çömleklerdir (**Şekil 11: Çm9a**). Bu tipteki çömleklerin benzerlerine Tepecik (**Levha 29: 2**) ve Korucutepe (**Levha 36: 2, 3**) yerleşmelerinde rastlanmaktadır.

Çm9b. Ağız kenarı dışa kalınlaştırılmış, boyunsuz oval gövdeli yuvarlak dipli çömleklerdir (**Şekil 11: Çm9b**). Bu tipteki çömleklerin benzerlerine Tepecik (**Levha 25: 1, 2, 3; 29: 1**) yerleşmesinde rastlanmaktadır.

Çm10. Geniş ağızlı, kısa boyulu, geniş karınlı yuvarlak dipli çömleklerdir (**Şekil 11: Çm10**). Bu tipteki çömleklerin benzerlerine Korucutepe ve Pulur-Sakyol yerleşmelerinde rastlanmaktadır.

Çm10 tipine ait çömlekler, ağız kenarlarında görülen çeşitlikten dolayı Çm10a ve Çm10b olmak üzere iki alt gruba ayrılmıştır.

Çm10a. Ağız kenarı dışarı çekilmek ve kalınlaştırılmak suretiyle tutamak haline getirilmiş, boyunsuz oval gövdeli yuvarlak dipli çömleklerdir (**Şekil 11: Çm9**). Bu tipteki çömleklerin benzerlerine Korucutepe (**Levha 35: 3**) ve Pulur-Sakyol (**Levha 57: 7**) yerleşmelerinde rastlanmaktadır.

Çm10b. Basit ağız kenarlı, dudak altı iki sıra sığ oluklu, boyunsuz oval gövdeli yuvarlak dipli çömleklerdir (**Şekil 11: Çm9c**). Bu tipteki çömleklerin benzerlerine Korucutepe (**Levha 36: 1**) yerleşmesinde rastlanmaktadır.

Çm11. Basit ağız yuvarlatılmış kenarlı, kısa dar boyunlu, keskin, geniş karınlı, karından dibe doğru daralan gövdeli, düz dipli çömleklerdir (**Şekil 11: Çm10**). Bu tipteki çömleklerin benzerlerine Karaz (**Levha 1: 1**) ve Sos (**Levha 16: 6**) yerleşmelerinde rastlanmaktadır.

Çm12. Basit ağız yuvarlatılmış kenarlı, kısa dar boyunlu, oval gövdeli, genellikle asma kulplu, kısa kaideli çömleklerdir (**Şekil 11: Çm11**). Bu tipteki çömleklerin benzerlerine Tepecik (**Levha 23: 1, 2**) yerleşmesinde rastlanmaktadır.

3.2.2.2. Küpler

Genel olarak sıvı ya da katı besin maddelerinin saklanması için kullanılan, geniş karınlı, dar dipli, büyük boyda yapılmış, kalın cidarlı, kaba hamurlu kap formları için bu isim kullanılmaktadır¹⁸¹. Bu kapların işlevlerini yitirmesinin ardından mezar olarak da kullanıldığı ve daha çok çocuk gömüleri için kullanıldığı da bilinmektedir. İri boyutlardaki bu kaplar için Yunanca kökenli “*pitos*” adı da kullanılmaktadır¹⁸².

Kp1. Basit ağız yuvarlatılmış kenarlı, boyunsuz, küresel gövdeli, genellikle düz dipli küplerdir (**Şekil 12: Kp1**). Bu tipteki küplerin benzerlerine Pulur (**Levha 6: 1**) ve Korucutepe (**Levha 37: 3, 4**) yerleşmelerinde rastlanmaktadır.

Kp2. Ağız kenarı dışta kalınlaştırılmış, dar ve oldukça kısa boyunlu, küresel gövdeli, genellikle düz dipli küplerdir (**Şekil 12: Kp2**). Bu tipteki küplerin benzerlerine Korucutepe (**Levha 37: 1, 2**) yerleşmesinde rastlanmaktadır.

Kp3. Geniş ağızlı, dik boyunlu, uzun dik gövdeli küplerdir (**Şekil 12: Kp3**). Bu tipteki küplerin benzerlerine Tepecik (**Levha 32: 5**) ve Arslantepe (**Levha 70: 1; 71: 1**) yerleşmelerinde rastlanmaktadır.

Kp4. Geniş ağızlı, dışa yatık dar boyunlu, oval gövdeli, düz veya yuvarlatılmış dipli küplerdir (**Şekil 13: Kp4**). Bu tipteki küplerin benzerlerine Norşuntepe ve Arslantepe yerleşmelerinde rastlanmaktadır.

Bu tipe ait küpler, ağız kenarlarında görülen çeşitlikten dolayı Kp4a ve Kp4b olmak üzere iki alt gruba ayrılmıştır.

¹⁸¹ Ökse 1993: 55.

¹⁸² Ökse 1993: 55.

Kp4a. Basit yuvarlatılmış ağız kenarlı, dışa yatık dar boyunlu, oval gövdeli, yuvarlatılmış dipli küplerdir (**Şekil 13: Kp4a**). Bu tipteki küplerin benzer örneklerine Norşuntepe (**Levha 50: 1**) yerleşiminde rastlanmaktadır.

Kp4b. Ağız kenarı dışta kalınlaştırılmış, dışa yatık dar boyunlu, oval gövdeli, düz dipli küplerdir (**Şekil 13: Kp4b**). Bu tipteki küplerin benzerlerine Arslantepe (**Levha 67: 1, 3**) yerleşiminde rastlanmaktadır.

Kp5. Kısa dar boyunlu, geniş omuzlu, omuzdan dibe doğru daralan gövdeli, düz dar dipli küplerdir (**Şekil 13: Kp5**). Bu tipteki küplerin benzerlerine Arslantepe yerleşiminde rastlanmaktadır.

Bu tipe ait küpler, ağız kenarlarında görülen çeşitlikten dolayı Kp5a ve Kp5b olmak üzere iki alt gruba ayrılmıştır.

Kp5a. Ağız kenarı dışta kalınlaştırılmış, kısa dar boyunlu, geniş omuzlu, omuzdan dibe doğru daralan gövdeli, düz dar dipli küplerdir (**Şekil 13: Kp5a**). Bu tipteki küplerin benzerlerine Arslantepe (**Levha 69: 2**) yerleşiminde rastlanmaktadır.

Kp5a. Ağız kenarı dışta kalınlaştırılmış ve dudak üzeri içte kapak oluklu, kısa dar boyunlu, geniş omuzlu, omuzdan dibe doğru daralan gövdeli, düz dar dipli küplerdir (**Şekil 13: Kp5b**). Bu tipteki küplerin benzerlerine Arslantepe (**Levha 68: 3; 69: 1**) yerleşiminde rastlanmaktadır.

3.2.2.3. Şişeler

Genellikle sıvı maddelerin konulduğu, dar boyunlu ve uzun boyunlu, (nadiren boyunsuz tipleri de görülebilmektedir) yüksekliği genişliğinden fazla, ağız açıklığı kap genişliğinin yarısından dar olan kap formları için şişe adı kullanılmaktadır¹⁸³.

¹⁸³ Ökse 1993: 56.

Şş1. Dışa açık geniş ağızlı, dik uzun dar boyunlu, küresel geniş gövdeli şişelerdir (**Şekil 14: Şş1**). Bu tipteki küplerin benzerlerine Tepecik, Korucutepe ve Norşuntepe yerleşimlerinde rastlanmaktadır.

Bu tipe ait şişeler, ağız kenarlarında görülen çeşitlikten dolayı Şş1a, Şş1b ve Şş1c olmak üzere üç alt gruba ayrılmıştır.

Şş1a. Dışa çekik kütleştirilmiş ağız kenarlı, uzun dar boyunlu, küresel geniş gövdeli şişelerdir (**Şekil 14: Şş1a**). Bu tipteki küplerin benzerlerine Tepecik (**Levha 30: 4**), Korucutepe (**Levha 35: 1**) ve Norşuntepe (**Levha 49: 3**) yerleşimlerinde rastlanmaktadır.

Şş1b. Dışa çekik yuvarlatılmış ağız kenarlı, uzun dar boyunlu, küresel geniş gövdeli şişelerdir (**Şekil 14: Şş1a**). Bu tipteki küplerin benzerlerine Tepecik (**Levha 31: 3**) ve Arslantepe (**Levha 65: 1**) yerleşimlerinde rastlanmaktadır.

Şş1c. Dışa açık basit ağız kenarlı, uzun dik dar boyunlu, küresel gövdeli şişelerdir (**Şekil 14: Şş1c**). Bu tipteki şişe formunun benzer örneklerine Korucutepe (**Levha 35: 2**) ve Sos (**Levha 16: 7**) yerleşimlerinde rastlanmaktadır.

Şş2. Geniş ağızlı, dışa kalınlaştırılmış ağız kenarlı, kısa dar boyunlu, geniş uzun gövdeli şişelerdir (**Şekil 14: Şş2**). Bu tipteki şişe formunun benzer örneğine Arslantepe (**Levha 72: 1**) yerleşiminde rastlanmaktadır.

3.2.2.4. Minyatür Kaplar

Yükseklikleri 4 cm. den az günlük kullanımdan daha çok oyuncak, ölü hediyesi ya da kült törenlerinde kullanıldığı düşünülen bu kap formları için

minyatür çömlek veya çömlekçik adı kullanılmaktadır¹⁸⁴. Bu grubu oluşturan tipler içerisinde çapları 4 cm. den fazla olabilen tiplerde bulunmaktadır. Ancak bu tiplerinde günlük kullanım için elverişli olmayışı ve özel amaçlı kullanım için üretildikleri düşünüldüğünden bu formlarda minyatür kaplar olarak sınıflandırılmıştır. Ayrıca bu grup içerisinde az sayıda malzeme olduğundan minyatür formlar çanak, çömlek gibi isimlendirilmemiş ve özel amaçlı kullanımları göz önünde bulundurularak tamamı minyatür kaplar olarak değerlendirilmiştir. Ancak her bir form tanımı içerisinde minyatür kabın fonksiyonu da belirtilmiştir.

Mk1. Dışa yatık ağız kenarlı keskin karınlı oldukça küçük boyutlu düz dipli bardaklardır (**Şekil 15: Mk1**). Bu tipteki minyatür bardakların benzerlerine Arslantepe yerleşiminde (**Levha 64: 1, 2**) rastlanmaktadır.

Mk2. Dışa yatık ağızlı, keskin karınlı, karından dibe doğru daralan gövdeli “S” profilili, yuvarlak veya düz dipli minyatür çömleklerdir. Bu tipin benzerlerine Arslantepe (**Levha 64: 3-6**) ve Tepecik (**Levha 30: 1**) yerleşiminde rastlanmaktadır.

Mk3. Dışa yatık ağızlı, uzun boyunlu, basık küresel gövdeli düz dipli vazolardır (**Şekil 15: Mk3**). Bu tipteki minyatür vazoların benzerlerine Tepecik ve Arslantepe (**Levha 65: 3**) yerleşimlerinde rastlanmaktadır.

Mk4. Basit ağız kenarlı, dar boyunlu, şişkin, basık oval gövdeli, kaideli minyatür çömleklerdir (**Şekil 15: Mk4**). Bu tipteki minyatür çömleklerin benzerlerine Norşuntepe (**Levha 49: 1**) yerleşmesinde rastlanmaktadır.

Mk5. Ağız kenarı genellikle dışa çekik, dik boyunlu, şişkin omuzlu, omuzdan dibe doğru daralan gövdeli, dar, düz dipli, minyatür çömleklerdir. Bu tipteki çömleklerin benzerlerine Karaz (**Levha 2: 1**) ve Pulur (**Levha 4: 1, 2; 5: 1-3; 15: 30, 34, 35**) yerleşimlerinde rastlanmaktadır.

¹⁸⁴ Ökse 1993: 55.

SONUÇ

Doğu Anadolu Bölgesi'nde Keban ve Karakaya barajlarının yapımı nedeniyle Elazığ ve Malatya bölgelerinde yoğunlaşan arkeolojik yüzey araştırmaları ve kazılar neticesinde bu bölgede Kalkolitik ve sonraki dönemlerde iskan edilmiş pek çok yerleşim yeri tespit edilmiştir. Adı geçen baraj bölgelerinde araştırmalar yapan bilim adamları daha önce ilginin az olduğu ve hakkında pek fazla bilgi bulunmayan bölgede birbirine oldukça yakın durumda bulunan höyüklerde (Bkz. Harita: 2) yapılan kazılar neticesinde bölge ile ilgili önemli veriler elde etmişlerdir. Doğu Anadolu Bölgesi'nin yerleşime oldukça elverişli Elazığ ve Malatya ovalarında yer alan höyüklerde ele geçen Mezopotamya etkili buluntular, Mezopotamya kültürünün Doğu Anadolu'nun güneyini adeta bir set gibi kapatan Toroslari aşamayacağı fikrini çürütmüştür.¹⁸⁵

Doğu Anadolu'nun kuzeyinde yapılan arkeolojik araştırmalar ise daha sınırlı sayıda kalmıştır. Bu bölgede Erzurum ili sınırları içerisinde H. Z. Koşay ve ekibi tarafından yapılan Karaz, Pulur ve Güzelova kazıları Doğu Anadolu'nun kuzeyinin Geç Kalkolitik ve sonraki dönemleri hakkında oldukça önemli sonuçların elde edilmesini sağlamıştır. Erzurum ili sınırları içerisinde yer alan Sos Höyük'te son yıllarda yapılan kazılar sayesinde Yukarı Fırat Havzası ile Transkafkasya bölgeleri arasındaki ilişkilere ışık tutabilecek bir çok yeni veriler elde edilmiştir. Bu bölgedeki çalışmalarda ele geçen özellikle kırmızı astar üzerine siyah boyalı kaplar Geç Kalkolitik-ETÇ geçiş evresinde Doğu Anadolu'nun kuzeyini karakterize edebilecek önemli bir arkeolojik veridir. Filistin'deki Khirbet Kerak yerleşiminde ETÇ III tabakalarında ele geçen daha çok ithal olduğu düşünülen kapların benzerleri Kuzeydoğu Anadolu'da, yukarıda adı geçen merkezlerin Geç Kalkolitik-ETÇ I geçiş

¹⁸⁵ Burney 1958: 159; Frangipane 2002: 249, 250.

aralığına tarihlenen tabakalarında da bulunmuş ve ilk buluntu yeri olan Karaz'dan dolayı bu kaplara Karaz tipi kaplar adı verilmiştir.¹⁸⁶

Doğu Anadolu'nun güneyinde özellikle, Tepecik, Tülintepe ve Pulur (Sakyol) höyüklerinde yapılan kazılarda ele geçen Karaz tipi kapların bu bölgedeki merkezlerin daha erken tabakalarında ele geçen Koyu Yüzlü Açıklı Malların devamı olduğu düşünülmektedir.¹⁸⁷ Malatya ve Elazığ Bölgesi'ndeki kazılarda ele geçen saman yüzlü seramiklerin en karakteristik formları olan devrik ağızlı çanaklar (Levha 18: 2, 3; 21: 2, 3; 61; 62) bölgedeki Mezopotamya etkisini yansıtan en önemli verilerdendir.¹⁸⁸ Bu kaplar Amuk'un F evresinde de ele geçmiş ve Geç Kalkolitik Çağ'a tarihlenmiştir.¹⁸⁹ Devrik ağızlı çanakların dışında yine Malatya ve Elazığ Ovalarında ele geçen Mezopotamya etkili Saklı Astarlı Seramikler (Levha 23: 3; 24: 1, 2) ve kaideli çanaklar (Levha 63: 1, 2) (meyvelikler) da Orta Fırat Havzasının Mezopotamya ile Geç Kalkolitik dönemde ilişki içerisinde olduğunu gösteren bir diğer önemli veriyi oluşturmaktadır.

Kalkolitik ve sonraki dönemlerde Mezopotamya (Uruk) kültürünün Toroslari aşarak Orta Fırat Havzası'na kadar yayılması bölgenin maden yatakları açısından oldukça zengin olması ile açıklanmaktadır.¹⁹⁰ Tepecik, Değirmen-tepe, Norşuntepe ve Arslantepe'nin Geç Kalkolitik tabakalarında ortaya çıkarılan maden ocakları bu dönemde Elazığ ve Malatya ovalarında maden teknolojisinin gelişmişliğine ve yaygın olarak kullanıldığına tanıklık etmektedir.¹⁹¹ Bölgede yapılan araştırmalardan ve arkeolojik bulgulardan anlaşılmaktadır ki Elazığ ve Malatya ovaları, güneyin merkezleşmiş otoritelerinin kurulmaya başladığı Geç Kalkolitik dönemde Mezopotamya kültürünün Doğu Anadolu ile olan ticari ilişkilerinde köprü görevi üstlendiği ve

¹⁸⁶ Arsebük 1979: 82.

¹⁸⁷ Arsebük 1979: 85.

¹⁸⁸ Hauptmann 1979: 57.

¹⁸⁹ Braidwood ve Braidwood 1960: 513-516.

¹⁹⁰ Özdoğan 2002: 111.

¹⁹¹ Frangipane 2003: 39.; Hauptmann 1979: 60-61.

Mezopotamya kültürü ile ilişkilerini daima canlı tutan bir bölge haline geldiğini göstermektedir.¹⁹² Maden ve seramik buluntularının dışında daha çok kültle ilgili olan göz idolleri ve buna benzer diğer bulgularda Mezopotamya kültürünün Torosların kuzeyindeki etkilerini gösteren diğer verileridir.¹⁹³

Bugüne değin yapılmış olan arkeolojik araştırmalara göre, Doğu Anadolu Bölgesi'nin güneyinde baskın bir şekilde görülen Uruk etkileri, bölgenin kuzeyine ulaşmamıştır. Ancak kuzeydeki Karaz, Pulur, Güzelova ve Sos yerleşimlerinde yapılan kazılardan elde edilen sonuçlar, Doğu Anadolu'nun kuzeyinin Kafkas kültürleri etkisinde olduğunu göstermektedir.¹⁹⁴ Kura-Aras ya da Erken Trans Kafkas kültürleri olarak bilinen yarı konar-göçer kültür adeta coğrafi uzantısı durumunda olduğu Doğu Anadolu'nun kuzeyinde oldukça etkin bir şekilde kendisini belli etmektedir. Başka bir deyişle Doğu Anadolu'nun kuzey kesiminin Erken Trans Kafkas kültür bölgesinin önemli bir kısmını oluşturduğu anlaşılmaktadır. Merkezi otoritenin tam anlamıyla oluşmadığı ve toprağa bağlılıktan çok hayvancılığın ön planda olduğu bu kültür Doğu Anadolu'nun kuzeyi ve güneyi, İran ve hatta Levant bölgesine kadar yayılmıştır.¹⁹⁵ Bu kültürün yayıldığı coğrafyalarda etkilerinin gösteren en önemli arkeolojik veriler Karaz tipi kaplar ve bu kaplarla aynı kontekslerde bulunan kutsal ocaklardır.¹⁹⁶ Kutsal ocaklar Doğu Anadolu bölgesinde, Karaz, Pulur, Güzelova, Sos, Norşuntepe ve Pulur (Sakyol) gibi bir çok yerleşmede ortaya çıkarılmış ve kült ile ilişkilendirilmişlerdir.¹⁹⁷ Kafkasya'da yapılan araştırmaların sonuçları da oldukça geniş bir alana yayılmış olan Kafkas kültürlerinin, Kalkolitik Çağ'ın erken dönemlerinden itibaren Doğu Anadolu ve güneyine yayılmış olduğunu göstermektedir.¹⁹⁸

¹⁹² Frangipane 2003: 26.

¹⁹³ Frangipane 2003: 17.

¹⁹⁴ Sagona 2003: 48.

¹⁹⁵ Sagona 2003: 48.

¹⁹⁶ Hauptmann 1979: 60.

¹⁹⁷ Koşay 1973: 77-80.; Sagona 2003: 48.

¹⁹⁸ Chataigner 1995: 89.

Sonuç olarak Doğu Anadolu Bölgesi'nin Geç Kalkolitik Çağ'da Kuzeyin Kafkas ve güneyin Uruk kültürleri ile etkileşim içersinde olduğu anlaşılmaktadır. Kuzeydeki daha rahat hareket edebilen konar-göçer Kafkas kültürlerinin Doğu Anadolu'nun kuzeyini ve güneyini etkilediği arkeolojik verilerden anlaşılmaktadır. Bu kültür sadece Doğu Anadolu Bölgesini değil İran ve Levant bölgelerini de etkilemiştir. Güneyin yerleşik ve merkezi otoritenin güçlü olduğu Uruk kültürü ise etkilerini maden yataklarının oldukça zengin olduğu Doğu Anadolu'nun güneyinde yoğun bir şekilde hissettirmektedir.

Bu çalışmada ele alınan Geç Kalkolitik Çağ Seramiği'nin Doğu Anadolu'da yukarıda anlatılmaya çalışılan etkileşimler çerçevesinde ait oldukları kültür coğrafyaları ile yakından ilişkili oldukları görülmektedir.

Doğu Anadolu Geç Kalkolitik Çağ Seramiği'nin bu güne kadar bilinen en karakteristik hamur grupları açıklanmaya çalışılmış, döneme özgü tipik kap formları repertuarı ortaya çıkarılmıştır. Hamur grupları ve kap formlarının da etkilendiği kültürlerin özelliklerini yansıttığı görülmektedir. Bu çalışmada belirlenen kap formlarının dönemin bilinen hamurları ile ilişkilendirilmesi yoluyla konunun daha iyi anlaşılmasına çalışılmıştır. İncelenen merkezlere ait yayınlardan çıkarılan sonuçlar doğrultusunda açıklanmaya çalışılan kap tipleri ve hamur grupları Doğu Anadolu protohistoryasına yönelik bundan sonraki çalışmalar için referans oluşturacaktır.

KATALOG İLE İLGİLİ KISALTMALAR CETVELİ

AÇ:	Ağız Çapı.
DÇ:	Dip Çapı.
G:	Genişlik.
GÇ:	Gövde Çapı.
K:	Kalınlık
KÇ:	Kaide Çapı.
Lev.:	Levha
KY:	Korunan Yükseklik.
p.t.:	Pişmiş Toprak
U:	Uzunluk.
Y:	Yükseklik.

SERAMİK KATALOĞU

Levha: 1.1. Karaz. Siyah renkli, perdahlı, geometrik bezemeli çömlek, Sagona 1984, Levha: 12-10.

Levha: 1.2. Karaz. Dışa kalınlaştırılmış ağız kenarlı, siyah-gri alacalı, çift kulplu çömlek , Sagona 1984, Levha: 14-1.

Levha: 2.1. Karaz. Siyah-devetüyü alacalı, astarlı ve perdahlı, geometrik bezemeli çömlek, Koşay-Turfan 1959, s. 408.

Levha: 2.2. Karaz. Dışı siyah, boğazı devetüyü astarlı ve perdahlı, geometrik bezemeli çömlek, Sagona 1984, Levha: 14-2.

Levha: 3.1. Karaz. Siyah astarlı ve perdahlı, kulplu kapak, Koşay-Turfan 1959, s. 400.

Levha: 3.2. Karaz. Üst kısmı astarlı ve perdahlı, alt kısmı devetüyü renginde, geometrik bezemeli, kulplu kapak, Koşay-Turfan 1959, s. 400.

Levha: 4.1. Pulur. Kase, dışı boya astarlı ve perdahlı, içi boz renkli, dibi küçük ve düz, tamamlanmış, A.Ç. 10 cm., Koşay-Vary 1964, LXV-25

Levha: 4.2. Pulur. Çanak, ağız kenarı kalın siyah astarlı ve perdahlı, içi boz renkli, küçük dibi düz ve değirmi, A.Ç. 14 cm., Koşay-Vary 1964, LXVI-25

Levha: 5.1. Pulur. Kase, dışı cilalı, boya astarlı ve perdahlı, dibi küçük ve değirmi, tamamlanmıştır, A.Ç. 11 cm., Koşay-Vary 1964, LXIII-23

Levha: 5.2. Pulur. Çanak, dışı boz ve kahverengi, içi ve ağız kenarı kahverengi boya astarlı, A.Ç. 11 cm., Koşay-Vary 1964, LXIII-555

Levha: 5.3. Pulur. K p, siyah renkli, perdahlı ve boya astarlı, A.Ç. 35 cm., Koşay-Vary 1964, LXIV-65

Levha: 6.1. Pulur.   mlek,  ift kulplu, ağız kenarı dışa çekik, kahve renkli, A.Ç. 12 cm., Koşay-Vary 1964, LXIII-230

Levha: 6.2. Pulur. K p, düz dipli ve kulpsuz, A.Ç. 28 cm., Koşay-Vary 1964, LXIII-63

Levha: 7.1. Pulur. Tabak, kiremit renkli, düz dibi değirmi, A.Ç. 8 cm., Koşay-Vary 1964, LXVI-91

Levha: 7.2. Pulur. Ayaklı meyve tabağı, i i ve dışı astarlı ve perdahlı, A.Ç. 13 cm., Koşay-Vary 1964, LXVI-15

Levha: 8.1. Güzelova. Kapak siyah boya astarlı, delik kulplu.  : 20 cm. Koşay-Vary 1967, Levha XVI-207

Levha: 8.2. Güzelova. Kapak, siyah boya astarlı. Karaz tipi geometrik süslü. Kulpu    delikli.  : 24., Koşay-Vary 1967, Levha XVI-343

Levha: 9.1. Güzelova. Kapak, siyahımtırak boya astarlı, i i boz, kırık, üstü yivli  : 16 cm., Koşay-Vary 1967, Levha XVI-195

Levha: 9.2. Güzelova. Kapak, siyah boya astarlı, yarısı eksik, kulpu delikli  : 21 cm., Koşay-Vary 1967, Levha XVI-134

Levha: 10.1. Güzelova. Kapak, siyah boya astarlı, perdahlı, delik kulplu,  : 25 cm.,  : 21 cm., Koşay-Vary 1967, Levha XVII-349

Levha: 10.2. Güzelova. Kapak, siyah boya astarlı, kulpu altı oyuk, Ç: 32 cm., Koşay-Vary 1967, Levha XVII-344

Levha: 11.1. Güzelova. Kapak, siyah boya astarlı, perdahlı, kapak kulpu silindir şeklinde üstünde bir zıh var Ç: 17,5 cm., Koşay-Vary 1967, Levha XVII-130

Levha: 11.2. Güzelova. Kapak, boz renkli, üstü yivli ve delik kulplu, Ç: 25 cm., Koşay-Vary 1967, Levha XVII-202

Levha: 12.1. Güzelova. Kenarlı büyük çanak, boz renkli, tümlenmiş, A.Ç. 42 cm. Koşay-Vary 1967, Levha XIX-250

Levha: 12.2. Güzelova. Kenarlı büyük çanak, boz renkli, Kenarı ve dibi kırık olup tamamlanmıştır, A.Ç. 39 cm. Koşay-Vary 1967, Levha XIX-227

Levha: 12.3. Güzelova. Kenarlı büyük çanak, boz renkli, Kenarı kırık olup tamamlanmıştır, A.Ç. 39 cm. Koşay-Vary 1967, Levha XIX-252

Levha: 12.4. Güzelova. Geniş kenarlı çanak, alacalı, düz dipli, tamamlanmıştır, A.Ç. 24 cm. Koşay-Vary 1967, Levha XIX-203

Levha: 12.5. Güzelova. Geniş kenarlı çanak, boz renkli, kenarları ve kısmen dibi kırık ve düz, Koşay-Vary 1967, Levha XIX-175

Levha: 12.6. Güzelova. İnce çanak, boyun yakası yüksekçe, boyunla karnın birleştiği yer yivli, kenarları ince, gri renkli A.Ç. 11cm., Koşay-Vary 1967, Levha XIX-223

Levha: 12.7. Güzelova. Kenarlı çanak, siyah renkli, tamamlanmıştır. A.Ç. 19 cm., A.Ç. 11cm., Koşay-Vary 1967, Levha XIX-7

Levha: 12.8. Güzelova. Kenarlı çanak, kenarı kırık olup alçı ile tamamlanmıştır, siyah boya astarlı ve perdahlı, kaidesi geniş ve düz A.Ç. 17 cm., Koşay-Vary 1967, Levha XIX-116

Levha: 12.9. Güzelova. Kenarlı çanak, boz renkli, tamamlanmıştır, AÇ. 17,5 cm., Koşay-Vary 1967, Levha XIX-8

Levha: 12.10. Güzelova. Kenarlı çanak, boz renkli, tamamlanmıştır, AÇ. 18 cm., Koşay-Vary 1967, Levha XIX-6

Levha: 12.11. Güzelova. Çanak, boz renkli, kenarı kırık, küçük değirmi düz kaideli A.Ç. 14 cm. Koşay-Vary 1967, Levha XIX-286

Levha: 12.12. Güzelova. Çanak, yuvarlak dipli, boynun karna yapıştığı yer sivri, A.Ç. 13 cm., Koşay-Vary 1967, Levha XIX-235

Levha: 12.13. Güzelova. Güveç, alacalı ve perdahlı elle yapılmış kaidesi bombeli, A.Ç.13 cm., A.Ç. 13 cm., Koşay-Vary 1967, Levha XIX-115

Levha: 12.14. Güzelova. Çömlek, alacalı boya astarlı, perdahlı, küçük değirmi çukur kaideli, elle yapılmış A.Ç.11,5 cm., Koşay-Vary 1967, Levha XIX-103

Levha: 12.15. Güzelova. Çanak, siyah boya astarlı ve perdahlı, sivri yuvarlak dipli A.Ç.12,5 cm., Koşay-Vary 1967, Levha XIX-232

Levha: 12.16. Güzelova. Büyük çanak, boz, cilalı, küçük değirmi düz kaideli A.Ç. 39 cm., Koşay-Vary 1967, Levha XIX-108

Levha: 12.17. Güzelova. Geniş ağızlı çanak, dışı siyah içi boz renk, perdahlı, A.Ç. 29 cm., Koşay-Vary 1967, Levha XIX-243

Levha: 12.18. Güzelova. Küpçük, boz renkli, düz değirmi kaideli, A.Ç. 21 cm., Koşay-Vary 1967, Levha XIX-69

Levha: 12.19. Güzelova. Hamur çanağı, düz dipli, yarıdan fazlası eksik olup tamamlanmıştır, A.Ç. 25cm., Koşay-Vary 1967, Levha XIX-96

Levha: 12.20. Güzelova. Geniş ağızlı çanak, kahve rengi boya astarlı, düz dipli A.Ç. 25 cm., Koşay-Vary 1967, Levha XIX-177

Levha: 12.21. Güzelova. Çanak, boz renkli kenar altı hafif yivli, düz kaideli A.Ç.14 cm., Koşay-Vary 1967, Levha XIX-149

Levha: 12.22. Güzelova. Çömlek, kırmızı boya astarlı, küçük değirmi düz kaideli A.Ç. 18,5 cm., Koşay-Vary 1967, Levha XIX-182

Levha: 12.23. Güzelova. Çömlek, siyah boya astarlı, değirmi küçük düz kaideli, A.Ç. 21 cm., Koşay-Vary 1967, Levha XIX-153

Levha: 12.24. Güzelova. Çanak boz renkte dibi düz ve intizamsız çizgili, elle yapılmış A.Ç. 16,5 cm., Koşay-Vary 1967, Levha XIX-1

Levha: 12.25. Güzelova. Çanak, siyah boya astarlı, dibi küçük değirmi düzlük halinde, kenarı hafif dışarı eğik, A.Ç. 14 cm., Koşay-Vary 1967, Levha XIX-105

Levha: 12.26. Güzelova. Çömlek, boz renkli, kaba parça, çift dikey kulplu, A.Ç. 14,5 cm., Koşay-Vary 1967, Levha XIX-101

Levha: 12.27. Güzelova. Çanak, gri renkli, dikey kulpunda küçük askı deliği var, düz kaideli A.Ç. 12 cm., Koşay-Vary 1967, Levha XIX-288

Levha: 12.28. Güzelova. Çanak, alacalı, A.Ç. 14 cm., Koşay-Vary 1967, Levha XIX-167

Levha: 12.29. Güzelova. Çanak, basit ağız kenarlı, düz dipli, Koşay-Vary 1967, Levha XIX-19

Levha: 12.30. Güzelova. Çanak, isli, yuvarlak dipli, A.Ç. 9,5 cm., Koşay-Vary 1967, Levha XIX-45

Levha: 12.31. Güzelova. Saksı biçimli kap, askı delikli, koyu kahve rengi boya astarlı ve perdahlı, A.Ç. 20 cm., Koşay-Vary 1967, Levha XIX-150

Levha: 12.32. Güzelova. Çömlek, geniş ağızlı, dar boyunlu, düz dipli, Koşay-Vary 1967, Levha XIX-298

Levha: 12.33. Güzelova. Çanak, yuvarlak dipli, boynun karna yapıştığı yer sivri, A.Ç. 13 cm., Koşay-Vary 1967, Levha XIX-235

Levha: 5.34. Güzelova. Çömlek, boz renkli, değirmi kaideli, elle yapılmış, A.Ç. 10 cm., Koşay-Vary 1967, Levha XIX-62

Levha: 12.35. Güzelova. Çömlek boz renkli, elle yapılmış, kenarı kırık Y. 15 cm., Koşay-Vary 1967, Levha XIX-60

Levha: 12.36. Güzelova. Çömlek boz renkli, kaidesi değirmi ve düz, kenarı hafif dışarı eğik, elle yapılmış, K.Ç.8,5 cm., Koşay-Vary 1967, Levha XIX-59

Levha: 12.37. Güzelova. Çömlek boz renkli, düz değirmi kaideli, A.Ç. 9 cm., Koşay-Vary 1967, Levha XIX-61

Levha: 12.38. Güzelova. Çanak, boz renkli, kaba, bir tarafı eksik, A.Ç.18 cm., Koşay-Vary 1967, Levha XIX-329

Levha: 12.39. Güzelova. Çömlek boz renkli, düz dipli, A.Ç. 6 cm., Koşay-Vary 1967, Levha XIX-196

Levha: 13.1. Güzelova. Minyatür çömlek, boz renkli, A.Ç. 2 cm., Koşay-Vary 1967, Levha XX-49

Levha: 13.2. Güzelova. Küçük çömlek, kenarı kırık, kaba, boz renkli, keskin karınlı, D.Ç. 2 cm., Koşay-Vary 1967, Levha XX-401

Levha: 13.3. Güzelova. Küçük çömlek boz renkli, keskin karınlı, yuvarlak dipli, tümlenmiş, A.Ç. 4,5 cm., Koşay-Vary 1967, Levha XX-398

Levha: 13.4. Güzelova. Küçük çömlek, boz renkli, el yapımı, düz ve değirmi kaideli, D.Ç. 2,5 cm., Koşay-Vary 1967, Levha XX-67

Levha: 13.5. Güzelova. Küçük çömlek, kaba, küçük fıçı biçiminde, A.Ç. 5 cm., Koşay-Vary 1967, Levha XX-295

Levha: 13.6. Güzelova. Küçük çömlek, kaba, boz renli, A.Ç. 5 cm., Koşay-Vary 1967, Levha XX-46

Levha: 13.7. Güzelova. Küçük çömlek, kaba, üstü nokta bezemeli, kaidesi değirmi ve düz, A.Ç. 4 cm., Koşay-Vary 1967, Levha XX-397

Levha: 13.8. Güzelova. Minyatür çanak, kaba, koni biçimli, tümlenmiş, A.Ç. 4,5 cm., Koşay-Vary 1967, Levha XX-399

Levha: 13.9. Güzelova. Minyatür kap, sarı renkli, kaba, el yapımı, A.Ç. 2,5 cm., Koşay-Vary 1967, Levha XX-47

Levha: 13.10. Güzelova. Minyatür kap, kaba, boz renkli, düz dipli, A.Ç. 1,5 cm., Koşay-Vary 1967, Levha XX-205

Levha: 13.11. Güzelova. Minyatür kap, kaba, boz renkli, düz dipli, A.Ç. 3 cm., Koşay-Vary 1967, Levha XX-266

Levha: 13.12. Güzelova. Minyatür kap, kaba, boz renkli, yuvarlak dipli, A.Ç. 2,5 cm., Koşay-Vary 1967, Levha XX-290

Levha: 13.13. Güzelova. Küçük tabak, kaba ve el yapımı, yuvarlak dipli, A.Ç. 6,5 cm., Koşay-Vary 1967, Levha XX-23

Levha: 13.14. Güzelova. Minyatür kap, boz renkli, el yapımı, kenarı kırık, Koşay-Vary 1967, Levha XX-22

Levha: 13.15. Güzelova. Küçük vazo, boz renkli, düz dipli, el yapımı, A.Ç. 4 cm., Koşay-Vary 1967, Levha XX-18

Levha: 13.16. Güzelova. Küçük vazo, boz renkli, el yapımı, A.Ç. 3 cm., Koşay-Vary 1967, Levha XX-48

Levha: 13.17. Güzelova. Küçük vazo, boz renkli, el yapımı, Koşay-Vary 1967, Levha XX-21

Levha: 13.18. Güzelova. Küçük vazo, boz renkli, kaba, düz dipli, el yapımı, A.Ç. 4 cm., Koşay-Vary 1967, Levha XX-282

Levha: 13.19. Güzelova. Minyatür kap, boz renkli, koni şeklinde içi hafif çukur, K.Ç. 3,5 cm., Koşay-Vary 1967, Levha XX-382

Levha: 13.20. Güzelova. Minyatür kap, kaba, el yapımı, Koşay-Vary 1967, Levha XX-356

Levha: 13.21. Güzelova. Küçük vazo, siyah boya astarlı, sivri dipli, kenarı kırık K.Ç. 4,5 cm., Koşay-Vary 1967, Levha XX-377

Levha: 13.22. Güzelova. Minyatür kap, boz renk, kaba, el yapımı, Koşay-Vary 1967, Levha XX-262

Levha: 13.23. Güzelova. Küçük vazo, koni şeklinde, perdahsız, A.Ç. 2 cm., Koşay-Vary 1967, Levha XX-63

Levha: 13.24. Güzelova. Minyatür çömlek, kaba, A.Ç. 3,5 cm., Koşay-Vary 1967, Levha XX-296

Levha: 13.25. Güzelova. Minyatür çömlek, kaba, el yapımı, Koşay-Vary 1967, Levha XX-396

Levha: 13.26. Güzelova. Küçük çömlek, kaba, el yapımı, Koşay-Vary 1967, Levha XX-386

Levha: 13.27. Güzelova. Minyatür çömlek, kaba, el yapımı, sivri dipli, Koşay-Vary 1967, Levha XX-378

Levha: 13.28. Güzelova. Minyatür çömlek, siyah boya astarlı, kaba, el yapımı, A.Ç. 4,5 cm., Koşay-Vary 1967, Levha XX-403

Levha: 13.29. Güzelova. Küçük çömlek, geniş karınlı, düz dipli, Koşay-Vary 1967, Levha XX-415

Levha: 13.30. Güzelova. Küçük çömlek, yuvarlak dipli, eksik bölümleri tümelenmiş, gri renkli, Koşay-Vary 1967, Levha XX-376

Levha: 13.31. Güzelova. Dışa çekik geniş ağızlı, dik gövdeli, düz dipli, hamur teknesi (?), Koşay-Vary 1967, Levha XX-411

Levha: 13.32. Güzelova. Basit ağız kenarlı, dik uzun boyunlu şişkin karınlı, düz dipli çömlek, Koşay-Vary 1967, Levha XX-396

Levha: 13.33. Güzelova. Dışa hafif yatık ağız kenarlı, kısa boyunlu, geniş gövdeli, düz dipli, Koşay-Vary 1967, Levha XX-414

Levha: 13.34. Güzelova. Basit ağız kenarlı, yayvan gövdeli, düz dipli çanak, Koşay-Vary 1967, Levha XX-412

Levha: 14.1. Güzelova. Küçük kulplu maşrapa, siyah renkli, tek kulplu, yuvarlak dipli, dibinde küçük değirmi düz kaideli, kenarı kırık A.Ç. 6,5 cm., Koşay-Vary 1967, Levha XXI-208

Levha: 14.2. Güzelova. Küçük kulplu maşrapa, siyah boya astarlı, perdahlı, sivri dipli, A.Ç. 10 cm., Koşay-Vary 1967, Levha XXI-179

Levha: 14.3. Güzelova. Saplı küçük maşrapa, siyah boya astarlı, A.Ç. 18 cm., Koşay-Vary 1967, Levha XXI-233

Levha: 14.4. Güzelova. Küçük tek kulplu maşrapa, siyah ve kahverengi boya astarlı, perdahlı, sivri dipli, A.Ç. 10 cm., Koşay-Vary 1967, Levha XXI-180

Levha: 14.5. Güzelova. Çanak, üstü siyah astarlı ve perdahlı, sivri dipli, kulpu kırık, A.Ç. 10 cm., Koşay-Vary 1967, Levha XXI-3

Levha: 14.6. Güzelova. kenarlı büyük çanak, boz renkli, kırık dibi ve kenarı tamamlanmış, A.Ç. 14,5 cm., Koşay-Vary 1967, Levha XXI-227

Levha: 14.7. Güzelova. Saplı küçük maşrapa, gri renkli, kulpu üçgen kesitli, A.Ç. 11 cm., Koşay-Vary 1967, Levha XXI-239

Levha: 14.8. Güzelova. Küçük kulplu maşrapa, yuvarlak dipli, A.Ç. 11 cm., Koşay-Vary 1967, Levha XXI-218

Levha: 14.9. Güzelova. Küçük kulplu maşrapa, siyah boya astarlı, sivri dipli, A.Ç. 18 cm., Koşay-Vary 1967, Levha XXI-210

Levha: 14.10. Güzelova. Küçük kulplu maşrapa, siyah boya astarlı, sivri dipli, değirmi küçük kaideli, A.Ç. 8 cm., Koşay-Vary 1967, Levha XXI-210

Levha: 14.11. Güzelova. Küçük kulplu maşrapa, sivri dipli, açık kahve rengi boya astarlı, tek ve deliksiz kenara bağlı bir kaba kulplu A.Ç. 7 cm., Koşay-Vary 1967, Levha XXI-111

Levha: 14.12. Güzelova. Küçük çömlek, siyah boya astarlı ve perdahlı, içi boz renkli, A.Ç. 7 cm., Koşay-Vary 1967, Levha XXI-165

Levha: 14.13. Güzelova. Küçük kulplu maşrapa, siyah boya astarlı, perdahlı, A.Ç. 7,5 cm., Koşay-Vary 1967, Levha XXI-169

Levha: 14.14. Güzelova. Maşrapa, kaba, boz renkli, sapı küçük çıkıntı şeklinde, Koşay-Vary 1967, Levha XXI-16

Levha: 14.15. Güzelova. Küçük kulplu maşrapa, bazı bölümleri eksik, düz kaideli, A.Ç. 5,5 cm., Koşay-Vary 1967, Levha XXI-321

Levha: 14.16. Güzelova. Kepçe, kısa kulplu, Koşay-Vary 1967, Levha XXI-139

Levha: 15.1. Güzelova. Küp boz renkli, A.Ç. 20 cm., Koşay-Vary 1967, Levha XXII-315

Levha: 15.2. Güzelova. Küp, siyah boya astarlı, düz kaideli, A.Ç. 9,5 cm., Koşay-Vary 1967, Levha XXII-291

Levha: 15.3. Güzelova. Geniş ağızlı, dik uzun boyunlu, geniş gövdeli, gövdesi geometrik bezemeli, düz dipli, Koşay-Vary 1967, Levha XXII-151

Levha: 15.4. Güzelova. Küp, çift kulplu, boz renkli, kaidesi değirmi düz, A.Ç. 26,5 cm., Koşay-Vary 1967, Levha XXII-241

Levha: 15.5. Güzelova. Küp, kulplu, kulplar karın üzerinde dikey, boz renkli, kaidesi değirmi düz, A.Ç. 14 cm., Koşay-Vary 1967, Levha XXII-336

Levha: 15.6. Güzelova. Çanak, alacalı, boya astarlı ve perdahlı, küçük kaidesi değirmi düz, kenarı dışarı eğik, karnı hafif dirsekli, A.Ç. 17 cm., Koşay-Vary 1967, Levha XXII-152

Levha: 15.7. Güzelova. Çanak, boya astarlı, perdahlı, içi boz renkli, A.Ç. 15,5 cm., Koşay-Vary 1967, Levha XXII-171

Levha: 15.8. Çanak, boz renkli, kenarı kırık, küçük kaidesi değirmi düz, A.Ç. 14 cm., Koşay-Vary 1967, Levha XXII-286

Levha: 15.9. Güzelova. Çanak, alacalı ve boz renkli, yuvarlak dipli, A.Ç. 12 cm., Koşay-Vary 1967, Levha XXII-212

Levha: 15.10. Güzelova. Çanak, gri renkli, dibi hafif içe göbekli, A.Ç. 11 cm., Koşay-Vary 1967, Levha XXII-226

Levha: 15.11. Güzelova. Çanak, boz renkli, kenarı kırık, sivri dipli, Koşay-Vary 1967, Levha XXII-287

Levha: 15.12. Güzelova. Çanak, siyah boya astarlı ve perdahlı, yuvarlak dipli, A.Ç. 10 cm., Koşay-Vary 1967, Levha XXII-58

Levha: 15.13. Güzelova. Çömlek, boz renkli, sivri dipli, küçük kaidesi değirmi düz, A.Ç. 9,5 cm., Koşay-Vary 1967, Levha XXII-318

Levha: 15.14. Güzelova. Çömlek, boz renkli, sivri dipli, küçük kaidesi değirmi düz, A.Ç. 11,5 cm., Koşay-Vary 1967, Levha XXII-230

Levha: 15.15. Güzelova. Çanak, siyah boya astarlı ve cilalı, A.Ç. 12,5 cm., Koşay-Vary 1967, Levha XXII-109

Levha: 15.16. Güzelova. Çömlek, kaba, isli, A.Ç. 10,5 cm., Koşay-Vary 1967, Levha XXII-294

Levha: 15.17. Güzelova. Çanak, boz renkli, kenarları birbirine paralel çift çizgi bezemeli, tek düğme kulplu, A.Ç. 15 cm., Koşay-Vary 1967, Levha XXII-330

Levha: 15.18. Güzelova. Çanak, kaba, düz kaideli, A.Ç. 12,5 cm., Koşay-Vary 1967, Levha XXII-333

Levha: 15.19. Güzelova. Çanak, siyah alacalı renkli, kenarı kırık, A.Ç. 11 cm., Koşay-Vary 1967, Levha XXII-332

Levha: 15.20. Güzelova. Çömlek, boz renkli, sivri dipli, küçük kaidesi değirmi düz, A.Ç. 11,5 cm., Koşay-Vary 1967, Levha XXII-230

Levha: 15.21. Güzelova. Uzun boyunlu, açık kahve renkli, omuz üzeri düğme bezemeli, düz dipli vazo, A.Ç. 8,5 cm., Koşay-Vary 1967, Levha XXII-140

Levha: 15.22. Güzelova. Çömlek, boz renkli, kaidesi içeri bombeli, A.Ç. 14,5 cm., Koşay-Vary 1967, Levha XXII-331

Levha: 15.23. Güzelova. Çanak, siyah boya astarlı, dibi içeri göbekli, A.Ç. 12 cm., Koşay-Vary 1967, Levha XXII-13

Levha: 15.24. Güzelova. Çanak, ince cidarlı, siyah boya astarlı ve perdeli, dibi içeri göbekli, A.Ç. 12,5 cm., Koşay-Vary 1967, Levha XXII-14

Levha: 15.25. Güzelova. Çömlek, geniş gövdeli, düz dipli, Koşay-Vary 1967, Levha XXII-4

Levha: 15.26. Çanak, boz alacalı, yuvarlak dipli, A.Ç. 11,5 cm., Koşay-Vary 1967, Levha XXII-228

Levha: 15.27. Güzelova. Çömlek, siyah boya astarlı, sivri dipli, A.Ç. 9 cm., Koşay-Vary 1967, Levha XXII-181

Levha: 15.28. Güzelova. Çömlek, siyah boya astarlı, sivri dipli, A.Ç. 10,5 cm., Koşay-Vary 1967, Levha XXII-297

Levha: 15.29. Güzelova. Çanak, siyah boya astarlı, yuvarlak dipli, Koşay-Vary 1967, Levha XXII-199

Levha: 15.30. Güzelova. Çanak, üst tarafı kahverengi, gövdesi ise siyah renkli, sivri dipli, A.Ç. 11 cm., Koşay-Vary 1967, Levha XXII-248

Levha: 8.31. Güzelova. Çanak, boz renkli, sivri dipli, kaidesi içe bombeli, A.Ç. 11 cm., Koşay-Vary 1967, Levha XXII-249

Levha: 15.32. Güzelova. Çömlek, alacalı, sivri dipli, A.Ç. 9 cm., Koşay-Vary 1967, Levha XXII-323

Levha: 15.33. Güzelova. Çanak, siyah boya astarlı ve perdahlı, sivri dipli, A.Ç. 9,5 cm., Koşay-Vary 1967, Levha XXII-229

Levha: 15.34. Güzelova. Çömlek, siyah boya astarlı ve perdahlı, sivri dipli ve içeri göbekli, A.Ç. 9,5 cm., Koşay-Vary 1967, Levha XXII-292

Levha: 15.35. Güzelova. Çömlek, siyah boya astarlı ve perdahlı, sivri dipli ve içeri göbekli, A.Ç. 9,5 cm., Koşay-Vary 1967, Levha XXII-280

Levha: 15.36. Güzelova. Çanak, siyah boya astarlı, yuvarlak dipli, düz küçük kaideli, Koşay-Vary 1967, Levha XXII-158

Levha: 15.37. Güzelova. Çömlek, siyah boya astarlı ve perdahlı, sivri dipli, tamamlanmış, A.Ç. 9 cm., Koşay-Vary 1967, Levha XXII-12

Levha: 15.38. Güzelova. Çömlek, boz renkli, sivri dipli, dibi içeri göbekli, A.Ç. 9,5 cm., Koşay-Vary 1967, Levha XXII-317

Levha: 15.39. Güzelova. Çömlek, siyah boya astarlı ve perdahlı, sivri dipli, tamamlanmış, A.Ç. 6,5 cm., Koşay-Vary 1967, Levha XXII-319

Levha: 15.40. Güzelova. Çömlek, boz renkli, sivri dipli, A.Ç. 6,5 cm., Koşay-Vary 1967, Levha XXII-320

Levha: 15.41. Güzelova. Çömlek, siyah boya astarlı, sivri dipli, tamamlanmış, A.Ç. 8,5 cm., Koşay-Vary 1967, Levha XXII-251

Levha: 15.42. Güzelova. Çömlek, siyah boya astarlı ve perdahlı, sivri dipli, A.Ç. 7 cm., Koşay-Vary 1967, Levha XXII-197

Levha: 15.43. Güzelova. Çömlek, Ağız kenarı altı kahve renkli, gövde kısmı siyah boya astarlı, sivri dipli, A.Ç. 6 cm., Koşay-Vary 1967, Levha XXII-222

Levha: 15.44. Güzelova. Çömlek, siyah boya astarlı ve perdahlı, sivri dipli, A.Ç. 9 cm., Koşay-Vary 1967, Levha XXII-9

Levha: 15.45. Güzelova. Çömlek, siyah boya astarlı ve perdahlı, içi boz renkli, sivri dipli, tamamlanmış, A.Ç. 9 cm., Koşay-Vary 1967, Levha XXII-10

Levha: 15.46. Güzelova. Çömlek, siyah boya astarlı ve perdahlı, içi boz renkli, yuvarlak dipli, tamamlanmış, A.Ç. 9 cm., Koşay-Vary 1967, Levha XXII-10

Levha: 15.47. Güzelova. Çömlek, sarımsı kırmızı boya astarlı ve perdahlı, el yapımı, A.Ç. 9,5 cm., Koşay-Vary 1967, Levha XXII-110

Levha: 15.48. Güzelova. Çömlek, siyah boya astarlı, sivri dipli, tamamlanmış, A.Ç. 9 cm., Koşay-Vary 1967, Levha XXII-209

Levha: 15.49. Güzelova. Çömlek, siyah boya astarlı ve perdahlı, yuvarlak dipli, tamamlanmış, A.Ç. 8,5 cm., Koşay-Vary 1967, Levha XXII-261

Levha: 15.50. Güzelova. Çömlek, siyah boya astarlı ve perdahlı, sivri dipli, tamamlanmış, A.Ç. 10 cm., Koşay-Vary 1967, Levha XXII-261

Levha: 15.51. Güzelova. Çömlek, şişkin karınlı, gövde üzeri geometrik bezemeli, Koşay-Vary 1967, Levha XXII-15

Levha: 15.52. Güzelova. Çanak, siyah boya astarlı ve perdahlı, küçük değirmi düz kaideli, içi sarımtırak , A.Ç. 13 cm., Koşay-Vary 1967, Levha XXII-337

Levha: 15.53. Güzelova. Çömlek, koyu kahverengi boya astarlı, küçük değirmi düz kaideli, el yapımı, A.Ç. 9 cm., Koşay-Vary 1967, Levha XXII-102

Levha: 15.54. Güzelova. Çömlek, kahverengi boya astarlı ve perdahlı, sivri dibi küçük değirmi düz kaideli, el yapımı, A.Ç. 8 cm., Koşay-Vary 1967, Levha XXII-118

Levha: 15.55. Güzelova. Çanak, alacalı ve perdahlı, sivri dipli, küçük düz kaideli, A.Ç. 11 cm., Koşay-Vary 1967, Levha XXII-111

Levha: 15.56. Güzelova. Çanak, kırmızımtırak kiremit renginde, düz değirmi küçük kaideli, A.Ç. 10 cm., Koşay-Vary 1967, Levha XXII-128

Levha: 15.57. Güzelova. Çömlek, alacalı astarlı, sivri dipli, A.Ç. 9,5 cm., Koşay-Vary 1967, Levha XXII-234

Levha: 15.58. Güzelova. Çömlek, siyah boya astarlı ve perdahlı, küçük değirmi düz kaideli, A.Ç. 9 cm., Koşay-Vary 1967, Levha XXII-166

Levha: 15.59. Güzelova. Çömlek, küçük değirmi düz kaideli, Koşay-Vary 1967, Levha XXII-213

Levha: 15.60. Güzelova. Çömlek, açık kahverengi boya astarlı ve perdahlı, küçük değirmi düz kaideli, el yapımı, A.Ç. 7 cm., Koşay-Vary 1967, Levha XXII-112

Levha: 15.61. Güzelova. Çömlek, siyah boya astarlı ve perdahlı, tamamlanmış, A.Ç. 7 cm., Koşay-Vary 1967, Levha XXII-11

Levha: 15.62. Güzelova. Geniş ağızlı, dışa yatık uzun boyunlu, şişkin karınlı, sivri dipli, Koşay-Vary 1967, Levha XXII-174

Levha: 15.63. Güzelova. Çömlek, kırmızı-siyah alacalı astarlı ve perdahlı, küçük değirmi kaideli, el yapımı, A.Ç. 11,5 cm., Koşay-Vary 1967, Levha XXII-106

Levha: 15.64. Güzelova. Çömlek, geniş ağızlı, dik uzun boyunlu, şişkin gövdeli, sivri dipli, Koşay-Vary 1967, Levha XXII-324

Levha: 15.65. Güzelova. Çömlek, geniş ağızlı, dar kısa boyunlu, şişkin gövdeli, sivri dipli, Koşay-Vary 1967, Levha XXII-281

Levha: 15.66. Güzelova. Çömlek, siyah boya astarlı ve perdahlı, küçük değirmi düz kaideli, içi boz renkli, A.Ç. 7 cm., Koşay-Vary 1967, Levha XXII-166

Levha: 15.67. Güzelova. Çömlek, siyah boya astarlı ve perdahlı, küçük değirmi düz kaideli, A.Ç. 6,5 cm., Koşay-Vary 1967, Levha XXII-166

Levha: 16.1. Sos. Çanak parçası, el yapımı, az gevrek hamurlu, mat renkli, Sagona 2000, Levha 7-1

Levha: 16.2. Sos. Çömlek parçası, siyah yüzlü, kaba hamurlu, Sagona 2000, Levha 7-6

Levha: 16.3. Sos. Çanak parçası, siyah yüzlü, kaba hamurlu, Sagona 2000, Levha 7-7

Levha: 16.4. Sos. Düğme tutamaklı amorf, el yapımı, az gevrek hamurlu, siyah renkli, Sagona 2000, Levha 7-5

Levha: 16.5. Sos. Basit yuvarlatılmış ağız kenarlı, ağız kenarına birleşik tutamaklı, sığ çanak, mat kahverengi hamurlu, koyu gri özlü, orta tanecik katkılı, dış yüzeyi islenmiş, Sagona vd. 2000, Levha 8-5

Levha: 16.6. Sos. Dar boyunlu, dışa dönük ağızlı, bikonik gövdeli, ince cidarlı, orta miktarda taşçık katkılı, dışı kırmızımsı kahverengi ve gri alacalı ve perdahlı, dış yüzeyi islenmiş, iç tarafı düzeltilmiş, kaideli çömlek, Sagona vd. 2000, Levha 6-4

Levha: 16.7. Sos. Basit yuvarlatılmış ağız kenarlı, uzun boyunlu, omuz üzeri çift kulplu, kahverengi siyah alacalı, orta tanecikli, iyi pişirilmiş, dışı perdahlı, içi düzeltilmiş, el yapımı şişe, Sagona vd. 2000, Levha 6-7

Levha: 17.1. Tepecik. Basit ağız kenarlı, yayvan gövdeli, düz dipli kase, Esin 1982, Levha 73-T 72 160-1

Levha: 17.2. Tepecik. Basit ağız kenarlı, yayvan gövdeli, düz dipli kase, Esin 1982, Levha 73-T 72 144-2

Levha: 17.3. Tepecik. Basit ağız kenarlı, yarı küresel gövdeli, tutamaklı çanak, Esin 1982, Levha 73-T 74 32-3

Levha: 17.4. Tepecik. Dışa kalınlaştırılmış geniş ağız kenarlı, yayvan gövdeli, düz dibi hafif dışa çıkıntılı kase, Esin 1982, Levha 72-T 73 283-1

Levha: 18.1. Tepecik. Dışa çekik, içe kesik ağız kenarlı, keskin omuzlu, yayvan gövdeli, düz dipli kase, Esin 1982, Levha 72-T 73 271-2

Levha: 18.2. Tepecik. El yapımı, düşük ısıda pişirilmiş, saman yüzlü, devrik ağızlı kase, Esin 1982, Levha 72-T 73 193-8

Levha: 18.3. Tepecik. El yapımı, düşük ısıda pişirilmiş, saman yüzlü, devrik ağızlı kase, Esin 1982, Levha 72-T 73 195-7

Levha: 18.4. Tepecik. Basit ağız kenarlı, yayvan gövdeli, uzun kaideli çanak (meyvelik), El yapımı, düşük ısıda pişirilmiş, saman yüzlü, devrik ağızlı kase, Esin 1982, Levha 72-T 73 300-32

Levha: 19.1. Tepecik. Basit ağız kenarlı, dibi hafif içe göbekli, dibinin altında çömlekçi işareti bulunmakta, boya bezemeli, karaz malı çanak, Esin 1979, Levha 61-6

Levha: 19.2. Tepecik. İçe kalın ağız kenarlı, yayvan gövdeli, karaz malı, içe kapalı çanak, Esin 1979, Levha 61-7

Levha: 19.3. Tepecik. İçe kalın ağız kenarlı, yayvan gövdeli, karaz malı, içe kapalı çanak, Esin 1979, Levha 61-5

Levha: 19.4. Tepecik. Basit ağız kenarlı, yarı küresel gövdeli, dibi içe göbekli, karaz malı kase, Esin 1979, Levha 61-2

Levha: 20.1. Tepecik. Boya bezemeli basit ağız kenarlı çanak parçası, Esin 1972, Levha 114-(T-70-621)

Levha: 20.2. Tepecik. Dudak üzeri boya bezemeli dışa çekik, içe kalın, ağız kenarlı çanak parçası, Esin 1972, Levha 114-(T-70-8022)

Levha: 20.3. Tepecik. Dudak üzeri boya bezemeli sivriltilmiş ağız kenarlı çanak parçası, Esin 1972, Levha 114-(T-70-8026)

Levha: 20.4. Tepecik. Dudak üzeri boya bezemeli içe kalın ağız kenarlı çanak parçası, Esin 1972, Levha 114-(T-70-842)

Levha: 20.5. Tepecik. Dudak üzeri tek sıra şerit boya bezemeli, gövde korunan kısmında damlatma boya bezemeli, basit ağız kenarlı çanak parçası, Esin 1972, Levha 114-(T-70-8024)

Levha: 20.6. Tepecik. Dudak üzeri tek sıra şerit boya bezemeli, gövde korunan kısmında damlatma boya bezemeli, basit ağız kenarlı çanak parçası, Esin 1972, Levha 114-(T-70-759)

Levha: 21.1. Tepecik. Basit ağız kenarlı, yayvan gövdeli kase, Esin 1974, Levha 107-(T-71-668)

Levha: 21.2. Tepecik. Devrik ağızlı, el yapımı kase, Esin 1974, Levha 107-(T-71-681)

Levha: 21.3. Tepecik. Devrik ağızlı, el yapımı kase, Esin 1976, Levha 73-(T-72-146)

Levha: 22.1. Tepecik. Dışa kalınlaştırılmış ağız kenarlı, dik boyunlu, şişkin gövdeli, emzikli çömlek, Esin 1976, Levha 73-(T-72-138)

Levha: 22.2. Tepecik. Kısa boyunlu, dört ip deliği tutamaklı çömlek, Esin 1974, Levha 107-(T-71-658)

Levha: 22.3. Tepecik. Kısa boyunlu, dört ip deliği tutamaklı çömlek, Esin 1976, Levha 73-(T-72-142)

Levha: 23.1. Tepecik. Uzun boyunlu, geniş ağızlı, baskı bezemeli, asma ip delik kulplu, pedestal dipli, açık renk hamurlu çömlek, Esin 1976, Levha 72-(T-72-143)

Levha: 23.2., Tepecik. Uzun boyunlu geniş ağızlı, baskı bezemeli, asma ip delik kulplu, pedestal dipli, açık renk hamurlu çömlek, Esin 1982, Levha 72-T 74 341-29

Levha: 23.3. Tepecik. Kısa dar boyunlu, saklı astar bezemeli, düz dipli, açık renk hamurlu çömlek, Esin 1976, Levha 72-(T-72-147)

Levha: 24.1. Tepecik. Dışa kalınlaştırılmış ağız kenarlı, oval gövdeli, düz dipli, saklı astar bezemeli, Esin 1982, Levha 72-T 72 157-21

Levha: 24.2. Tepecik. Hafif dışa yatık ağız kenarlı, oval gövdeli, düz dipli, saklı astar bezemeli, Esin 1982, Levha 72-T 72 147-23

Levha: 25.1. Tepecik. Dışa kalın, içe hafifçe eğik ağız kenarlı, oval gövdeli çömlek, Esin 1972, Levha 72-(T-70-965)

Levha: 25.2. Tepecik. Dışa kalınlaştırılmış ağız kenarlı, ağız kenarında küçük tutamağı bulunan, oval gövdeli, yuvarlak dipli, karaz malı çömlek, Esin 1979, Levha 62-16

Levha: 25.3. Tepecik. Dışa çekik, içe hafifçe eğik ağız kenarlı, oval gövdeli çömlek, Esin 1979, Levha 64-25

Levha: 26.1. Tepecik. Dışa devrik ağız kenarlı, küresel gövdeli çömlek, Esin 1972, Levha 72-(T-70-977)

Levha: 26.2. Tepecik. Dışa devrik ağız kenarlı, küresel gövdeli çömlek, Esin 1972, Levha 72-(T-70-966)

Levha: 26.3. Tepecik. Dışa devrik ağız kenarlı, küresel gövdeli çömlek, Esin 1972, Levha 72-(T-70-980)

Levha: 26.4. Tepecik. Dışa devrik ağız kenarlı, küresel gövdeli, emzikli çömlek, Esin 1972, Levha 72-(T-70-775)

Levha: 26.5. Tepecik. Dışa devrik ağız kenarlı, şişkin gövdeli, karaz malı çömlek, Esin 1979, Levha 62-21

Levha: 27.1. Tepecik. Dışa yatık ağız kenarlı, omuz üzeri baskı ve çizgi motifli geometrik bezemeli, oval gövdeli "Karaz Malı" çömlek, Esin 1979, Levha 64-26

Levha: 28.1. Tepecik. Dışa hafif çekik ağız kenarlı, huni boyunlu, çift dikey kulplu, oval gövdeli, karaz malı çömlek, Esin 1979, Levha 63-23

Levha: 28.2. Basit ağız kenarlı, dışa yatık boyunlu, oval gövdeli, dikey kulplu, karaz malı çömlek, Esin 1979, Levha 63-22

Levha: 29.1. Tepecik. Dışa kalınlaştırılmış hafif içe devrik ağız kenarlı, küresel gövdeli, karaz malı çömlek, Esin 1979, Levha 62-20

Levha: 29.2. Basit ağız kenarlı, dışa yatık kısa boyunlu, oval gövdeli, düz dipli, karaz malı çömlek, Esin 1979, Levha 63-24

Levha: 30.1. Tepecik. Dışa devrik ağız kenarlı, küresel gövdeli, minyatür çömlek, karaz malı çömlek, Esin 1979, Levha 62-17

Levha: 30.2. Tepecik. Basit ağız kenarlı, dışa yatık boyunlu, kulplu, minyatür çömlek, karaz malı çömlek, Esin 1979, Levha 62-14

Levha: 30.3. Tepecik. Dışa kalınlaştırılmış ağız kenarlı, uzun boyunlu, düz dipli, karaz malı vazo, Esin 1979, Levha 61-13

Levha: 30.4. Tepecik. Dışa çekik ağız kenarlı, uzun boyunlu, küresel gövdeli, kabartma bezemeli, yuvarlak dipli, karaz malı çömlek, Esin 1979, Levha 61-12

Levha: 31.1. Tepecik. Dışa kalınlaştırılmış ağız kenarlı, dışa yatık boyunlu, düz dipli, Esin 1982, Levha 72-T 72 150-19

Levha: 31.2. Tepecik. Basit ağız kenarlı, dışa yatık boyunlu, asma ip delikli, düz dipli, Esin 1982, Levha 72-T 72 290-20

Levha: 31.3. Tepecik. Dışa çekik ağız kenarlı, dik uzun boyunlu, küresel gövdeli, yuvarlak dipli, Esin 1982, Levha 73-T 72 162-8

Levha: 31.4. Tepecik. Basit ağız kenarlı, kısa dar boyunlu, basık gövdeli, düz dipli çömlek, Esin 1982, Levha 73-T 72 163-5

Levha: 31.5. Tepecik. Basit ağız kenarlı, dışa yatık boyunlu, oval gövdeli, düz dipli çömlek, Esin 1982, Levha 73-T 73 278-6

Levha: 32.1. Tepecik. Basit ağız kenarı dışa yatık ve geniş ağızlı, şişkin karınlı, sivri dipli, asma kulplu çömlek, Esin 1982, Levha 72-T 72 142-14

Levha: 32.2. Tepecik. Dışa kalınlaştırılmış, geniş ağız kenarlı, dar kısa boyunlu, şişkin basık gövdeli, yuvarlak dipli, çift asma kulplu çömlek, Esin 1982, Levha 72-T 74 294-14

Levha: 32.3. Tepecik. Basit ağız kenarı dışa yatırılmış, kısa boyunlu, oval gövdeli, düz dipli, kulplu çömlek, Esin 1982, Levha 73-T 73 226-10

Levha: 32.4. Tepecik. Basit ağız kenarı dışa yatırılmış, kısa boyunlu, oval gövdeli, düz dipli, kulplu çömlek, Esin 1982, Levha 73-T 73 272-11

Levha: 32.5. Tepecik. Keskin omuzlu, uzun dik gövdeli, düz dipli küp, Esin 1982, Levha 72-T 73 316-35

Levha: 33.1. Tepecik. Basit yuvarlatılmış ağız kenarlı, kulpu delikli kapak, Esin 1982, Levha 72-T 73 303-14

Levha: 33.2. Tepecik. Geometrik boya bezemeli gövde parçası, Esin 1982, Levha 77-T 74 316-35

Levha: 33.3. Tepecik. Geometrik boya bezemeli gövde parçası, Esin 1982, Levha 77-T 74 167-2

Levha: 34.1. Korucutepe. İçe çekik ağız kenarlı, dudak altı tek sıra sığ yivli, yayvan gövdeli, saman yüzlü çanak, Brand 1973, Levha 19-13

Levha: 34.2. Korucutepe Basit ağız kenarlı, yayvan gövdeli, düz dipli, saman yüzlü çanak, Brand 1973, Levha 19-20

Levha: 34.3. Korucutepe. Basit ağız kenarlı, yayvan gövdeli, düz dipli, saman yüzlü çanak, Brand 1973, Levha 19-22

Levha: 34.4. Korucutepe. Basit ağız kenarlı, yayvan gövdeli, düz dipli, saman yüzlü çanak, Brand 1973, Levha 19-23

Levha: 34.5. Korucutepe. Geniş, basit ağız kenarlı, düz dipli, saman yüzlü kase, Brand 1973, Levha 19-18

Levha: 34.6. Korucutepe. Dışa kalınlaştırılmış ağız kenarlı, küresel gövdeli, saman yüzlü çanak, Brand 1973, Levha 19-15

Levha: 34.7. Korucutepe. Dışa kalınlaştırılmış ağız kenarlı, keskin omuzlu, küresel gövdeli, saman yüzlü çanak, Brand 1973, Levha 19-14

Levha: 34.8. Korucutepe. Basit ağız kenarlı, dik boyunlu, küresel gövdeli, yuvarlak dipli, saman yüzlü kase, Brand 1973, Levha 19-12

Levha: 34.9. Korucutepe. Dışa kalınlaştırılmış ağız kenarlı, yayvan gövdeli, saman yüzlü çanak, Brand 1973, Levha 19-21

Levha: 34.10. Korucutepe. Basit ağız kenarlı, yayvan gövdeli, kaideli, saman yüzlü çanak, Brand 1973, Levha 19-24

Levha: 34.11. Korucutepe. Dışa çekik geniş ağızlı, dudak altı tek sıra şerit kabartma bantlı, düz dipli, saman yüzlü çömlek, Brand 1973, Levha 19-25

Levha: 35.1. Korucutepe. Dışa devrik ağızlı, dik uzun boyunlu, saman yüzlü şişe ağız parçası, Brand 1973, Levha 19-26

Levha: 35.2. Korucutepe. Basit ağız kenarlı, iç bükey dar boyunlu, saman yüzlü şişe ağız parçası, Brand 1973, Levha 19-10

Levha: 35.3. Korucutepe Ağız kenarı tutamaklı, keskin karınlı, yuvarlak dipli, saman yüzlü çömlek, Brand 1973, Levha 19-9

Levha: 35.4. Korucutepe. Dışa devrik ağızlı, çan gövdeli, saman yüzölçü çanak, Brand 1973, Levha 19-16

Levha: 35.5. Korucutepe. Dışa devrik dar kısa boyunlu, düz dipli, saman yüzölçü çömlek, Brand 1973, Levha 19-8

Levha: 35.6. Korucutepe. Dışa çekik ağızlı, çan gövdeli, saman yüzölçü çanak, Brand 1973, Levha 19-17

Levha: 36.1. Korucutepe. Basit ağız kenarlı, dar boyunlu, boyun üzeri kabartma bant bezemeli, küresel gövdeli, saman yüzölçü çömlek, Brand 1973, Levha 19-6

Levha: 36.2. Korucutepe. Sivriltilmiş ağız kenarlı, dar kısa boyunlu, küresel gövdeli, saman yüzölçü çömlek, Brand 1973, Levha 19-7

Levha: 36.3. Korucutepe. Basit yuvarlak ağız kenarlı, dar kısa boyunlu, küresel gövdeli, yuvarlak dipli, saman yüzölçü çömlek, Brand 1973, Levha 19-11

Levha: 37.1. Korucutepe. Dışa kalınlaştırılmış ağız kenarlı, dışa yatık boyunlu, küresel gövdeli, saman yüzölçü çömlek, Brand 1973, Levha 19-2

Levha: 37.2. Korucutepe. Basit ağız kenarlı, dışa yatık boyunlu, küresel gövdeli, saman yüzölçü çömlek, Brand 1973, Levha 19-3

Levha: 37.3. Korucutepe. Basit ağız kenarlı, kısa dik boyunlu, küresel gövdeli, saman yüzölçü çömlek, Brand 1973, Levha 19-5

Levha: 37.4. Korucutepe. Basit ağız kenarlı, kısa dik boyunlu, küresel gövdeli, saman yüzölçü çömlek, Brand 1973, Levha 19-4

Levha: 38.1. Korucutepe. Devetüyü üzerine, kırmızı boyalı gövde parçası, Brand 1973, Levha 20-4

Levha: 38.2. Korucutepe. Krem astar üzerine açık kahverengi geometrik bezemeli gövde parçası, Brand 1973, Levha 20-1

Levha: 38.3. Korucutepe. Devetüyü üzerine, kırmızı boyalı gövde parçası, Brand 1973, Levha 20-3

Levha: 38.4. Korucutepe. Krem astar üzerine açık kahverengi geometrik bezemeli gövde parçası, Brand 1973, Levha 20-2

Levha: 38.5. Korucutepe. Çizi ve baskı bezemeli gövde parçası, Brand 1973, Levha 20-5

Levha: 38.6. Korucutepe. Kırmızı boyalı gövde parçası, Brand 1973, Levha 20-6

Levha: 39.1. Norşuntepe. Kurşunimsi siyah, ačkılı, parmak izleriyle bezeli, kum katkılı. H. Hauptmann 1979, Levha 42-6

Levha: 39.2. Norşuntepe. Boyunlu bir kaseye ait ağız kenarı parçası. Açık kırmızı cilalı, baskı bezekli; özü kurşuni, kum ve kireç katkılı, çok ince bir mal. H. Hauptmann 1979, Levha 42-6

Levha: 39.3. Norşuntepe. Kaba açık kırmızı kahverengi, dış alt kısmında süpürge (fırça) izleri; özü bozumsu siyah, fazla saman katkılı. H. Hauptmann 1972, Levha 71-8

Levha: 39.4. Norşuntepe. Açık saman rengi, alacalı, iyi ačkılanmış, saman izli; özü tek renkli, hafif saman katkılı. H. Hauptmann 1979, Levha 42-1

Levha: 39.5. Norşuntepe. Dış alacalı kahverengi, açkılı, yüzey düzgün değil; içi pas renginde; kızıl kahverengi rengi cidarlı, parçanın özü koyu kurşuni, saman ve kum katkılı. H. Hauptmann 1979, Levha 42-2

Levha: 39.6. Norşuntepe. Açık kahverengi, saman izli, iyi açıklanmış; hamuru koyu kurşuni, saman kum ve kireç katkılı, çok iyi pişirilmiş.

Levha: 40.1. Norşuntepe. Sarı beyaz astar üzerine mat koyu mor boyalı; açık kırmızı - kahverengi hamur, özü siyah, saman ve kum katkılı. Hauptmann 1972, Levha 71-4

Levha: 40.2. Norşuntepe. Sarı beyaz üzerine mat koyu mor - kahverengi boyalı; kırmızı- kahverengi hamur, özü siyah - boz. Hauptmann 1972, Levha 71-5

Levha: 40.3. Norşuntepe. Kahverengi kırmızı kil üzerine mat koyu mor boyalı; özü koyu boz, saman, az miktarda kum ve mika katkılı. Hauptmann 1972, Levha 71-6

Levha: 40.4. Norşuntepe. Devetüyü renginde hamur üzerine mavi-mor boyalı; yüzeyde hafif saman izleri bulunmaktadır. Hauptmann 1976, Levha 49-1

Levha: 40.5. Norşuntepe. Açık kırmızı-kahverengi, dışı beyazımsı astarlı açkılı, hafif saman izli. özü, kurşuni - siyah, az miktarda saman, kum ve kireç katkılı. Hauptmann 1972, Levha 49-2

Levha: 41.1. Norşuntepe. Kırmızımsı devetüyü açkılı, saman yüzlü, özü kül renginde, bol saman, az miktarda kireç ve iri kum katkılı, basit ağız kenarlı, yarı küresel gövdeli, yuvarlak dipli küçük çanak, Hauptmann 1982, Levha 38-9

Levha: 41.2. Norşuntepe. Açık kahverengi açkılı, saman yüzöl, özü siyah, bol saman, iri kum ve kireç katkı, basit ağız kenarlı, yarı küresel gövdeli, yuvarlak dipli çanak, Hauptmann 1982, Levha 37-10

Levha: 41.3. Norşuntepe. Kırmızımsı kahverengi renkli, yüzü fırça izli, basit ağız kenarlı, yarı küresel gövdeli, yuvarlak dipli çanak, Hauptmann 1982, Levha 37-7

Levha: 41.4. Norşuntepe. Kırmızımsı kahverengi yüzöl, kendinden astarlı, tek renk hamurlu, dışa kalınlaştırılmış ağız kenarlı, yarı küresel gövdeli, yuvarlak dipli çanak, Hauptmann 1982, Levha 37-6

Levha: 42.1. Norşuntepe. Koyu kırmızımsı kahverengi yüzöl, şeritler halinde açkılı, içe ve dışa kalınlaştırılmış ağız kenarlı, düz dipli çanak, Hauptmann 1982, Levha 37-8

Levha: 42.2. Norşuntepe. Açık kırmızımsı kahverengi yüzöl, içe kalınlaştırılmış ağız kenarlı, yarı küresel gövdeli çanak, Hauptmann 1982, Levha 37-5

Levha: 42.3. Norşuntepe. Kırmızımsı kahverengi yüzöl, yüzeyi fırça izli, basit ağız kenarlı, yarı küresel gövdeli, yuvarlak dipli, hafif içe kapalı çanak, Hauptmann 1982, Levha 39-2

Levha: 43.1. Norşuntepe. Açık kahverengi yüzöl, çatlamış yüzeyi saman izli, kül renginde hamurlu, bol saman ve kireç katkı, el yapımı, düşük ısıda pişirilmiş çanak, Hauptmann 1982, Levha 37-3

Levha: 43.2. Norşuntepe. Kırmızımsı devetüyü renginde, saman yüzöl, kül renginde hamurlu, bol saman ve kireç katkı, el yapımı, düşük ısıda pişirilmiş çanak, Hauptmann 1982, Levha 37-4

Levha: 43.3. Norşuntepe. Kırmızımsı açık kahverengi yüzlü, yüzeyi saman izli, kül renginde hamurlu, bol saman ve kireç katkılı, el yapımı, düşük ısıda pişirilmiş çanak, Hauptmann 1982, Levha 37-1

Levha: 43.4. Norşuntepe. Kırmızımsı açık kahverengi yüzlü, yüzeyi saman izli, kül renginde hamurlu, bol saman ve kireç katkılı, el yapımı, düşük ısıda pişirilmiş çanak, Hauptmann 1982, Levha 37-2

Levha: 44.1. Norşuntepe. Açık devetüyü ačkılı; hafif saman katkılı. Hauptmann 1976, Levha 49-11

Levha: 44.2. Norşuntepe. Beyazımsı ačkılı; özü açık devetüyü renginde, hafif saman, kum ve kireç katkılı. Hauptmann 1976, Levha 49-8

Levha: 44.3. Norşuntepe. Açık devetüyü ačkılı. Hauptmann 1976, Levha 49-9

Levha: 45.1. Norşuntepe. Mat morumsu kahverengi hamurlu. Hauptmann 1976, Levha 50-6

Levha: 45.2. Norşuntepe. Tebeşir beyazında, ačkılı yüzey üzerine mat siyah boya bezekli; özü hafif kum ve kireç katkılı. Hauptmann 1976, Levha 50-9

Levha: 45.3. Norşuntepe. Koyu devetüyü, çizili ve mühür baskılı bezekli; tınlayan sertlikte. Hauptmann 1976, Levha 50-3

Levha: 45.4. Norşuntepe. Beyazımsı yüzey üzerine morumsu kahverengi boya bezekli. Hauptmann 1976, Levha 50-11

Levha: 46.1. Norşuntepe. Kahverengi alacalı, ačkılı; hamuru kurşuni siyah, saman katkılı. Hauptmann 1979, Levha 42-5

Levha: 46.2. Norşuntepe. Orta koyulukta kahverengi yüzlü, hafif parlak açkılı, bozumsu siyah özlü, saman ve az miktarda iri kum katkılı, basit ağız kenarlı, kaideli çanak, Hauptmann 1982, Levha 39-9

Levha: 46.3. Norşuntepe. Açık devetüyü renginde, düzgün boyalı; saman ve kum katkılı. Hauptmann 1976, Levha 49-3

Levha: 46.4. Norşuntepe. Küçük bir kâse kenarı. Açık kırmızımsı boz renkli, açık kızıl kahve rengi astarlı, baskı bezekli, özü tek renkli, saman, ince kireç ve kum katkılı. Hauptmann 1979, Levha 42-8

Levha: 46.5. Norşuntepe. Orta koyulukta kahverengi yüzlü, parlak açkılı, siyah özlü, saman ve kum katkılı, basit ağız kenarlı, kaideli çanak, Hauptmann 1982, Levha 39-9

Levha: 46.6. Norşuntepe. Krem renkli, kırmızımsı özlü. Kum ve biraz kireç katkılı. Hauptmann 1976, Levha 50-2

Levha: 46.7. Norşuntepe. Sarımsı kil üzerine mat kırmızı - kahverengi boyalı. Hauptmann 1972, Levha 71-2

Levha: 46.8. Norşuntepe. Beyaza çalan bej (saz renginde) saman izli, hamuru tek renk, saman ve biraz kum katkılı. Hauptmann 1979, Levha 42-7

Levha: 46.9. Norşuntepe. Dış üst kısmı açık okr, alt kısmı bozumsu siyah perdahlı, iç kısmı açık kahverengi; açık kırmızımsı kahverengi hamurlu, saman katkılı, çok sert. Hauptmann 1972, Levha 71-3

Levha: 47.1. Norşuntepe. Yeşilimsi beyaz üzerine kahverengi mat boya bezekli; kum ve kireç katkılı. Hauptmann 1976, Levha 50-7

Levha: 47.2. Norşuntepe. Açık devetüyü yüzey üzerine koyu morumsu kahverengi mat boya bezekli. Hauptmann 1976, Levha 50-4

Levha: 47.3. Norşuntepe. Koyu kurşunî ačkılı, hafif saman katkılı; tınlayan bir ses çıkaran sertlikte pişmiş. Hauptmann 1976, Levha 49-6

Levha: 47.4. Norşuntepe. Beyazımsı ačkılı; özü açık devetüyü, hafif kum ve kireç katkılı. Yük. 8,9 cm. Hauptmann 1976, Levha 49-10

Levha: 47.5. Norşuntepe. Beyazımsı, ačkılı yüzey üzerine mat kahverengi boya bezekli; hafif saman ve kum katkılı. Hauptmann 1976, Levha 50-10

Levha: 47.6. Norşuntepe. Kırmızımsı, devetüyü ačkılı yüzey üzerine kahverengi boya bezekli; hafif saman ve kireç katkılı. Hauptmann 1976, Levha 50-14

Levha: 48.1. Norşuntepe. Sarı okr kil üzerine mat koyu mor - kahverengi boyalı. Hauptmann 1972, Levha 71-1

Levha: 48.2. Norşuntepe. Ačkılı beyaz yüzey üzerine kızıl kahverengi boya bezekli. Hauptmann 1976, Levha 50-8

Levha: 48.3. Norşuntepe. Devetüyü yüzey üzerine kızıl kahverengi boya bezekli. Hauptmann 1976, Levha 50-12

Levha: 48.4. Norşuntepe. Tebeşir beyazında yüzey üzerine mat siyah boya bezekli; saman, kum ve kireç katkılı. Hauptmann 1976, Levha 50-5

Levha: 48.5. Norşuntepe. Beyazımsı yüzey üzerine siyah kahverengi boya bezekli, çok samanlı, az kum ve kireç katkılı. Hauptmann 1976, Levha 50-

Levha: 49.1. Norşuntepe. Dibi delikli minyatür kap. Beyazımsı yüzey düzgün değil; öz açık devetüyü renginde; saman ve kireç katkılı. Yük. 6,2 cm. Hauptmann 1976, Levha 49-5

Levha: 49.2. Norşuntepe. Sarı okr kil üzerine mat koyu mor boyalı; çekirdek kısmı boz renkte. Hauptmann 1972, Levha 71-7

Levha: 49.3. Norşuntepe. Açık devetüyü, alacalı, açkılı, saman izli; hamuru kurşuni, saman ve kum katkılı. Hauptmann 1979, Levha 42-4

Levha: 49.4. Norşuntepe. Orta koyulukta kahverengi perdahlı; kırmızı kahverengi hamur, özü bozumsu siyah, fazla miktarda saman, az miktarda kum katkılı. Hauptmann 1972, Levha 71-9

Levha: 50.1. Norşuntepe. Kahverengi açkılı, yüzeyi fırça izli, basit ağız kenarlı, dışa yatık kısa boyunlu, basık gövdeli çömlek, Hauptmann 1982, Levha 38-4

Levha: 51.1. Norşuntepe. Orta koyulukta kahverengi ile kabaca boyanmış, siyah alacalı, kurşunimsi siyah hamurlu, saman, az miktarda kireç ve iri kum katkılı, basit ağız kenarlı, dar kısa boyunlu minyatür çömlek, Hauptmann 1982, Levha 37-8

Levha: 51.2. Norşuntepe. Açık kahverengi yüzlü, kül renginde alacalı, kül renginde hamurlu, saman ve kireç katkılı, basit ağız kenarlı, yayvan gövdeli, üç ayak kaideli çanak, Hauptmann 1982, Levha 37-11

Levha: 51.3. Norşuntepe. Açık devetüyü açkılı, kahverengi hamurlu, kum ve az miktarda saman katkılı, dışa devrik ağızlı, akıtacaklı çömlek, Hauptmann 1982, Levha 38-2

Levha: 51.4. Norşuntepe. Açık kırmızımsı kahverengi yüzlü, hafif açkılı, yüzeyi fırça izli, dışa kalınlaştırılmış ağız kenarlı, boyunsuz, akıtacaklı çömlek, Hauptmann 1982, Levha 39-4

Levha: 52.1. Norşuntepe. Kahverengi yüzlü, şeritler halinde parlak açkılı, kurşunimsi siyah açkılı, saman, az miktarda kum, ve kireç katkılı, basit ağız kenarlı, dışa yatık boyunlu, küresel gövdeli, el yapımı çömlek, Hauptmann 1982, Levha 39-1

Levha: 52.2. Norşuntepe. Kızıl kahverengi yüzlü, şeritler halinde parlak açkılı, saman yüzlü, yüzeyi fırça izli, basit kütleştirilmiş ağız kenarlı, dışa yatık boyunlu, küresel gövdeli, el yapımı çömlek, Hauptmann 1982, Levha 39-3

Levha: 53.1. Norşuntepe. Beyaz astar üzerine donuk siyah boyalı, kırmızımsı devetüyü hamurlu, kül renginde özlü, kum ve kireç katkılı gövde parçası, Hauptmann 1982, Levha 39-8

Levha: 53.2. Norşuntepe. Kırmızımsı devetüyü üzerine donuk kırmızı boyalı, sivriltilmiş ağız kenarlı, dar kısa boynu dışa yatık, basık gövdeli çömlek, Hauptmann 1982, Levha 38-3

Levha: 53.3. Norşuntepe. Kırmızımsı kahverengi üzerine donuk koyu kahverengi boyalı, yüzeyi fırça izli, çömlekçi işaretli, basit ağız kenarlı, kısa dar boyunlu, küresel gövdeli çömlek, Hauptmann 1982, Levha 39-6

Levha: 54.1. Norşuntepe. Açık saman rengi üzerine donuk koyu kahverengi boyalı, gövde parçası, Hauptmann 1982, Levha 38-6

Levha: 54.2. Norşuntepe. Kırmızımsı devetüyü üzerine donuk koyu kahverengi boyalı, bozumsu kahverengi hamurlu, bol saman ve kireç katkılı gövde parçası, Hauptmann 1982, Levha 38-5

Levha: 54.3. Norşuntepe. Devetüyü üzerine donuk morumsu kahverengi boyalı, yüzeyi fırça izli, kazıma bezekli gövde parçası, Hauptmann 1982, Levha 39-7

Levha: 54.4. Norşuntepe. Devetüyü üzerine koyu mor boyalı, açık kahverengi hamurlu, saman ve kum katkılı, gövde parçası, Hauptmann 1982, Levha 38-7

Levha: 55.1. Tülintepe. Dışa kalınlaştırılmış ağız kenarı içe kesik, dışta dudak altı tek sıra oluklu, dudak üzeri iç tarafta tek sıra boya bezemeli tabak, Esin, Arsebük 1982, Levha: 93 (TL 74-20-1)

Levha: 55.2. Tülintepe. Dışa kalınlaştırılmış ağız kenarı içe kesik, dudak üzeri iç tarafta tek sıra boya bezemeli tabak, Esin, Arsebük 1982, Levha: 93 (TL 74-133)

Levha: 55.3. Tülintepe. Basit ağız kenarı içe kesik ve hafifçe kalınlaştırılmış, yayvan gövdeli ve dudak üzeri içte tek sıra boya bezemeli, Esin, Arsebük 1982, Levha: 93 (TL 74-20-2)

Levha: 55.4. Tülintepe. Basit geniş ağız kenarlı, yarı küresel gövdeli, dış tarafı geometrik bezemeli kase, Esin, Arsebük 1982, Levha: 93 (TL 74-160)

Levha: 56.1. Pulur (Sakyol). Pişmiş toprak çanak, siyah renkli olup ateş gördüğünden boz renkte; yarı küre biçimli, geniş ağızlı, düz ağız kenarlı; tümlenmiş; A.Ç. 31 cm. Y. 14 cm. H. Z. Koşay 1976, Levha 76-14 (128)

Levha: 56.2. Pulur (Sakyol). Pişmiş toprak yayvan çanak, alaca renkli, perdahlı; geniş ağızlı, dibi göbekli, tümlenmiş, A.Ç. 20 cm. Y. 9 cm. H. Z. Koşay 1976, Levha 75-15 (142)

Levha: 56.3. Pulur (Sakyol). Pişmiş toprak kase, içi ve dışı siyah perdahlı, yarım küresel gövdeli; A.Ç. 16 cm. Y. 9,5 cm. H. Z. Koşay 1976, Levha 75-13 (192)

Levha: 56.4. Pulur (Sakyol). Pişmiş toprak kase, içi ve dışı siyah renkli, geniş ağızlı, yüksek boyunlu, düz dipli, tümlenmiş; A.Ç. 11 cm. Y. 5 cm. H. Z. Koşay 1976, Levha 75-3 (182)

Levha: 57.5. Pulur (Sakyol). Pişmiş toprak kase, içi ve dışı devetüyü renginde, dibi siyah, yüksek boyunlu, kaidesi göbekli, tümlenmiş; A.Ç. 12 cm. Y. 7 cm. H. Z. Koşay 1976, Levha 75-4 (175)

Levha: 56.6. Pulur (Sakyol). Pişmiş toprak kase, içi ve dışı devetüyü renginde, geniş dışa eğimli ağızlı, yüksek boyunlu, kaide içe göbekli, tümlenmiş; A.Ç. 11 cm. Y. 4,5 cm. H. Z. Koşay 1976, Levha 75-17 (181)

Levha: 56.7. Pulur (Sakyol). Pişmiş toprak kase, içi ve dışı devetüyü renginde, bir kısmı pişik karası; ağız kenarı hafif dışa dönük, yüksek boyunlu, kaidesi içe göbekli, tümlenmiş A.Ç. 11 cm. Y. 5 cm. H. Z. Koşay 1976, Levha 75-15 (176)

Levha: 56.8. Pulur (Sakyol). Pişmiş toprak kase, içi ve dışı açık kahve renkli, geniş ağızlı, dışa eğimli, yüksek boyunlu, kaidesi, içe göbekli, tümlenmiş; A.Ç. 20 cm. Y. 5 cm. H. Z. Koşay 1976, Levha 75-20 (178)

Levha: 57.1. Pulur (Sakyol). Pişmiş toprak kase, alacalı renkte; geniş ağızlı, yüksek boyunlu, kaidesi içe göbekli; tümlenmiş; A.Ç. 12 cm. Y. 5 cm. H. Z. Koşay 1976, Levha 75-7 (180)

Levha: 57.2. Pulur (Sakyol). Pişmiş toprak kase, açık kahverengi perdahlı, dibinde pişik karası, dışa eğimli kenarlı geniş ağızlı, değirmi düz dipli, tümlenmiş; A.Ç. 11 cm. Y. 6 cm. H. Z. Koşay 1976, Levha 75-1 (179)

Levha: 57.3. Pulur (Sakyol). Pişmiş toprak kase, devetüyü renginde, bir kısmında pişik karası, geniş ağızlı, yüksek boyunlu, kaidesi içe göbekli, tümlenmiş; A.Ç. 12 cm. Y. 5 cm. H. Z. Koşay 1976, Levha 75-2 (177)

Levha: 57.4. Pulur (Sakyol). Pişmiş toprak çanak, içi boz, devetüyü renginde; ağız kenarı hafif dışa eğik, yüksek boyunlu, kaidesi içe göbekli, tümlenmiş; A.Ç. 15 cm. Y. 9 cm. H. Z. Koşay 1976, Levha 75-11 (141)

Levha: 57.5. Pulur (Sakyol). Pişmiş toprak çömlek, içi kahve renkli, dışı siyah perdahlı, düz ağız kenarı hafif dışa eğik, değirmi biçimli kaidesi küçük ve düz, tümlenmiş; A.Ç. 23 cm. Y. 14 cm. H. Z. Koşay 1976, Levha 75-22 (112)

Levha: 57.6. Pulur (Sakyol). Pişmiş toprak çömlek, içi ve dışı siyah perdahlı, düz ağız kenarı hafif dışa dönük, yüksekçe boyunlu, yarım küre biçimi karınlı, küçük kaidesi içe göbekli, tümlenmiş; A.Ç. 13 cm. Y. 5 cm. H. Z. Koşay 1976, Levha 75-5 (113)

Levha: 57.7. Pulur (Sakyol). Pişmiş toprak çömlek, içi ve dışı siyah boya astarlı, ağız kenarı düz ve hafif dışa dönük, ağız kenarında hafif tutacaklar var, değirmi düz kaideli, tümlenmiş; A.Ç. 29 cm. Y. 24 cm. H. Z. Koşay 1976, Levha 45-1 (47)

Levha: 58.1. Pulur (Sakyol). Pişmiş toprak çömlekçik, kirli beyaz renkli, ağız kenarı düz ve dışa eğimli, yarım küre biçimli; A.Ç. 6 cm. Y. 10 cm. H. Z. Koşay 1976, Levha 77-3 (81)

Levha: 58.2. Pulur (Sakyol). Pişmiş toprak çömlek, içi boz renkli, ağız kenarında dışta bant var, yüksek boyun karına kertikli olarak bağlanmakta, ağız kenarındaki bandın hemen altında zigzag çift kabartmalı bezeme bulunmaktadır, boyunda "y" biçiminde yukarı uçları oluklu, altı ise kabartma tek çizgiden oluşan çengelli iki bezek bulunmaktadır, bunların arasında

kabartma bir dairenin etrafında çark bezeği vardır; tümlenmiş; A.Ç. 40 cm. Y. 19 cm. H. Z. Koşay 1976, Levha 86-4 (35)

Levha: 59.1. Arslantepe. İçe kalın ağız kenarlı, dudak altı tek sıra oluklu, yayvan gövdeli çanak parçası, Frangipane 2000, Levha 2-12

Levha: 59.2. Arslantepe. İçe kalın ağız kenarlı, dudak altı tek sıra sığ oluklu, yayvan gövdeli çanak parçası, Frangipane 2000, Levha 2-13

Levha: 59.3. Arslantepe. İçe çekik ağız kenarlı, küresel gövdeli, içe kapalı, düz dipli çanak parçası, Frangipane 2000, Levha 2-11

Levha: 59.4. Arslantepe. Dışa yatık açık ağızlı, yayvan gövdeli, düz dipli çanak parçası, Frangipane 2000, Levha 6b-1

Levha: 59.5. Basit yuvarlatılmış ağız kenarlı, yayvan gövdeli düz dipli, tek kulplu çanak, Frangipane 2000, Levha 6b-2

Levha: 59.6. Arslantepe. Dışa hafif çekik ağız kenarlı, omuz üzeri tek sıra yivli, keskin omuzlu, yayvan gövdeli çanak parçası, Frangipane 2000, Levha 2-16

Levha: 60.1. Arslantepe. İçe kesik ağız kenarlı, yayvan gövdeli, yuvarlatılmış dipli, el yapımı, düşük ısıda pişirilmiş, saman yüzlü çanak parçası, Frangipane 2000, Levha 3-7

Levha: 60.2. Arslantepe. İçe kesik ağız kenarlı, yayvan gövdeli, düz dipli, el yapımı, düşük ısıda pişirilmiş, saman yüzlü çanak parçası, Frangipane 2000, Levha 3-8

Levha: 60.3. Arslantepe. İçe kesik ağız kenarlı, yuvarlak gövdeli, yuvarlatılmış dibi içe göbekli, el yapımı, düşük ısıda pişirilmiş, saman yüzölçü çanak parçası, Frangipane 2000, Levha 3-9

Levha: 61.1. Arslantepe. Basit ağız kenarlı, yayvan gövdeli, düz dibi dışa kalınlaştırılmış, kaba saman katkı, el yapımı, düşük ısıda pişirilmiş, kase, Frangipane 2000, Levha 5-5

Levha: 61.2. Arslantepe. Basit ağız kenarlı, yayvan gövdeli, düz dipli, kaba saman katkı, el yapımı, düşük ısıda pişirilmiş, kase, Frangipane 2000, Levha 5-4

Levha: 61.3. Arslantepe. Basit ağız kenarlı, yayvan gövdeli, düz dibi dışa kalınlaştırılmış, kaba saman katkı, el yapımı, düşük ısıda pişirilmiş, kase, Frangipane 2000, Levha 5-6

Levha: 61.4. Arslantepe. Basit ağız kenarlı, yayvan gövdeli, düz dibi hafif içe göbekli, kaba saman katkı, el yapımı, düşük ısıda pişirilmiş, kase, Frangipane 2000, Levha 5-7

Levha: 61.5. Arslantepe. Basit ağız kenarlı, yayvan gövdeli, düz dibi dışa kalınlaştırılmış, kaba saman katkı, el yapımı, düşük ısıda pişirilmiş, kase, Frangipane 2000, Levha 3-6

Levha: 61.6. Arslantepe. Basit ağız kenarlı, yayvan gövdeli, düz dibi dışa kalınlaştırılmış, kaba saman katkı, el yapımı, düşük ısıda pişirilmiş, kase, Frangipane 2000, Levha 2-26

Levha: 62.1. Arslantepe. İçe kesik ağız kenarlı, yayvan gövdeli, içerlek dibi dışa kalınlaştırılmış, kaba saman katkı, el yapımı, düşük ısıda pişirilmiş, kase, Frangipane 2000, Levha 3-5

Levha: 62.2. Arslantepe. K  tle  tirilmi   ağız kenarlı, yayvan gövdeli, düz dipli, kaba saman katkılı, el yapımı, düşük ısıda pişirilmiş, kase, Frangipane 2000, Levha 7-2

Levha: 62.3. Arslantepe. Basit ağız kenarlı, yayvan gövdeli, düz dibi hafif dışa kalınlaştırılmış, kaba saman katkılı, el yapımı, düşük ısıda pişirilmiş, kase, Frangipane 2000, Levha 2-27

Levha: 63.1. Arslantepe. Basit ağız kenarlı, yayvan gövdeli, uzun "s" profil kaideli, çark yapımı, açık renk hamurlu, kırmızı-siyah perdahlı meyvelik, Frangipane 2000, Levha 6b-4

Levha: 63.2. Arslantepe. Basit ağız kenarlı, yayvan gövdeli, uzun kaidesi dipte dışa açık, çark yapımı, astarlı, perdahlı meyvelik, Frangipane 2000, 5-2; Palmieri 1989, Levha 3-1

Levha: 64.1. Arslantepe. Basit ağız kenarlı, düz dipli, el yapımı, kaba hamurlu minyatür kap, Frangipane 2000, Levha 2-23

Levha: 64.2. Arslantepe. Basit ağız kenarlı, düz dipli, el yapımı, kaba hamurlu minyatür kap, Frangipane 2000, Levha 2-24

Levha: 64.3. Arslantepe. Dışa dönük geniş ağızlı, şişkin karınlı, yuvarlak dipli, el yapımı, libasyon kabı, Frangipane 2000, Levha 3-1

Levha: 64.4. Arslantepe. Dışa dönük geniş ağızlı, şişkin karınlı, yuvarlak dipli, el yapımı, libasyon kabı, Frangipane 2000, Levha 3-4

Levha: 64.5. Arslantepe. Dışa dönük geniş ağızlı, şişkin karınlı, yuvarlak dipli, el yapımı, libasyon kabı, Frangipane 2000, Levha 3-3

Levha: 64.6. Arslantepe. Dışa dönük geniş ağızlı, şişkin karınlı, yuvarlak dipli, el yapımı, libasyon kabı, Frangipane 2000, Levha 3-2

Levha: 65.1. Arslantepe. Basit geniş ağız kenarlı, dar boyunlu, şişkin gövdeli, düz dipli şişe, Frangipane 2000, Levha 2-25

Levha: 65.2. Arslantepe. Basit geniş ağız kenarlı, dar boyunlu, şişkin gövdeli, düz dipli, çark yapımı, açık renk hamurlu, kırmızı-siyah perdahlı şişe, Frangipane 2000, Levha 6b-3

Levha: 65.3. Arslantepe. Dışa yatık ağız kenarlı, dik uzun boyunlu, şişkin karınlı, düz dipli, çark yapımı, açık renk hamurlu, kırmızı-siyah perdahlı şişe, Frangipane 2000, Levha 6b-6

Levha: 65.4. Arslantepe. Ağız kenarı ele geçmemiş, dar boyunlu, keskin omuzlu, yayvan gövdeli, pedastal tipik Uruk Malı dipli çömlek, Frangipane 2000, Levha 7-3

Levha: 65.5. Arslantepe. Dışa çekik geniş ağızlı, dik uzun boyunlu, düz dipli, çark yapımı küçük çömlek, Frangipane 2000, Levha 5-3

Levha: 65.6. Arslantepe. Dışa dönük geniş ağızlı, uzun boyunlu, şişkin karınlı, tek kulplu, çark yapımı, açık renk hamurlu, kırmızı-siyah perdahlı, çömlek, Frangipane 2000, Levha 6b-7

Levha: 66.1. Arslantepe. Dışa yatık geniş ağızlı, kısa boyunlu, küresel gövdeli çömlek parçası, Frangipane 2000, Levha 2-19

Levha: 66.2. Arslantepe. Dışa yatık geniş ağızlı, kısa boyunlu, küresel gövdeli, dibi içe göbekli, çark yapımı, açık renk hamurlu, kırmızı-siyah perdahlı çömlek, Frangipane 2000, Levha 6b-5

Levha: 66.3. Arslantepe. Dışa yatık geniş ağızlı, kısa boyunlu, küresel gövdeli çömlek parçası, Frangipane 2000, Levha 2-20

Levha: 66.4. Arslantepe. Dışa yatık geniş ağızlı, kısa boyunlu, omuz üzeri çömlekçi işaretli, küresel gövdeli çömlek parçası, Frangipane 2000, Levha 2-18

Levha: 66.5. Dışa yatık geniş ağızlı, kısa boyunlu, küresel gövdeli çömlek, Frangipane 2000, Levha 2-14

Levha: 67.1. Arslantepe. Dışa kalınlaştırılmış ağız kenarlı, kısa boyunlu, küresel gövdeli çömlek, Frangipane 2000, Levha 2-21

Levha: 67.2. Arslantepe. Dışa kalınlaştırılmış ağız kenarlı, dik uzun boyunlu, oval gövdeli, çömlek, Frangipane 2000, Levha 2-22

Levha: 67.3. Arslantepe. Dışa kalınlaştırılmış ağız kenarlı, kısa boyunlu, oval gövdeli çömlek, Frangipane 2000, Levha 2-17

Levha: 68.1. Arslantepe. Dışa kalınlaştırılmış ağız kenarlı, dik boyunlu, oval gövdeli saklı astar bezemeli, çark yapımı çömlek, Frangipane 2000, Levha 5-9

Levha: 68.2. Arslantepe. Dışa kalınlaştırılmış ağız kenarlı, dik boyunlu, geniş omuzlu, yayvan gövdeli saklı astar bezemeli, çark yapımı çömlek, Frangipane 2000, Levha 5-1

Levha: 68.3. Arslantepe. Dışa kalınlaştırılmış ağız kenarlı, dik, kısa, dar boyunlu, geniş omuzlu, yayvan gövdeli saklı astar bezemeli, çark yapımı çömlek, Frangipane 2000, Levha 5-11

Levha: 69.1. Arslantepe. Dışa yatık ağız kenarı üzeri kapak yivli, dik, uzun, dar boyunlu, geniş omuzlu, çark yapımı çömlek, Frangipane 2000, Levha 5-8

Levha: 69.2. Arslantepe. Dışa kalınlaştırılmış ağız kenarlı, dik boyunlu, oval gövdeli, kazıma tekniği ile yapılmış yaprak motifi bezemeli, çark yapımı çömlek, Frangipane 2000, Levha 5-10

Levha: 70.1. Arslantepe. Dışa yatık ağız kenarlı, dik, uzun boyunlu, geniş omuzlu, uzun yayvan gövdeli, düz dipli tipik "Uruk Malı" çömlek, Frangipane 2000, Levha 7-6

Levha: 71.1. Arslantepe. Dışa yatık ağız kenarlı, dik, uzun boyunlu, geniş omuzlu, uzun dik gövdeli, yuvarlak dipli tipik "Uruk Malı" çömlek, Frangipane 2000, Levha 7-5

Levha: 72.1. Arslantepe. Dışa çekik ağız kenarlı, dik, oldukça dar boyunlu, geniş omuzlu, tipik "Uruk Malı" çömlek, Frangipane 2000, Levha 7-4

Levha: 72.2. Arslantepe. Basit ağız kenarlı, geniş ağızlı kaide, Frangipane 2000, Levha 2-15

Levha: 73.1. Değirmen-tepe. Dışa dönük geniş ağız kenarlı, dudak altı tek sıra kabartma bezemeli, dibi içe dönük göbekli bardak, Esin 1987, Levha 52-D.79-75 6; Esin 1980, Levha 25-D.79-75

Levha: 73.2. Değirmen-tepe. Dışa dönük geniş ağız kenarlı, düz dipli çanak, Esin 1987, Levha 52-D.79-159 5; Esin 1980, Levha 25-D.79-159

Levha: 73.3. Değirmen-tepe. Dışa kalınlaştırılmış ağız kenarlı, küresel gövdeli kase, Esin 1987, Levha 52-D.79-141 7; Esin 1980, Levha 25-D.79-141

Levha: 73.4. Değirmentepe. Basit sivriltilmiş ağız kenarlı, tek kulplu fincan, Esin 1987, Levha 52-D.79-133 2; Esin 1980, Levha 25-D.79-133

Levha: 73.5. Değirmentepe. Basit içe kesik ağız kenarlı, boyunsuz, şişkin karınlı, çift tutamaklı çömlek, Esin 1987, Levha 52-D.79-143 1; Esin 1980 Levha 25-D.79-143

Levha: 73.6. Değirmentepe. Basit sivriltilmiş ağız kenarlı, dik gövdeli, yuvarlak dipli çömlek, Esin 1987, Levha 52-D.79-160 4; Esin 1980 Levha 25-D.79-160

Levha: 73.7. Değirmentepe. Basit dışa dönük geniş ağız kenarlı, kısa boyunlu, oval gövdeli çömlek, Esin 1987, Levha 52-D.79-162 3; Esin 1980 Levha 25-D.79-162

Levha: 74.1. Değirmentepe. Basit ağız kenarı hafif dışa dönük, yayvan gövdeli, açık renk hamurlu, saman yüzlü çanak parçası; Esin 1987, Levha 32-D.78-Ç.149

Levha: 74.2. Değirmentepe. Basit yuvarlatılmış ağız kenarlı, yarı küresel gövdeli, saman yüzlü, açık renk hamurlu çanak parçası; Esin 1987, Levha 32-D.78-Ç.213

Levha: 74.3. Değirmentepe. Basit sivriltilmiş ağız kenarlı, yarı küresel gövdeli, saman yüzlü, açık renk hamurlu çanak parçası; Esin 1987, Levha 32-D.78-Ç.214

Levha: 74.4. Değirmentepe. İçe kalınlaştırılmış ağız kenarlı, hafif küresel gövdeli, saman yüzlü , açık renk hamurlu çanak parçası; Esin 1987, Levha 32-D.78-Ç.153

Levha: 74.5. Değirmen-tepe. Dışa kalınlaştırılmış ağız kenarlı, saman yüzlü, açık renk hamurlu çömlek parçası; Esin 1987, Levha 32-D.78-Ç.209

Levha: 74.6. Değirmen-tepe. Basit ağız kenarlı, boyunsuz, tek kulpu korunmuş, saman yüzlü, açık renk hamurlu çömlek parçası; Esin 1987, Levha 32-D.78-Ç.215

Levha: 74.7. Değirmen-tepe. Dışa kalınlaştırılmış ağız kenarlı, boyunsuz, küresel gövdeli, saman yüzlü, açık renk hamurlu çömlek parçası; Esin 1987, Levha 32-D.78-Ç.152

KAYNAKLAR

Arsebük, G.
1979

"Altınova'da (Elazığ), Koyu Yüzlü Açıklı ve Karaz Türü Çanak Çömlek Arasındaki İlişkiler", *Türk Tarih Kongresi 8, Kongreye Sunulan Bildiriler*, TTK Yayınları, 9. Seri-8. Sayı, TTK Basımevi, Ankara: 81-92.

Belli, O., Konyar, E.
2003

Doğu Anadolu Bölgesi'nde Erken Demir Çağı Kale ve Nekropoller, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, Mart Matbaacılık, İstanbul.

Brand, R. W.
1978

"The Chalcolithic Pottery", *Korucutepe. Final Report on the Universities of Chicago, California (Los Angeles) and Amsterdam in the Keban Reservoir, Eastern Anatolia 1968-1970.*, C: 2, North-Holland Publishing Company, Amsterdam: 57-60

Braidwood, R.J.,
Braidwood L.S.
1960

Excavations in The Plain of Antioch I, The Earlier Assemblages Phases A-J, The University of Chicago Press, Chicago, Illinois.

Burney, C. A.
1958

"Eastern Anatolia in the Chalcolithic and Early Bronze Age", *Anatolian Studies* 8, London: 157-209.

Ceylan, A.
2001

Sarkamış-Tarihi ve Arkeolojik Araştırmalar, Fen-Edebiyat Fakültesi Yayınları, No: 221, Erzurum.

Chataigner, C.
1995

"La Transcaucasie au Néolithique et au Chalcolithique", *Maison De L'Orient Méditerranéen*, BAR International Series 624: 87-127.

Çilingiroğlu, A.
1997

Urartu Krallığı:Tarihi ve Sanatı, İzmir.

Çilingiroğlu, A.
2001

"Migration in the Lake Van Basin: East Anatolia in the Late 2nd Millennium B.C. and the Foundation of a Kingdom", R. Eichmann and H. Parzinger (Eds.), *Migration und Kulturtransfer. Der Wandel vorder-und zentralasiatischer kulturen im Umbruch vom 2. zum 1. vorchristlichen Jahrtausend*. Bonn: 371-381.

Dinçol, A.,
Kantmann, S.
1968

"Arkeoloji'de Yeni Kavramlar ve Metodolojik Araştırma Planlaması" *Belleten XXXII*, Ankara: 345-347

Durmuş, İ.
1993

İskitler (Sakalar), Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara.

Darga, M.
1987

"Şemsiyetepe Kazıları, 1978-1979", *Aşağı Fırat Projesi 1978-79 Çalışmaları*, ODTÜ-TEKDAM Müdürlüğü Seri: 1, No 3, TTK Basımevi, Ankara: 291-294.

Ertem, H.
1979

"Korucutepe Kazısı, 1973", *Keban Projesi 1973 Çalışmaları*, ODTÜ Keban Projesi Yayınları, Seri: 1, No: 6, TTK Basımevi, Ankara: 33-36.

Ertem, H.
1988

Korucutepe I (1973-1975 Kazı Yıllarında Ele Geçen Erken Hitit-İmparatorluk Çağı Arası Buluntuları), Ankara

- Erzen, A.** 1992 *Doğu Anadolu ve Urartulular*, TTK Basımevi, Ankara
- Esin, U.** 1976 "Tülintepe Kazısı 1972", *Keban Projesi 1972 Çalışmaları*, ODTÜ Keban Projesi Yayınları, Seri: 1, No: 5, TTK Basımevi, Ankara: 119-133.
- Esin, U.** 1979a "Tülintepe Kazısı 1973", *Keban Projesi 1973 Çalışmaları*, ODTÜ Keban Projesi Yayınları, Seri: 1, No: 6, TTK Basımevi, Ankara: 115-119.
- Esin, U.** 1979b "Tepecik ve Tülintepe Kazıları", *Türk Tarih Kongresi 8, Kongreye Sunulan Bildiriler*, TTK Yayınları, 9. Seri-8. Sayı, TTK Basımevi, Ankara: 65-76.
- Esin, U.** 1981 "1979 Değirmentepe Kazıları", *Kazı Sonuçları Toplantısı II- 1980*, Ankara: 91-99.
- Esin, U.** 1981 "1980 Değirmentepe (Malatya) Kazıları", *Kazı Sonuçları Toplantısı III- 1981*, Ankara: 39-41.
- Esin, U.** 1982 "Tepeik Kazısı 1974", *Keban Projesi 1974-1975 Çalışmaları*, ODTÜ Keban Projesi Yayınları, Seri: 1, No: 7, TTK Basımevi, Ankara: 71-93.
- Esin, U.** 1983 "Değirmentepe (Malatya) Kurtarma Kazısı 1981 Yılı Sonuçları", *Kazı Sonuçları Toplantısı IV- 1982*, Ankara: 39-48.
- Esin, U.** 1984 "1982 Yılı Değirmentepe (Malatya) Kurtarma Kazısı", *Kazı Sonuçları Toplantısı V- 1983*, Ankara: 71-80.

- Esin, U.**
1985 "Değirmentepe (Malatya) Kurtarma Kazısı 1983 Yılı Raporu", *Kazı Sonuçları Toplantısı VI-* 1984, Ankara: 11-84.
- Esin, U.**
1987 "Değirmentepe Kazısı 1979", *Aşağı Fırat Projesi 1978-79 Çalışmaları*, ODTÜ-TEKDAM Müdürlüğü Seri: 1, No 3, TTK Basımevi, Ankara: 89-102.
- Esin, U., Arsebük, G.**
1976 "Tülintepe Kazısı 1971", *Keban Projesi 1971 Çalışmaları*, ODTÜ Keban Projesi Yayınları, Seri: 1, No: 4, TTK Basımevi, Ankara: 137-147.
- Esin, U., Arsebük, G.**
1982 "Tülintepe Kazısı 1974", *Keban Projesi 1974-1975 Çalışmaları*, ODTÜ Keban Projesi Yayınları, Seri: 1, No: 7, TTK Basımevi, Ankara: 119-125.
- Esin, U., Arsebük, G.**
Özdoğan, M.
1987 "Değirmentepe Kazısı 1979", *Aşağı Fırat Projesi 1978-79 Çalışmaları*, ODTÜ-TEKDAM Müdürlüğü Seri: 1, No 3, TTK Basımevi, Ankara: 89-102.
- Frangipane, M.**
2000 "The Late Chalcolithic/EB I Sequence at Arslantepe. Chronological and Cultural Remarks From a Frontier Site", *Chronologies Des Pays Du Caucase Et De L'Euphrate Aux IVe-IIIe Millinaires: Varia Anatolica XI*. Paris: 439-471.
- Frangipane, M.**
2002 *Yakın Doğu'da Devletin Doğuşu*, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, (Çev. Z. Zühre İlkelen), İstanbul
- Frangipane, M.**
2003 "Doğu Anadolu Son Kalkolitik Çağ" *Arkeo-Atlas Dergisi*, Sayı: 2, İstanbul: 12-28

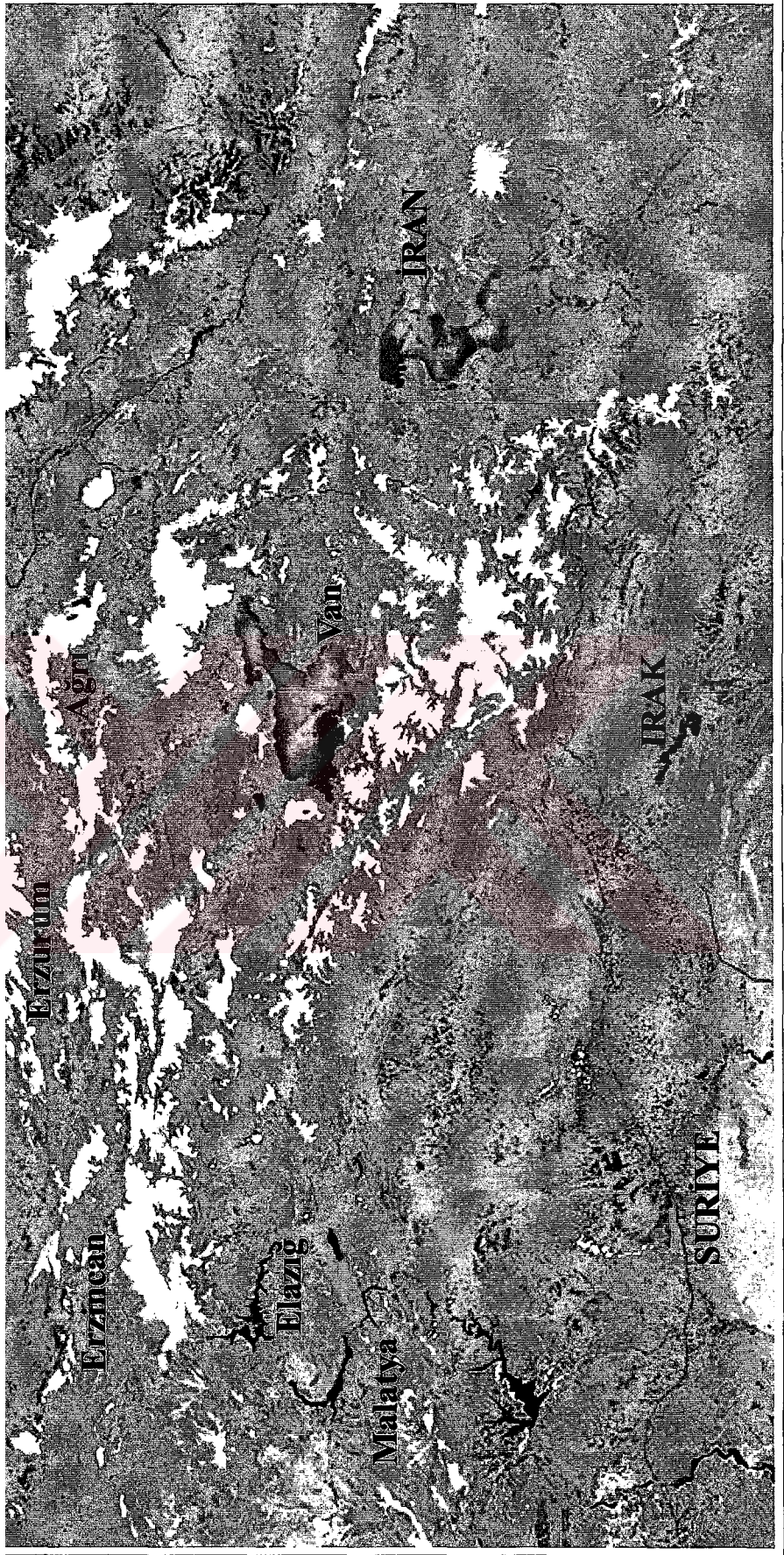
- Frangipane, M.**
2003 "Çanak Çömleğin Seri Üretimi" *Arkeo-Atlas Dergisi*, Sayı: 2, İstanbul: 40-41
- Güneri, A. S.**
2002 "1987 Erzurum-Sos Höyük Kazıları ve 1985-1997 Yılları arsında Erzurum Çevresinde Yapılan Arkeolojik Çalışmalar Işığında Son Tunç-Erken Demir Çağın'da Doğu Anadolu-Kafkasya-Orta Asya Arasındaki Kültürel İlişkiler", *OLBA V*: 1-58
- Harmankaya, S.**
v.d. 1998 "Türkiye Arkeolojik Yerleşmeleri-3 (TAY): Kalkolitik", Ege Yayınları: 20-Türkiye Arkeolojik Yerleşmeleri: C: 3, İstanbul.
- Hauptmann, H.**
1974 "Norşuntepe Kazıları 1971", *Keban Projesi 1971 Çalışmaları*, ODTÜ Keban Projesi Yayınları, Seri: 1, No: 4, TTK Basımevi, Ankara: 71-85.
- Hauptmann, H.**
1976 "Norşuntepe Kazıları 1972", *Keban Projesi 1972 Çalışmaları*, ODTÜ Keban Projesi Yayınları, Seri: 1, No: 5, TTK Basımevi, Ankara: 41-59.
- Hauptmann, H.**
1979 "Kalkolitik Çağ'dan İlk Tunç Çağının Bitimine Kadar Norşuntepe'de Yerleşimin Gelişimi", *Türk Tarih Kongresi 8, Kongreye Sunulan Bildiriler*, TTK Yayınları, 9. Seri-8. Sayı, TTK Basımevi, Ankara: 55-63.
- Hauptmann, H.**
1982 "Norşuntepe Kazıları 1974", *Keban Projesi 1974-1975 Çalışmaları*, ODTÜ Keban Projesi Yayınları, Seri: 1, No: 7, TTK Basımevi, Ankara: 13-40.

- Korfmann, M.**
1982 "Tilkitepe. Die Ersten Ansätze Prahistorischer in der Östlichen Türkei", *Istanbul Mittelungen*, BeiHefte 26, Verlag Ernst Wasmuth, Tübingen.
- Koşay, H. Z.**
1976 "Keban Projesi Pulur Kazısı 1968-1970", Aşağı Fırat Projesi Yayınları, Seri: 3, No: 1, TTK Basımevi, Ankara
- Koşay, H. Z., Vary, H.**
1964 *Pulur Kazısı, 1960 Mevsimi Çalışmaları Raporu*, TTK Basımevi, Atatürk Üniversitesi Yayınları, No: 24, Ankara
- Koşay, H. Z., Vary, H.**
1967 *Güzelova (Tufanç) Erzurum Kazısı 1961*, TTK Basımevi, Atatürk Üniversitesi Yayınları, No: 46, Fen-Edebiyat Fakültesi Araştırmaları Seri No: 20, Ankara
- Koşay, H. Z., Turfan, K.**
1959 "Erzurum-Karaz Kazısı Raporu", *Belleten* 23/91, Ankara: 349-413
- Koşay, H. Z.**
1979 "Keban'ın Pulur (Sakyol) Höyüğü Kazısında Bulunan Kutsal Ocaklar" *Türk Tarih Kongresi 8, Kongreye Sunulan Bildiriler*, TTK Yayınları, 9. Seri-8. Sayı, TTK Basımevi, Ankara: 77-80.
- Köroğlu, K.**
1996 *Urartu Krallığı Döneminde Elazığ (Alzi) ve Çevresi*, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul.
- Lloyd, S.**
19997 *Türkiye'nin Tarihi: Bir Gezginin Gözüyle Anadolu*, TÜBİTAK Yayınları, Ankara.

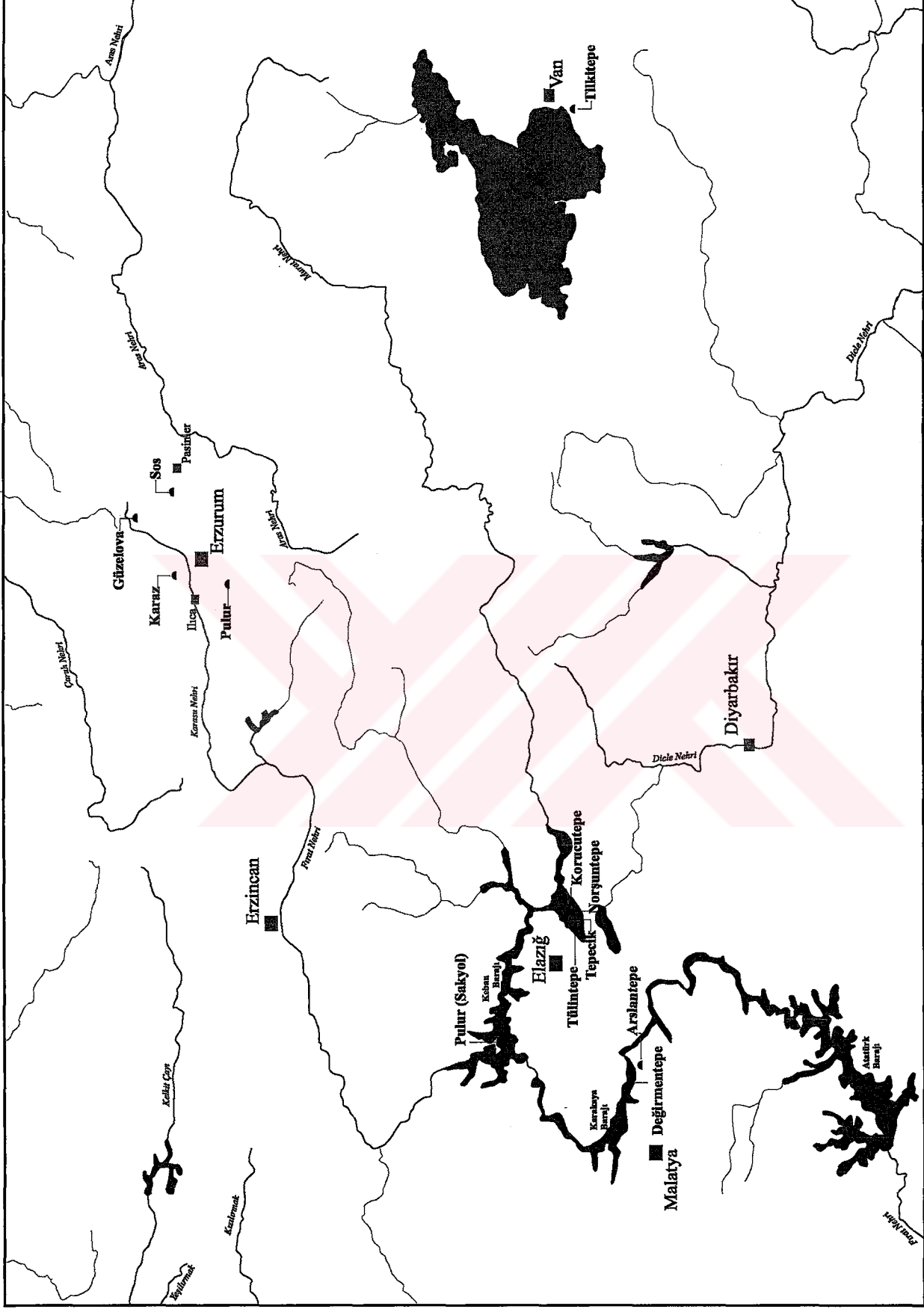
- Ökse, A. T.**
1993 *Önasya Arkeolojisi Seramik Terimleri*, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, Kanaat Matbaası Basımevi, İstanbul
- Özfırat, A.**
2001 *Doğu Anadolu Bölgesi Yayla Kùltürleri (M.Ö. II. Bin Yıl)*, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul
- Özdoğan, M.**
2002 "Köyden Kente Kalkolitik Çağ", *Arkeo-Atlas Dergisi*, Sayı: 1, İstanbul: 110-129
- Palmieri, A.**
1989 "Storage and Distribution at Arslantepe-Malatya in the Late Uruk Period" *Anatolia and The Ancient Near East, Studies in Honor of Tahsin Özgüç*, K. Emre, M. Mellink, B. Hrouda, N. Özgüç (Ed.), Ankara: 419-430.
- Roaf, M.**
1996 *Mezopotamya ve Eski Yakındoğu*, İşletişim Yayınları, Atlaslı Büyük Uygarlıklar Ansiklopedisi: 9, (Çev. Zuhâl Kılıç), İstanbul.
- Sagona, A.**
1984 *The Caucasian Region in the Early Bronze Age*, Oxford.
- Sagona, A.**
2000 "Sos Höyük and the Erzurum Region in Late Prehistory: A Provisional Chronology For Northeast Anatolia", *Chronologies Des Pays Du Caucase Et De L'Euphrate Aux IVe-IIIe Millinaires: Varia Anatolica XI*. Paris: 329-373.
- Sagona, A.**
2003 "Sos Höyük" *Arkeo-Atlas Dergisi*, Sayı: 2, İstanbul: 48

- Sagona, A., Sagona, C.** *Archaeology at the North-East Anatolian Frontier, I. An Historical Geography and Afield Survey of the Bayburt Province*, Ancient Near Eastern Studies, Supplement: 14, Louvain-Paris-Dudley, Ma.
2004
- Sagona, A., Sagona, C., Erkmén, M., Thomas, I.** "Excavation at Sos Höyük, 1995, Second Preliminary Report" *Anatolian Studies* 46: 27-52
1996
- Sagona, A., Sagona, C.** "Excavations at Sos Höyük, 1998 to 2000: Fifth Preliminary Report", *Ancient Near Eastern Studies* 37: 56-127
2000
- Sagona, A., Sagona, C., Özkorucuklu, H.** "Excavations at Sos Höyük 1994, First Preliminary Report", *Anatolian Studies* 45: 193-218
1995
- Sevin, V.** *Eski Anadolu ve Trakya. Başlangıcından Pers Egemenliğine Kadar*, Atlaslı Büyük Uygarlıklar Ansiklopedisi, İletişim Yayınları, İstanbul.
2003
- Sözer, A. N.** *Erzurum Ovasının Beşeri ve İktisadi Coğrafyası*, Atatürk Üniversitesi Basımevi, Erzurum.
1970
- Tarkan, T.** "Ana Çizgileriyle Doğu Anadolu Bölgesi", Erzurum ve Çevresi (50. Yıl armağanı), Cilt: 1, Atatürk Üniversitesi Basımevi, Erzurum: 7-22.
1974
- van Loon, M. N.** "Korucutepe Kazısı 1969", *Keban Projesi 1969 Çalışmaları*, ODTÜ Keban Projesi Yayınları, Seri: 1, No: 2, TTK Basımevi, Ankara: 47-56.
1971

- van Loon, M. N. ed.**
1975 *Korucutepe. Final Report on the Universities of Chicago, California (Los Angeles) and Amsterdam in the Keban Reservoir, Eastern Anatolia 1968-1970., C: 1, North-Holland Publishing Company, Amsterdam*
- van Loon, M. N. ed.**
1978 *Korucutepe. Final Report on the Universities of Chicago, California (Los Angeles) and Amsterdam in the Keban Reservoir, Eastern Anatolia 1968-1970., C: 2, North-Holland Publishing Company, Amsterdam*
- van Loon, M. N.,
Güterbock, H. G.**
1972 "Korucutepe Kazısı 1970", *Keban Projesi 1970 Çalışmaları*, ODTÜ Keban Projesi Yayınları, Seri: 1, No: 3, TTK Basımevi, Ankara: 79-81.
- Uçankuş, H. T.**
2000 *Bir İnsanlık ve Uygarlık Bilimi Arkeoloji. Tarih Öncesinden Perslere Kadar Anadolu*, TTK Basımevi, Ankara
- Uçar, A. T.**
2001 *Anadolu'da Khirbet Kerak Seramiği*, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Arkeoloji (Protohistorya ve Önasya Arkeolojisi) Anabilim Dalı, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara
- Yakar, J.**
1985 *"The Later Prehistory of Anatolia. The Late Chalcolithic and Early Bronze Age"*, BAR International Series, No: 286, C: 2, Oxford
- Yıldırım, R.**
1996 *Eskiçağ'da Anadolu*, Meram Yayıncılık, İzmir.

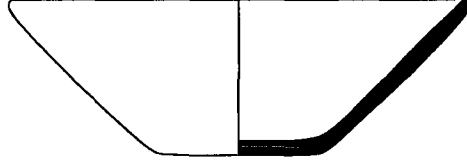

Harita 1: Doğu Anadolu Bölgesi ve Çevresi

Harita 2: Doğu Anadolu Bölgesi Geç Kalkolitik Çağ Merkezleri

Çn1

Çn2

Çn2a

Çn2b

Çn2c

Çn2d

Çn2e

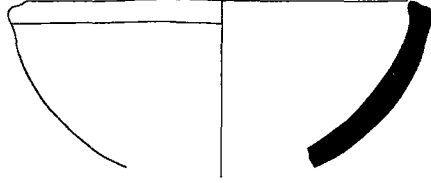
Çn2f

Çn2g

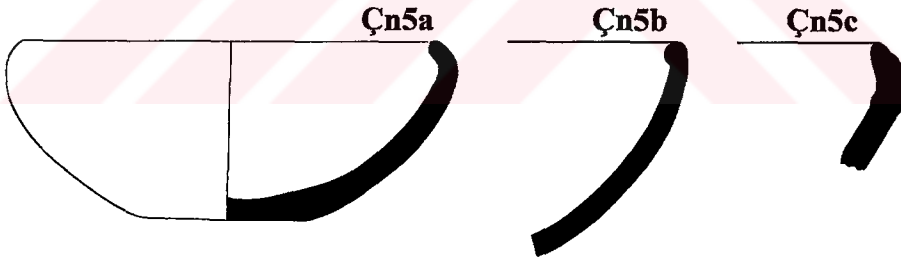
Çn3

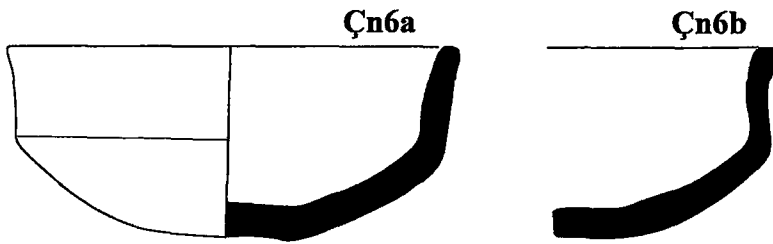
Çn4

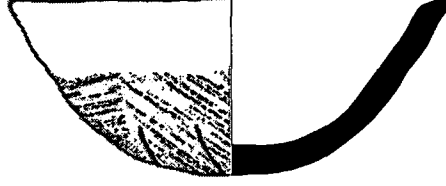
Çn5

Çn6

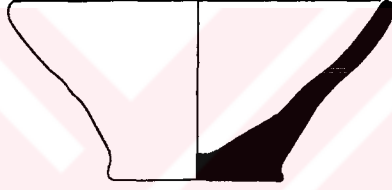

Çn7

Çn8

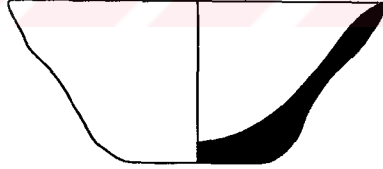
Çn8a

Çn8b

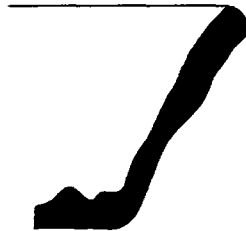
Çn8c

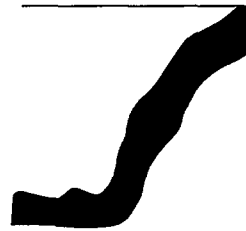
Çn8d

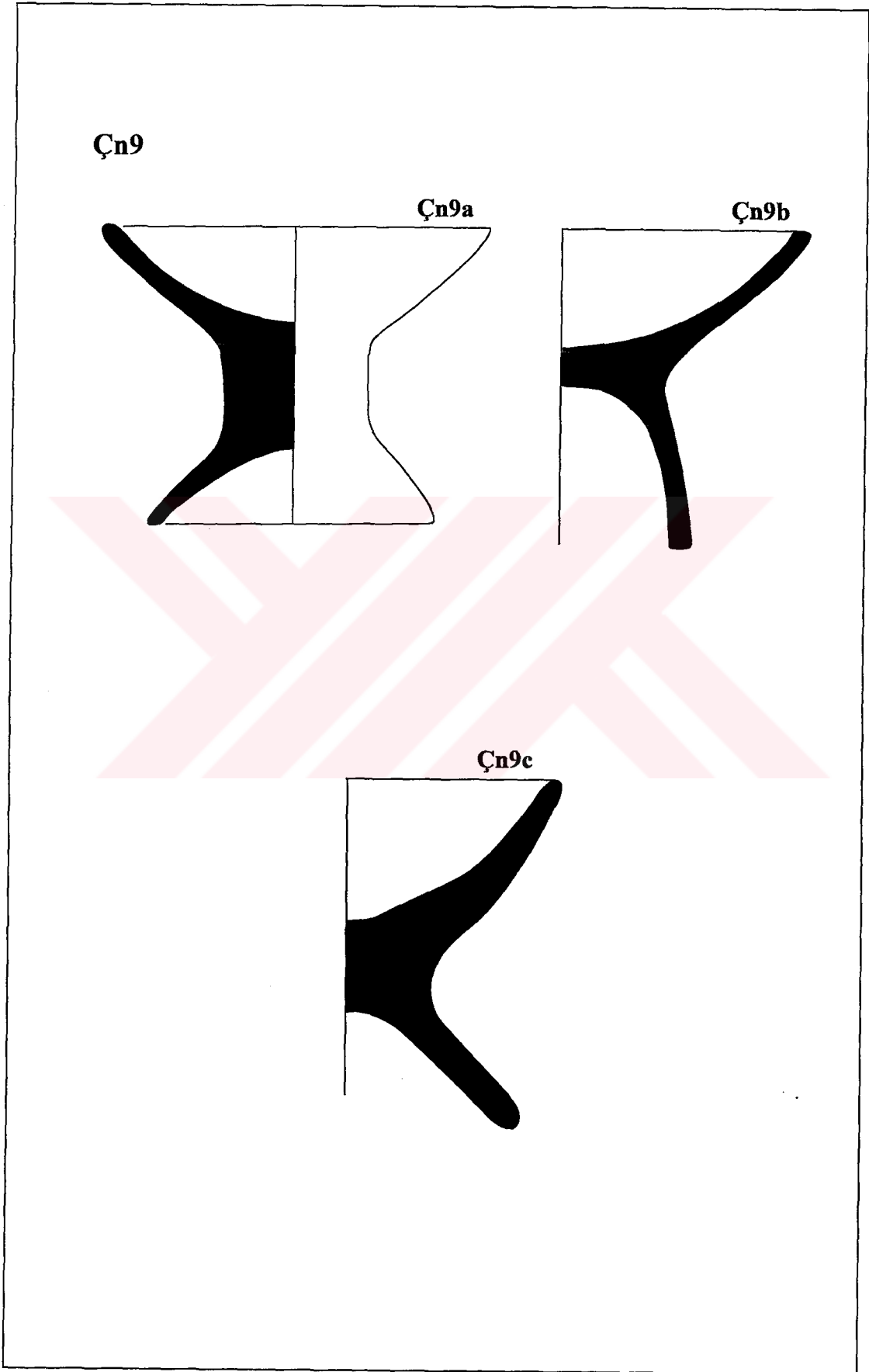
Çn8e

Çn8f

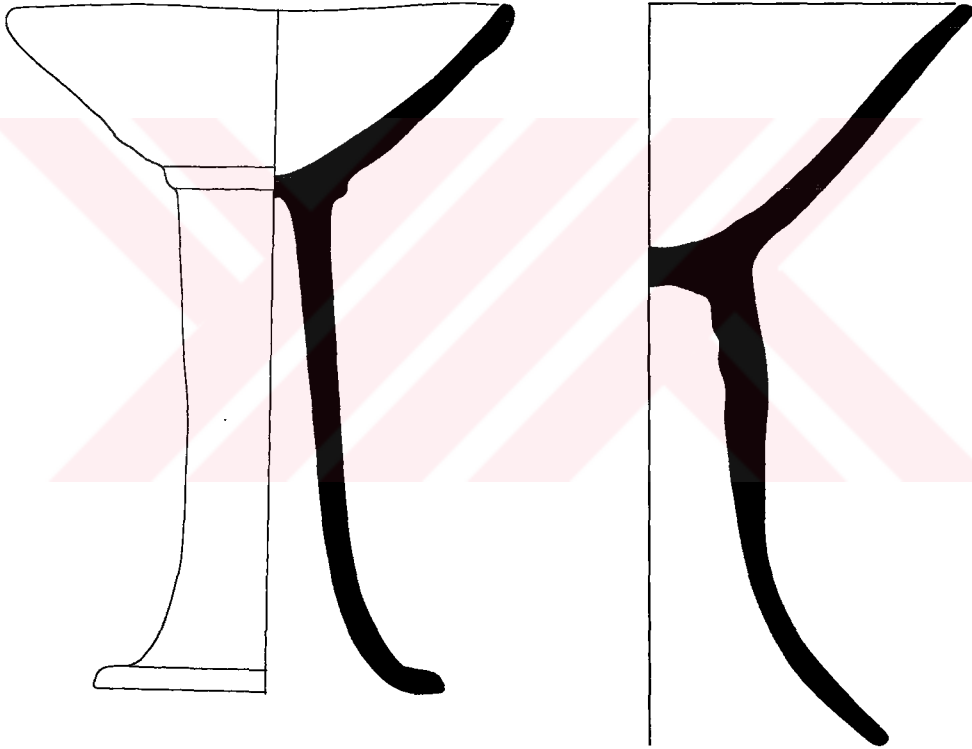
ŞEKİL 4

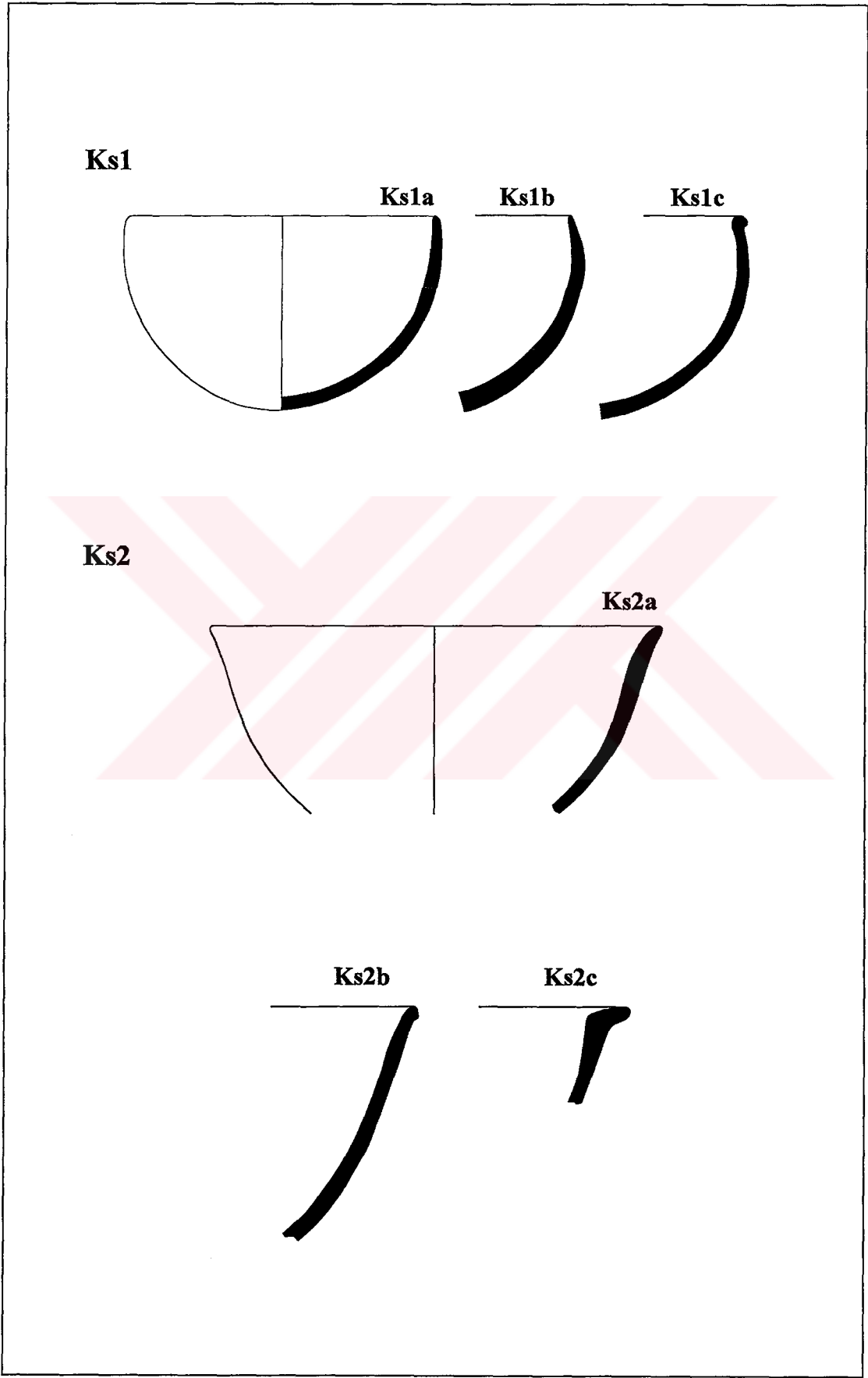
Çn10

Çn10a

Çn10b

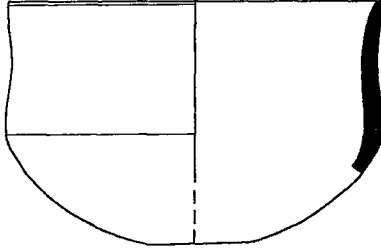

ŞEKİL 6

Ks3

Ks3a

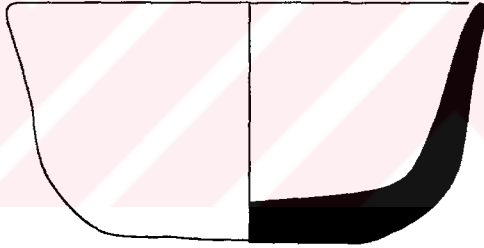

Ks3b

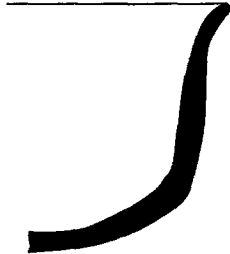

Ks4

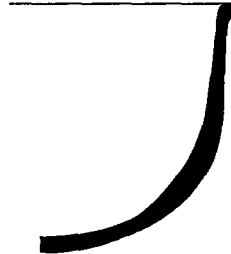
Ks4a

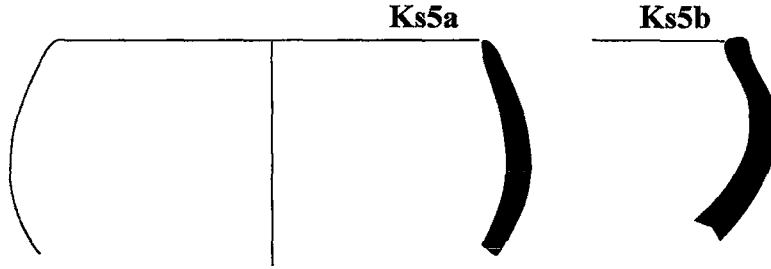
Ks4b

Ks4c

Ks5

Ks5e

Ks5c

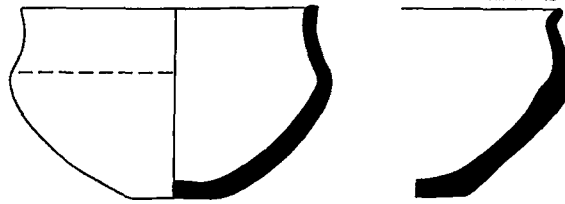
Ks5d

Ks6

Ks6a

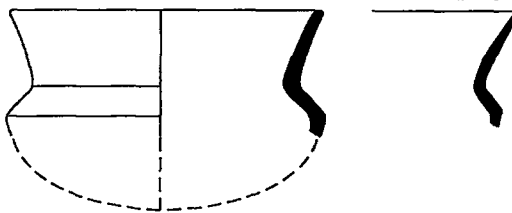
Ks6b

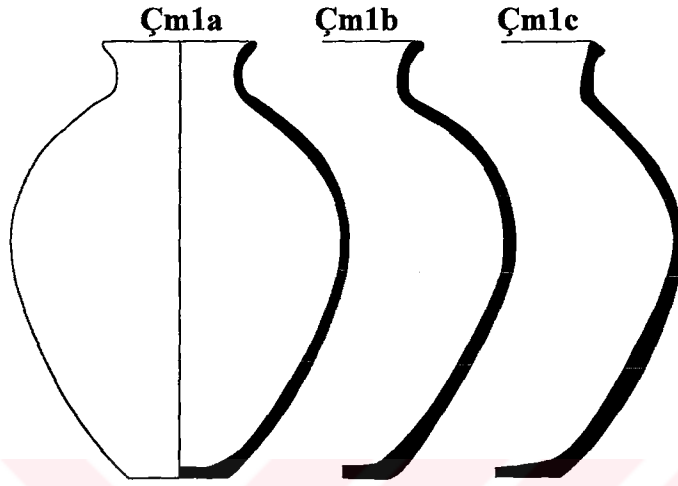
Ks7

Ks7a

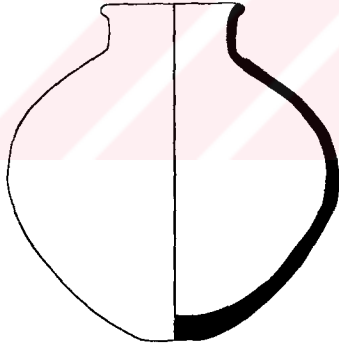
Ks7b

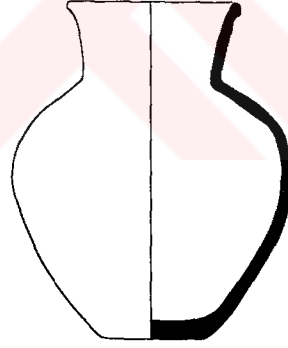
Çm1

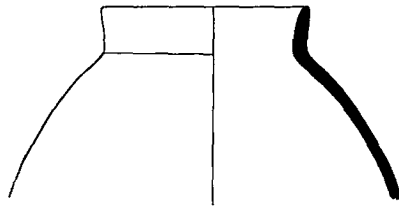
Çm2

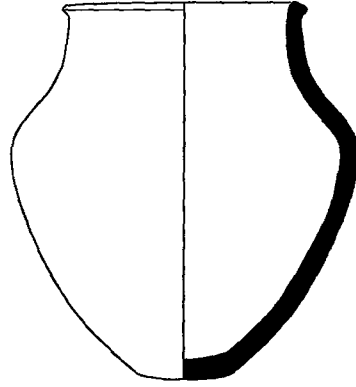
Çm3

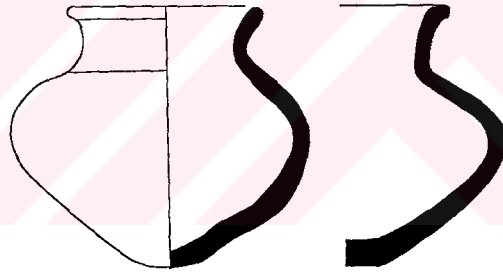
Çm4

Çm5

Çm6

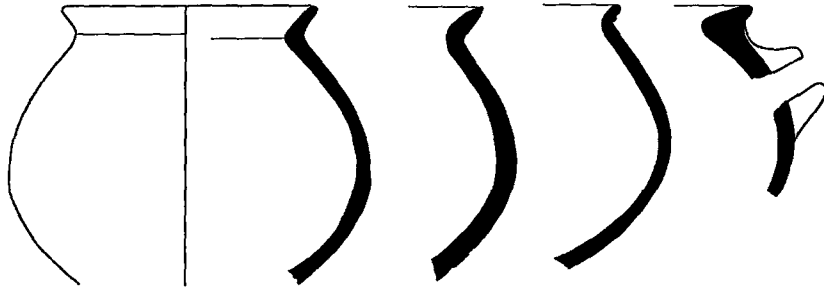
Çm7

Çm7a

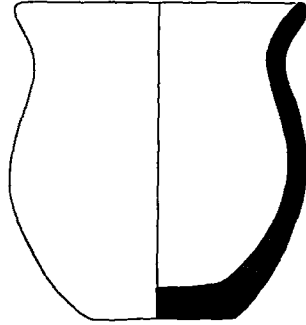
Çm7b

Çm7c

Çm7d

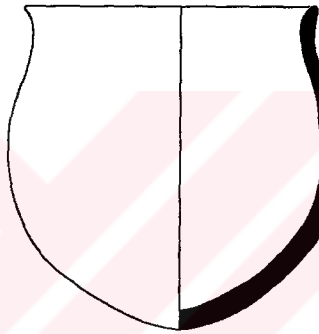
Çm8

Çm9

Çm9a

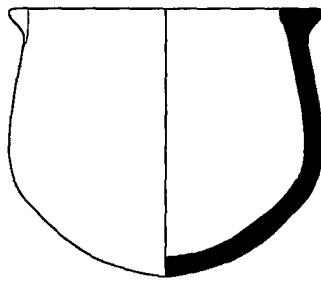
Çm9b

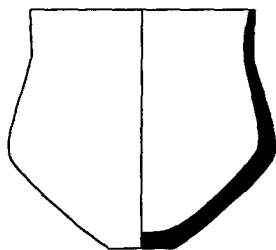
Çm10

Çm10a

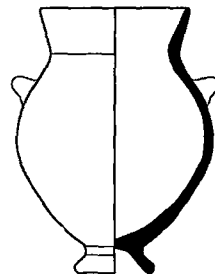
Çm10b

Çm11

Çm12

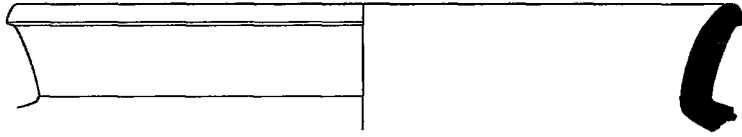

ŞEKİL 12

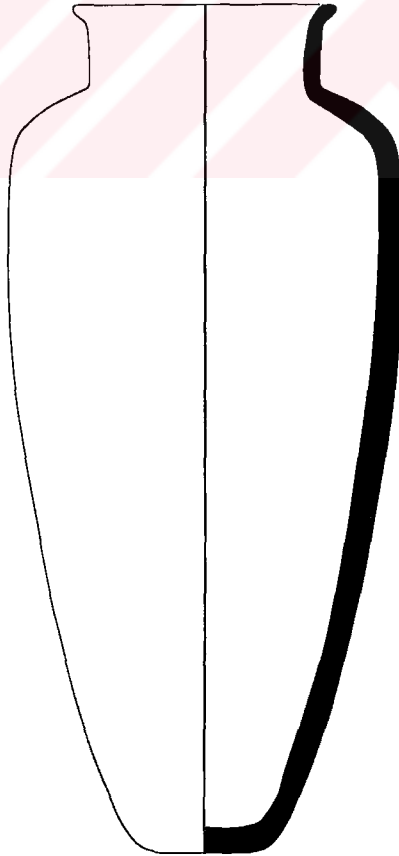
Kp1

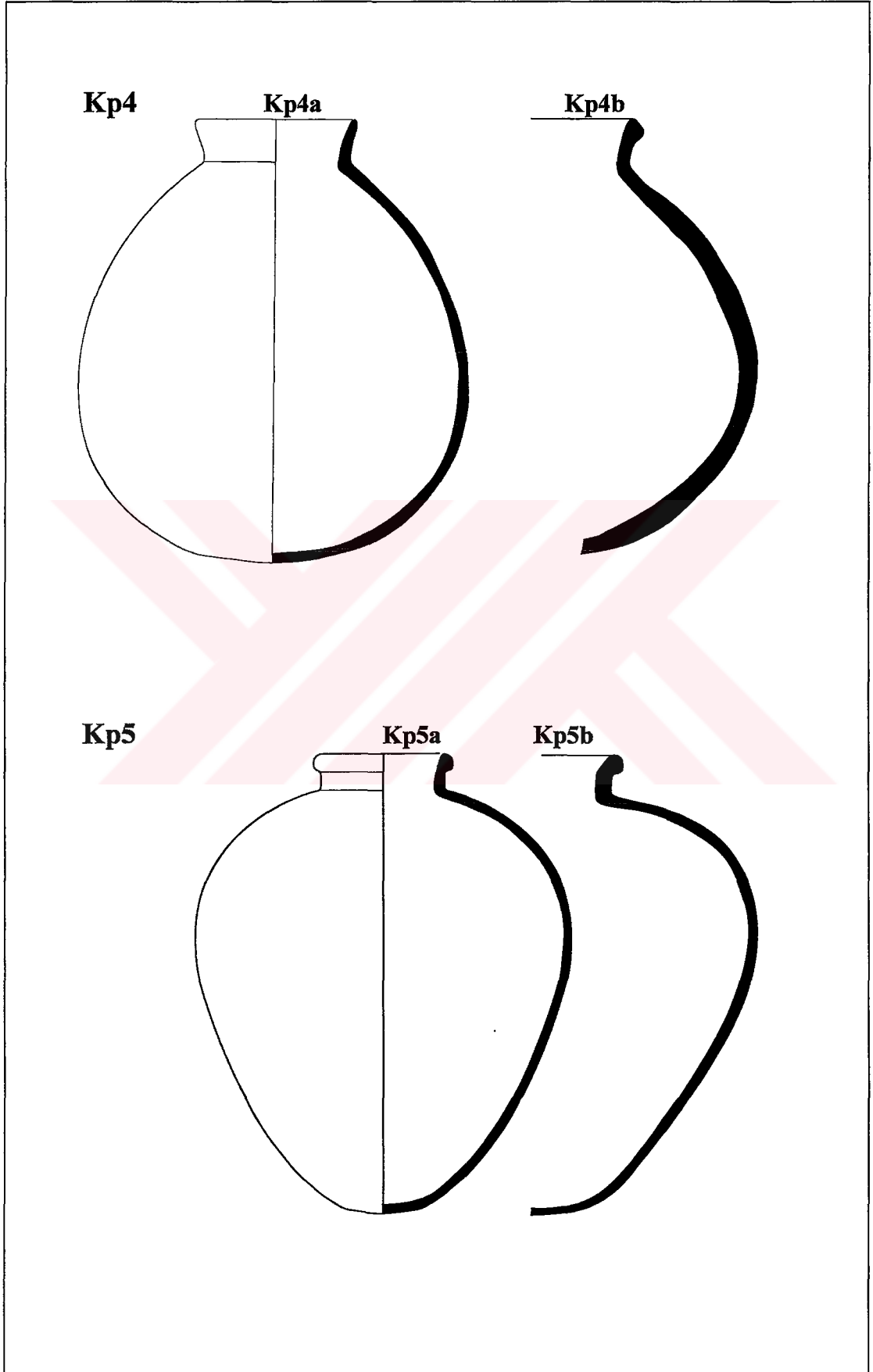

Kp2

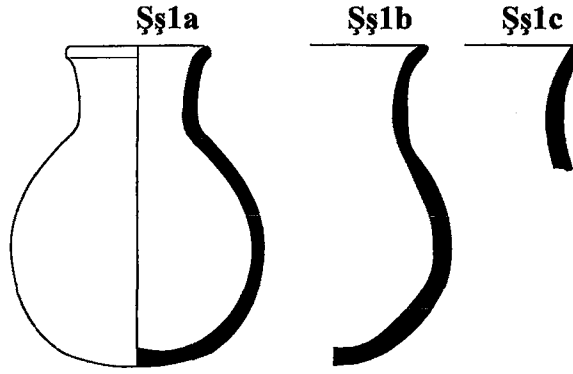

Kp3

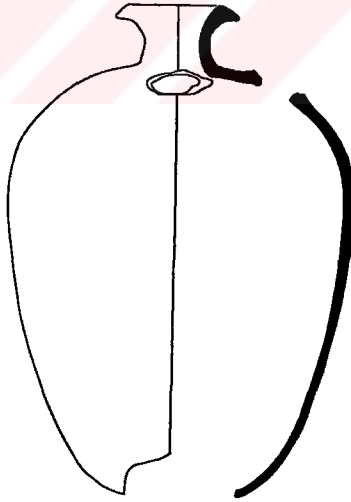

Şş1

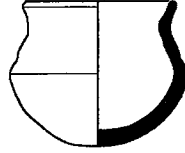
Şş2

Mk1

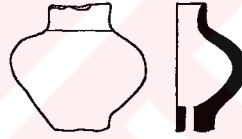
Mk2

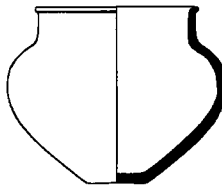
Mk3

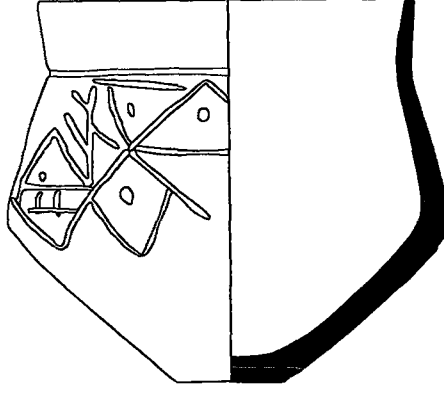

Mk4

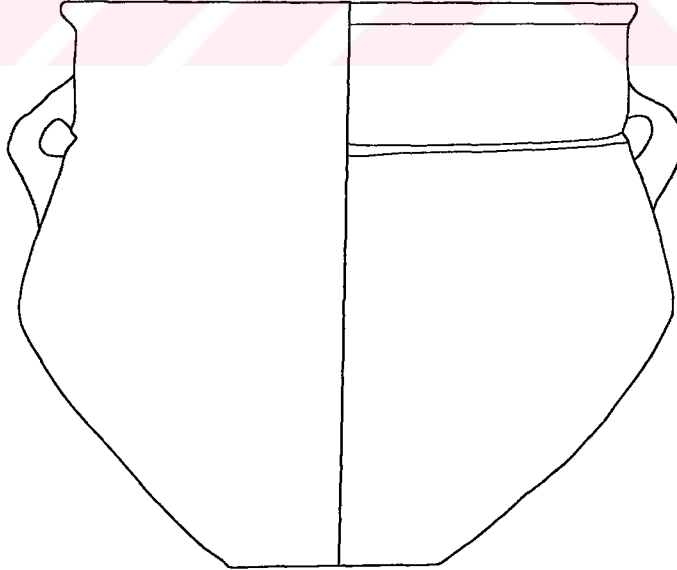

Mk5

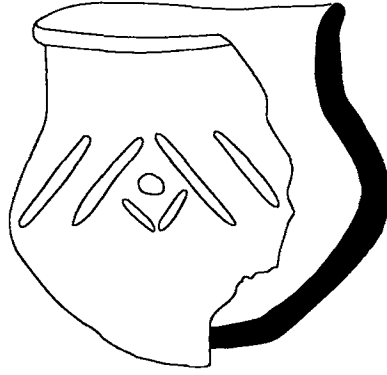

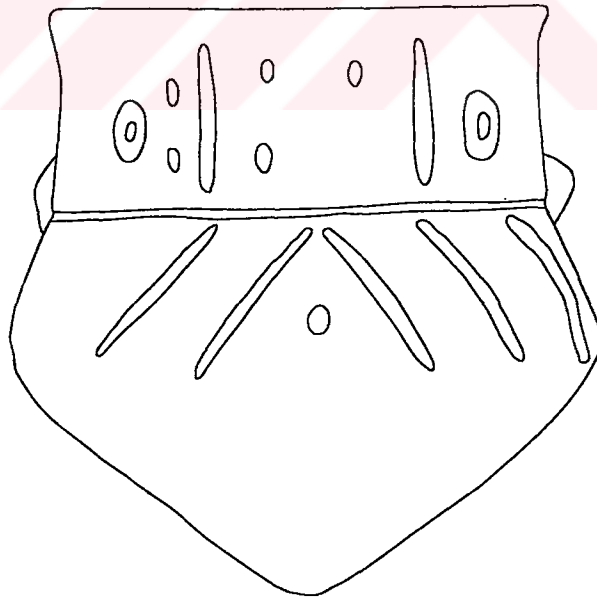
1

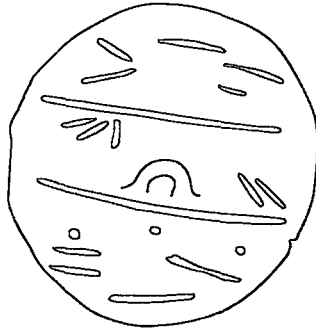
2

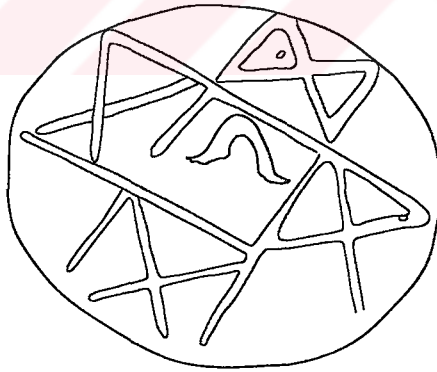
1

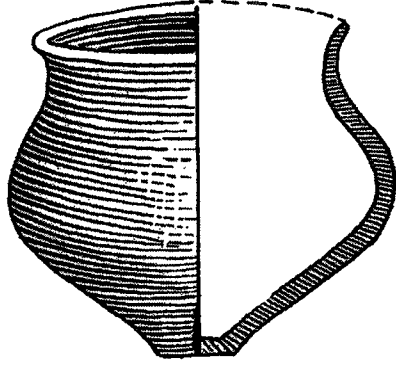
2

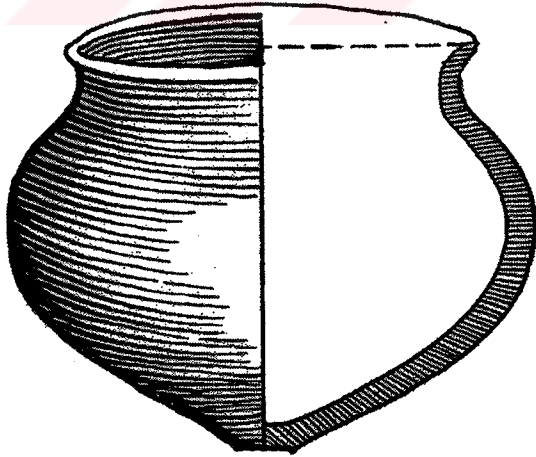
1

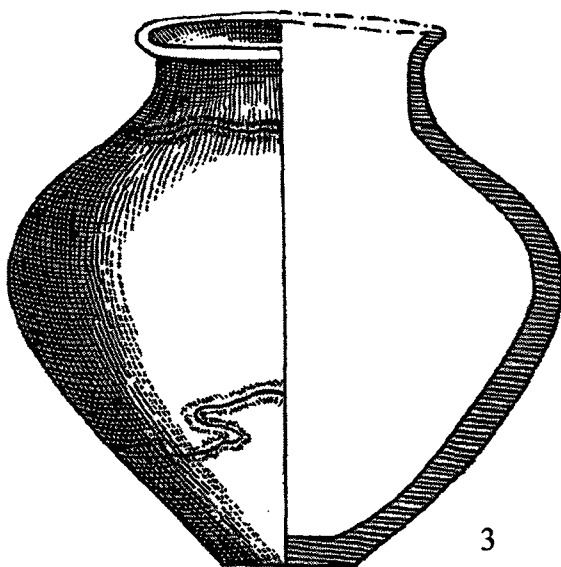
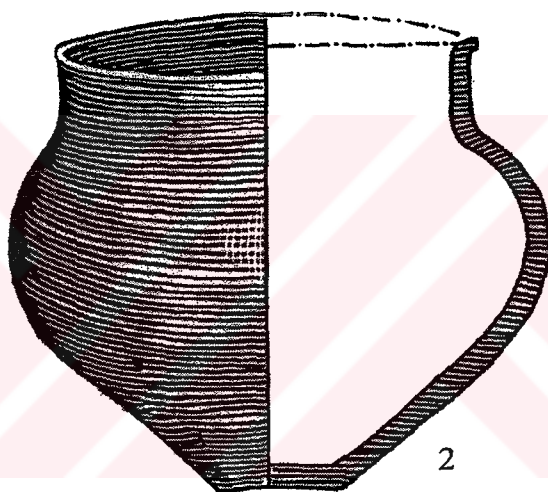
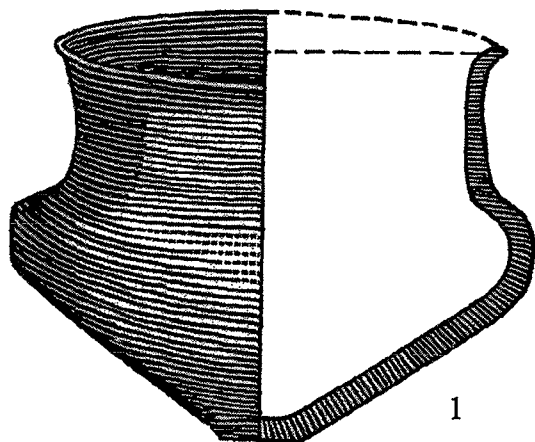
2

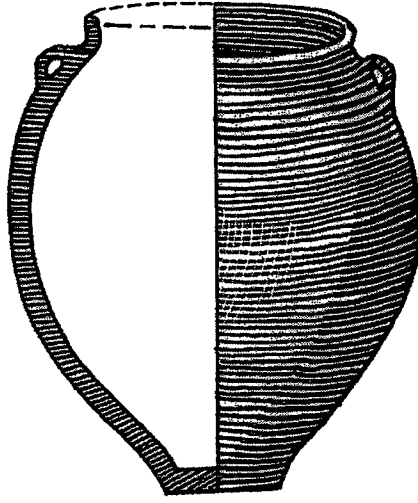

1

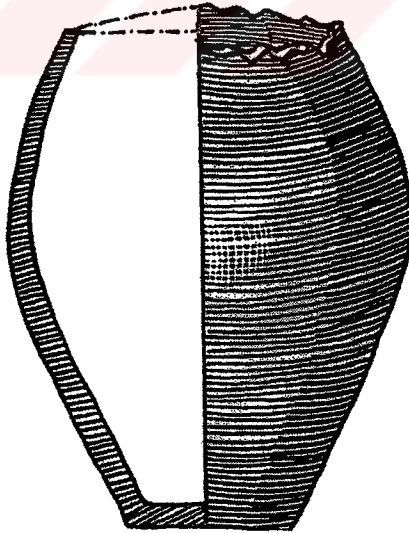

2

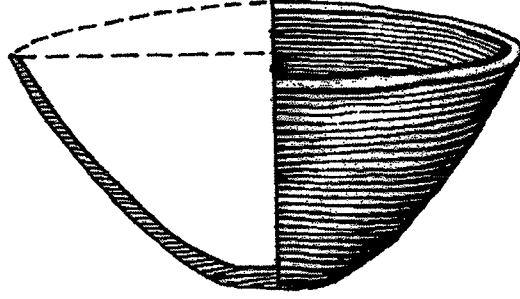

1

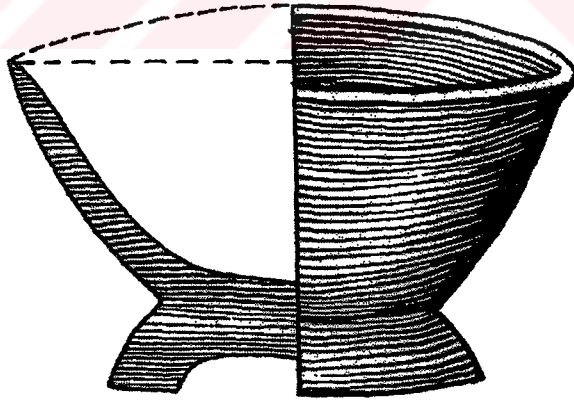

2

PULUR

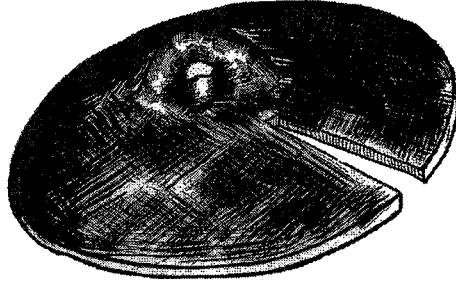

1

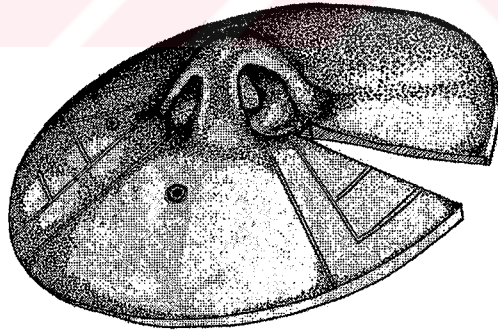

2

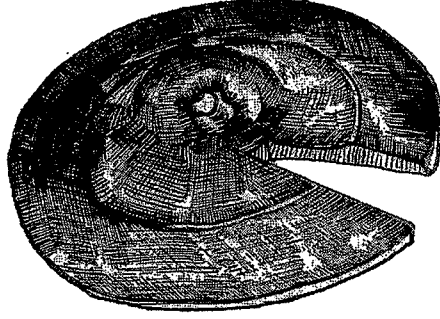
PULUR

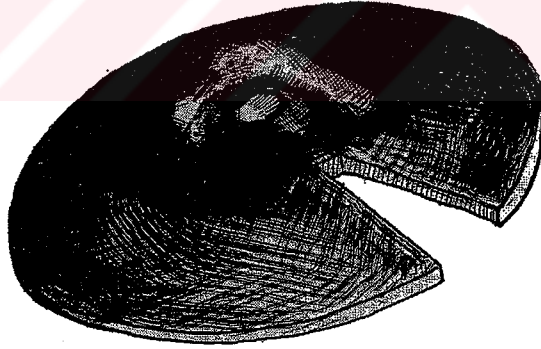
1

2

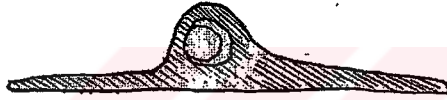
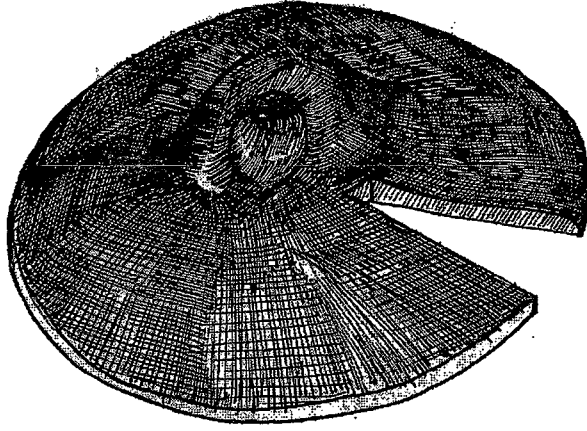

1

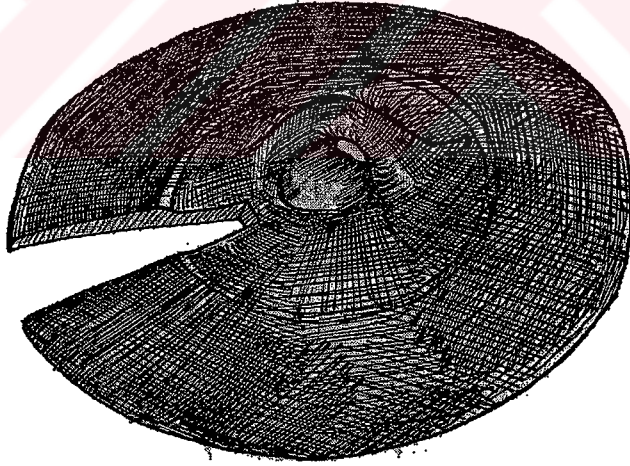

2

GÜZELOVA

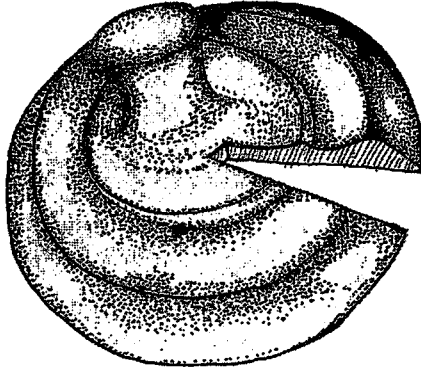

1

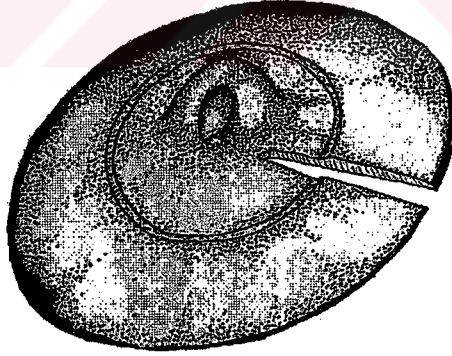

2

GÜZELOVA

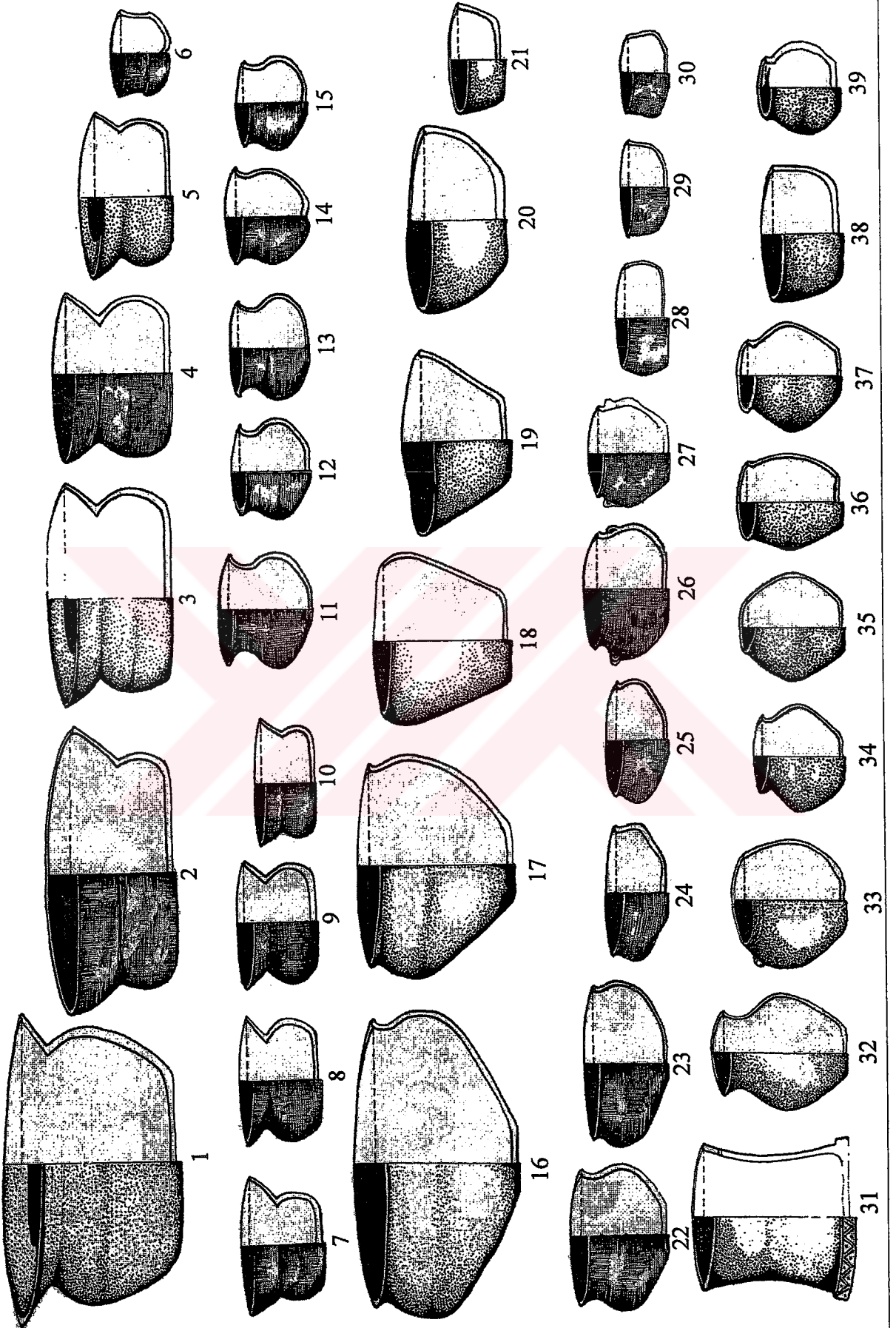

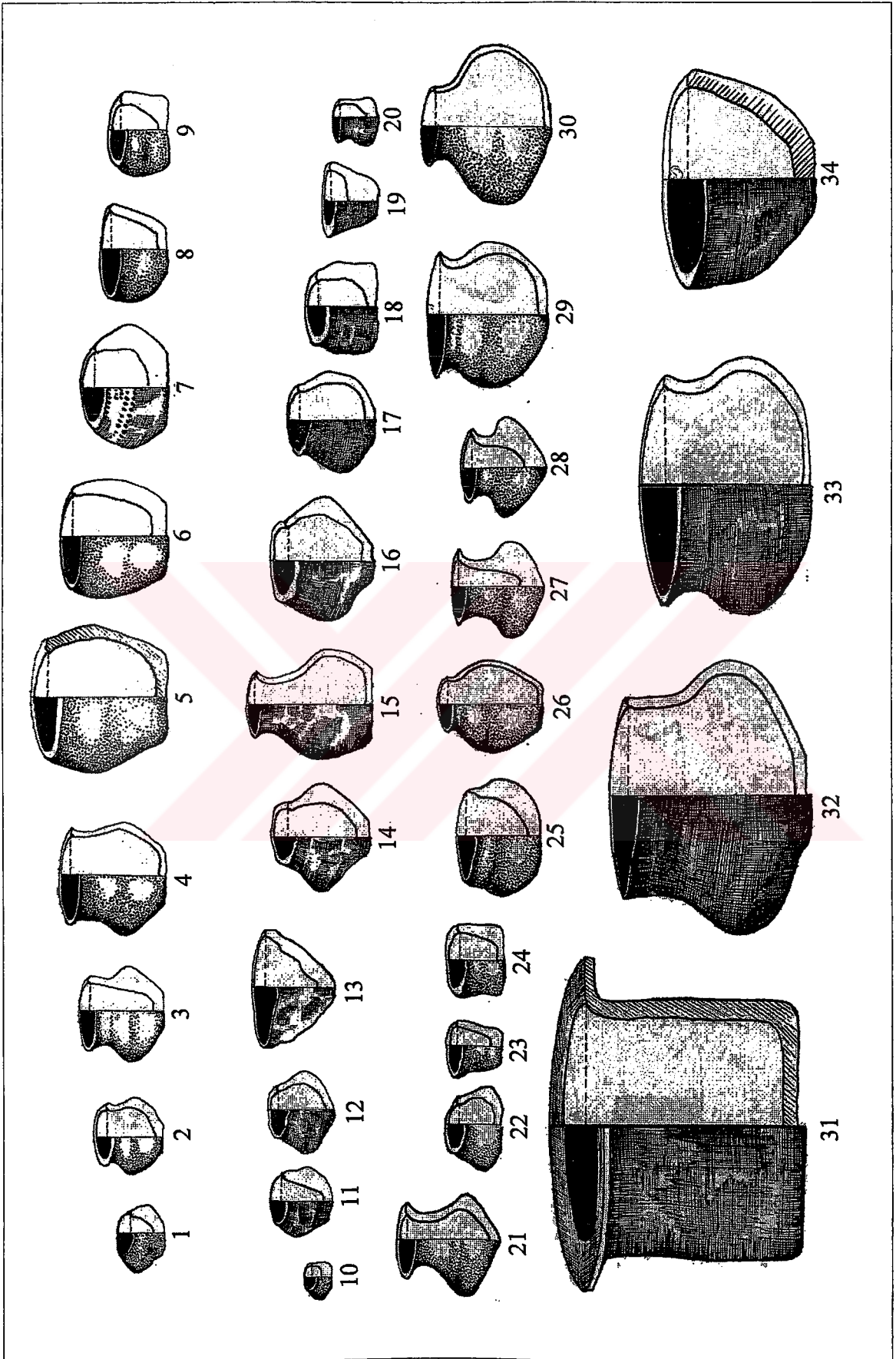
1

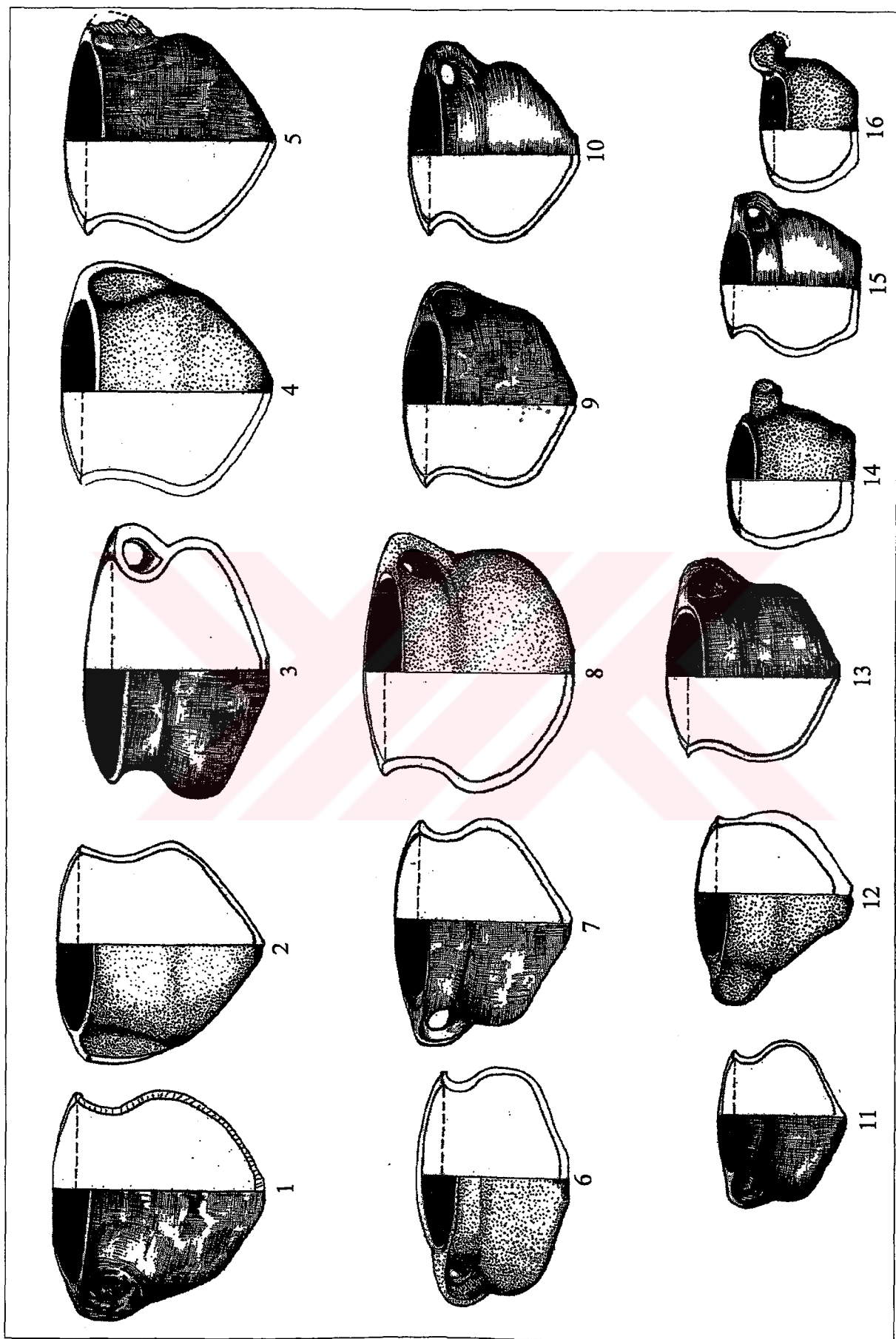

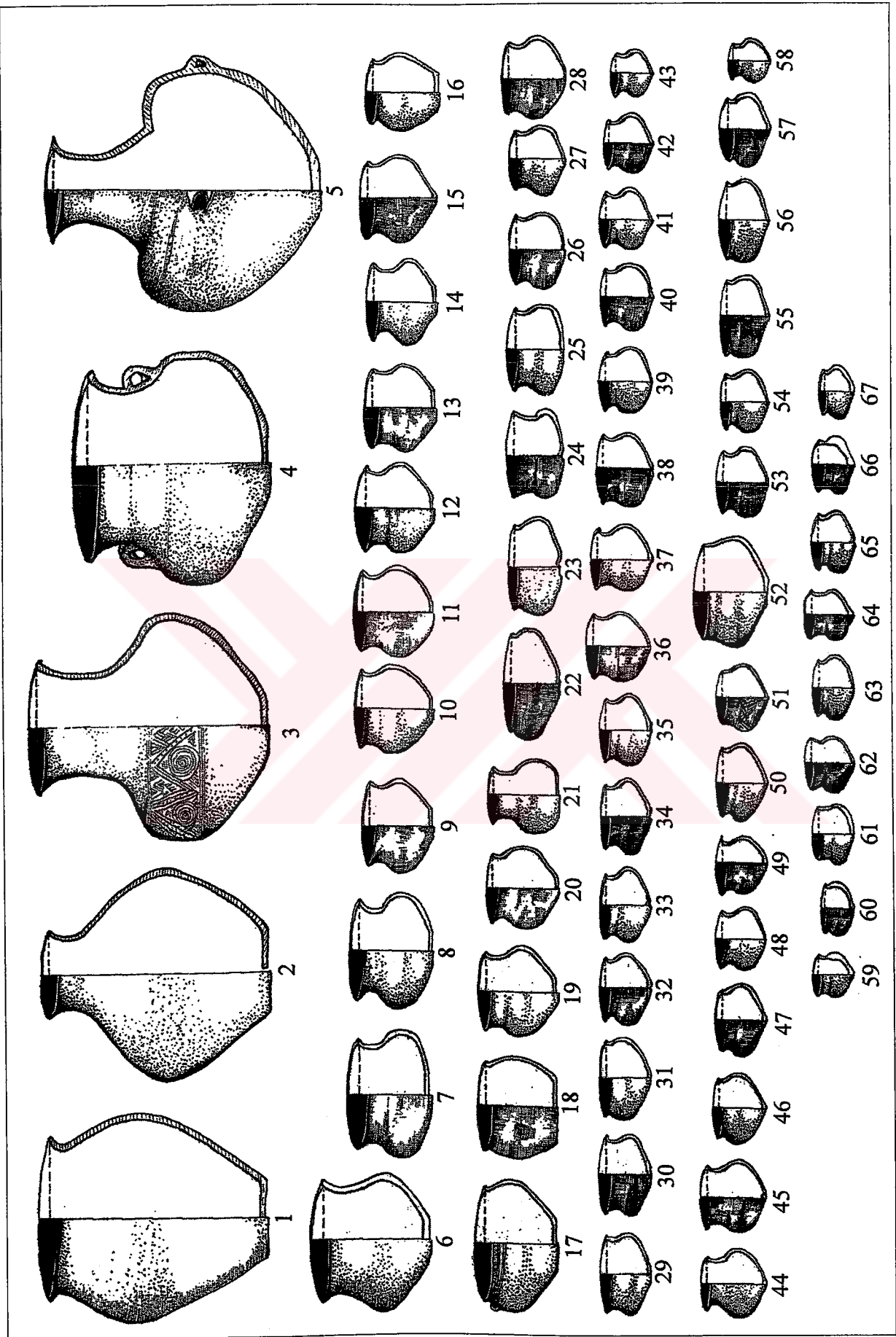
2

GÜZELOVA

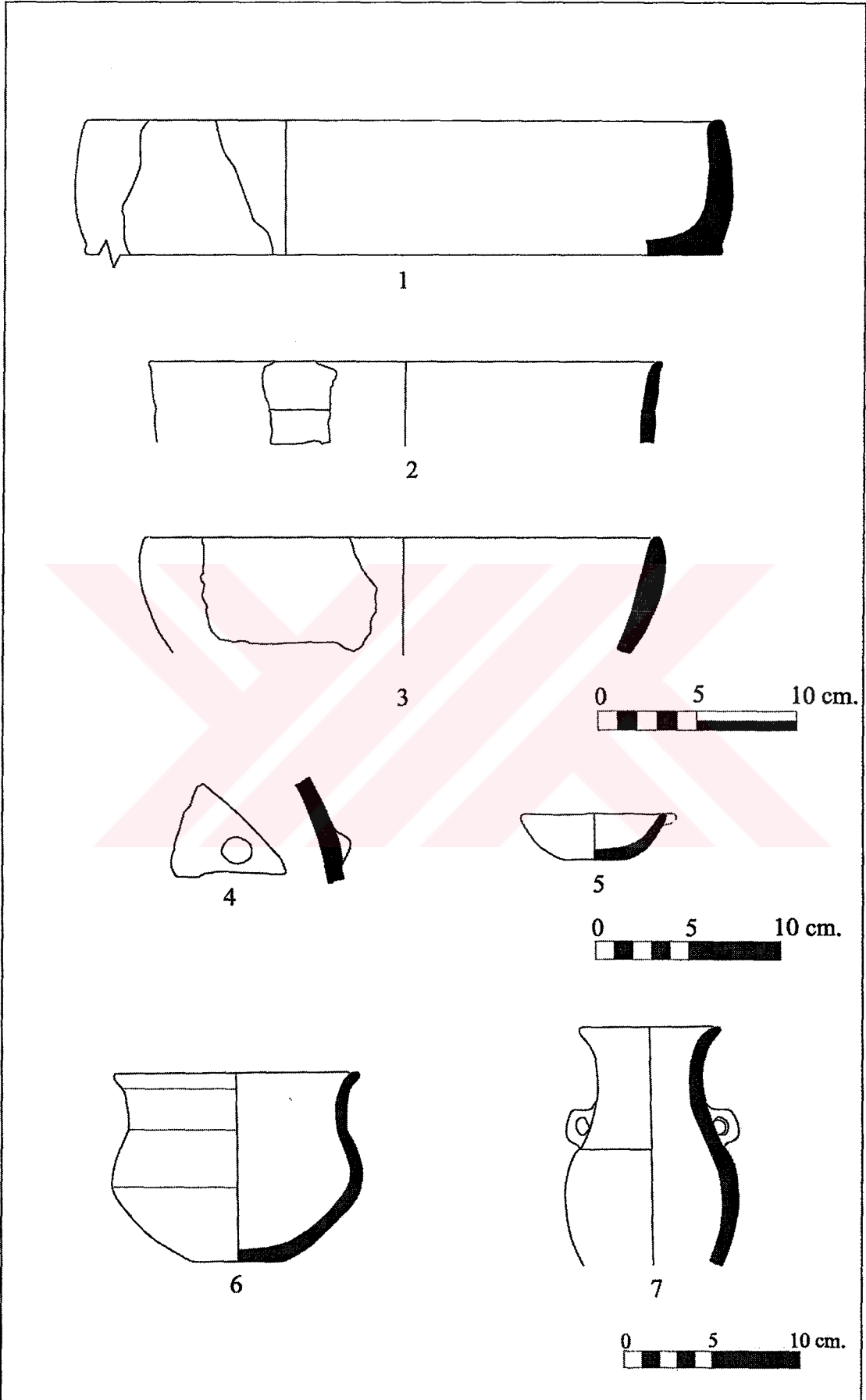

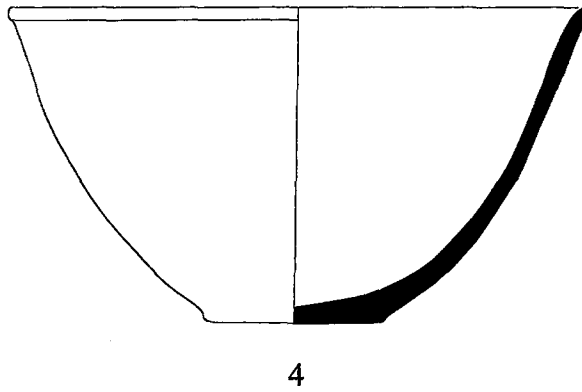
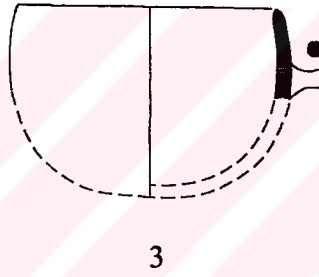
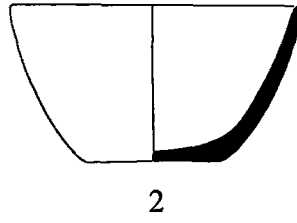
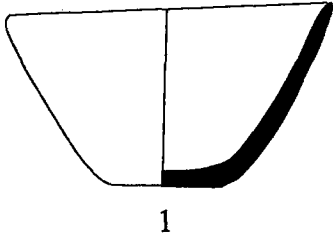

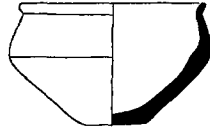

GÜZELOVA

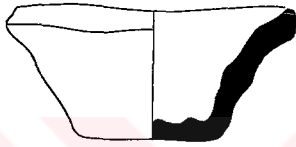

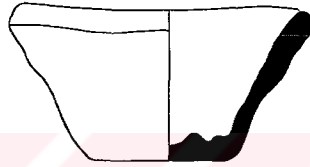
0 15 cm.

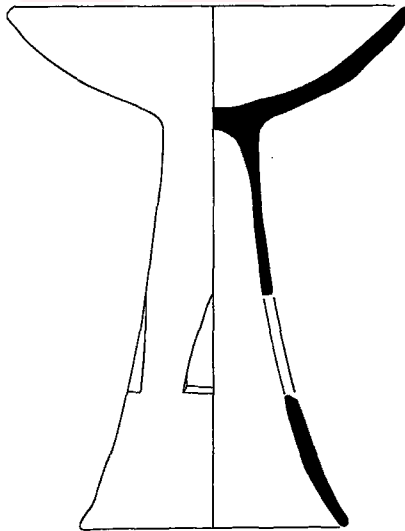
1

2

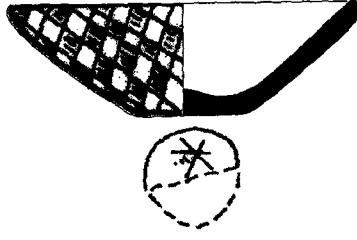
3

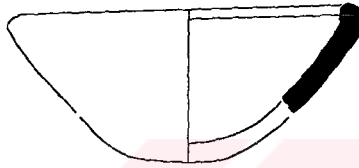
4

0 15 cm.

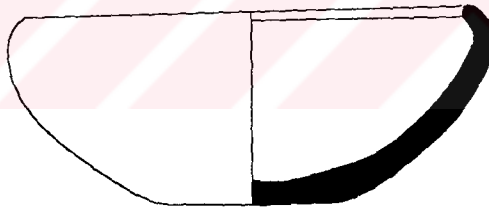
TEPECİK

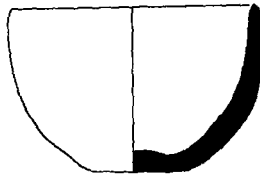
1

2

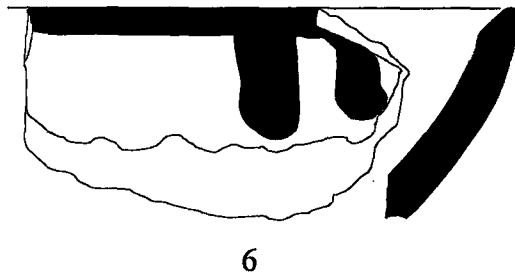
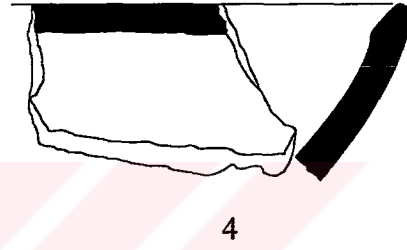
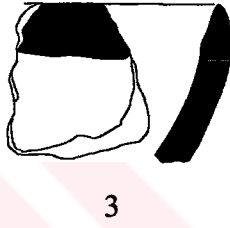
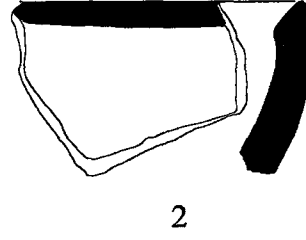
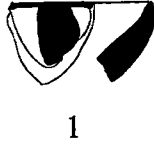
3

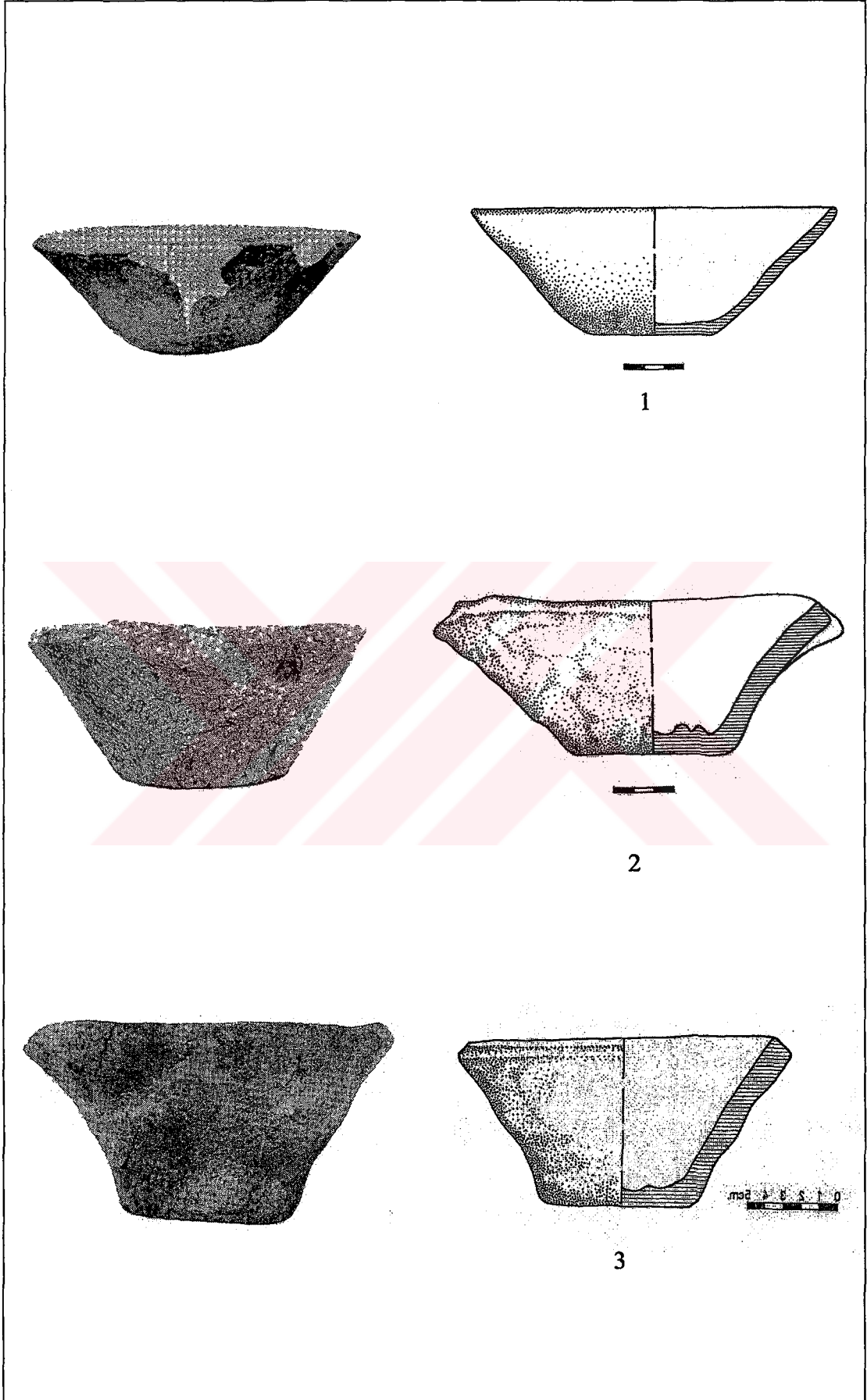

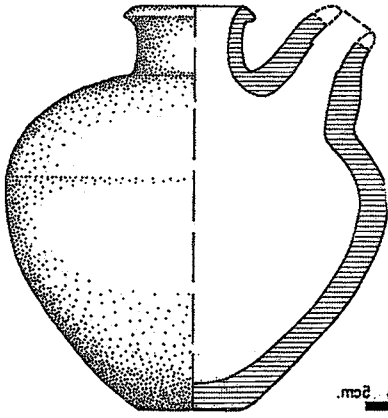
4

0 5 10 15 cm.

TEPECİK

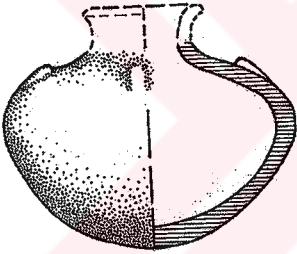
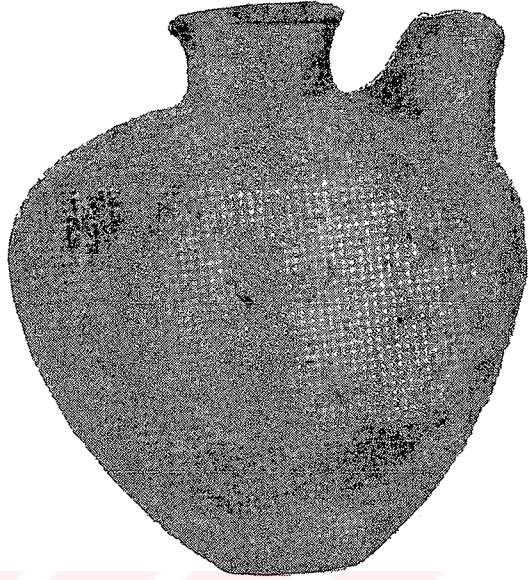

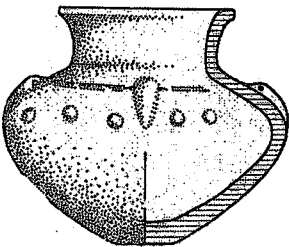
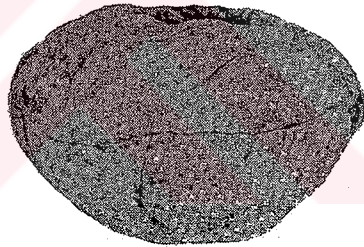

1

0 1 2 3 4 5 cm

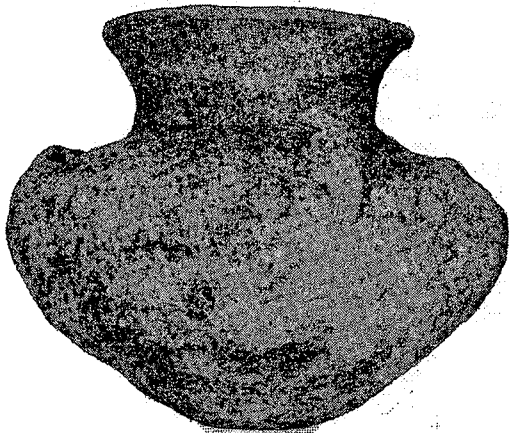

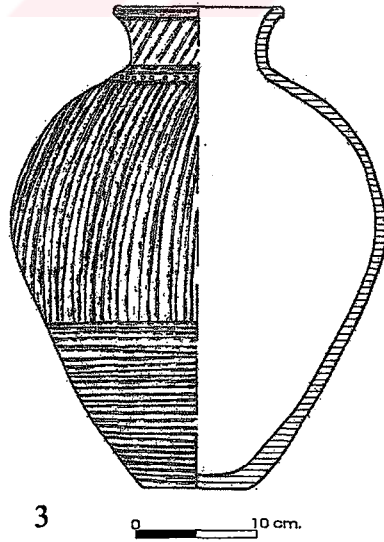
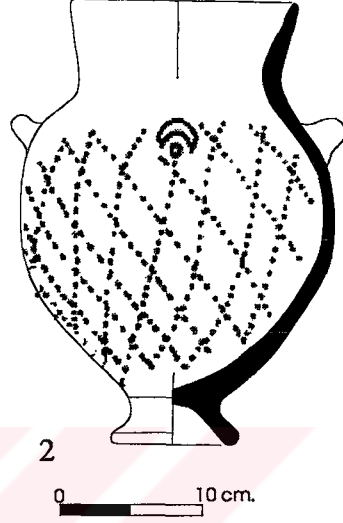
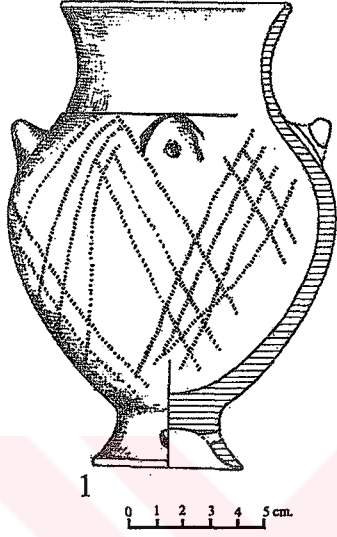
2

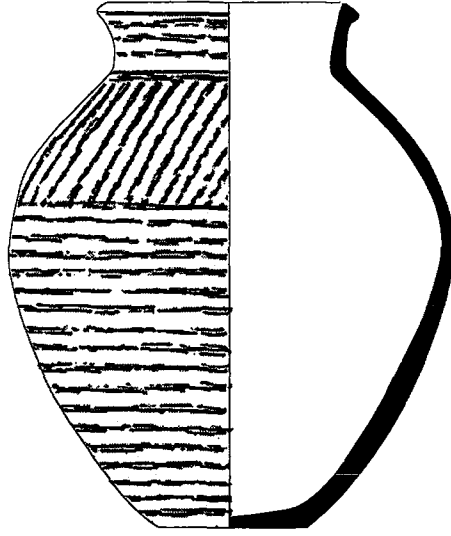

3

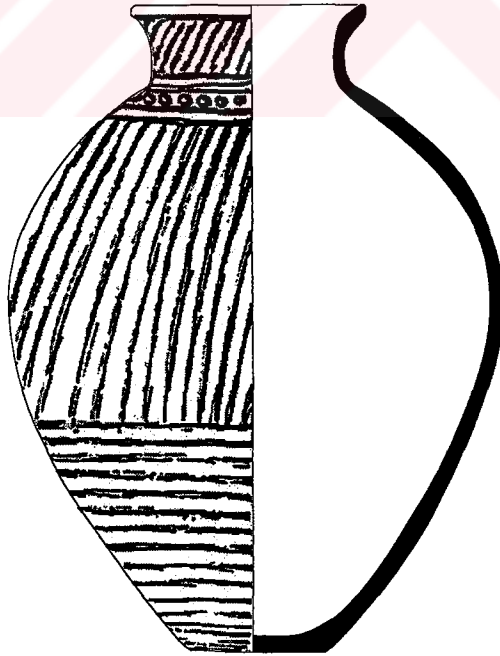
0 1 2 3 4 5 cm

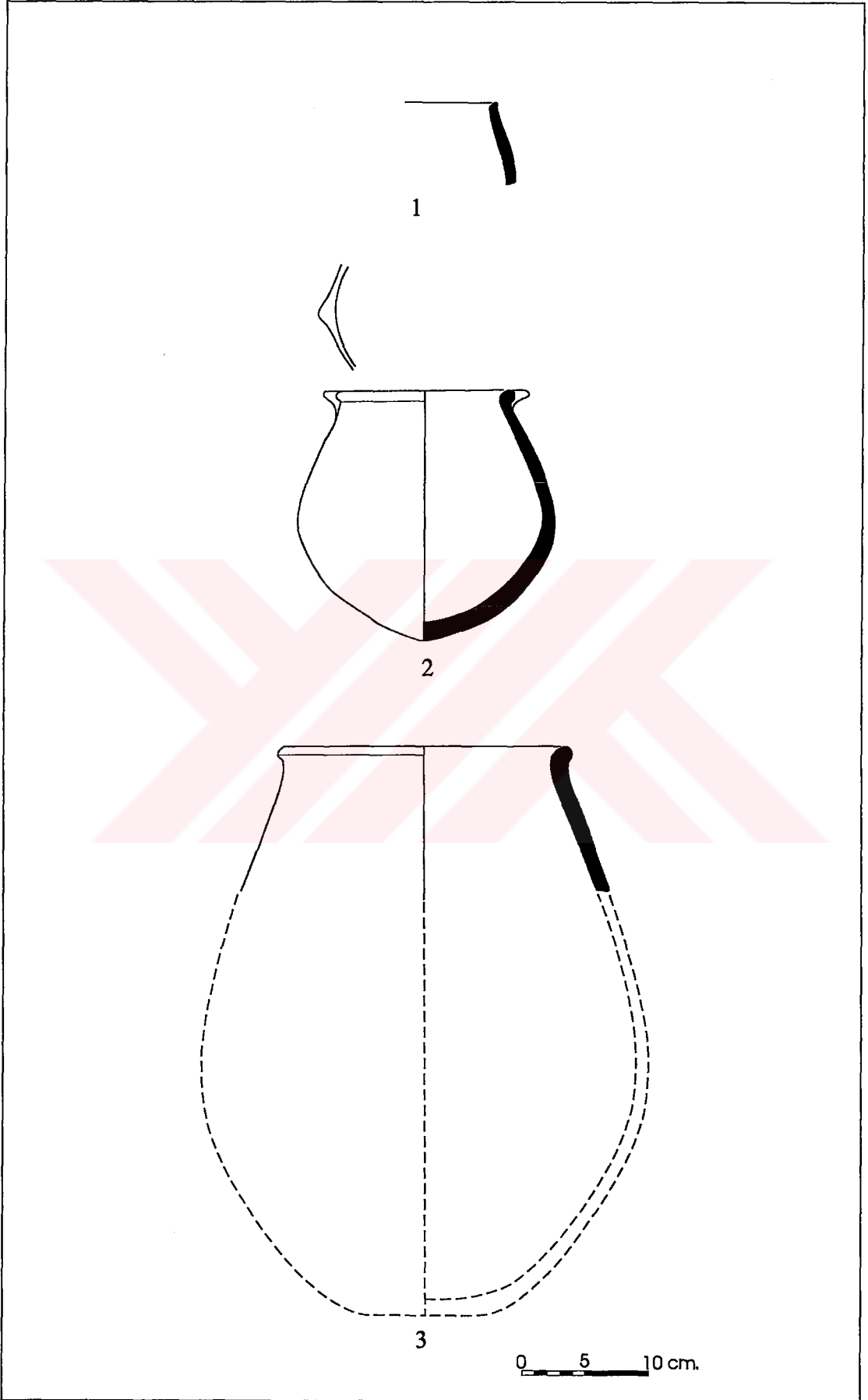

1

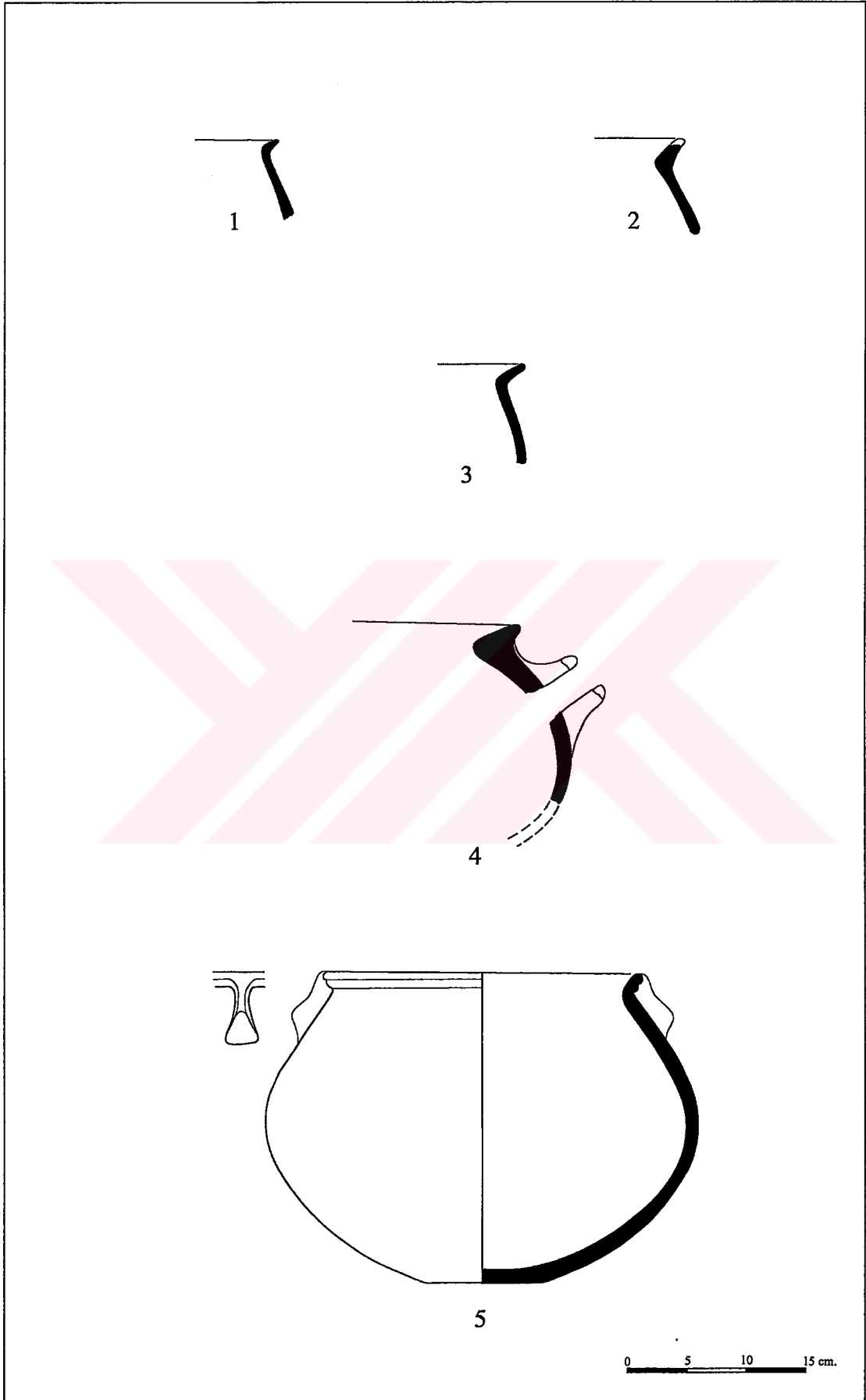

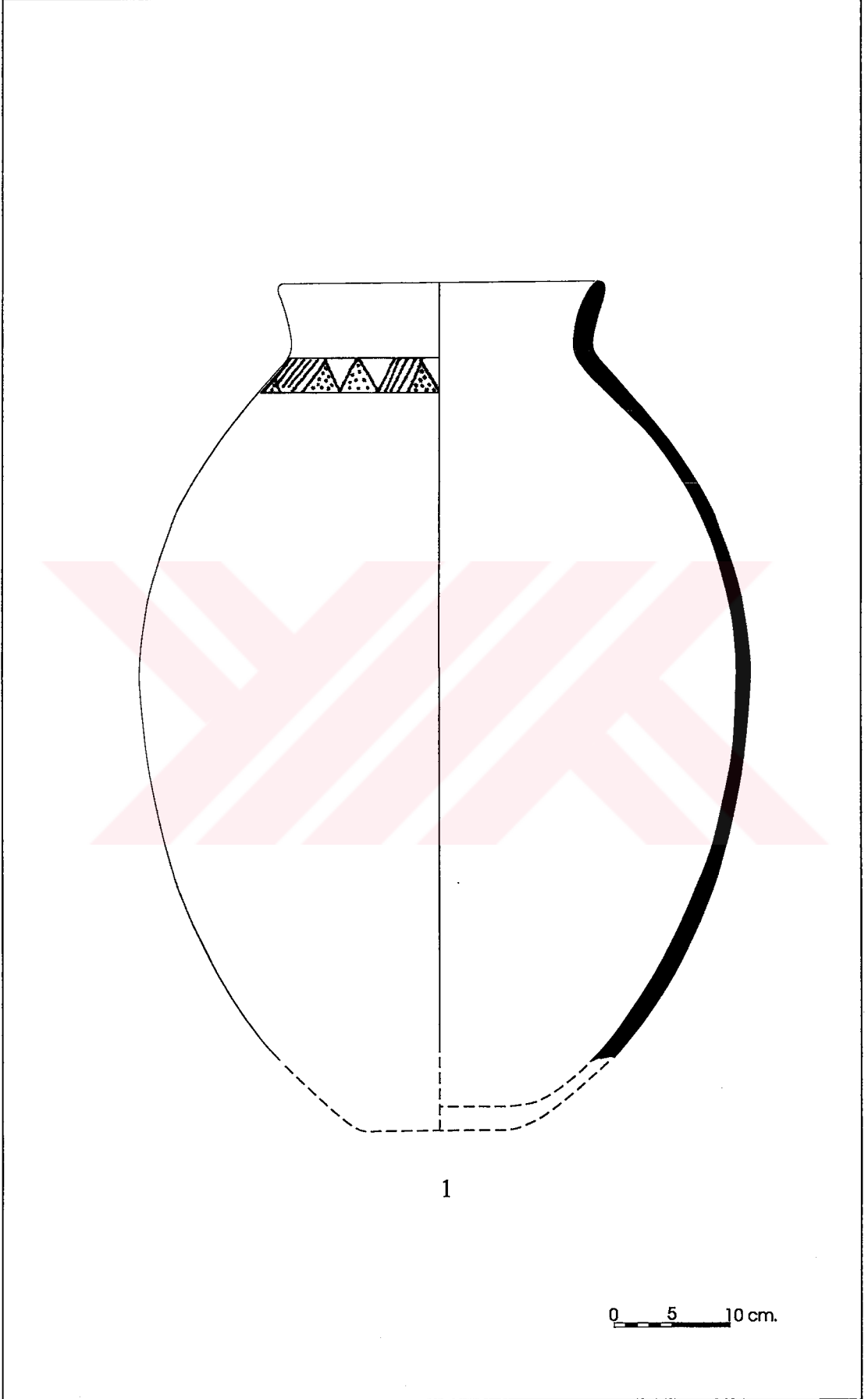
2

0 15 cm.

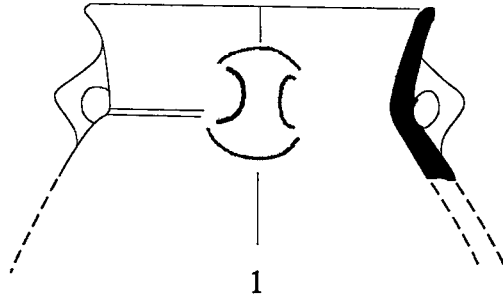

TEPECİK

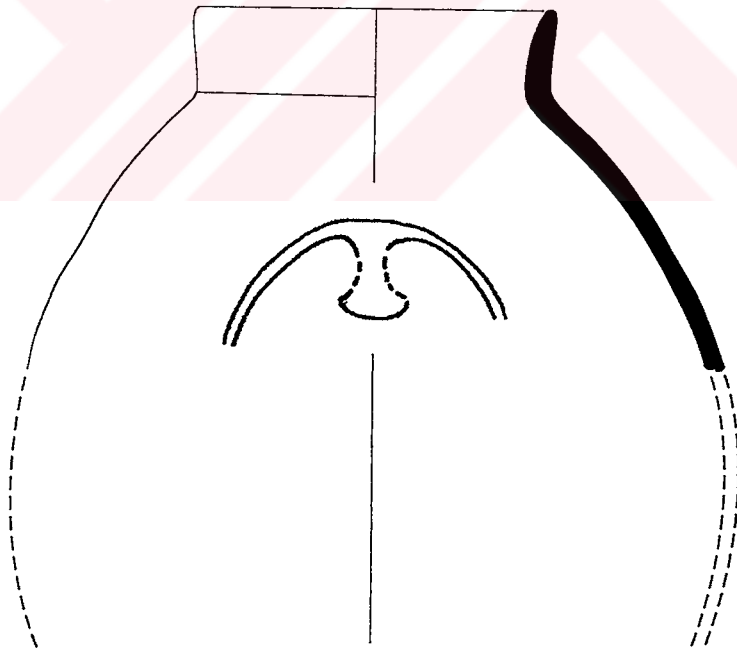

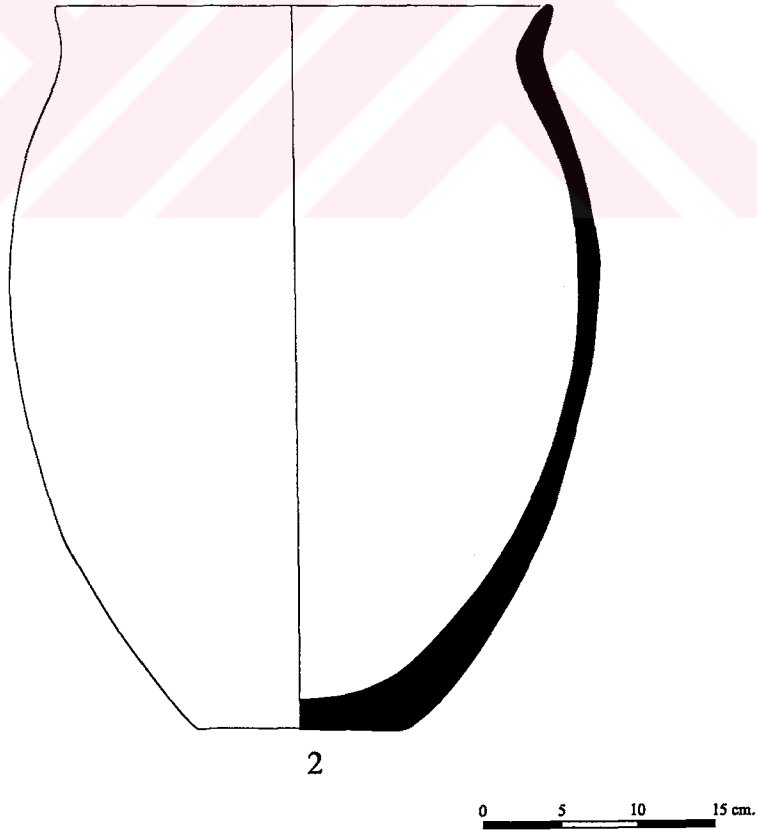
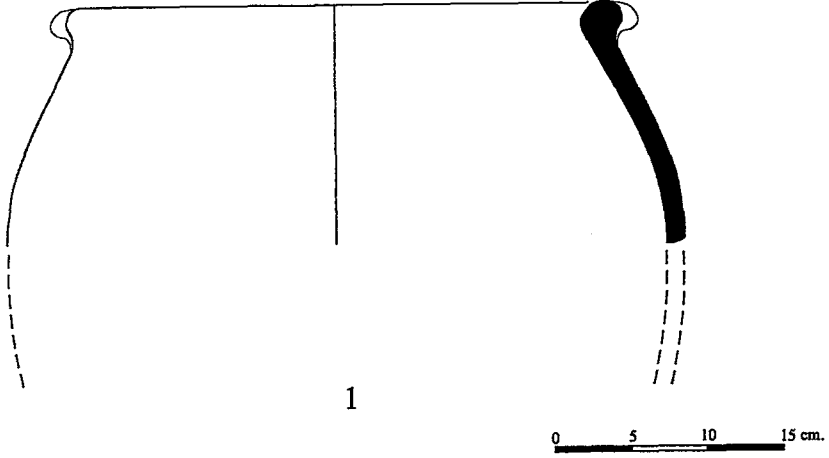
TEPECİK

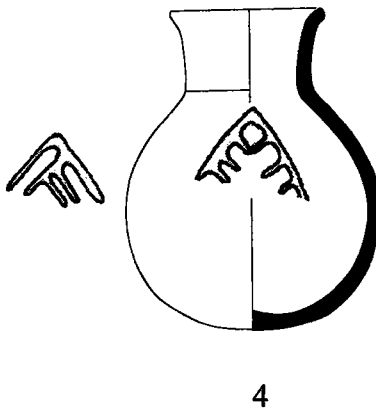
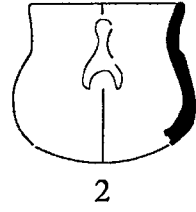
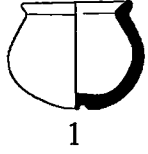

0 5 10 15 cm.

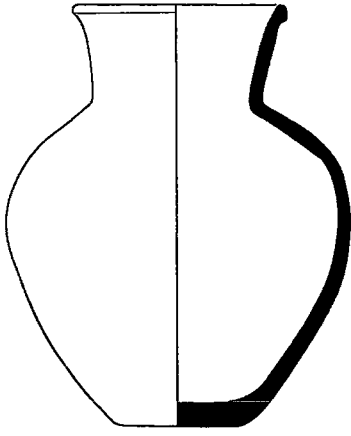

0 5 10 15 cm.

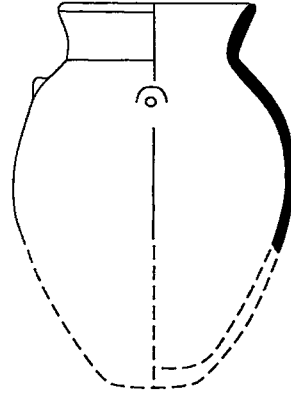

0 5 10 15 cm.

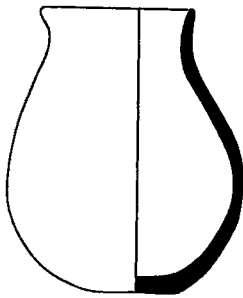
1

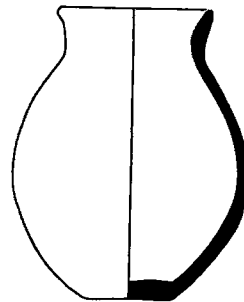
2

3

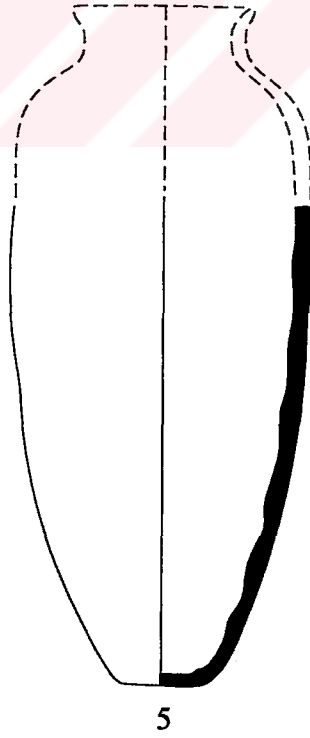
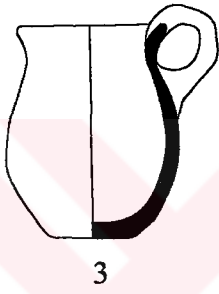
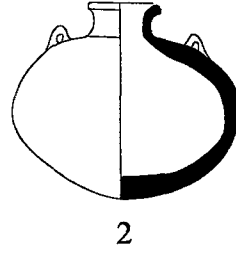
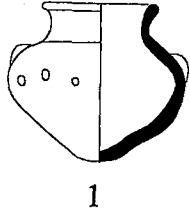

4

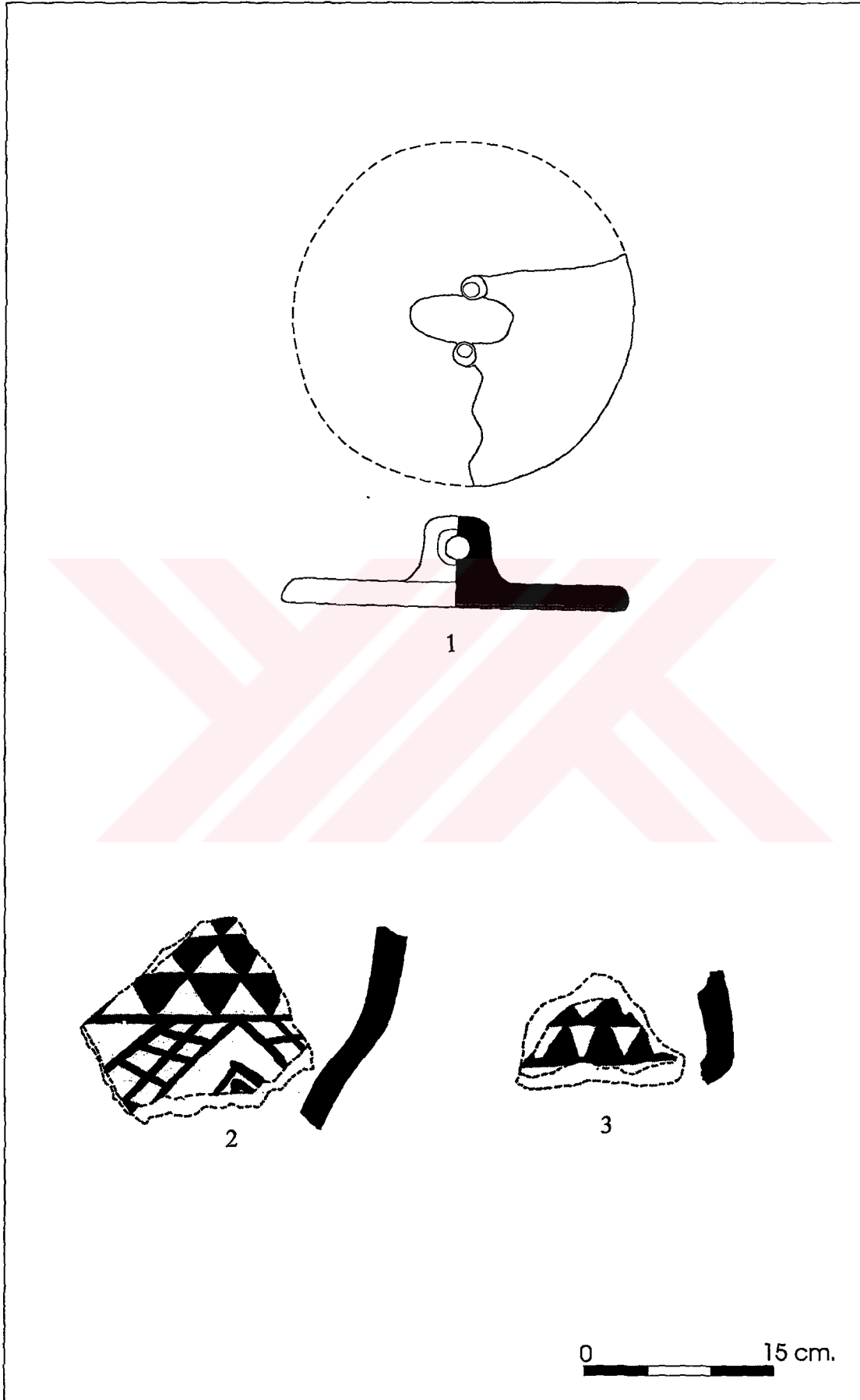

5

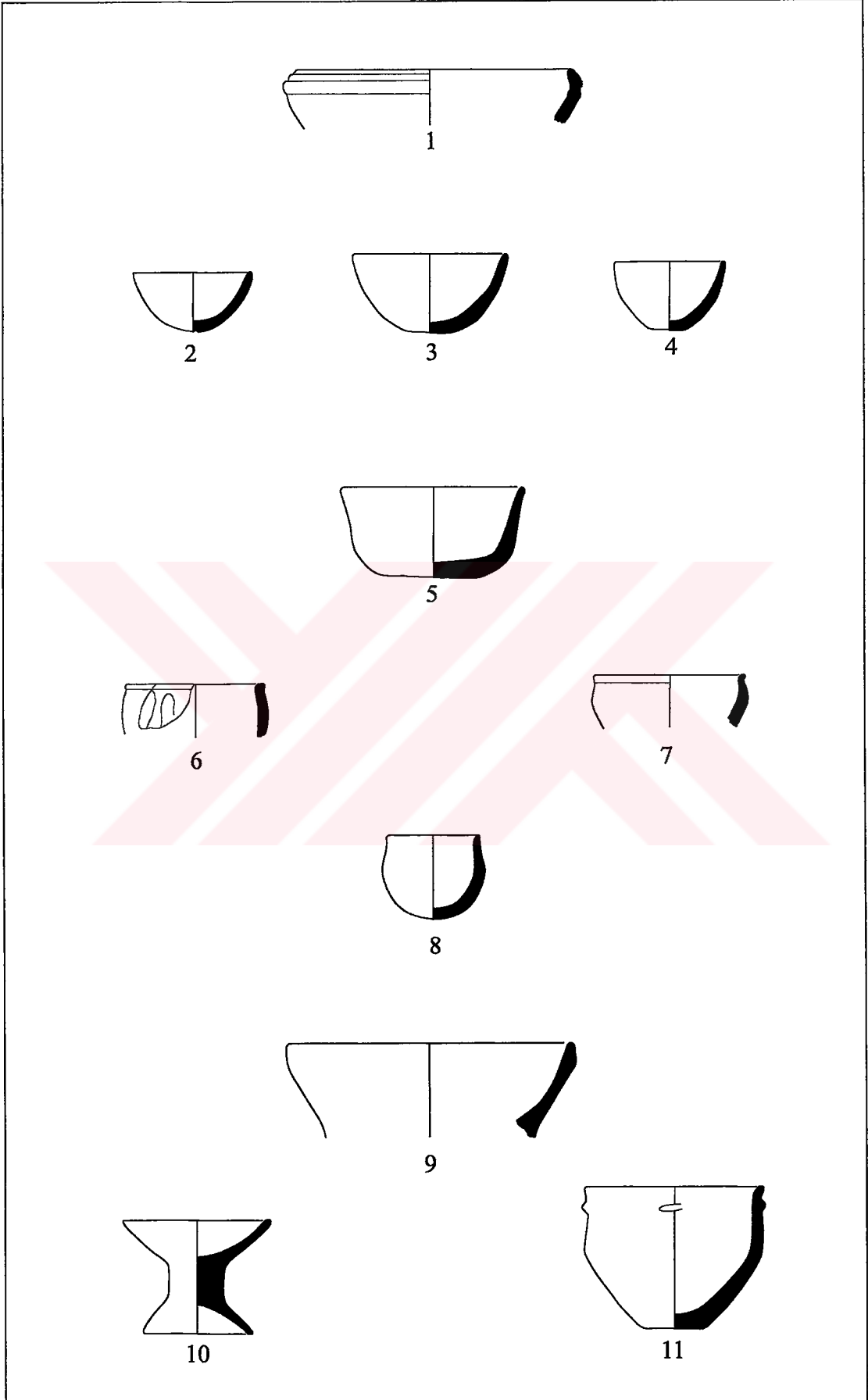
0 15 cm.

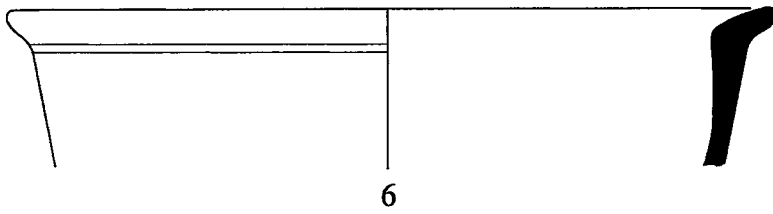
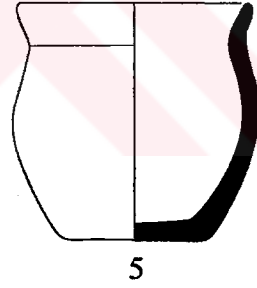
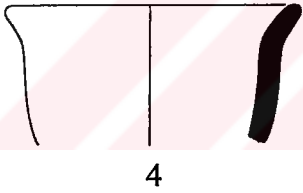
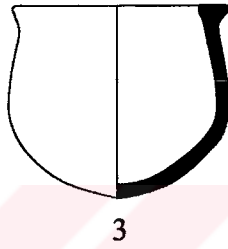
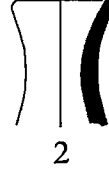
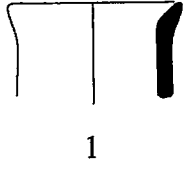

0 15 cm.

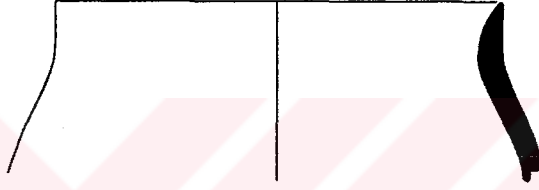
TEPECİK

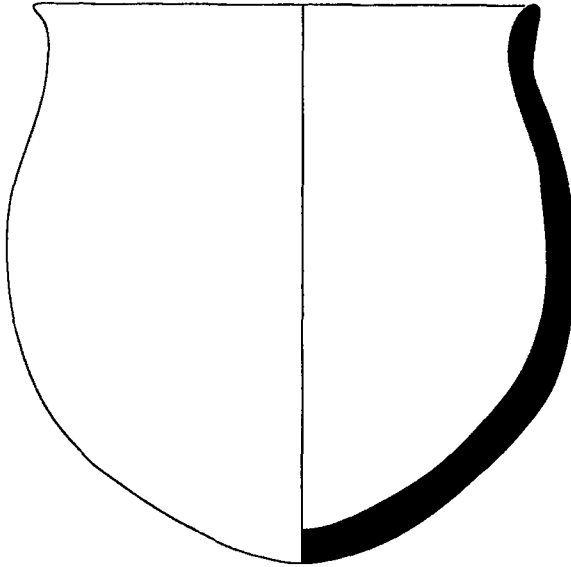

1

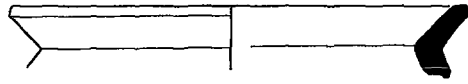
2

3

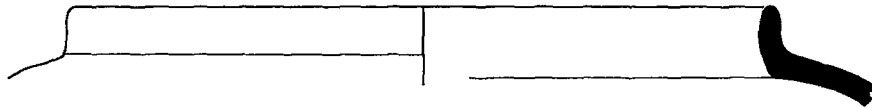
1

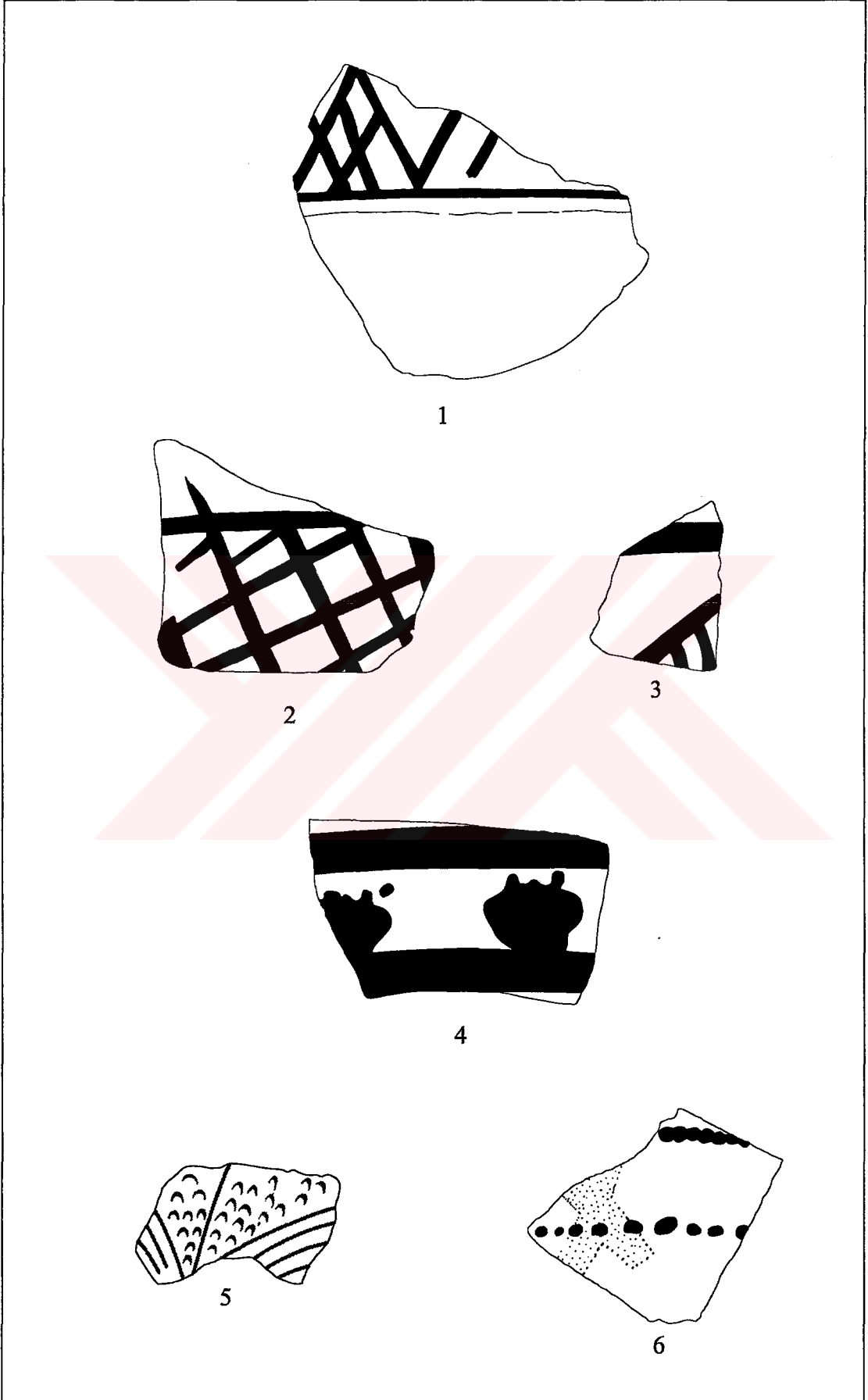
2

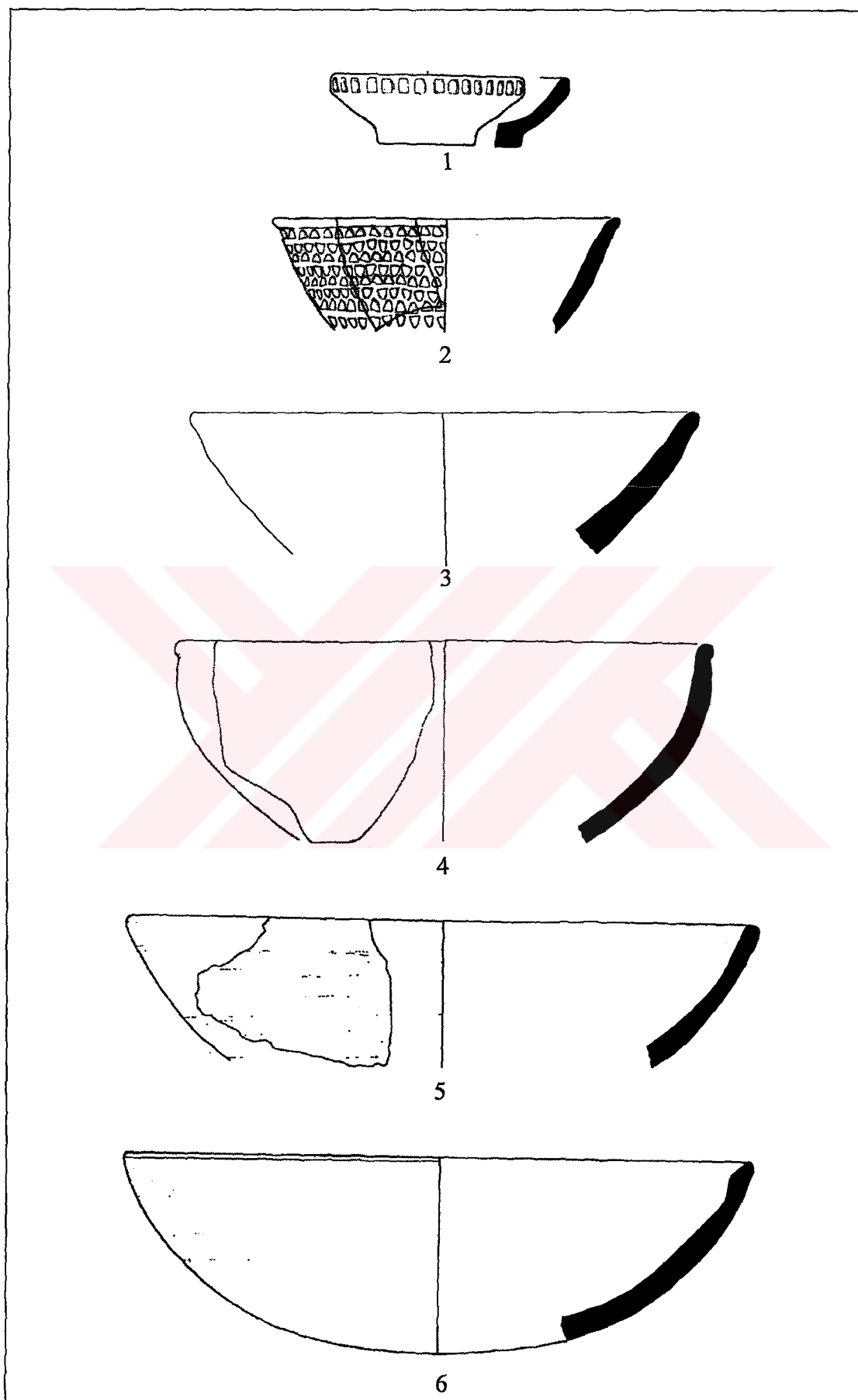

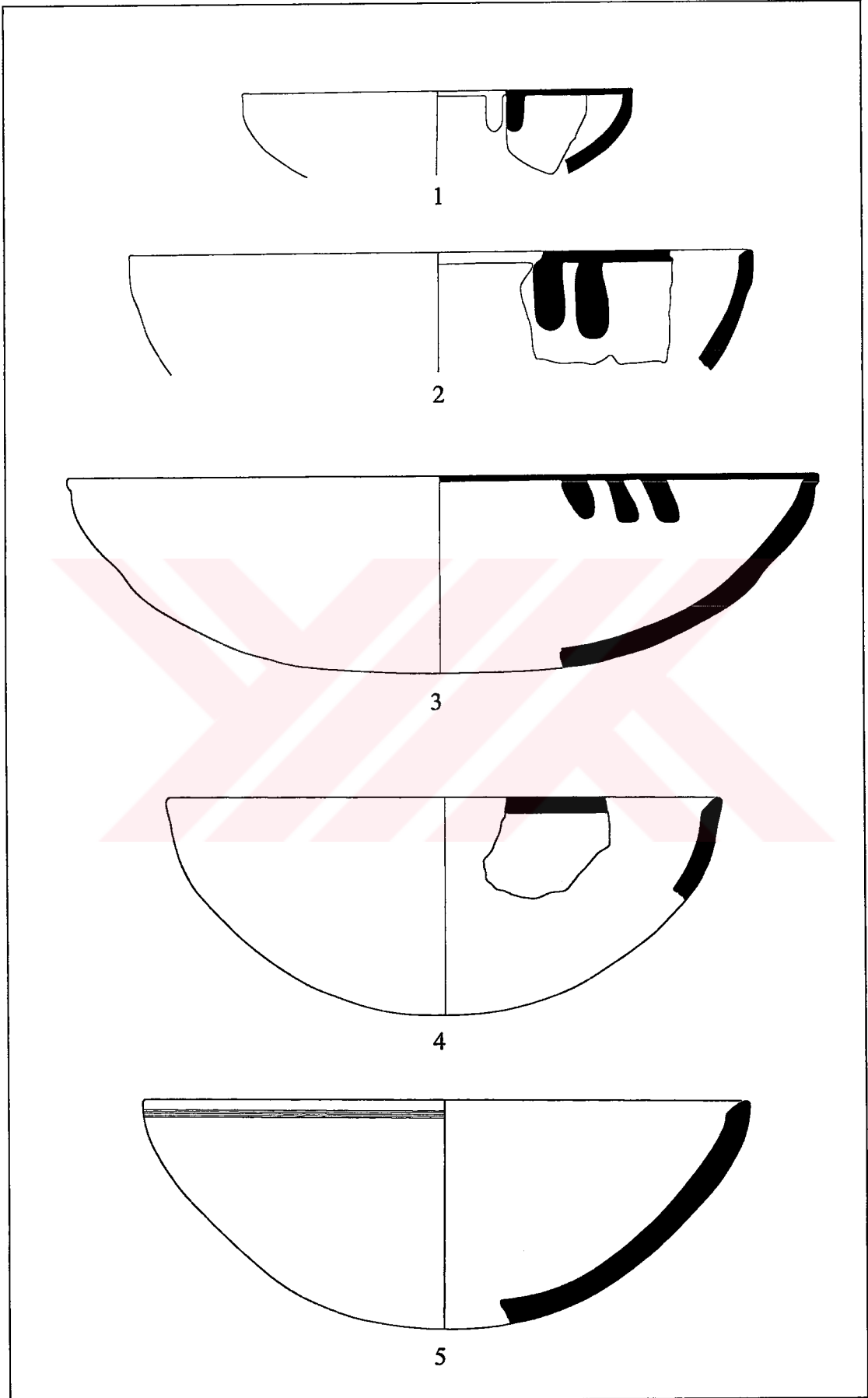
3

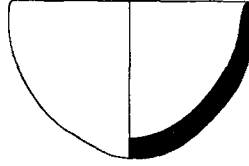

4

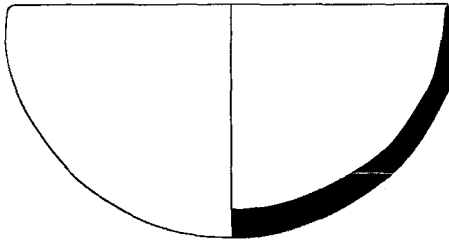

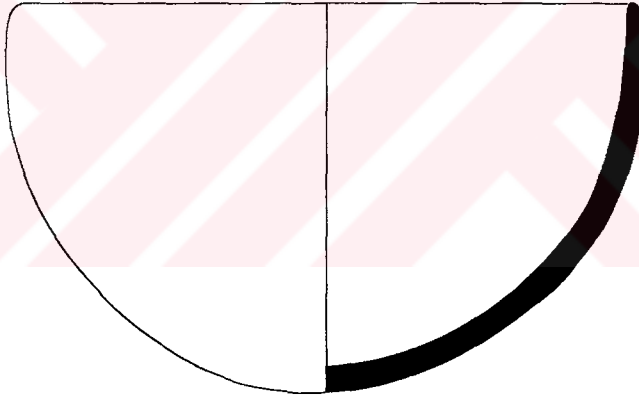

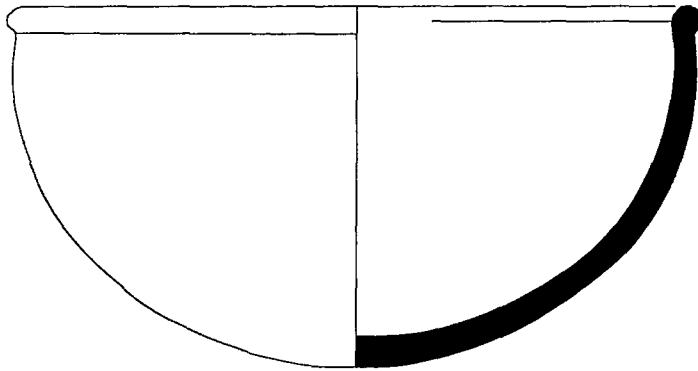
1

2

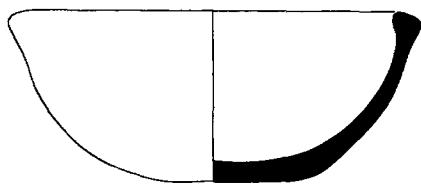

3

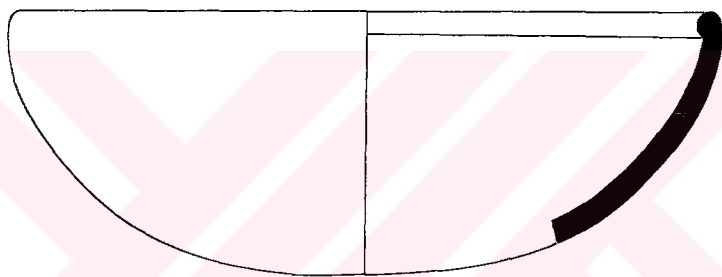

4

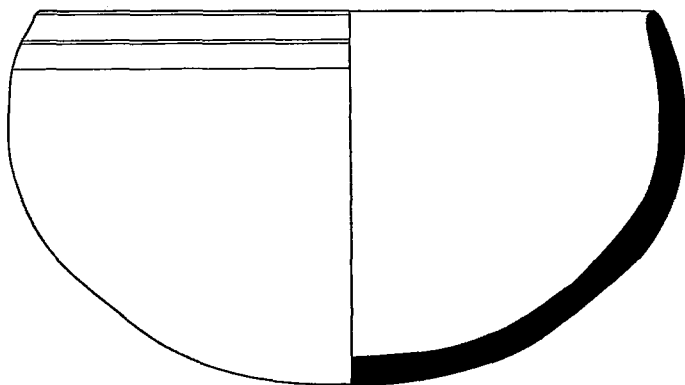

1

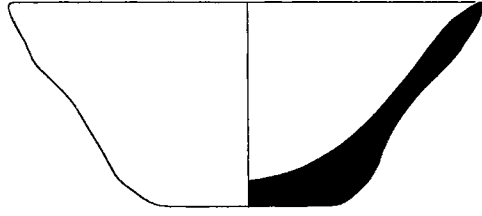

2

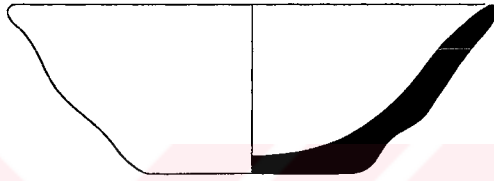

3

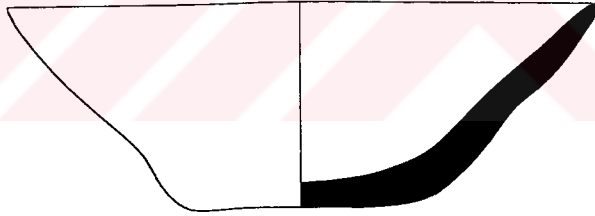

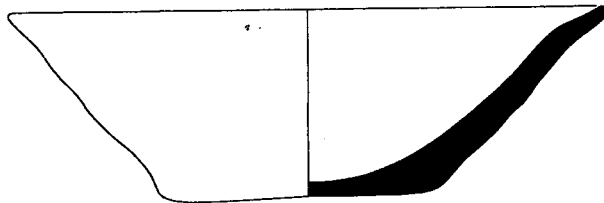
1

2

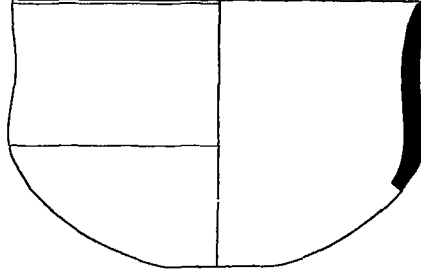

3

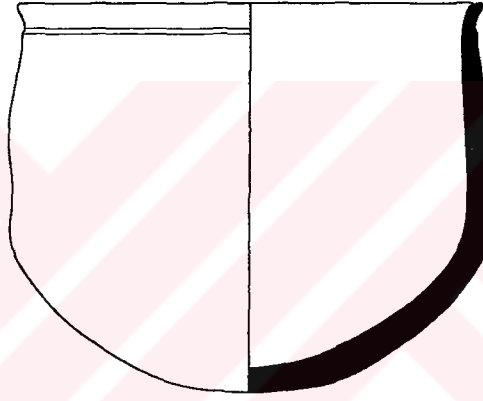

4

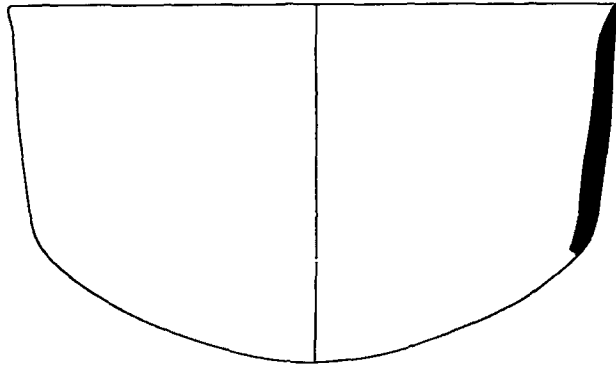

1

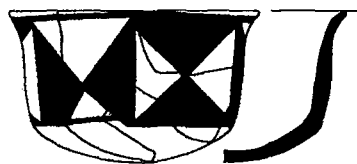

2

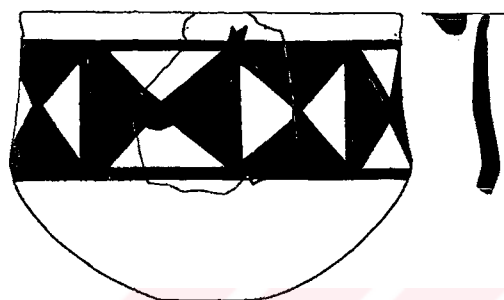

3

0 3 6 9 cm.

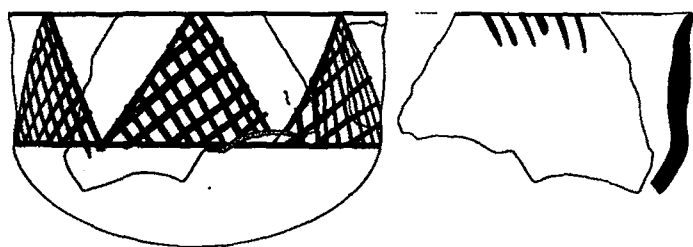
1

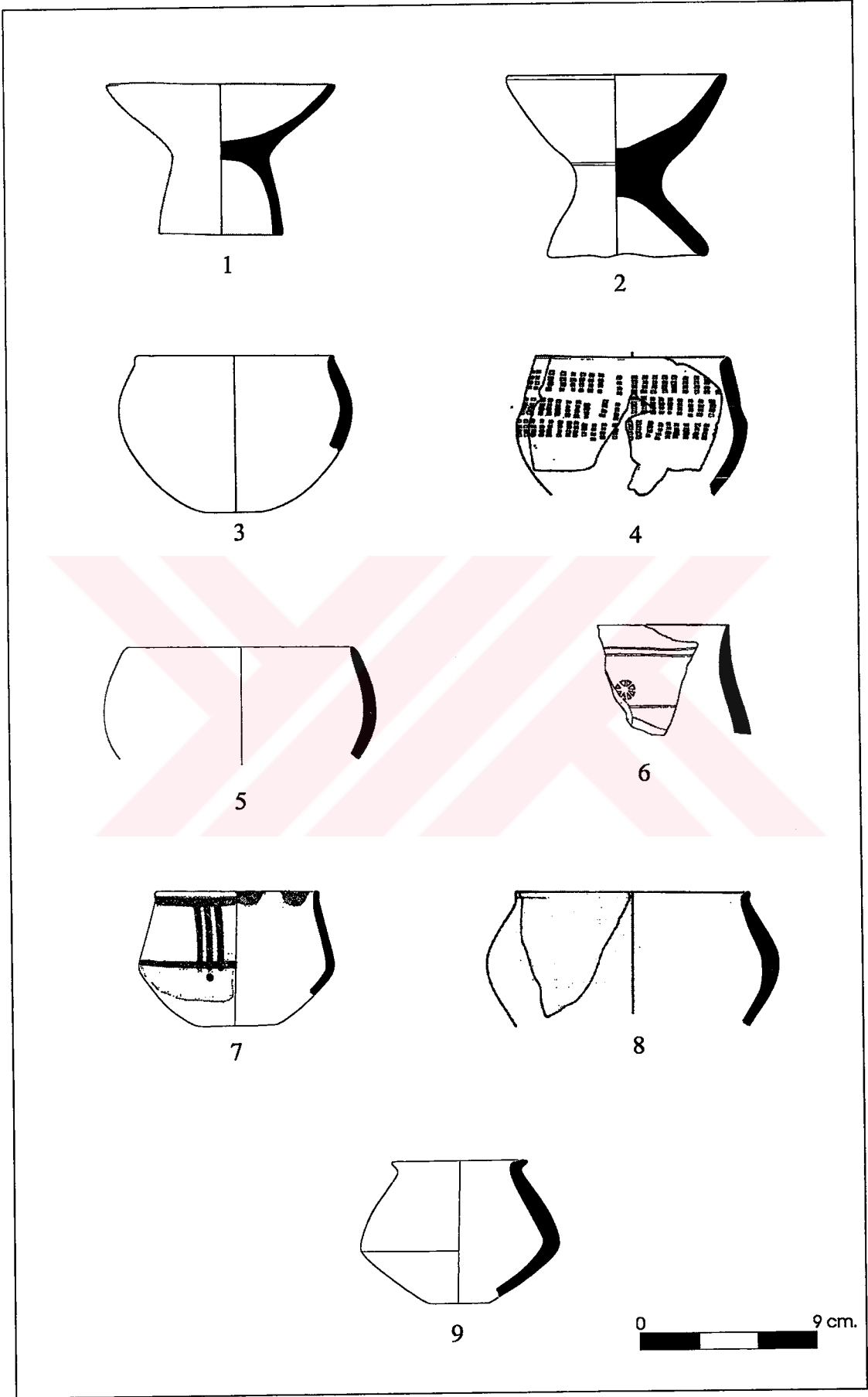
2

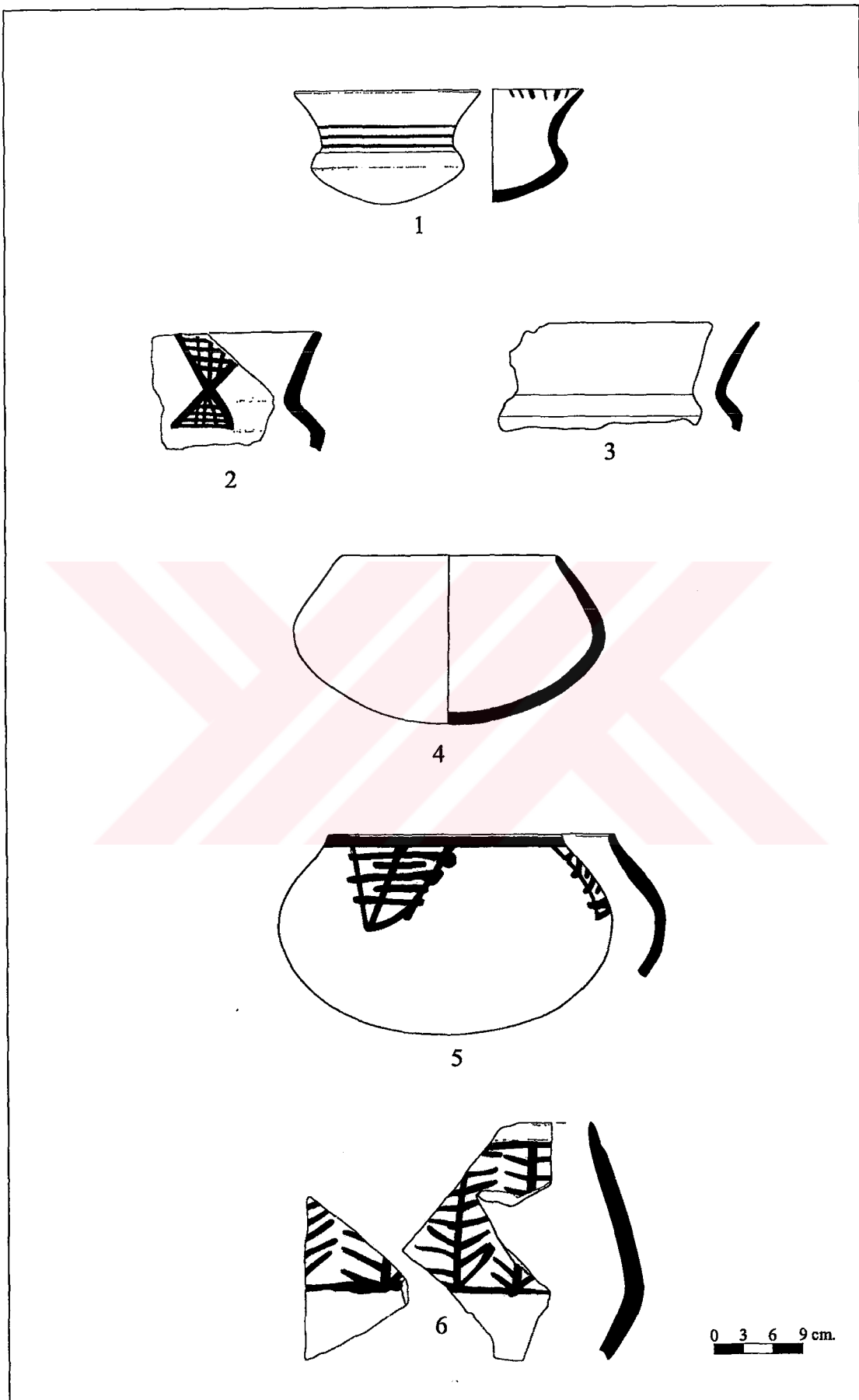

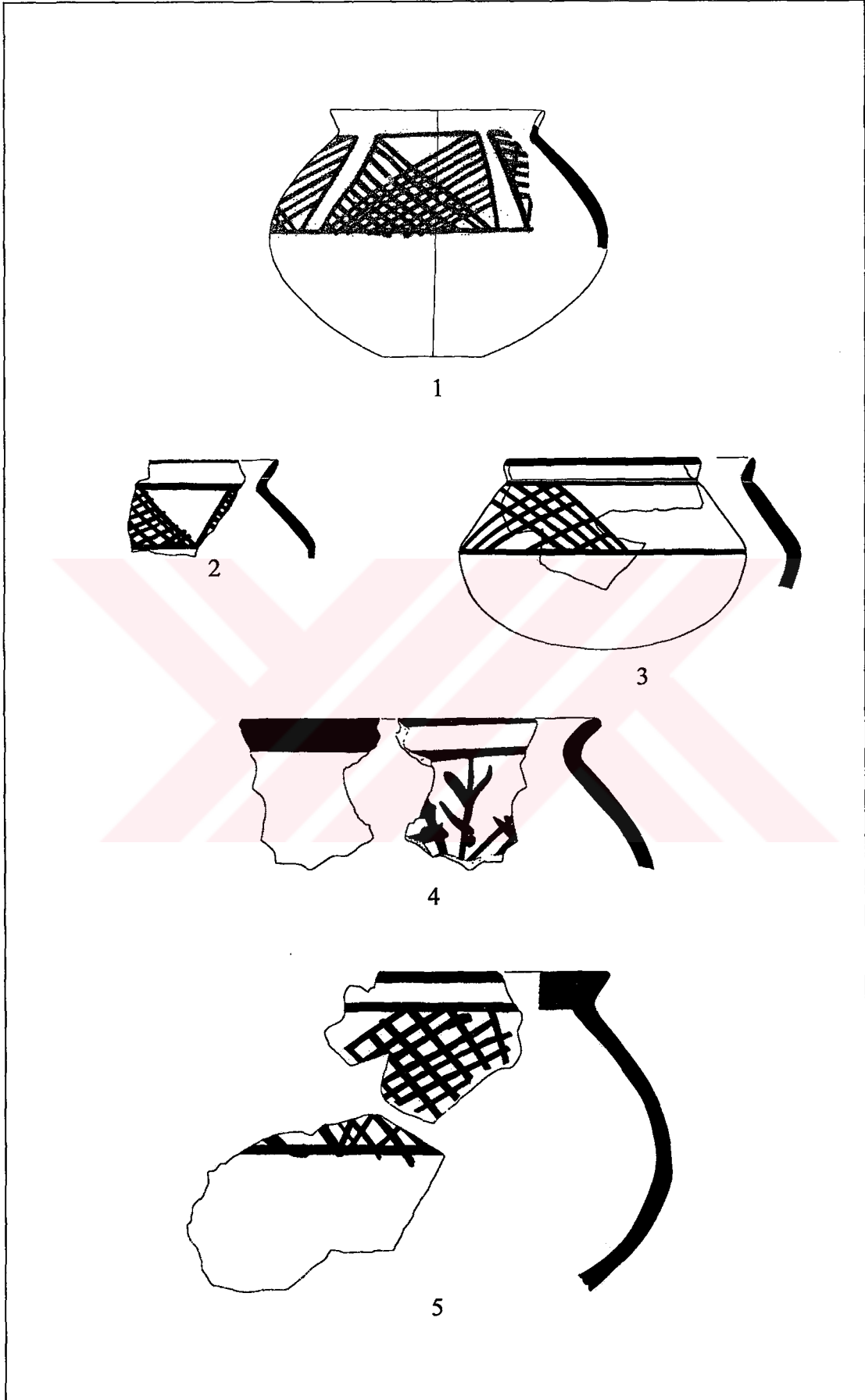
3

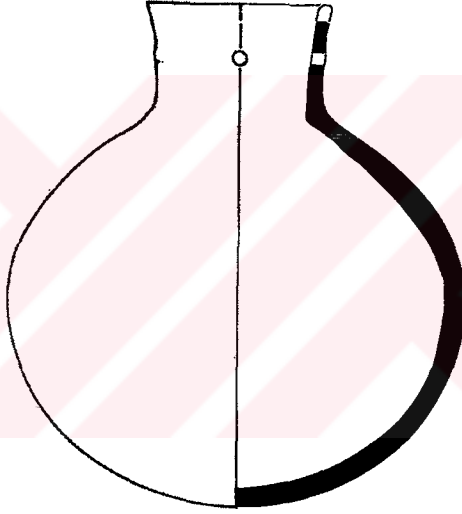
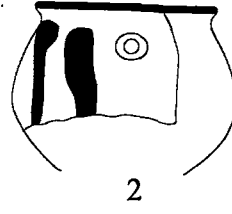
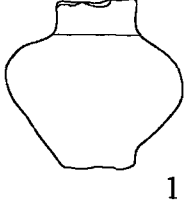

4

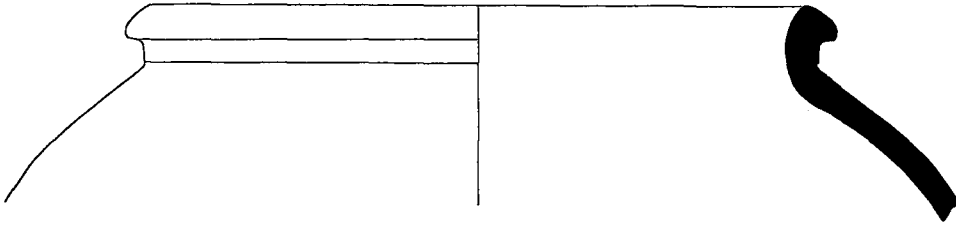

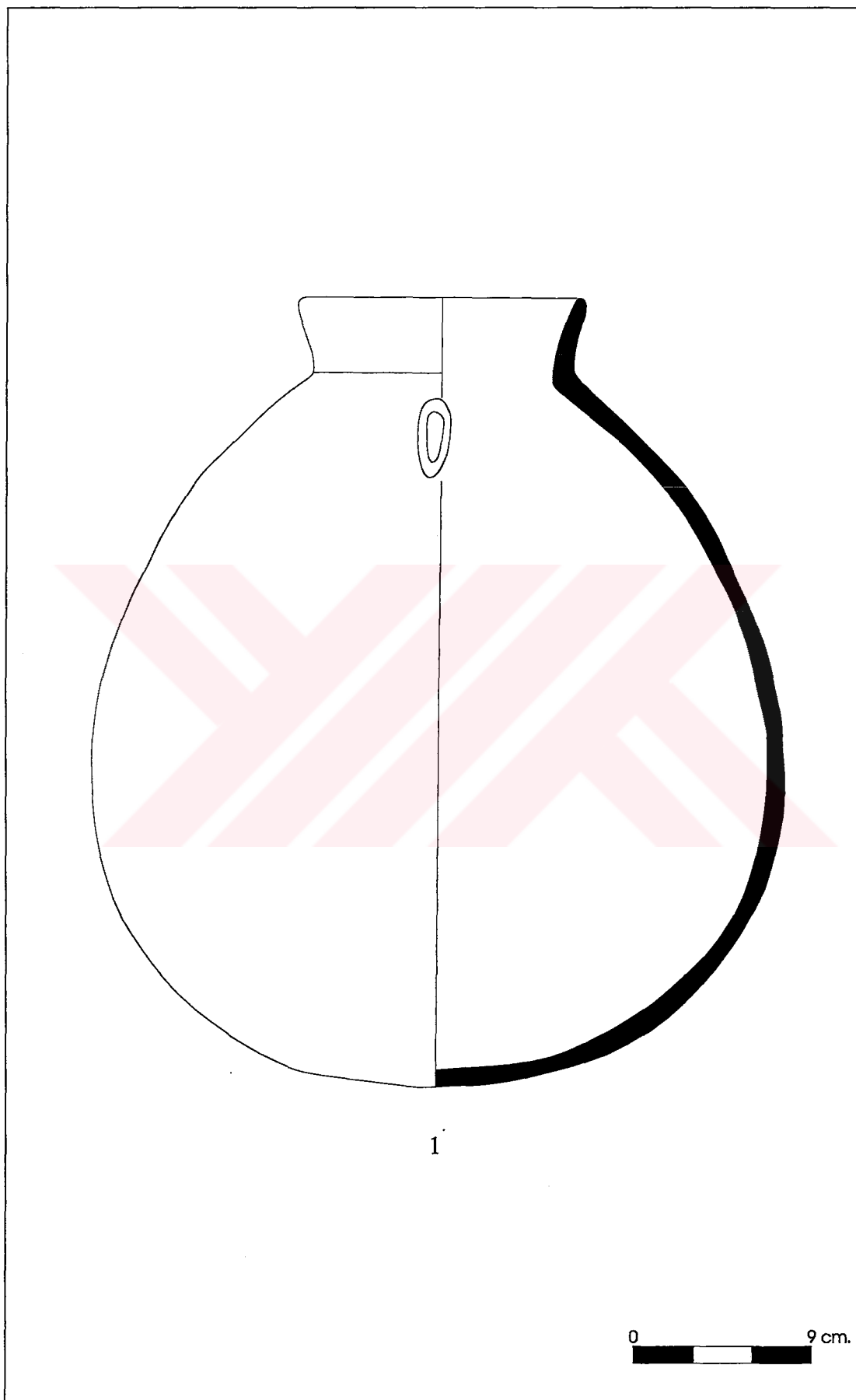

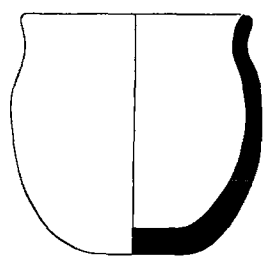
3

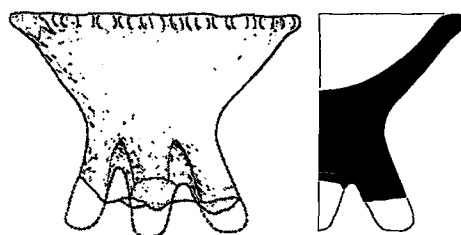
4

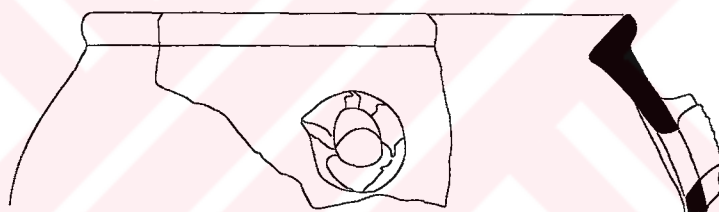
NORŞUNTEPE

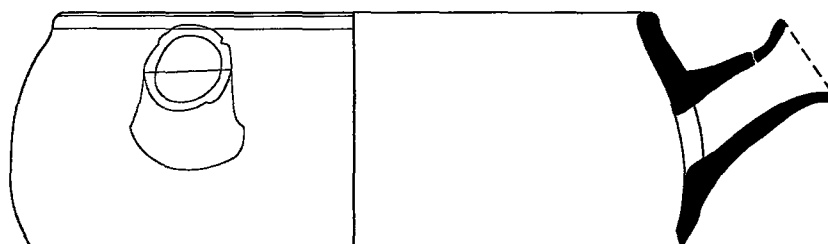
1

2

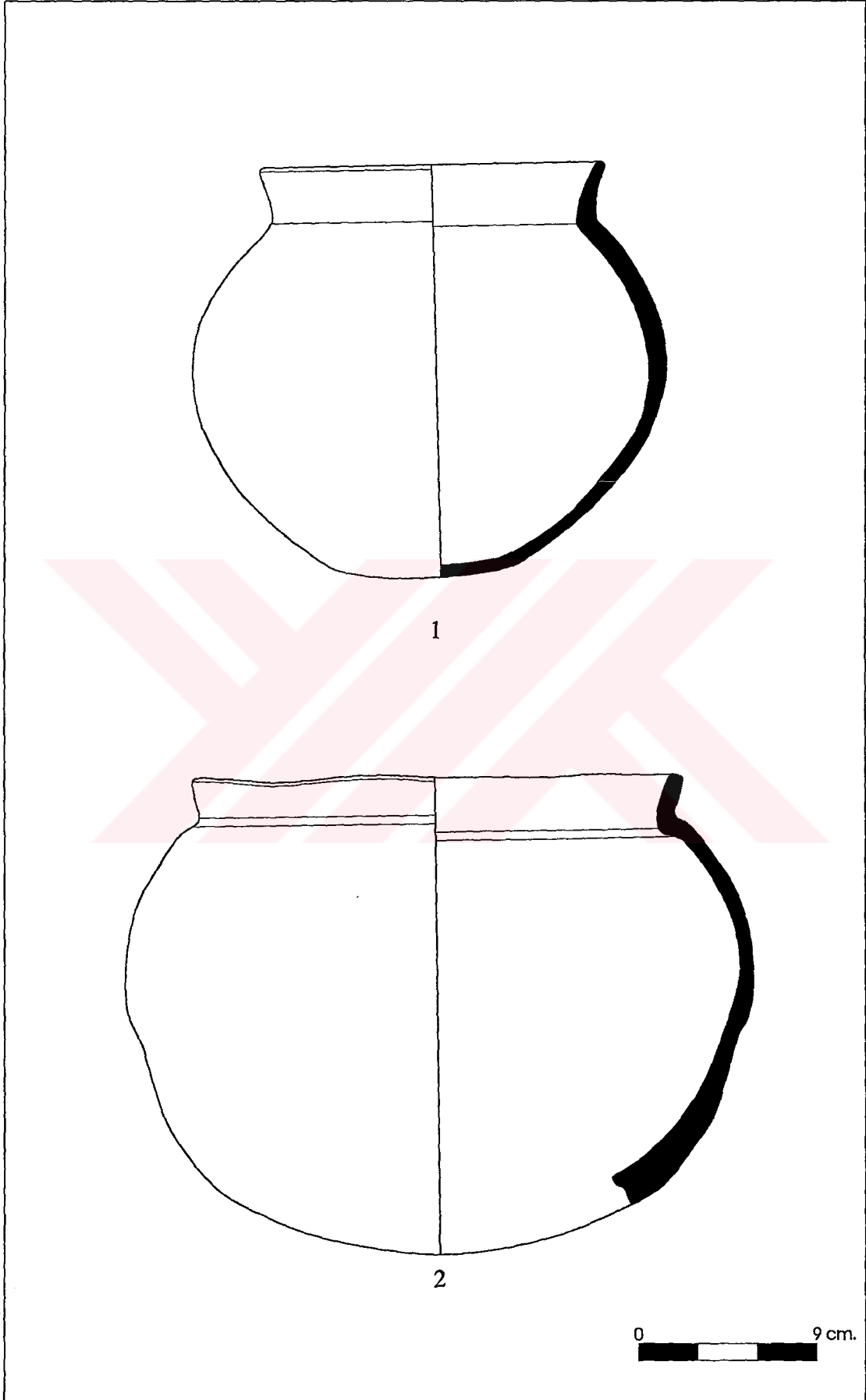

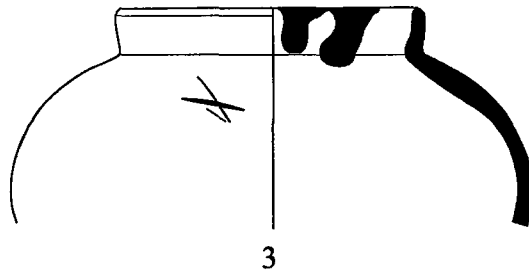
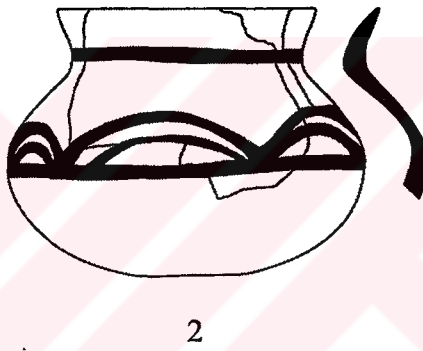
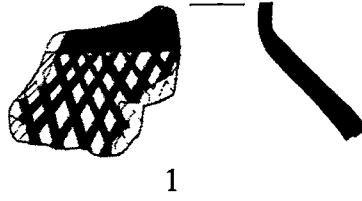
3

4

0 9 cm.

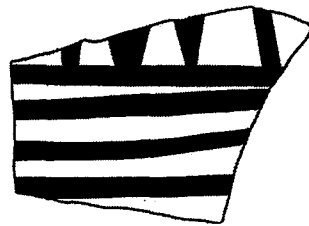
1

2

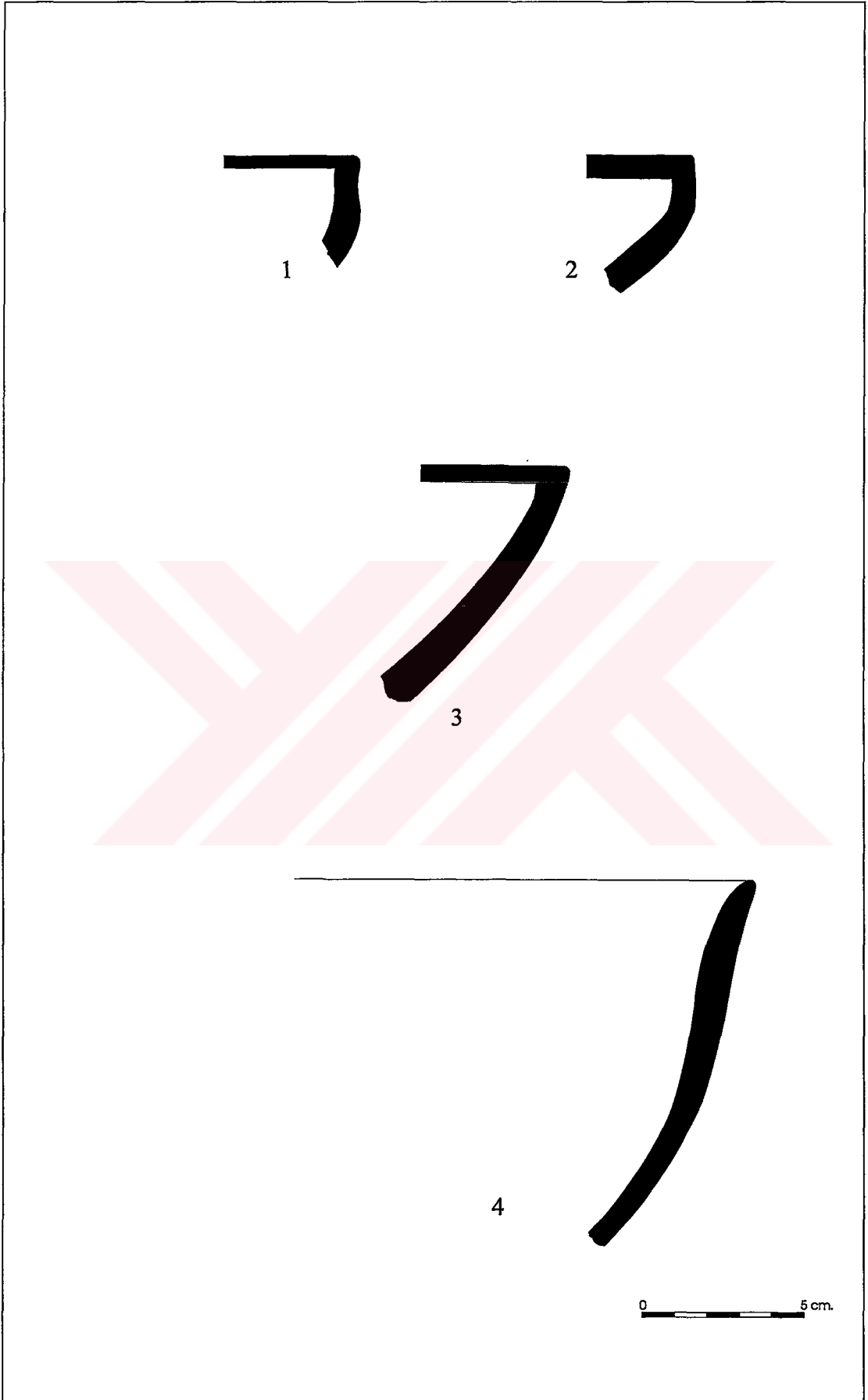

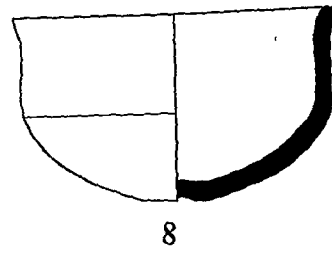
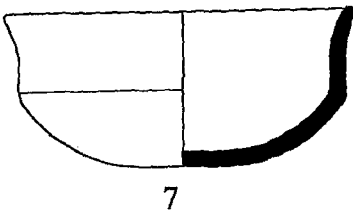
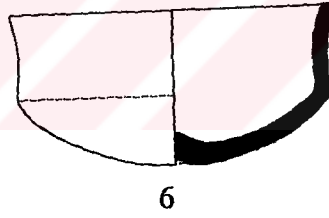
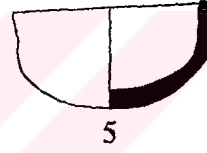
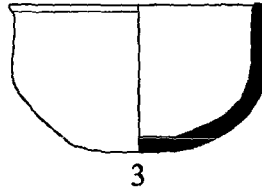
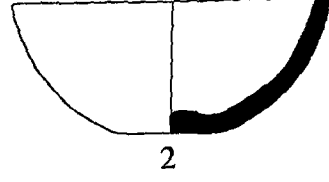
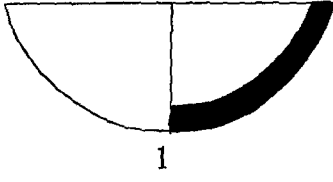
3

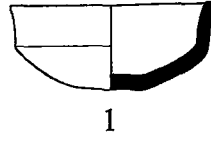
4

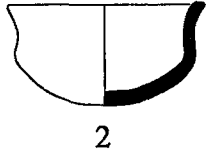

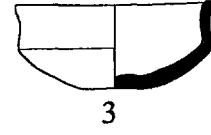
PULUR (SAKYOL)

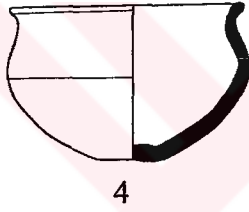
1

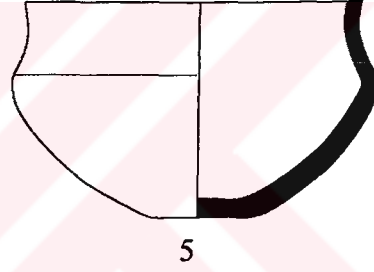
2

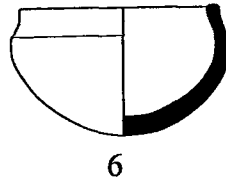
3

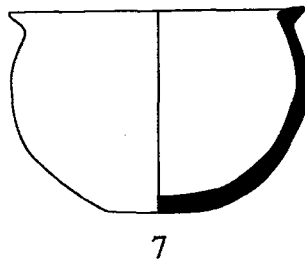
4

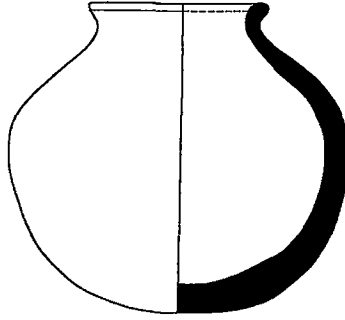
5

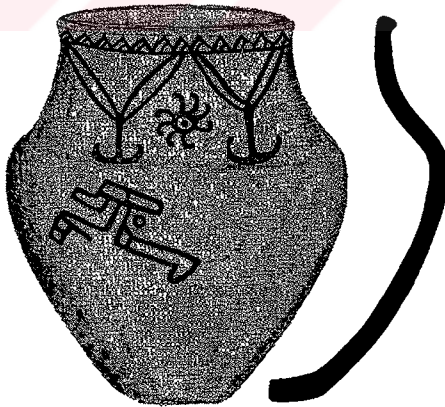
6

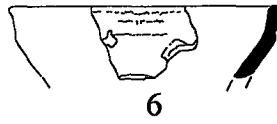
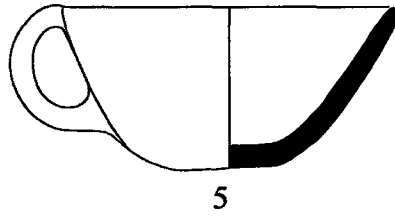
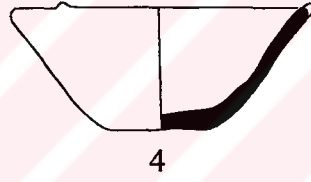
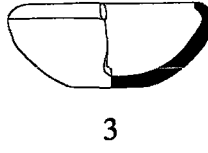
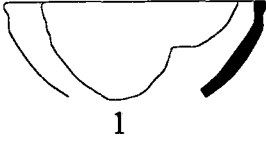
7

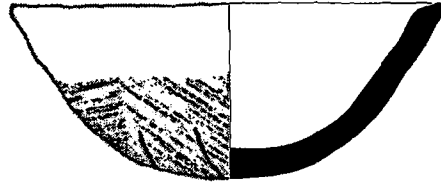

1

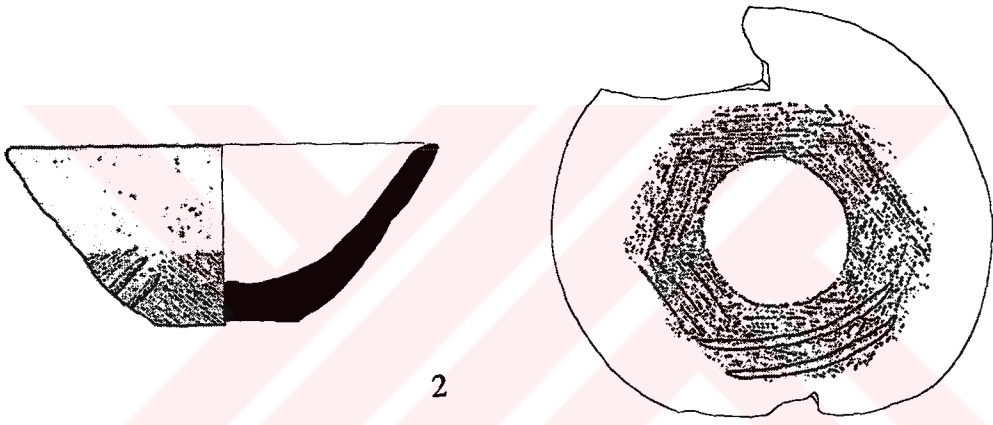

2

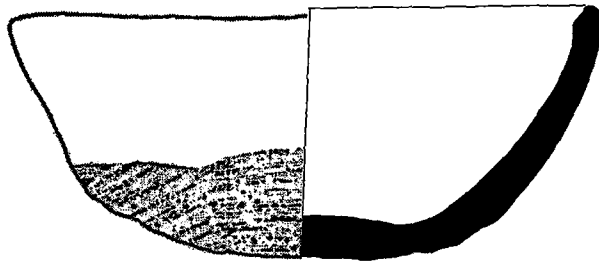

1

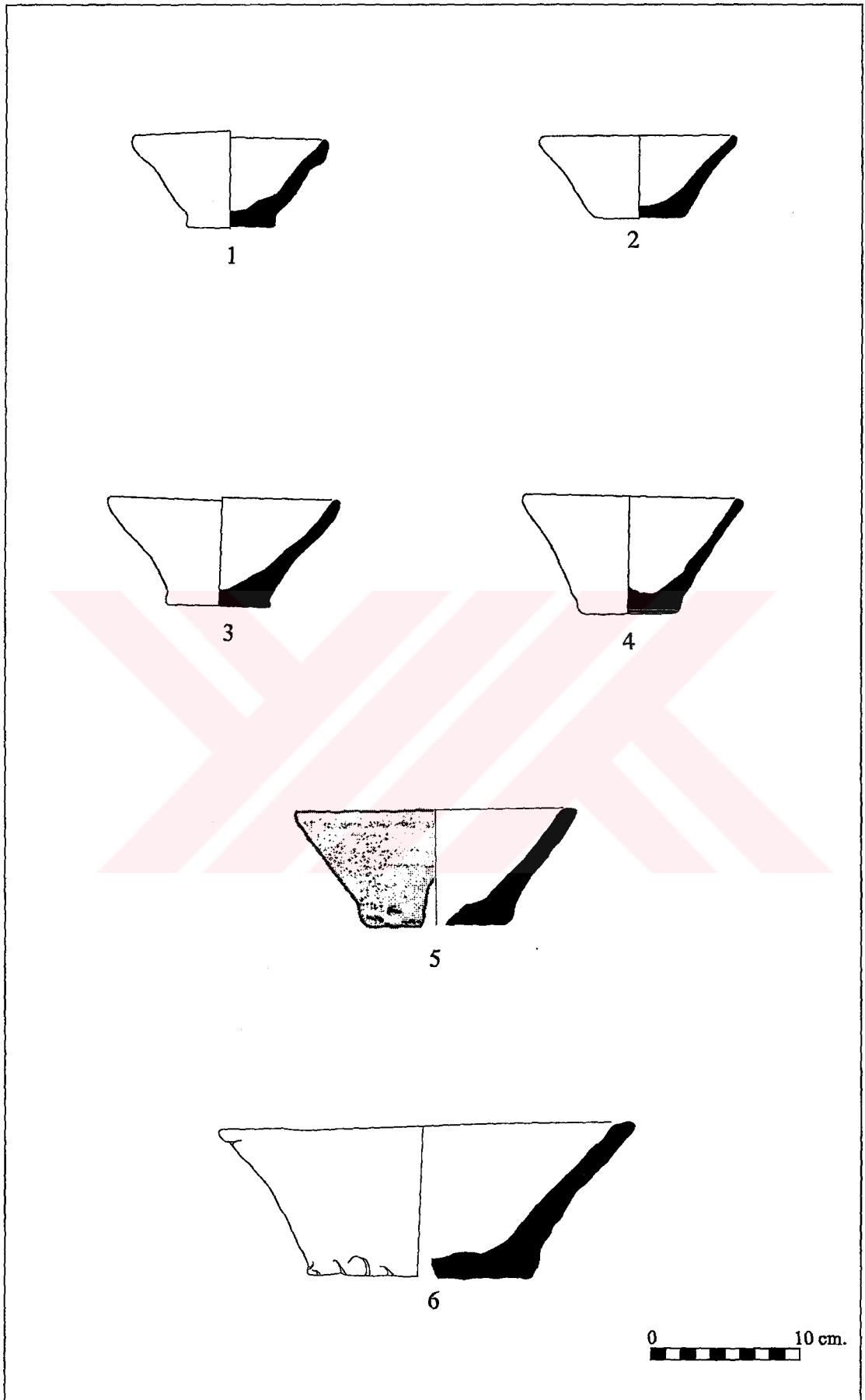

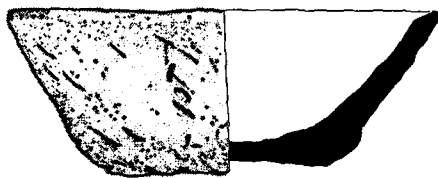
2

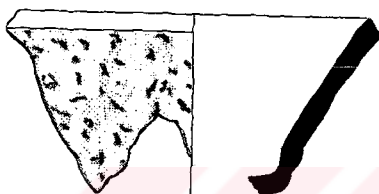
3

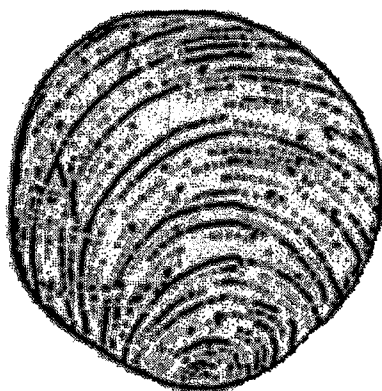

1

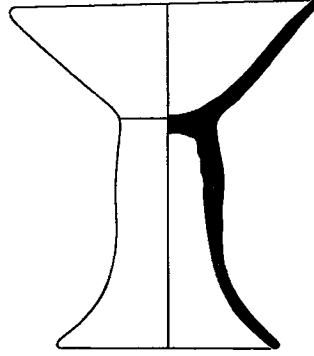

2

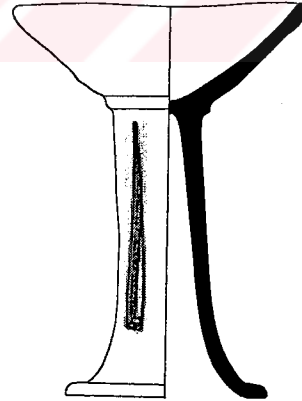

3

0 5 cm.

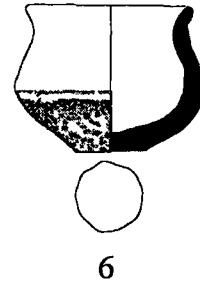
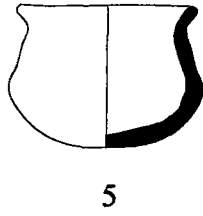
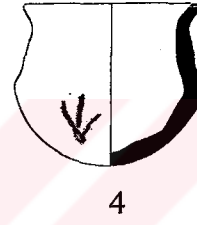
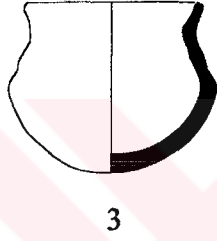

1

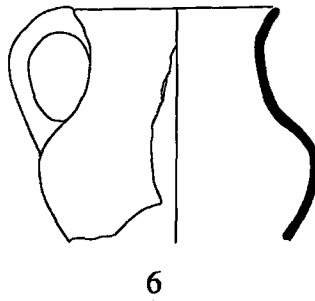
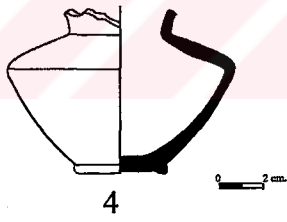
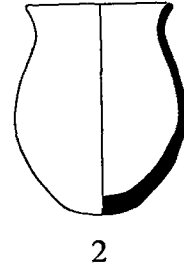
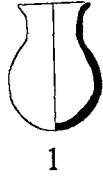

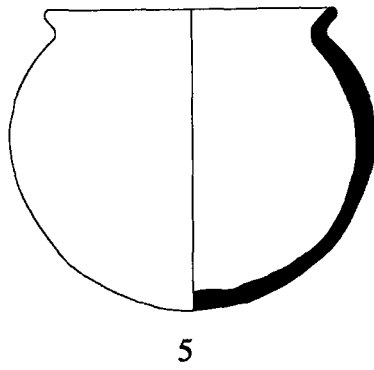
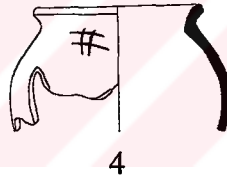
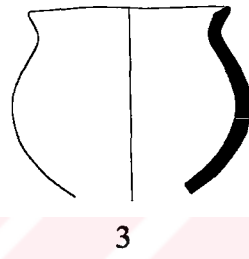
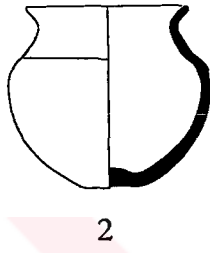
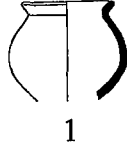
2

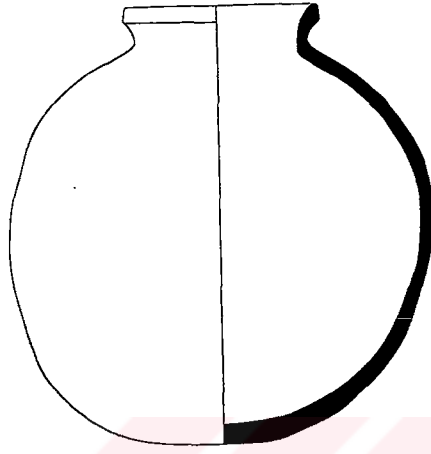

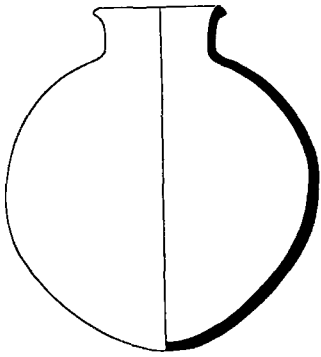
0 10 cm.

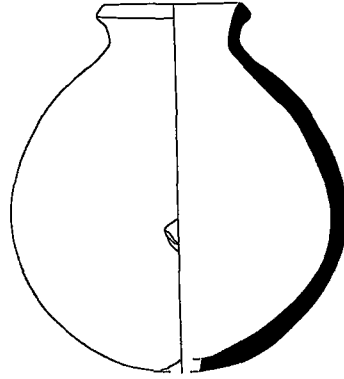

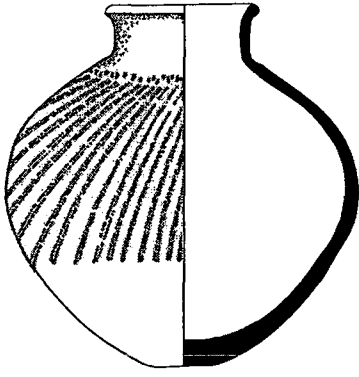
1

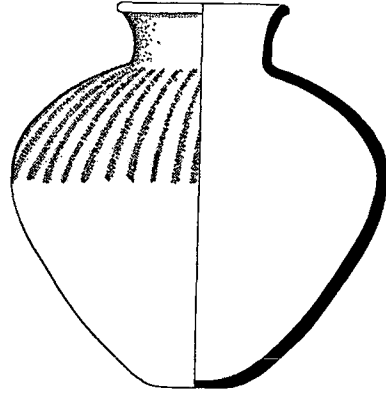
2

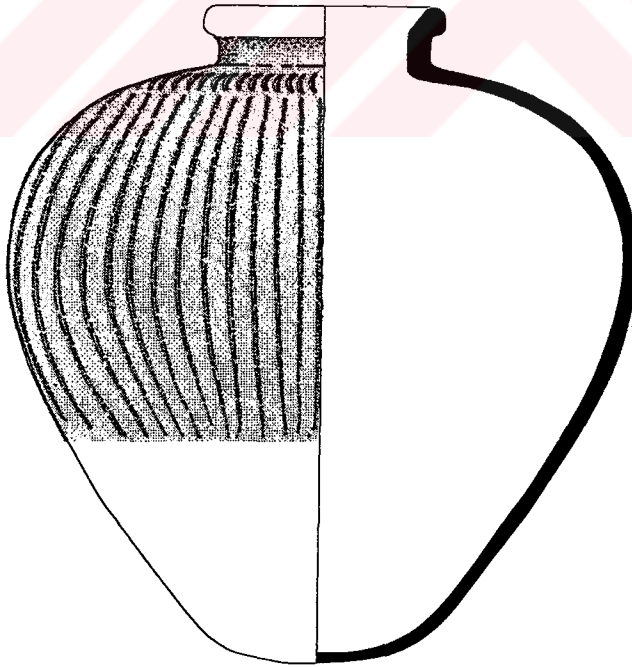
3

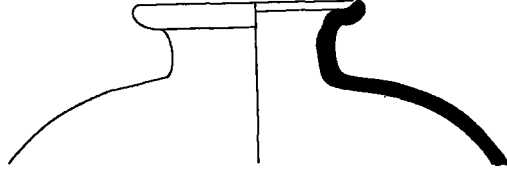
1

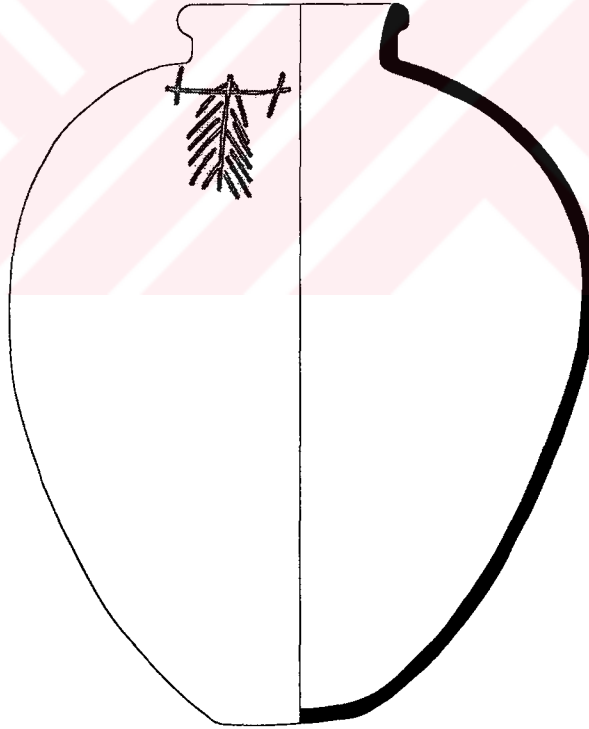
2

3

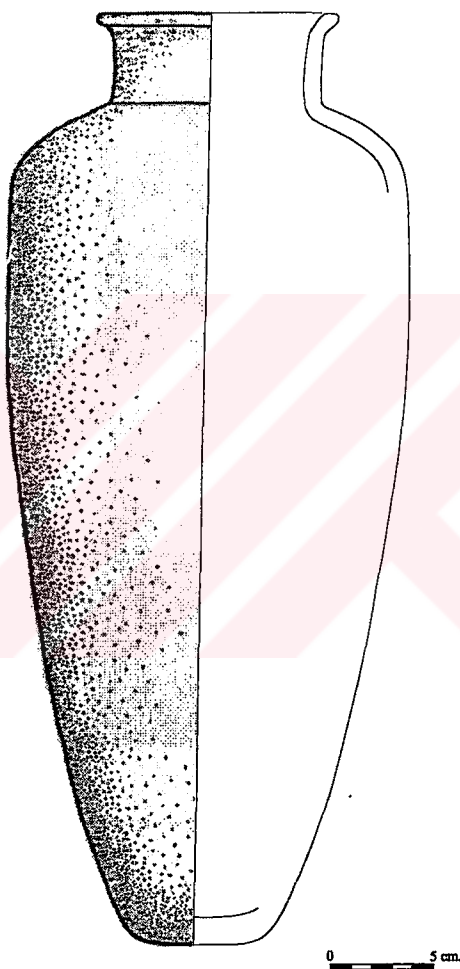

1

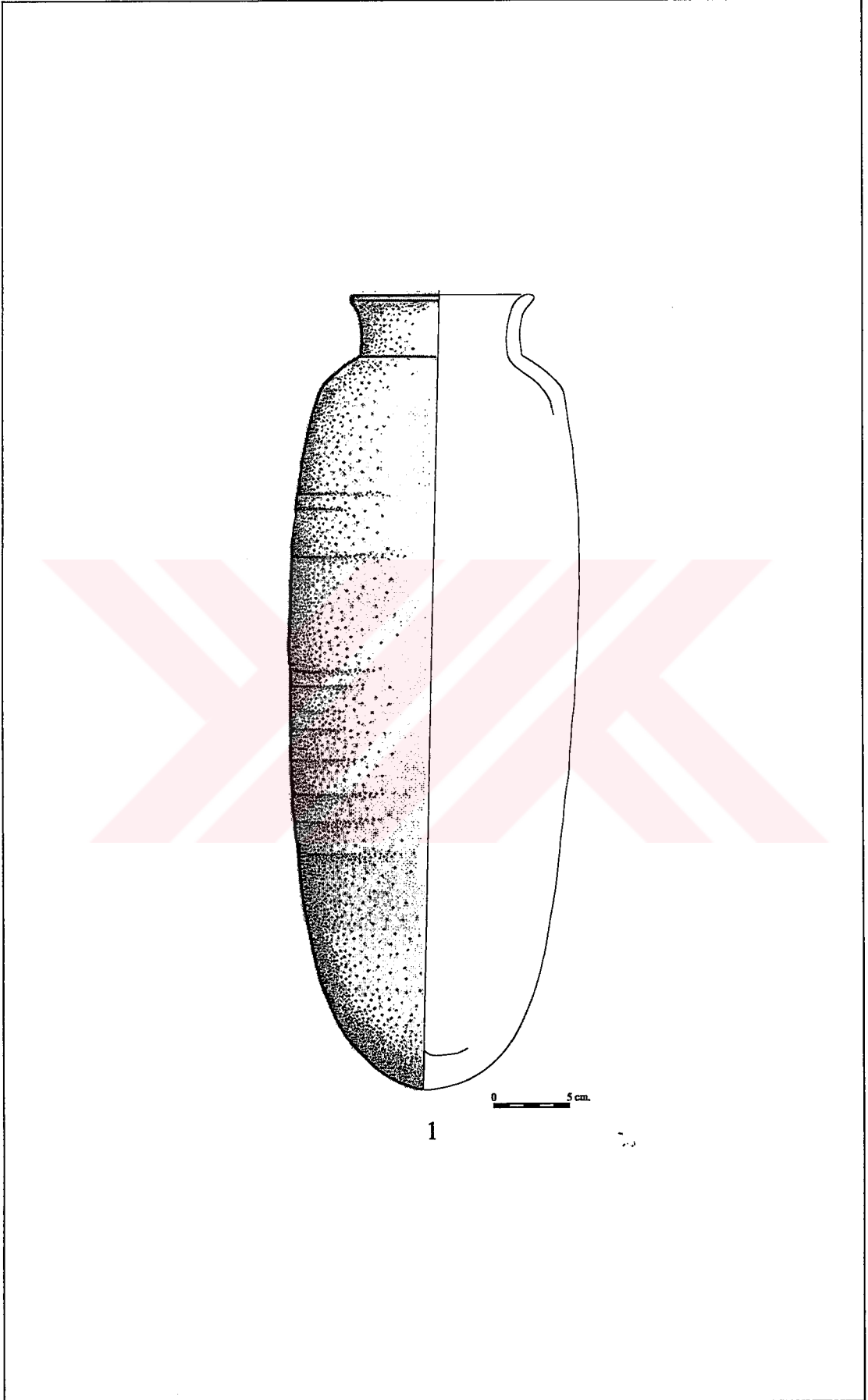

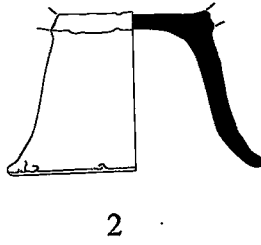
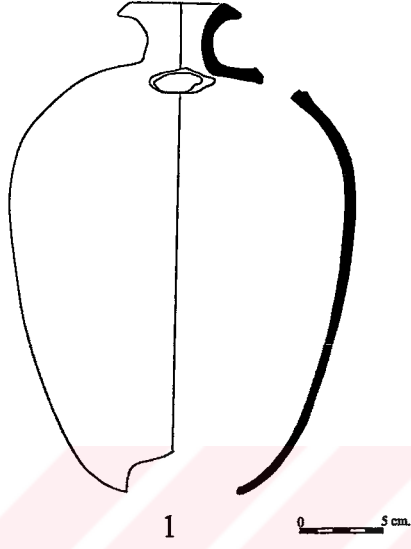
2

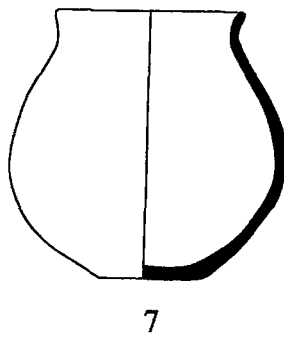
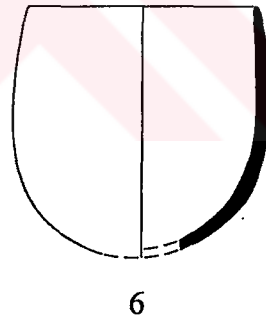
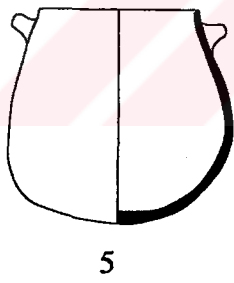
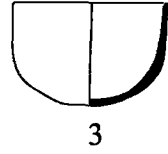
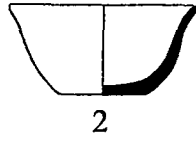
0 10 cm.

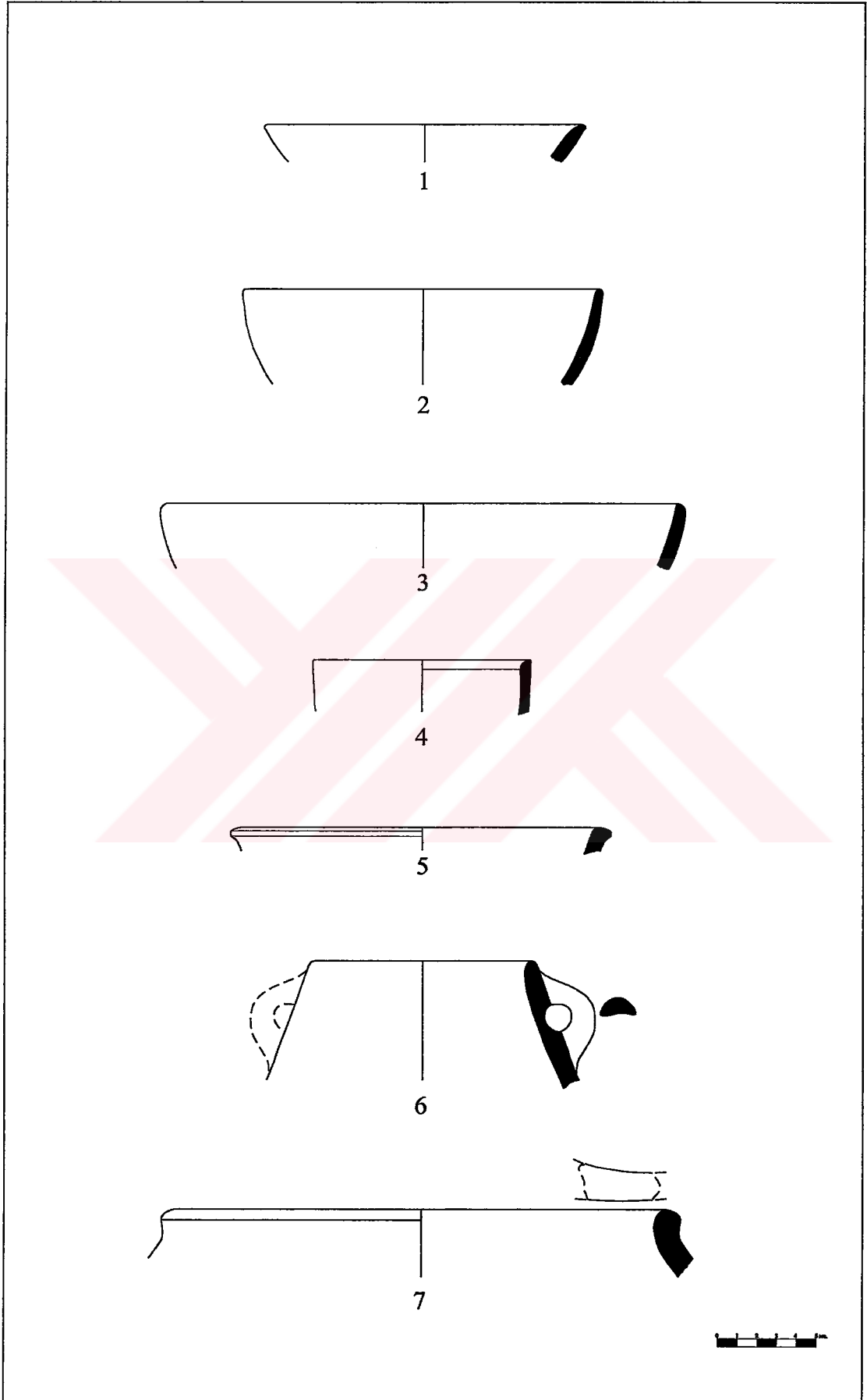
1

0 5 10 15 cm.

ÖZET

Doğu Anadolu Bölgesi Geç Kalkolitik Çağ Seramiğinin konu edildiği bu çalışmada Doğu Anadolu Bölgesinde bu güne değin yapılmış olan arkeolojik kazıların Geç Kalkolitik tabakalarına ait seramiklerin yayınlanmış monograf veya makalelerdeki bilgilerinden yola çıkılarak genel bir değerlendirme yapılmıştır. Malzemeyi görme şansı olmadığından makale veya monograflardaki bilgiler aynen kullanılmıştır.

Bu çalışmada Doğu Anadolu Bölgesi kendi içerisinde Erzurum, Elazığ ve Malatya Bölgeleri olmak üzere kendi içerisinde üç alt bölgeye ayrılarak incelenmiştir. Doğu Anadolu Bölgesinin Geç Kalkolitik Çağ seramik repertuarının kuzeyi ile güneyi arasındaki farklılıklar, benzerlikler ve etkileşimlerin anlaşılması amaçlanmıştır. Gerçekte Doğu Anadolu Bölgesinin kuzeyi ile güneyi arasındaki coğrafi ve iklimsel farklılıklar bu bölgede ki insanların sosyo-ekonomik hayatlarına yansıdığı gibi Geç Kalkolitik Çağ Seramik repertuarında da kendisini belli etmektedir.

İncelemeye alınan merkezlere ait seramikler daha önceki çalışmalar doğrultusunda karakteristik yedi ana hamur grubuna ayrılmış ve daha sonra bu merkezlere ait seramikler tipselleştirilerek belirlenen hamur grupları ile ilişkileri ortaya konmuştur. Bütün bu değerlendirmeler sonucu kültürel açıdan Kafkasya'nın uzantısı durumunda olan Doğu Anadolu'nun kuzeyi Geç Kalkolitik Çağ'da Kafkas kültürünün etkisi altındadır, bu durum kendisini seramik repertuarında da belli eder. Doğu Anadolu'nun güneyi ise kuzeyinden farklılık gösterir, bu bölge zengin maden yataklarına sahip olmasından dolayı güneydeki Uruk kültürünün daima ilgi odağı olmuş ve bu kültür ile ilişkiler kendisini Uruk orijinli seramiklerle gösterir. Diğer yandan bu bölgede Kafkas kültürünün etkileri de görülmektedir. Oldukça geniş bir alana yayılan bu kültür Karaz ve Koyu yüzlü açkılı malların Malatya ve Elazığ ovalarında da rastlanmasıyla açıklanmaktadır.

SUMMARY

This study, titled Late Chalcolithic Period Pottery of Eastern Anatolia, includes the general assessment of the pottery recovered from the Late Chalcolithic layers of the archaeological sites located in Eastern Anatolia. The study is based on the published materials in the monographs and articles.

Eastern Anatolia has been evaluated through Erzurum, Elazığ and Malatya provinces within the scope of this study. The aim was the identification of the differences and similarities of the Late Chalcolithic pottery assemblages revealed in the north and south of the region. It has been recognized climatic and geographical differences influenced the socio-economic structure of the in different ways. These differences are reflected in the pottery assemblages and they could be recognized.

Pottery sherds included in this study have been evaluated under seven ware groups and then they were analyzed under certain types. The relationship of these with the ware groups has also been indicated. Finally, it has been recognized that the North Eastern Anatolia was under the influence of the Late Chalcolithic Caucasian cultures. The influence of the Caucasian cultures on the pottery could be recognized easily. Southern portion of the Eastern Anatolia indicates different characteristic. Owing to its rich mineral deposits this region was attractive for the Uruk Culture. The relations with Uruk Culture could be recognized from the Uruk originated ceramics. The influences of Caucasian cultures could also be recognized in this section of the Eastern Anatolia. Caucasian influences could be recognized through the dark faced black burnished Karaz ware found in Malatya and Elazığ plains.